

# Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána



Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax  
Bearbmagovva: Tapio Tynys



© Metsähallitus 2008

ISSN 1796-2943  
ISBN 978-952-446-609-7 (pdf)

---

# Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána



# GOVVIDANSIIDU

ALMMUSTUHTTI	Meahciráđđehus	ALMMUSTUHTTINÁIGI	2008
DOAIMANADDI	Meahciráđđehus	DOHKKEHANBEAIVEMEARRI	22.10.2007
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	4384/623/2003
SUODJANGUOVLO-TIIPA/SUODJALAN-PROGRÁMMA	Meahceguovlu		
GUOVLLU NAMMA	Váhčira meahceguovlu		
NATURA 2000-GUOVLLU NAMMA JA KODA	Váhčira meahceguovlu FI 1300204		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahciráđđehus		
ALMMUSTUHTTIMA NAMMA	Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	<p>Meahceguovlolağa (62/1991) mielde Meahciráđđehus lea dahkan Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna geahččalit seailuhit guovllu meahceguovloiešlági, dorvvastit luondduealáhuseid ja dorvvastit sáme kultuvrra ja ovddidit luonddu mánggabealat anu ja dan vejolašvuođaid.</p> <p>Meahceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás árvaluvvo bissovaš proseassa bissovažžan oavvilduvvon mearráduseid sadjái. Dát oavvilda dan, ahte plána galgá sáhttit dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjitge, ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpáhuvvat oassálasti plánema prinsihpa vuodul. Goittotge plána váldoprinsihpat leat oavvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš.</p> <p>Váhčira meahceguovlu lea Suoma viđadin stuorámus lágasmearriduvvon meahceguovlu, man viidodat lea lagabui 156 000 hektára. Váhčira meahceguovlui lea viehka váttis beassat. Sivvan dasa, ahte dat lea nu boaittoealde lea vuosttažettiin Anárjávri guhkes vuonaidisguin, Norgga ja Ruošša rájít, váttislágan eatnamat ja geainnuhisvuohta.</p> <p>Váhčira meahceguovlu gullá buorre muddui beahcevuovdeavádahkii. Meahceguovllu máttageahčen, Kessis, beahcevuovddiin leat 1920-logus čuhppojuvvon eret stuorámus muorat ng. čoakkildančuohppamiin. Muoradahkii ja dan dikšumii ja geavaheapmái guoskevaš vuovdedoallu -logu čuoggá birasministeriija ii nannen dan hámis, muhto teavsta sadjái boahá dikšun- ja geavahanplána beivenčuvvosa odđa árvalus. Árvalusas buktojuvvo ovdan ahte Váhčira meahceguovllus ii čuhppojuvvo iige vuovduvvo muorra vuovdeindustriija dárbbuide. Ruovttudárbomuora sáhtta vuovdit plána vuodđoprinsihpaid mielde guovllu ássiide ja barttastalliide.</p> <p>Váhčira meahceguovlu ii leat buiga meahcci. Meahceguovllus leat mealgat badjel čuohte ássanvistti. Priváhtaeatnamat eai gula meahceguovlui. Eatnašat visttiin leat áigodatanus.</p> <p>Guovllu stuorámus bálgosat leat Báhcaveadji ja Váhčir. Muttošjávrri bálgoša nuortamáttageahči gullá meahceguovlui, seammágo sneaida Njávdáma bálgoša.</p> <p>Ruovttudárbo- ja ámmátguolástus dáhpáhuvvá eanaš Anárjávrris. Dálvvi áigge guolástit maiddái siseatnama jávrriin. Meahcebivddu váldoguovllut leat Anárjávrris gáddeeatnamiin. Váhčira guovllus bivdet vuosttažettiin čuvččáid, rievssahiid ja ealggaid.</p> <p>Lustageavaheaddjit ja luonddumáttkkálaččat johtalit eanaš Anárjávrris birrasiin ja dan gáddeeatnamiin nu, ahte geavahit dárbbu mielde priváhtagámpáid ja Meahciráđđehusa fuolahan stobuid. Vándardeaddjit leat uhccán; dábálaččat sii johtet Báhcaveaji geainnu geažis Čeavetjávraí.</p> <p>Plána lea ollásit fidnemis suomagillii.</p>		
ČOAVDDASÁNIT	meahceguovlu, boazodoallu, guolástus		
EARÁ DIEDUT	Plána lea čállán Tapio Tynys.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Meahciráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIIDOLOHKU	146 s.	GIELLA	sámegielat
GOASTTIDEADDJI	Meahciráđđehus	PRENTENBÁIKI	
JUOHKKI	Meahciráđđehus, Luonddubálvalusat	HADDI	

# VALDÄLEMSIJDO

OLGOSADELEIJEE	Meccihaldättäs	OLGOSADELEMÄIGI	2008
TOOIMÄNADELEIJEE	Meccihaldättäs	TUHHIITTEMPEIVI	22.10.2007
LUÄTTÄMUŠLÄŠVUOTÄ	Almos	DIAARINUMMEER	4384/623/2003
SUOJÄLEMKUÄVLUTIIPPÄ/ SUOJÄLEMOHJELM	Meccikuávlv		
KUÄVLV NOMMÄ	Vääččir meccikuávlv		
NATURA 2000 -KUÄVLV NOMMÄ JÄ KOODI	Vääččir meccikuávlv FI 1300204		
KUÄVLVUOHTÄDÄH	Laapi luándupalvâlusah		
RÄHTEE(H)	Meccihaldättäs		
OLGOSADALDUV NOMMÄ	Vääččir meccikuávlv hoittám- já kevttimvuávám		
ČUÄKÄNKIÄSU	<p>Meccikuávlvulaavâ (62/1991) mielđ lii Meccihaldättäs ráhtám Vääččir meccikuávlv hoittám- já kevttimvuávám, moin viggoo kuávlv mecciluándu siäilutmân, luánduiälättäsâi já sâmikulttuur tuurvâstmân sehe luándu maangâpiäläsâš kevttim já tom iävtui oovdedmân.</p> <p>Meccikuávlv hoittám já kevttim čuávumân iävtuttuvoo pisovâžžân uáivildum miärádâsâi sajan pisovâš prooses. Taat uáivild tom, et vuávám kalga tärhistiđ 10–15 iivij kooská tâi tävjibehtuv já taat tärhistem kalga tábáhtuđ uásálistee vuávám prinsiippáin. Kuittäg vuávám váldulinjááh – tegu ovdâmerkkân stielâstitem já toos vuáduduvvee eennâmkevttim stivrim – láá uáivildum nuuvt pisovâžžân miärádâssân, ko máhđulâš.</p> <p>Vääččir meccikuávlv lii Suomâ viđâdin stuárráamus lahâaasâtlâš meccikuávlv, viđdoduvâstis peeleeest masa 156 000 hehtaarid. Vääččir lii kuávlv, moos lii vááduh olleeđ. Suijân kuávlv tuárisvuotân láá ienááš Aanaarjävri kuhes vuonâidiskuin, Taažâ já Ruošâ rääjij, váduhis enâmeh sehe maadijttisvuotâ.</p> <p>Vääččir meccikuávlv kuávdâš kulâ pecivyevdikuávlun. Meccikuávlv máddáuuási, ”Kessi”, pecivuovdijn láá čuoppum stuárráamusah peesih 1920-lovo nuurrâmčuoppâmijn. Muorâi já toi hoittám sehe kevttim kyeskee vuávám meccituálu -lovo saje pirâsministeriö ij nanodâm nuhtán, pic teevstâ sajan lii pieijum hoittám- já kevttimvuávám peividemlahtos uđđâ iävtuttâs. Iävtuttâsâst linjejuvoo, et Vääččir meccikuávlust iä čuoppuu iäge vuobduu muorah meccirâhtulâšvuodâ tárboid. Puáldimmuorâid puáhtâ vyebdiđ vuávám linjáámij miäldâsávt kuávlv ässeid já tuuvâášseid.</p> <p>Vääččir ij lah ävđin kuávlv. Vääččir meccikuávlv siskiibel, ienáážin kuávlv ovtâskâsenâmijn láá pyereest nubečuátân aassâmviäsuh. Ovtâskâsenâmeh iä kuulâ meccikuávlun. Stuárráamus uási aassâmviäsuin láá ihepajeluándusâš kiävtust.</p> <p>Kuávlv stuárráamusah palgâseh láá Paččvei já Vääččir. Mudusjävri palgâs maadânuortii uási kulâ Vääččir meccikuávlun, siämmää ko pittâ Njiävđâm palgâsist-uv.</p> <p>Päikkitárbu- já áammátkuálâstus tábáhtuvâ Aanaarjävrist. Tälviv pivdojeh meiddei meccijävrih. Meccipivdo tábáhtuvâ Aanaarjävri riddoenâmijn. Vääččir kuávlust pivdojeh ienáážin pecilodeh, riävskáh já soorvah.</p> <p>Astoäigikevtteeh já luándumádháliih joteh ienáážin Aanaarjävrist já ton riddoenâmijn tuurvâstmâin ovtâskâs kâmppeid já Meccihaldättäs huolâtem tuuvijd. Vandârdeijeeh láá uccáá; táválávt sij joteh Paččvei luoddâkeejist Čevetjävran.</p> <p>Vuávám lii finniimist ollásávt suomakielân.</p>		
ČOOVDÄSÄÄNIH	meccikuávlv, kuálâstus, puásuituálu		
ĒRES TIÄDUH	Vuávám lii čáállám Tapio Tynys.		
RÄÄIDU NOMMÄ JÄ NUMMEER	Meahciráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIJĐOMEERI	146 s.	KIELÄ	sämigielat
KUÄSTIDEIJEE	Meccihaldättäs	TEDDILEMSAJE	
JYEHHEE	Meccihaldättäs, luándupalvâlusah	HADDE	

# VUÄNÖSGA'ZEÄT

ČÖÖĐTEEI	Meä'cchalltös	ČÖÖĐTEMPEI'VV	2008
TUÄIMMU'VDDI	Meä'cchalltös	PRIMMÄMPEI'VV	22.10.2007
NA'DDJEMVUÖTT	Äälmiläž	DIAARNÄÄMAR	4384/623/2003
SUÖ'JJEEMSLAAJJ/ SUÖ'JJEEMPROGRAMM	Pööstaijännamvu'vdd		
VUU'D NÖMM	Väccâr pööstaijännam		
NATURA 2000 -VUU'D NÖMM DA KOODD	Väccâr pööstaijännam FI 1300204		
VU'VDDÖÖUTILÄÄKK	Sää'mjännam luättkääzzkōōzz		
TUEJEEI	Meä'cchalltös		
ČÖÖĐTÖÖZZ NÖMM	Väccâr pööstaijännam häidd- da ää'nneemplaan		
VUÄNÖS	<p>Pööstaijännamlää'jj (62/1991) mie'lldsânji Meä'cchalltös lij raajjâm Väccâr pööstaijännamvuu'd häidd- da ää'nneemplaan, koin k'ïöččlōōđât vuu'd pööstaijännamluând sei'ttumu'sše, luâđjie'llemvue'jj da sää'mkulttuur tuä'rjjeem da luâđ ree'ggesvuōđ ää'nneem da tōn öudltōōzzi ooudâsviikkmō'sše.</p> <p>Pööstaijännamvuu'd da ää'nneem k'ïöččâmvuâkka uu'det alttōōzz pööstâmnallšem toolkav tu'mmjōōzzi sâjja pööstsi proseezz. Tât juu'rtad tōn, što plaan älgg ta'rk'k'eed 10–15 ee'jj kōōskin le'be tääu'jab da tän ta'rk'k'umuš älgg šōōđäd vuä'ssōōttâm plaan vuâđjuuridin. Kuuitōs plaan vääžnmōšliinj – hä't mâka puäkknjâ'tmōš da tōōzz vuâđduum mäddâä'nneem ooldšumuš – lij ju'rddum eža pööstinnallšem tu'mmjōōsân.</p> <p>Väccâr pööstaijännamvu'vdd lij Lää'ddjännam viidmōsân šōōrmōs lää'k'k'šiotōōđzz mie'lldsaz Pööstaijännamvuv'dd, vu'vddoolâž šōōrgg 156 000 hehtaar. Väccâr lij tât'mmet vai'g gäab vue'ttem vu'vdd. Vaikkteeijen čärrvuō'tte liä Aanarjäu'rr ku'k'es vuōneezvui'm, Taarr da Ruōčč raai, räa'ppes jännam da čuâggastemvuōtt.</p> <p>Väccâr pööstaijännam čää'd kooll pie'ccmeä'ccvoudda. Pööstaijännam saujjbeä'l Kessi, pie'ccvōōžžin liä čuōppum šuu'rmōs muōrr 1920-läägg čuōpptōōggin. Muōrr da tōn hääid da ää'nmmōōžž kuōskki plaan meä'cctääll- läägg ceälkkmuužž pirrōsministeria ij staannâm nu'tt, leša teekst ko'rvvad häidd- da ää'nneemplaan pei'vvtumōhttōōzz odd čuä'jtōs. čuä'jtōōžžâst linjjeet, što Väccâr pööstaijännamvu'vdd jeät čuōppu jeät'ka kaauppsukku muōrid meä'ccindustrii taarbid. Kuätt'tarbbmuōrid vwei'tet kaaupšed plaan linjjeem mie'lldsânji vuu'd aazzjid da k'eämpneek'k'id.</p> <p>Väccâr i'lla jälstek'âni äärrai meä'cc. Väccâr pööstaijännamvuu'd se'st, tât'ben äärrai privatmäädin liä nu'bb čue'd jälstempōōrt. Privatmääd jia kullu pööstaijännamvoudda. Jäänaš pōōrtin liä ee'jjpoodd mie'lldsä ää'nmmōōžžâst.</p> <p>Vuu'd suu'rmōš paalgâskää'dd liä Paaččjokk da Väccâr. Muddusjäu'rr paalgâskää'dd oo'bdddnee'k'k'bie'll kooll pööstaijännama, seämma kōōskaž Njauddâm paalgâskää'ddest.</p> <p>Kuätt'tarbb- da ämmatkue'llšeellmōš kōōskkää'tt Aanarjäu'rr rest. Tât'lvvai'ggen kue'lšee'let še sii'sk'jännam jäu'rin. Mie'cstummuš kōōskkää'tt Aanarjäu'rr reddjännmid. Väccâr vuu'dest še'led čuhččlää'ddid, reepaid da sōōrvid.</p> <p>Virkkōōvâmōō'nni da luättmä'ttkla likkee jäänaš Aanarjäu'rr rest da tōn reddjännmin privat da meä'cchalltōōzz k'eämpid. Joo'tti liä oocanj; jäänaš sij jo'tte Paaččjoogg čuōkku k'ee'jjest Čevetjäuerra.</p> <p>Plaan lij vuäž<sup>3</sup>âmnalla ceelaivuōđstes suom k'ïöllsen.</p>		
LOKKSÄÄ'NN	pööstaijännamvuu'dd, puäžžtääll, kue'llšeellmōš		
JEE'RES TEÄ'Đ	Plaan lij k'ee'rjtam Tapio Tynys.		
SLAAJJ NÖMM DA NÄÄMAR	Meahciráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDP)	978-952-446-609-7
SEIDDMIE'RR	146 s.	K'ïÖLL	sää'm k'ïöll
TEÄ'GGU'VDDI	Meä'cchalltös	TEÄDDPÄIK'K'	
JUE'K'K'I	Meä'cchalltös, luättkäässkōs	HÄ'DD	

# KUVAILULEHTI

JULKAISIJA	Metsähallitus	JULKAISUAIKA	2008
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	22.10.2007
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	4384/623/2003
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	Erämaa-alue		
ALUEEN NIMI	Vätsärin erämaa-alue		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Vätsärin erämaa FI 1300204		
ALUEYKSIKKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISUN NIMI	Vätsärin erämaan hoito- ja käyttösuunnitelma		
TIIVISTELMÄ	<p>Erämaalain (62/1991) mukaisesti Metsähallitus on laatinut Vätsärin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen.</p> <p>Erämaa-alueen hoidon ja käytön seurantaan esitetään pysyviksi tarkoitettujen päätösten sijaan pysyvää prosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelma tulee tarkistaa 10–15 vuoden välein tai useamminkin ja tämän tarkistuksen tulee tapahtua osallistavan suunnittelun periaatteella. Kuitenkin suunnitelman päälinjat – kuten esimerkiksi vyöhykkeistäminen ja siihen perustuva maankäytön ohjaus – on tarkoitettu mahdollisimman pysyviksi päätöksiksi.</p> <p>Vätsärin erämaa-alue on Suomen viidenneksi suurin lakisääteinen erämaa-alue, pinta-alaltaan lähes 156 000 ha. Vätsäri on suhteellisen vaikeasti tavoitettava alue. Syynä alueen syrjäisyyteen ovat ennen kaikkea Inarijärvi pitkine vuonoineen, Norjan ja Venäjän rajat, vaikeahko maasto sekä tietttömyys.</p> <p>Vätsärin erämaan ydin kuuluu mäntymetsäalueeseen. Erämaan eteläosan, Kessin, männiköistä on poistettu suurimmat puut 1920-luvun poimintahakkuissa. Puustoa sekä sen hoitoa ja käyttöä koskevan suunnitelman Metsätalous-luvun kohtaa ympäristöministeriö ei vahvistanut sellaisenaan, vaan tekstin korvaa hoito- ja käyttösuunnitelman päivitysliitteen uusi esitys. Esityksessä linjataan, että Vätsärin erämaa-alueelta ei hakata eikä myydä puuta metsäteollisuuden tarpeisiin. Kotitarvepuuta voidaan myydä suunnitelman linjausten mukaisesti alueen asukkaille ja mökkiläisille.</p> <p>Vätsäri ei ole asumaton kaira. Vätsärin erämaa-alueen sisällä, pääosin siellä olevilla yksityismailla, on pitkälti toista sataa asuinrakennusta. Yksityismaat eivät kuulu erämaa-alueeseen. Suurin osa rakennuksista on kausiluonteisessa käytössä.</p> <p>Alueen suurimmat paliskunnat ovat Paatsjoki ja Vätsäri. Muddusjärven paliskunnan kaakkoisosa kuuluu erämaahan, samoin kaistale Näätamön paliskuntaa.</p> <p>Kotitarve- ja ammattikalastus keskittyy Inarijärvelle. Talviaikana kalastetaan myös sisämaan järvillä. Metsästys keskittyy Inarijärven rantamaihin. Vätsärin alueelta pyydetään lähinnä metsoa, riekkoa ja hirveä.</p> <p>Virkistyskäyttäjät ja luontomatkailijat liikkuvat pääosin Inarijärvellä ja sen rantamaissa tukeutuen yksityisiin kämppeihin ja Metsähallituksen huoltamiin tupiin. Vaeltajia on vähän; yleensä he kulkevat Paatsjoen tien päästä Sevettijärvelle.</p> <p>Suunnitelma on saatavissa kokonaisuudessaan suomenkielisenä.</p>		
AVAINSANAT	erämaa-alueet, porotalous, kalastus		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman on kirjoittanut Tapio Tynys.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Meahciráđđehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIVUMÄÄRÄ	146 s.	KIELI	saame
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	

# PRESENTATIONSBLAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	2008
UPPDRAGSGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	22.10.2007
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	4384/623/2003
TYP AV SKYDDSSOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	Ödemarksområde		
OMRÅDETS NAMN	Ödemarksområdet Vätsäri		
NATURA 2000 -OMRÅDETS NAMN OCH KOD	Vätsäri ödemark FI 1300204		
REGIONENHET	Lapplands naturtjänster		
FÖRFATTARE	Forststyrelsen		
PUBLIKATION	Skötsel- och användningsplan för ödemarksområdet Vätsäri		
SAMMADRAG	<p>Forststyrelsen har i enlighet med ödemarkslagen (62/1991) gjort upp en skötsel- och användningsplan för ödemarksområdet Vätsäri, med vilken syftet är att bevara områdets karaktär av ödemark, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla en mångsidig användning av naturen och förutsättningarna för detta.</p> <p>För uppföljningen av skötseln och användningen av ödemarksområdet föreslås en varaktig process i stället för beslut som är avsedda att vara permanenta. Detta innebär att planen bör ses över med 10–15 års mellanrum eller oftare och att denna översyn bör ske enligt principen för deltagande planering. Huvudlinjerna i planen – t.ex. indelningen i zoner och den styrning av markanvändningen som baserar sig på den – är ändå avsedda att utgöra så permanenta beslut som möjligt.</p> <p>Vätsäri ödemarksområde är Finlands femte största lagstadgade ödemarksområde med en areal på nästan 156 000 ha. Vätsäri är ett område som är relativt svårt att nå. Orsaken till att området är så perifert är framför allt Enare träsk med sina långa fjordar, norska och ryska gränserna, den svårframkomliga terrängen samt avsaknaden av vägar.</p> <p>Kärnan i Vätsäri ödemark hör till barrskogsområdet. I tallskogarna i ödemarkens södra del, Kessi, har de största träden avlägsnats genom plockhuggning på 1920-talet. Miljöministeriet fastställde inte den punkt i planens skogsbrukskapitel som gäller trädbeståndet samt vården och användningen av det som sådan, utan texten ersätts av ett nytt förslag till uppdateringsbilaga till skötsel- och användningsplanen. Enligt linjerna i förslaget ska virke inte avverkas för att säljas för skogsindustrins behov i Vätsäri ödemarksområde. Husbehovsvirke kan enligt linjerna i planen säljas till invånare och stugägare i området.</p> <p>Vätsäri är inte en obebodd obygd. Inom Vätsäri ödemarksområde, i huvudsak på de privatägda markerna inom området, finns långt över hundra bostadsbyggnader. De privatägda markerna hör inte till ödemarksområdet. Största delen av byggnaderna är i säsongbetonad användning.</p> <p>De största renbeteslagen i området är Paatsjoki och Vätsäri. Sydöstra delen av Muddusjärvi renbeteslag hör till ödemarken, likaså en bit av Näätämo renbeteslag.</p> <p>Husbehovs- och yrkesfisket är koncentrerat till Enare träsk. Vintertid fiskas det också i sjöarna inne i området. Jakten är koncentrerad till strandmarkerna runt Enare träsk. I Vätsäri jagas i första hand tjäder, ripa och älg.</p> <p>De som använder området för rekreation och naturturisterna rör sig i huvudsak på Enare träsk och dess strandmarker och stöder sig på privata stugor och de stugor som underhålls av Forststyrelsen. Vandrarna är få till antalet: oftast rör de sig från ändan av Paatsjokivägen till Sevettijärvi.</p> <p>Planen finns också i sin helhet på finska.</p>		
NYCKELORD	ödemarksområde, renskötsel, fiske		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Tapio Tynys.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Meahciráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIDANTAL	146 s.	SPRÅK	samiska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	



# Ovdasánit

Plánen álggahuvvui nu ahte vuos dahkkojuvvojedje meahcceguovllu govvideaddji vuoddočielggadusat 1994:s. Bargu lea dan maŋŋá gaskkalduvvan guktii, vuos sullii jahkái Davvi-Lappi luonddukártema válmmaštallama dihte, ja dasto vel jahkebeallai plána dahkki vurrolasbargovuogádaga dihte. Maiddái plána dahkki dahkan dutkamuš Váhčira meahcceguovllu vuovddiid ovdáneapmi – man bohtosat ovdanbuktojuvvojit maiddái dán barggus – lei hui áddjás bargu.

Vuosttas plánaárvalus gárvvásmuvai njukčamánu 1998. Dat rievdaduvvui dahje dievasmahttojuvvui dan maŋŋá golbmii: vuos cealkámušaidaddima maŋŋá, dasto birasministeriija bivdaga dihte ja goalmmát geardde sámedikki árvalusaid geažil. Guhkes válmmaštallanáigi lea doavvu mielde leamaš dušše ávkin. Ná sierra berošteaddjioavkkut leat bállel ráfis oahpásmuvvat vuoddočielggadusaide, mat leat leamaš vuodđun dán barggus, ja maŋŋelis maiddái plánaárvalussii.

Báikkálaš doavagat ja jurdagat kártejuvvojedje plána dagadettiin gillečoahkkimiin, ráddádallamiin bálgošiiguin ja maiddái eahpevirggálaš deaivvademiin. Doavagiin mávssolepmosat ledje várra boares vuoigatvuodaid bisuheapmi ja ođđa ráddjehusaid garvin. Bárttetlaččat čulle garrasit guolástandoarjabaikkiid dárbbuid ja luondduturisma ovdidanvejolašvuodaid dorvvasteami beali. Čeavetjávrelaččaid doavagat manne muhtun muddui ruossalassii. Gille-doaibmagoddi árvalii Meahcirádddehusa ráhkadit johtolagaid ja gámpáid Váhčira badjosiidda luondduturisma doarjjan. Bálggus vuostálasttii dákkár fitnuid. Njellima ássit eai ovdanbuktán plána dahkama áigge oktasaš oainnu. Sierra oainnut ja daid váikkuhusat plánii leat govviduvvon dárkileappot dán plána oasis birasváikkuhusaid birra.

Gillečoahkkimat leat dollojuvvon Čeavetjávrris, Bárttehis ja Njellimis. Go dát bargu álggahuvvui, de plánenproseassa ovdanbuktojuvvui ovdalis máinnašuvvon giliin miessemánu 1994. Čeavetjávrris plánenproseassa birra mitaluvvui guktii, nuppe geardde gilledoaibmagotti lágidan dilálašvuodas ja nuppe geardde fas nuortalaččaid siidačoahkkima lágidan dilálašvuodas. Go guovllu luonddu ja geavaheami govvideaddji vuoddočielggadusat ja álgoplána ledje gárvvásmuvvan, de dat ovdanbuktojuvvojedje guoskevaš giliin cuoŋománu 1997. Dáid čoahkkimiid vuodul rievdaduvvui muhtun muddui earret eará avádatjuohku. Buoriduvvon veršudna sáddejuvvui skábma–juovlamánu 1997 oahpásmuhttinláhkai ovdalis máinnašuvvon giliid gilledoaibmagottiide, Anára ráddádallangotti lahtuide, áššáigullevaš njealje bálgošii, nuortalaččaid siidačoahkkimii ja sámediggái ja maiddái birasministerijai. Plánaárvalus lei ovdan Anára ráddádallangotts juovlamánu 1997, muhto dat ii háliidan váldit dasa beali ovdal gillečoahkkimiid. Dat dollojuvvojedje Čeavetjávrris, Bárttehis ja Njellimis ođđajagimánu 1998. Plána dahkki vurrolasbargovuogádaga dihte ášši bodii oddasit ráddádallangotti giedahallamii easka jagi loahpas, juovlamánu 1998. Ráddádallangoddi čavgii geavahanvuoigatvuodaid luohpa-deapmái guoskevaš rávvagiid, muhto ii muđui rievdadan árvalusa.

Dálvit 1999 plána birra bivdojuvvojedje cealkámušat báikkálaš, eanagottálaš ja váldegottálaš ovddasteaddjibeliin. Cealkámušat ledje eanaš positiivvalaččat. Dain daddjojuvvui dábálaččat ahte plána lei bures ja vuđolaččat dahkkojuvvon. Muhto moitámušatge bohte. Dat guske dábálaččat plána vuovdečuohpan- ja luondduturismaárvalusaide.

Dákkár moaitámušaid dihte plánas árvaluvvon ekologalaš vuovdedoalu guovlu uhcciduvvui sullii beallái. Meahceguovllu avádatjuohku rievdaduvvui vástideaddji vuogi mielde. Anára ráddádallangoddi dohkkehii dáid ja muhtun eará smávvalágan nuppástusaid čoahkkimisttis geassemánus 1999. Ráddádallangottis leat golbma ovddasteaddji Anára gielddas ja golbma ovddasteaddji sámedikkis. Okta sis lea nuortalaš.

Plána ii goittot vel gárvvásmuvvan, dasgo čakčat 1999 birasministeriija bivddii ahte plánii galggai laktojuvvot árvoštallan dan birasváikkuhusain. Erenoamážit ministeriija háliidii diehtit, mo plána váikkuhivččii sámiid sajádahkii ja vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrii guoskevaš boazodoaluin.

Sámedikki oassálastimis meahceguovloplánemii ja oassálastimis barggu stivrejeddji prosessii ráddádallojuvvui dálvit 1997. Sohppojuvvui ahte plána dahkki informere barggu ovdánettiin dađistaga sámedikki. Ná lea dahkkojuvvon. Čoahkkimis mearriduvvui maiddáa ahte Meahciráđdehus ráddádallá – nugo láhka sámedikkis (974/1995) gáibida – sámedikkiin vel sierra dán plána birra, ovdalgo dat sáddejuvvo birasministeriijai nannenláhkai. Dát ráddádalan dollojuvvui Roavvenjárggas 21.6.2000. Meahciráđdehus ráddádala plánaárvalusas maiddáa nuortalašráđiin. Dát dáhpáhuvai 30.10.2000. Mánnašuvvon ráddádallamat rievdatedje vel mealgat plána. Nuppástusain buot mávssolepmosat guske sámiid vuodđovuogitvuodaide – maidda guoskevaš váldegottálaš doaibmalinnját laktojuvvojedje plánii – ja luondduturismii. Maiddáa Meahciráđdehusas váldojuvvui eret vejolašvuolta bargat luondduturismmain. Anára ráddádallangottis ii lean šat mihkkige fuopmášuhtámuš dahkkojuvvon nuppástusaide juovlamánus 2000.

Meahciráđdehusa siste plána lea giedahallojuvvon ng. meahceguovlojoavkkus. Das leat leamaš mielde plána dahkki lassin guovlluhoavda, luondbálvalusovttadaga njunuš ja Eanodaga meahceguovloplánejeaddji.

Plána leat geahččalan dahkat nu, ahte dat govččášii meahceguovllu buot geavahanhámiid ja guovllu meahceguovloiešláhkáa váikkuheaddji dahkkiid. Plána leat maiddáa geahččalan čállit dábálaš olbmo várás nu, ahte son oččošii gova dán meahceguovllus ja dan geavaheamis ja geavaheami váikkuhusain dál ja boahteáiggis. Livččii várra sáhtán dahkat nuppeláhkaige. Meahceguovloláhka gáibida dušše vuvddiid giedahallama plána ja rávvagiid geavahanvuogitvuodaid luohpadeamis. Meahceguovlolágas ii mearriduvvo detáljalaččat eará geavahanhámiin dego boazodoalus, meahcebivddus, guolástusas, vándardeamis, meahcejohhtalusas, fanastallamis ja nu ain. Ulbmiliid dat dieđusge ásaha daiddage.

Plánas leat 11 váldooasi. Láidehusoasis ovdanbuktojuvvo Suoma lága miel dásaš meahceguovlo- doaba, guorahallojuvvo Váhčir meahceguovlun ja čielggaduvvo dikšun- ja geavahanplána mearkkašupmi. Nuppi váldobihát, meahceguovlolága ulbmilat ja guovddáš njuolggadusat, ovdanbuktojuvvo meahceguovlolága guovddáš sisdoallu. Goalmmát váldočuoggás čielggaduvvojit Meahciráđdehusa vejolašvuodat váikkuhit meahceguovllu geavaheapmái ja geavaheami stivremii.

Plána njealját oassi sisdoallá juo árvalusa: Das evttohuvvo meahceguovllu juohkin njealljin sierra avádahkan. Juohku vuodđuduvvá dasa, man ”meahceguovllulágan” guovlu lea dán áigge, mo dat dál geavahuvvo ja dieđusge maiddáa meahceguovlolága ulbmiliidda. Viđat oassi lea viiddis. Das govviduvvojit sierra eanageavahanhámiid historjá, dálá viidodat, kvalitehta, mearkkašupmi ja birasváikkuhusat. Dás čielggaduvvojit maiddáa guđege eanageavahanhámi stivrejeddji guovddáš láchkamearrádušat ja geavahanhámi gaskavuolta meahceguovloláhkii. Dát duogášdieđut leat leamaš vuolggasadjin **plána árvalusaide** ja **ávžžuhusaide**.

**Árvalussii** leat váldojuvvon dušše dakkár áššit, main Meahciráđđehusas lea mearridanváldi ja mat gullet Meahciráđđehusa bargguide; juogo nu, ahte laktásit Meahciráđđehusa iežas meahcceguovlogeavaheapmái dahje dasto laktásit eará geavaheaddjiid stivremii. Go árvalusat ollašuvvet, de dat rievdadit meahcceguovllu dikšuma, geavaheami dahje suodjaleami, dahje dasto daid ulbmilin lea bisuhit dálá dili. Iešalddes čielga áššit leat guđđojuvvon eret. Ovdamearkka dihte meahccebivddu giedahaladettiin ii ovdanbuktojuvvo ahte ”Meahciráđđehus bearráigeahččá meahccebivddu”. Goittotge muhtun áššit, mat háliiduvvojit erenoamážit deattuhuvvot, leat váldojuvvon mielde, vaikko dat sáhttet leat juo ovdáneamen muđuige. **Plána ávžžuhusat** sisdollet árvalusaid, main Meahciráđđehusas ii leat mearridanváldi, ovdamearkka dihte láhkamearrádusaid nuppástusat. Ávžžuhusat leat ná oaivvilduvvon vuosttažettiin politihkkáriidda, hálldahuseiseválddiide ja sierra berošteaddjiioavkkuide.

Plána guđát, čihččet ja gávccát oassi giedahallat johtalusa ja meahcis johtaleami, geavahanvuoigatvuodaid luohpadeami ja priváhtaeatnamiid; dát buot leat áššit, mat váikkuhit mealgat meahcceguovllu geavaheapmái.

Plána luonddusuodjalanoasis guorahallojuvvojit meahcceguovllu luonduárvvut, meahcceguovllu sajádat suodjaleamis, luonddu dili rievadan dahkkit ja luonddu dili čuovvun. Dán oassái gullá maiddáai juridihkalaš guorahallan. Dan maŋŋá dahkkojuvvojit dihto árvalusat ja ávžžuhusat sihke šlájaid ja eallinbirrasiid suodjaleamis.

Plána ekonomalaš mearkkašumi govvideaddji oasis čielggaduvvojit árvaluvvon doaimmaid dagahan **lassegolut** Meahciráđđehussii, erenoamážit čuovvovaš logi jagi áigge.

Nubbin maŋimuš oasis árvaluvvo meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás **bissovaš proseassa** bissovažžan oaivvilduvvon mearrádusaid sadjái. Ovddit plánain lei nuppe-láhkai. Dát oaivvilda dan, ahte plána galgá sáhttit dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjjitge, ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpáhuvvat oassálasti plánema prinsihpa vuodul. Goittotge plána váldolinnját leat oaivvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš. Dát váldolinnját gokčēt ovdamearkka dihte avádatjuogu ja dasa vuodđuduvvi eanageavaheami stivrema ja ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu rájiidmearrideami.

Plána maŋimuš oasis árvoštallojuvvojit vel plána birasváikkuhusat. Go birasministeriija bivddii dahkat dán oasi easkka cealkámušaidaddima maŋŋá, de cealkámušaddit eai leat earret sámedikki ja nuortalašrádi sáhttán oahpásmuvvat dán árvoštallamii.

Meahciráđđehus sáddii plána birasministeriijai nannenláhkai ođđajagimánus 2001 ja dievasmahtii birasministeriija bivdaga vuodul plána Natura-árvoštallama bokte 2.10.2002. Dan maŋŋá Meahciráđđehus bivddii sámedikki árvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii. Sámedikki árvoštallan (Čuovus 4) bođii 15.6.2006 ja doaimmahuvvui birasministeriijai laktinláhkai plánii. Meahciráđđehus dagai plánii beivenčuvvosa (Čuovus 2), mii sáddejuvvoi birasministeriijai 20.3.2007.

Birasministeriija nannii Váhčira dikšun- ja geavahanplána 22.10.2007 nannenreivves (Čuovus 1) máinnašuvvon rievdadusaiguin ja fuopmášuhttimiiguin dakkárin go dat boahťa ovdan čuovvovaš plánas ja plána beivenčuvvosis (Čuovus 2).

Plánii leat lasihuvvon dan nannema maŋŋá dat áššit (Čuovus 3), mat galget birasministeriija nannenreivve (Čuovus 1) vuodul váldojuvvot vuhtii plána ollašuttimis.



# Sisdoallu

<b>1 Láidehus</b> .....	<b>17</b>
1.1 Suoma lága mieldásaš meahcceguovlodoaba .....	17
1.2 Váhčir meahcceguovlun .....	18
1.3 Dikšun- ja geavahanplána .....	20
<b>2 Meahcceguovlolága ulbmilat ja guovddáš njuolggadusat</b> .....	<b>21</b>
<b>3 Meahciráddehus meahcceguovlolága ollašuttin</b> .....	<b>23</b>
<b>4 Plána árvalusat ja ávžžuhusat</b> .....	<b>26</b>
4.1 Avádátjuohku.....	26
4.1.1 Vuosttas avádat.....	26
4.1.2 Nubbi avádat.....	26
4.1.3 Goalmmát avádat.....	28
4.1.4 Njealját avádat.....	28
4.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus .....	28
4.2.1 Duogáš dieđut.....	28
4.2.2 Plána árvalus.....	31
4.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu.....	31
4.3.1 Duogáš dieđut.....	31
4.3.2 Plána árvalus.....	34
4.4 Čoaggin.....	35
4.4.1 Duogáš dieđut.....	35
4.4.2 Plána árvalus.....	36
4.5 Boazodoallu .....	36
4.5.1 Duogáš dieđut.....	36
4.5.2 Plána árvalusat.....	42
4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi.....	42
4.6.1 Duogáš áššit.....	42
4.6.2 Plána árvalus.....	49
4.7 Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide .....	55
4.7.1 Duogáš dieđut.....	55
4.7.2 Plána árvalus.....	56
4.8 Ruvkedoaima .....	57
4.8.1 Duogáš dieđut.....	57
4.8.2 Plána árvalus.....	60
4.9 Eanaávdnasiid váldin .....	60
4.9.1 Duogáš dieđut .....	60
4.9.2 Plána árvalus .....	61
4.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma .....	61
4.10.1 Duogáš dieđut.....	61
4.10.2 Plána árvalus.....	63
<b>5 Johtalus ja johtaleapmi</b> .....	<b>64</b>
5.1 Duogáš dieđut .....	64
5.1.1 Anátjávri mudde johtaleami .....	64
5.1.2 Fievrrut .....	65
5.1.3 Johtaleami álkidahtti rusttegat.....	65
5.1.4 Johtaleapmi ja meahcceguovlolága ulbmilat.....	65
5.1.5 Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeddji njuolggadusat.....	66

5.1.6	Eatnangeainnut .....	66
5.1.7	Čáhceguovlluid johtinfávllit ja johtinvuoigatvuodát .....	67
5.1.8	Meahcejohtalus .....	67
5.1.9	Áibmojohtalus .....	68
5.1.10	Juohkeolbmovuoigatvuodát .....	69
5.2	Plána árvalus .....	69
5.3	Plána ávžžuhusat .....	69
<b>6</b>	<b>Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi.....</b>	<b>70</b>
6.1	Duogáš dieđut .....	70
6.2	Plána árvalus .....	71
<b>7</b>	<b>Priváhtaeatnamat .....</b>	<b>72</b>
7.1	Plána árvalus .....	72
<b>8</b>	<b>Luonddusuodjalus .....</b>	<b>73</b>
8.1	Váhčira meahceguovllu sajádat luonddusuodjalusas .....	73
8.2	Luonddu rievddadan dahkkit .....	74
8.3	Luonddu dili čuovvun .....	81
8.4	Luonddusuodjalus ja meahceguovloláhka .....	81
8.5	Luonddusuodjalanláhka meahceguovlolága, boazodoallolága ja čáskadanlága ektui .....	82
8.6	Plána árvalusat .....	83
8.6.1	Eallinbirrasiid suodjaleapmi .....	83
8.6.2	Šlájaid suodjaleapmi .....	84
8.7	Plána ávžžuhusat .....	85
<b>9</b>	<b>Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan .....</b>	<b>86</b>
<b>10</b>	<b>Meahceguovllu geavaheami stivren boahhteáiggis.....</b>	<b>88</b>
<b>11</b>	<b>Árvvoštallan plána birasváikkuhusain.....</b>	<b>89</b>
11.1	Manin árvvoštallan? .....	89
11.2	Árvvoštallama vuolggasajit .....	89
11.3	Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána birasváikkuhusat .....	91
11.3.1	Avádatjuohku .....	91
11.3.2	Guollečáziid dikšun ja guolástus .....	92
11.3.3	Meahcivallji ja dan dikšun ja meahcebevdu .....	93
11.3.4	Čoaggin .....	95
11.3.5	Boazodoallu .....	95
11.3.6	Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi .....	97
11.3.7	Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide .....	99
11.3.8	Ruvkedoaibma .....	100
11.3.9	Eanaávdnasiid váldin .....	101
11.3.10	Astoáiggeatnu ja luondduturisma .....	101
11.3.11	Johtalus ja johtaleapmi .....	105
11.3.12	Geavahanvuoigatvuoda láigoheapmi ja luohpadeapmi .....	106
11.3.13	Priváhtaeatnamat .....	109
11.3.14	Luonddusuodjalus .....	109
11.3.15	Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan .....	111
11.3.16	Meahceguovllu geavaheami stivren boahhteáiggis .....	111

11.4 Váhčira meahceguovlu oassin Natura 2000 -fierpmádagas .....	112
11.4.1 Luondotiipat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmáhahkii .....	112
11.4.2 Plána váikkuhusat .....	114
<b>Čuovus .....</b>	<b>123</b>
Čuovus 1 Birasministeriija nannenreive .....	123
Čuovus 2 Plána beivenčuovus .....	128
Čuovus 3 Birasministeriija nannengirjji vuodul plánii váldojuvvon rievdadusat .....	130
Čuovus 4 Sámedikki árvoštallan Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii .....	133





# 1 Láidehus

## 1.1 Suoma lága mieldásaš meahcceguovlodoaba

Meahcceguovlun adnojuvvojit riikkaidgaskasaš meroštallama mielde viiddis, boaittobeale guovllut, main eai leat geainnut ja mat leat measta ávdimat ja leat viehka luonddudilis. Meroštallan heive muhtun muddui maiddái Suoma meahcceguovlluide. Suoma meahcceguovllut leat goittot leamaš ja leat ainge olbmuid anus. Danin dat eai leat ollásit luonddudilis eaige áibbas ássameahttumat eaige dat leat maiddái álo nu boaittobealdege. Dálá meahccefievrruiguin beassá meahcceguovlluide measta birra jagi.

Viiddis geainnuhis skáiddit, dálá *meahcceguovllut*, leat áiggiid mielde duddjon davvimáilmmi olbmuid ja sin jurddašavuogi ja eallinhámi. Danin sámekultuvrras ja davviguovlluid suoma-kultuvrras vuhttojit bures ”davvi”árvvut ja -guottut, vaikko vel kultuvrra olgguldas hámit leat fásta ássama ja tehnikka atnuiboahhtima geažil mealgat nuppástuvvan.

Meahcceguovllut váikkuhit sakka davviguovlluid eallimii, ja nuppe dáfus olbmuid mánggalágan doaimmat váikkuhit meahcceguovlluide. Dát gaskasaš oktavuoha lea davvi eallinvuogi vuoddu.

Meahcceguovlluid rájit eai leat rájit báikkálaš olbmuid. Sii eai álo oppa diedege, gokko rájit johtet, dasgo boazodoallu, meahccebivdu ja guolástus leat vejolaččat goabbat bealde ráji. Ja dábálaččat luonduge lea ovttalágan. Hárvvet ássojuvvon davvimáilmmis meahcceguovlluid ii sáhtege atnit sierra eanabihttán, muhto dat leat oasis viidáset meahcceguovllulágan eatnamiin. Dain gudesge lea iežas ássan- ja ealáhushistorjá, mii vuhtto dán áiggege daid geavaheaddjiin ja geavahanhámiin. Ja ainge eanet dát perspektiiva lea mearrideamen dan, mo dáid guovlluid eanageavaheapmi stivrejuvvo. Dát lea dasto meahcceguovlolága vuoddu.

Suopmelaš meahcceguovlodoahpaga ruohttasat leat bivdokultuvrras. Meahcceguovlun leat gohčodan viiddis boaittobeale guovlluid, maidda olbmot dahke moanaid beivviid, vahku dahje juoba mánotbajiid bisti guolástan- ja meahcástanmátkkiid daid áiggiid, go bivdu lei vel mávssolaš oassi olbmuid birgenlágis.

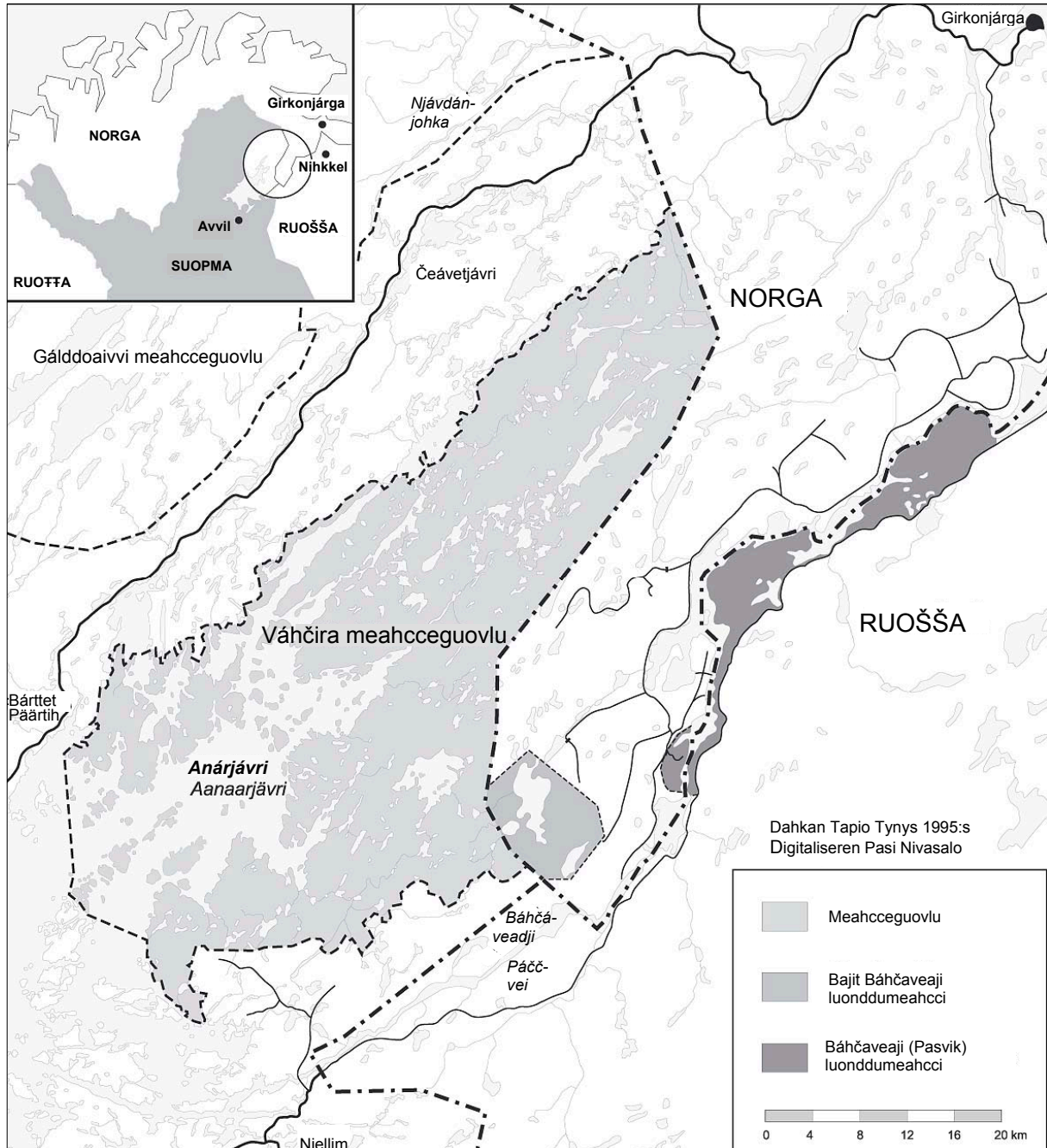
Sámegeielas ii iešalddes oppa gávdnoge sátni *meahcceguovlu*. Erenoamážit vuovde- ja boazosámit leat goittot oasis jagis ássan meahcis ja duoddariin ja molson ain ássanbáikki fuodđodili, guollesállašiid ja guohtoneatnamiid mielde, nu ahte sis ii lean fásta orrunsadji.

Meahcceguovllut eai čuovo riikkarájiid. Dása leat mánga siva. Meahcceguovlluid luondu lea sullii seammalágan goabbat bealde ráji. Maiddáid dáid guovlluid ássan- ja kulturhistorjá sulastahttá ollu. Riikkarájit leat loahpa loahpas viehka odđa ášši ja báikegoddelaččat leat árbevirolaččat johtalan viehka friddja daid rastá. Ja gánnáha maiddáid fuomášit ahte Suoma buot viiddis meahcceguovllut leat sámevuovllus.

Go meahcceguovlolága válmmaštalle meahcceguovlokomiteas 1980- ja 1990-loguid molsašuvvama áiggiid, de meahcceguovlluin čohkkejedje guovlluid, mat eai gullan luonddusuodjalan-guovlluide muhto eai maiddáid daidda guovlluide, mat ledje oaivvilduvvon friddja ekonomii-doaimmaid várás. Meahcceguovllut eai várrejuvvon dušše álgoluonddu seailuhan dihte dahje juoga ovttaskas geavahanhámi várás, muhto mánggageavahanguovlun, main luonddusuodjalan-bealit leat hui guovddázis mielde.

## 1.2 Váhčir meahcceguovlun

Váhčira viidodat lea sullii 155 000 hektára, nappo dat lea meahcceguovlun gaskasturrosaš. Sivvan dasa, ahte dat lea nu boaittoealde, lea vuosttažettiin Anárjávri guhkes vuonaidisguin, Norgga ja Ruošša rájit, rámsolágan eatnamat ja dieđusge geainnuhisvuolta (govva 1).



**Govva 1.** Váhčira meahcceguovlu lea Anárjávri ja riikarájiid gaskkas.

Anárjávri gokčá guktii jagis geainnu meahceguvlui – vuos álgogesis, goas dat suddettiin bisseha buot johtima sullii mánotbadjái, ja dasto ohpit álgodálvvis, go dan jarkjat (jorjâ) eai leat vel jikjon. Go dát guovlu lea álgogesis nu sierra eará máilmmis, de dat addá máhcci bárbmolottiide measta dievaslaš bessenráfi. Muhto váikkuha Anárjávri nuppe gežiidge. Geasseguovdil lea álki beassat fatnasiin jávrri mielde meahceguvlui, ja gidddálvve fas muhtas-kohteriin jávrri rastá.

Vaikko Váhčira meahceguovllus eai leat geainnut, de dan ravdii bohtet earret Anárjávri bealde geainnut buot eará guovlluin. Riikkarájit hehttejit goittot beassama meahceguvlui. Ruošša ráđji lea ollásit gokčojuvvon. Norgga ráji alde lea okta lobálaš rasttildanbáiki Piilolas, meahceguovllu gaskkamuttus.

Meahceguovllu guovddáš guovllut gullet beahcevuovdeavádahkii. Beahcevuovddiid ja viehka duolba eatnamiid dihte meahceguovllu sisoasit leat duovddagova dáfus gokčojuvvon ja danin leat vehá dego čihkosis. Luomusvuodadovddu buktet dušše lohkameahtun jávrrit ja láddot ja maiddá jeakkit ja juovat. Datge leat goittot dábálaččat uhcit. Go meahceguovllu sisoasit leat hui gokčojuvvon, de Anárjávri bealli fas leage hui luomus hirbmat jarkjaidisguin, ja meahceguovllu davvenuorttageahčen fas leat measta jalges, juvves badjosat.

Meahceguovllu máttageahčen, Kessis, beahcevuovddiin leat 1920-logus čuhppojuvvon eret dat stuorámus muorat ng. čoakkildančuohppamiin. Čuohppamiid váikkuhus vuhtto ainge. 1920-logu álggahedje maiddá meahcebuollimiid dustendoaimmaid, ja dat lea dasto hehtten vuovddi lunddolaš biologalaš ovdáneami. Bohccot leat juo logiid jagiid guhton vuovddiid bodne-, giedde- ja miesttageardi šlájaid. Anárjávri lea dulvaduovvon. Buot dáid sivaiddihte Váhčira meahceguovlu ii leat luonddudilis. Meahceguovllulágan dat liikká lea, iige dábálaš vánddardeaddji dábálaččat oppa fuomášge olbmo dagahan nuppastusaid luonddu dilis.

Váhčira meahceguovlu ii leat ássameahtun. Meahceguovllus lea mealgat badjel čuohte ássanvistti. Eatnašat dán leat anus dušše dihto áiggiid, muhto gávdnojit dakkárge visttit, main ássat birra jagi. Dat ahte visttit leat niege ollu boahtá das, ahte meahceguovllu siste leat sullii čuohte priváhtadálu oktan visttiiguin. Priváhtaeatnamat, maid viidodat lei 4 409 hektára 1994:s, eai gula meahceguvlui. Meahceguovllus leat maiddá sullii vihttalot ássanvistti stáhtaeatnamiin. Dat leat nuortalaččaid guolástanbarttat, badjeolbmuid gámpát, luondduealáhusdoarjjabáikkít, rádjegozáhusa gámpát, Meahciráđdehusa gámpát ja muhtun eará barttat.

Meahceguovlu lea ollásit boazodoalu anus. Stuorámus bálgosat leat Báhcaveadji ja Váhčir. Muttošjávrii bálgosa máttanuorttageahči báhcá meahceguovllu sisa ja seammaláhkai bihttá Njávdáma bálgosis.

Ruovttudárbo- ja ámmátguolástusa váldoguovllut leat Anárjávris. Dálvit bivdet maiddá sis-eatnama jávriid. Lustabivdit johtalit Anárjávrii lassin Váhčira badjosiin gidddálvve ja geassit.

Meahcebivdu lea dábálaš Anárjávrii gáddeeatnamiin, muhto ii leat nu dábálaš dobbelis sis-eatnamis ja Váhčira badjosiin eai báljo ollege bivde meahci. Bivdoeallin lea dábálaččat čukčá, rievssat ja ealga.

Luondomátkkáláččat johtalit dábálaččat Anárjávrii alde ja dan gáddeeatnamiin, nu ahte atnet ávkin priváhtagámpáid ja Meahciráđdehusa ávdin- ja láigostobuid. Vánddardeaddjit leat vánis; dábálaččat sii johtet Báhcaveaji geaidnogežis Čeavtejávrii.

### 1.3 Dikšun- ja geavahanplána

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde meahcceguovlluid dikšu ja hálddaša Meahciráđđehus. Dasa lassin lágas mearriduvvo ahte ”meahcceguovllu dikšumis ja geavaheamis galgá čuovvut dikšun- ja geavahanplána, man dahká Meahciráđđehus ja nanne birasministeriija”.

Lága detáljalaš ákkastallamiin mitaluvvo plána mearkkašumis: ”Plánas lea ulbmilin čielggadit doaimmaid meahcceguovllu geavaheami ovddidan ja stivren dihte ja maddái guovllus lobálaš huksenbargguid. Guovllu sáhtášii plánas maddái juohkit geavaheami hárrái sierra osiide. Plánas eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldiid doaimmaide.”

Ákkastallamiin mitaluvvo maddái nannenmeannudeapmi: ”Nannejeaddji eiseváldi sáhtta nannet dikšun- ja geavahanplána dan hámis dahje guođdit dan juogo ollásit dahje muhtun osiin nannekeahttá, goas plána máhcahuvvo fas válmmaštallojuvvomii. Nannejeaddji eiseváldi ii sáhte rievdadit plána. Njulgenlundosaš divvumat leat vejolaččat.”

## 2 Meahcceguovlolága ulbmilat ja guovddáš njuolggadusat

Meahcceguovlolága vuosttas paragrafas gávnnavuvvo meahcceguovlluid leahkima vuoddu. Das gávnnavuvvo ahte meahcceguovllut leat vuodduuvvon:

- guovlluid meahcceguovloiešlági seailuhan dihte
- sáme kultuvrra dorvvastan dihte
- luondduealáhusaid dorvvastan dihte
- luonddu máŋggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte.

Ulbmil ”meahcceguovloiešlági seailuheapmi” vástida muhtumassii riikkaidgaskasaš *wilderness*-doahpaga vuordagiid; nuppiiguin sániiguin dan, ahte meahcceguovllut bisuhuvvojit luonddudilis eaige daidda huksejuvvo geainnut ja ássanvistit. Lága guovddáš njuolggadusat – gieldu hukset bissovaš geainnuid ja eatnama vuovdin- ja láigohangiellu – leat dahkkojuvvon dorvvastit dán ulbmila.

Mii bohtá ulbmilii sáme kultuvrra dorvvasteamis, de meahcceguovloláhka ii atte makkárge sierramearrádusaid das, mo dán galggašii dahkat ja váldit vuhtii dikšun- ja geavahanplánas. Maiddái lága ákkastallamiin eai gávdno rávvagat dán áššis. Sáme kultuvrra dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusaid galgáge ohat eará láhkamearrádusain ja riikkaidgaskasaš soahpamušain.

Jagi 1995 vuodduvoigatvuodaodastusa ákkastallamiin lea gávnnavuvvon ahte sámiid kulturhápmaš gullet sin árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahcebivdu. Vuoddu-láhkaválgagotti smiehtamušas (PeVM 25/1994 VP, 6–7) gávnnavuvvo ahte láhkamearrádusaid dárkkistanbargui galgá álgit farggamusat dain dáhpáhusain, main sáhtá eahpidit gávdnot ruossalasvuodaid odđa vuodduvoigatvuodanjuolggadusaiguin.

Sámediggi buvttii ovdan árvalusastis ahte dikšun- ja geavahanplána ii dorvvas sámiid vuodduvoigatvuodaid. Jos plánas lea dákkár váilevašvuotta, de dat bohtá das, ahte sierraláhka-mearrádusat eai leat mannan oktii vuodduvoigatvuodaodastusain; plána ii sáhte johtit láhka-mearrádusaid ovddabealde.

Riikkaidgaskasaš soahpamušain stuorámuš mearkkašupmi geavadis lea ON:a oktasaščoahkkima 1976:s dohkkehan riikkavulošvoigatvuodaide ja politihkalaš voigatvuodaide guoskevaš oktasašsoahpamušas (ng. KP-soahpamuš) ja ILO:a álgo- ja čeardaálbmogiidda guoskevaš soahpamušas.

Sáhtá atnit almmolaččat dohkkehuvvon dulkomin dan, ahte sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin bargan lea oassi sin vehádatkultuvrras, man KP-soahpamuš suddje. Voigatvuodavierut leat čájehan ahte KP-soahpamuša mielássaš suodji ii goittot oavvil dakkár voigatvuoda, mii hehttešii eará geavahanhámiid. Soahpamušas sierra geavahanhámit galget oktiiheivehuvvojit nu, ahte dán suoji vuollássaš árbevirolaš ealáhus ii šatta vára vuollai.

ILO:a álgo- ja čeardaálbmogiidda guoskevaš oktasašsoahpamuša Nr 169 ratifiserema gáibádusat leat aiddo dál (čakča 2000) čielggadanláhkaš voigatvuodaministeriijas. Soahpamuš mearrida álgo- ja čeardaálbmogiid voigatvuodain eatnamii, čáhcaš ja luondduriggodagaide ja árbevirolaš ealáhusaide.

Sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi mearkkašit dan, ahte Suoma meahceguovllut leat oaivvilduvvon maiddái árbevirolaš atnui. Láhka suddje meahcebivddu, guolástusa, čoaggima ja boazodoalu odđa, gilvaleaddji eanageavahanhámiin.

Lága njealját ulbmilis, mánggabealat geavaheami ovddideapmi, dovddahuvvo ahte meahceguovlluid lea jurdda geavahit mánggabealagit, ja ahte dán galgá maiddái ovddidit. Lága detáljalaš ákkastallamiin čielgá ahte dát ulbmil oaivvilda vuosttažettiin astoáiggeanu.

Čoahkkáigeassun ovddibu vuodul sáhtá dadjat ahte Suoma meahceguovllut leat vuodđuduvvon sihke luondduárvvuid ja kulturárvvuid seilluhan dihte. Sátne kultuvra galgá dáikko áddejuvvot viidát. Dat doallá sisttis ii dušše dihto eallinvuogi, muhto maiddái duon eallinvuohkái guoskevaš ekonomalaš árvvuid ja doaimmaid. Ná Suoma meahceguovllut leat sihke luonddu suodjalanguovllut ja kultuvrra suodjalanguovllut. Dát olbmo ja luonddu oktavuoda dovddasteapmi oidno meahceguovlluid rájiidmearrideamis. Daid rájit eai leat mearriduvvon gáržžes ”gaska geainnus”-ákkaid vuodul, iige gáibiduvvo ahte meahceguovllut galget leat áibbas ássameahtumat ja luonddudilis.

### 3 Meahciráđđehus meahcceguovlolága ollašuhhtin

”Meahcceguovlluid hálddaša ja dikšu Meahciráđđehus.” Dán meahcceguovlolága logát paragrafa sáhtta áddet nu, ahte Meahciráđđehusas livččii eavttuhis sátneváldi meahcceguovlluid dikšumii ja geavaheapmái. Ná ii goittot leat.

Meahcceguovloláhka lea luonddustis oktasašláhka; dahjege dat ii mearrit detáljalaččat meahcceguovllu sierra geavahanhámiid. Ná meahcceguovloláhkii leat válđojuvvon mielde dušše muhtun njuolggadusat, mat stivrejit njuolgga geavaheami. Dain mávssolepmosat lea – nugo juo ovdalis lea gávnnavuvvon – gieldu hukset bissovaš geainnuid ja stáhtaeatnama vuovdin- ja láigohangieltu (mas dasge leat spiehkastagat). Dát njuolggadusat leat dahkkojuvvon meahcceguovloiešlági seailuhan dihte.

Meahcceguovlolága guovddáš sárggus lea maiddái dat, ahte dat stivre njuolgga dušše Meahciráđđehusa, muhto ii duohtat olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid. Dát boahtá ovdan vuvddiid giedahallama dárkilis stivremin: Meahciráđđehus sáhtta čuohppat vuvddiid dušše birasministeriija nannen plána mielde. Gánnáha fuomášit ahte jagi 1997 vuovdelága ásahettiin meahcceguovllut guđđojuvvojedje dan olggobeallai. Meahcceguovloláhka lea čavgat maiddái ruvkedoaimma ektui, go mearrida ahte ruvkebire sáhtta vuodđudit dušše stáhtaráđi lobi vuodul.

Eará geavahanhámiid meahcceguovloláhka dan sadjái mearrida dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat ”sámekultuvrra dorvvasteapmi” ja ”luondduealáhhusaid dorvvasteapmi” oavvildit dan, ahte meahcceguovllut leat vuodđuduvvon boazodoalu, meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima doarjjaguovlun. Láhka deattuha vel dáid doaimmaid, go gáibida, ahte dáiguin doaimmaiguin bargit sáhttet oazžut doarjjabáikkiid meahcceguovllus. Meahcceguovlolágas ii goittot máinnašuvvo sániinge, mo luondduealáhusaiguin galggašii bargat, muhto dát stivren vuodđuduvvá doaimmaid iežaset láhkamearrádušaide dego boazodoalloláhkii, meahcástanláhkii ja guolástanláhkii. Sámekultuvrra dorvvasteami doarju maiddái láhka sámédikkis (974/1995), mii ásaha eiseválddiide ráđđádallangeatnegasvuoda ee. áššiin, mat gusket ”meahcceguovlluid dikšumii, geavaheapmái, láigoheapmái ja luohpadeapmái”.

Viidát geahčadettiin kultuvra áddejuvvo nu, ahte das lea maiddái ekonomalaš bealli. Meahcceguovlolágas lea dát perspektiiva. Sámekultuvrra geahččalit dorvvastit nu, ahte luondduealáhusaide, mat leat sámekultuvrra ávnaslaš vuodđun, lea addojuvvon buoret sajádat go gilvaleaddji eanageavahanhámiide. Meahcceguovloláhka eastá geavadis dihto eanageavahanhámiid, juogo geaidnohuksengielldu bokte dahje dasto eatnama luohpadangielldu bokte.

Meahciráđđehusa bargun lea dorvvastit sámekultuvrra ávnaslaš vuodu dahjege boazodoalu, meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima. Dán juksan dihte plánas leat mielde sierralágan dorvvastandoaimmat. Dorvvastandoaimmat leat luonddusteaset eahpenjuolgadat, dábálaččat dat leat ráđđehusat luondduealáhusaiguin gilvaleaddji eanageavahanhámiide. Njuolggo dorvvastandoaimmat, makkárin sáhtášii atnit ovdamearkka dihte boazodoalu ovddidanprográmma ja eará seammasullasaš doaimmaid, eai gula Meahciráđđehusa bargguide, eaige daid dábálaččat Meahciráđđehusas oppa vuorddege.

Meahciráđđehus ii dábálaččat sáhte ásahit luondduealáhusbargiid sierraárvosaš sajádahkii čearddalaš ákkaid vuodul, dasgo sierra eanageavahanhámiid stivrejeaddji láhkamearrádušat eai dovdda dákkár ákkaid das fuolakeahhtá ahte almmolaš dásis – ovdamearkka dihte Suoma vuodđolágas – dovddastuvvo sámiiid vuoigatvuohta bargat iežaset kultuvrrain. Kultuvrii gehččet dalle gullat ealáhusaid: meahcebevdu, guolástus, čoaggin ja boazodoallu.

Nuortalašláhka addá nuortalaččaide stuorát ovdduid go earáide. Nuortalašlága duohken leat goittot ovdal juo historjjálaš go čearddalaš dahkkit. Go Suopma massii Beahcáma Sovjetlihttui, de Suoma stáhta mielas dan geatnegasvuohta lei sihkkarastit Beahcámis Supmii evakuerejuvvon nuortalaččaide ovddešlágan ovdduid ođđa ássanriikkasteset.

Vel meahceguovloláhka máinnaša iežas ulbmilin ”meahceguovlluid mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid ovddideami”. Lága ákkastallamiin čielgá ahte ulbmil oaivvilda vuosttažettiin astoáiggeanu ja vánddardeami vejolašvuođaid ovddideami. Ulbmil lea luonddustis servodatlaš.

Nugo juo ovdalis lea gávnnahuvvon, de Meahciráđđehus stivre meahceguovllu dihto geavahanhámiid, muhto mánga doaimma lea stivremin juoga eará eiseváldi. Meahciráđđehussii okto dahje dasa vuosttažettiin gullet čuovvovaš doaimmat:

- 1) luonddu dili ja dan nuppástusaid čuovvun ja das muitaleapmi (ovdamearkka dihte Davvi-Lappi dálá luonddukárten)
- 2) meahceguovllu geavaheapmi ja dan nuppástusaid čuovvun ja das muitaleapmi
- 3) vuovdečuohppamat ja muoradaga eará giedahallan plána mielde
- 4) guolástusa stivren (guolástanáššiid ráđđádallangotti stivrema vuolde)
- 5) eará geavaheaddjiid stivren Meahciráđđehusii gullevaž doaimmain, ovdamearkka dihte boaldin- ja ávnnasmuora vuovdin, meahcástanlobiid vuovdin, meahcejohtalusa stivren ja johtinmáđijaid merken ja ortnegisdoallan
- 6) luondduealáhusaid stivren doarjjabáikkiid sajáiduhttimis plána mielde
- 7) luondduealáhuslága ja nuortalašlága ásahan doaimmat
- 8) luonddusuodjalandoaimmat
- 9) luondduturisma ovddideapmi
- 10) astoáiggeanu doarjjarusttegiid vuodđudeapmi ja bajásdoallan
- 11) rávven ja bearráigeahčču
- 12) eanalonuheapmi ja -gávpi; nuppiiguin sániiguin Meahciráđđehus viggá háhkat meahceguovllu siste priváhtaeatnamiid iežas hálddašánválddi vuollai eanalonuhemiiguin dahje -gávppiiguin
- 13) ruvkelága bearráigeahčču gollerogganváldimiid hárrái gávpe- ja industriijaministeriija ruvkedárkkisteaddjiin sohppojuvvon vuogi mielde (om. almmolaččat; Váhčira meahceguovllus eai leat gollerogganváldimat).

Meahciráđđehusa barggut leat meroštallon lágas Meahciráđđehusa birra (1169/1993).



Meahciráđđehusa stivrema olggobeallai báhcet meahcceguvlui váikkuheaddji moanat geavahanhámit ja doaimmat, juogo muhtumassii dahje ollásit. Guđesge dain leat iežas njuolggadusat ja hálddahuseiseválddit. Ja go miikkige doaimmaid ii leat goittot áibbas sierra ja sorjjasmeahttun eará geavahanhámiin, de Meahciráđđehus lea dábálaččat álo juogalahkai mielde váikkuheamen maiddá čuovvovaš doaimmaide:

- 1) boazoeconomii ja boazodoallu
- 2) čáskadan- ja gádjunbálvalus (gullá ee. meahccebuollimiid čáskadeapmi)
- 3) Anára gieldda olbmuid meahccebivdu
- 4) lávaplánen
- 5) čáhcejohtalus ja dan rusttegat, ee. fávlemerkemat
- 6) áibmojohtalus (omd. helikopteriid seaivunlobit)
- 7) ruvkelágas daddjojuvvon rogganvárreimid, -váldimiid ja ruvkebiriid miediheapmi
- 8) rádjefákten.

Suoma lágat ja Suoma dohkkehan riikkaidgaskasaš soahpamušat leat fámus maiddá meahcceguovllus. Almmolaš mearkkašupmi lea ovdamerkka dihte ng. Rio-soahpamušas, mii geatnegahtá luonddugeavaheapmái bistevas vuogi mielde. Soahpamuš geatnegahtá maiddá ahte luonddu geavaheamis ja dan stivremis galgá váldit vuhtii sihke ekonomalaš, sosiálalaš ja ekologalaš beliid.

# 4 Plána árvalusat ja ávžžuhusat

## 4.1 Avádátjuohku

Avádátjuogu ulbmilin lea oktiiheivehit meahcceguovlolága ulbmiliid. Meahcceguovloláhkahan gáibida ahte guovlu galgá bisuhuvvot meahcceguovlluláganin ja ahte sámekultuvra ja luondduealáhusat galget dorvvastuvvot ja ahte guovlu galgá geavahuvvot mánggabealagit. Go buot ulbmiliid lea váttis juksat seamma guovllus, de pláνας árvaluvvo ahte meahcceguovlu galgá juhkkovuvvot njealljin sierra avádahkan. Juohku govvida, mo ulbmilat deattuhuvvojit. Nuppe geahčen leat dat guovllut, main meahcceguovloiešlági seailuheapmi lea áibbas guovddáži. Ja nuppe geahčen fas leat dat guovllut, main sierralágan doarjjarusttegiid dahkan lea vejolaš, ja boahhteáiggis várra dárbbaslašge.

Rádji sierra avádagaid gaskkas (govva 2) lea ovdal juo lihcadeaddji go dárkilit mearriduvvon. Avádátjuogu ulbmilin lea stivret vuosttažettiin Meahciráđđehusa iežas eanageavaheami, ovdamearka dihte vuovdečuohppamiid ja vándardeami doarjjabálvalusaid huksema. Avádagat eai váikkut báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuođaide dego meahcebevdui ja guolástussii.

Avádagain beroškeahhtá meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmila – meahcceguovloiešlági seailuheapmi, sámekultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi – leat guovddáš ulbmilat oppa meahcceguovllus. Nugo juo ovdalis lea gávnnavuvvon, de jearaldat lea deattuhusain. Mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid ovddideapmi gávdno om. ulbmiliid lassin vuosttažettiin dušše avádagain okta ja guokte ja eará sajis dušše, jos gávdnojit erenoamáš sivat.

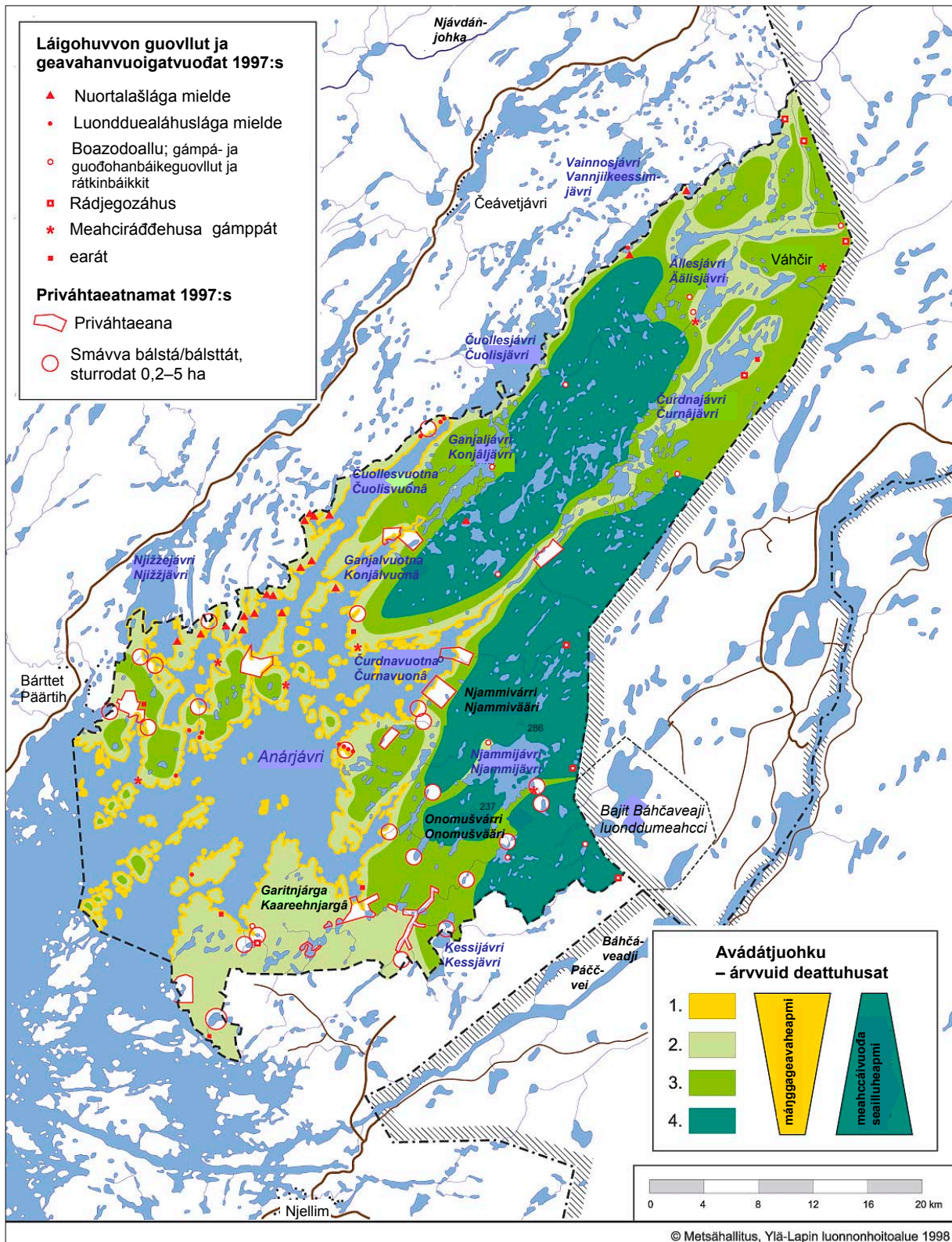
### 4.1.1 Vuosttas avádat

Dát lea dat guovlu, masa buotlágan guolástus ja astoáiggeatnu lea eanaš čohkkejuvvon. Geavadis dát guovllu oaivvilda Anárjávrrí gátti sullii kilomehterbeale duohken čáhcerájis. Anárjávrrí dulvadeapmi geahpeda avádaga luonddudilálašvuođa ja seammás maiddái dan meahcceguovlluláganvuođa dási, vaikko dulvadandoaimmaid ii vealttakeahhtá báljo fuomášge geasseguovdil, goas dán guovllu geavahit eanemus. Gáddeguovllus leat valjis priváhtaeatnamat ja dain visttit. Maiddái nuortalaččain leat dábálaččat dán guovllus guolástanbarrtat ja luondduealáhusdoarjjabáikkít Anárjávrrí gáttis. Anárjávri lea viehka bures mearrakártejuvvon ja fávllit leat merkejuvvon galbbaiguin, gáddemearkkaiguin ja linnjátávvaliiguin. Ná jávrái ja dan birrasiidda lea viehka álki beassat sihke geassit ja dálvit. Guolásteaddjit leat birra jagi jođus. Jalges guovllus jienat gullojit ja olbmot oidnojit juo guhkás.

### 4.1.2 Nubbi avádat

Nubbi avádat lea eanet meahcceguovllulágan go dat ovddit avádat, ja laktása dasa dávjá njuolgga. Dát avádat lea maiddái mánggabealat anus. Čáziid alde johtaleaddjit bohtet goittot hárvé ná guhkás eret gáttis, jos eai leat lubmemin dahje meahci bivdimin. Olbmuid eallinmearkkat vuhttojit dáppe uhcit go ovddit avádagas, ja dáppe lea maiddái váddáset áicat olbmuid muoraid dihte go vuosttas avádagas. Avádagas leat valjis priváhtaeatnamat ja oassi dain leat viššalis anus.

Dán avádahkii gullet gáddeguovlluid lassin Váhčira badjosiid bivnuheamos lustaguolástan-  
guovllut ja goas nu čoakkildančuhppojuvvon Cubbonjárgga (Cuobbuunjargá), Garitnjárgga  
(Kaarehnjargá) ja Mádjitčielggi (Maijuučielgi) guovllut. Dat hábmejit dán plána ekologalaččat  
dikšut oaiivviduvvon vuovdeguovllu. Guovlu lea bissovaš geainnuid lahkosiin.



**Govva 2.** Váhčira meahcceguovllu avádagat. Kárttas oidnojit maiddá priváhtaeatnamat ja láigohuvvon guovllut ja geavahanvuoigatvuođat.

### 4.1.3 Goalmmát avádat

Goalmmát avádat lea hui meahceguovllulágan, ain juo dan dáfus ahte dohko lea váddáset beassat, doppe leat viehka uhccán ássanvisttit ja doppe ii nu dávjá oainne dahje gula olbmuid. Olbmuid varas luottat vuhttojit uhccán.

Njammijávri (Njammijärvi) máttaoarjjabeale guovlu lea goittot čuhppojuvvon measta obban 1920-logus. Guddot eai leat vel ollásit mieskan. Go dán čuohppama oktavuodas jávkaduvvojedje stuorámuš ja boarráseamos muorat, de dáppe leat háikkat, soarvvit ja eanamuorat mealgat uhcit go njealját avádagas. Avádagas leat mánggat gámpábázahusat. Priváhtaeatnamat leat muhtun muddui, ja dain oassi leat čuhppojuvvon 10–20 jagi dás ovdal.

Maiddái Váhčira badjosat gullet eanaš dán avádahkii, vaikko leatge doaresbealde. Sivvan dása leat áibmonuoskkit ja daid suvrudeaddji váikkuhus. Petsenga Nihkkela málbmasuddadanrusttega bohccit oidnojit badjosiidda. Guovlu lea jalgat. Jalgatvuohta boahtá guovllu allodagas ja 1960-logu lastamáhtoroasus ja man maŋŋá bohccot vel leat sakka guhton dáid eatnamiid, mii lea hehtten saohkevuvddiid ođasmuvvama. Badjosiin leat vánddardeaddjit ja guolásteaddjit áinnas gidđadálvve ja geassit.

Stuorámuš sulluid sisoasit leat maiddái lohkkujuvvon goalmmát avádahkii. Dat leat dávjá šattolašvuoda dáfus buot eanemus luonddudilis. Dohko lea viehka álki beassat ja daid gáddeguovlluid geavahit guolástussii ja astoáiggeatnui, ja danin daid ii sáhte lohkat dan buot eanemus meahceguovllulágan avádahkii.

### 4.1.4 Njealját avádat

Njealját avádat lea buot eanemus doaresbealde dán meahceguovllus, dohko lea váddáseamos beassat ja dat lea dat oassi, mii lea eanemus luonddudilis. Dohko lea váttis beassat dange sivas ahte doppe lea riikkarádjji ja doares čázádagat. Norgga beale geainnut ollet avádaga lahkosiidda, muhto rádjemearrádušat leat hehtten ráji rastá johtaleami.

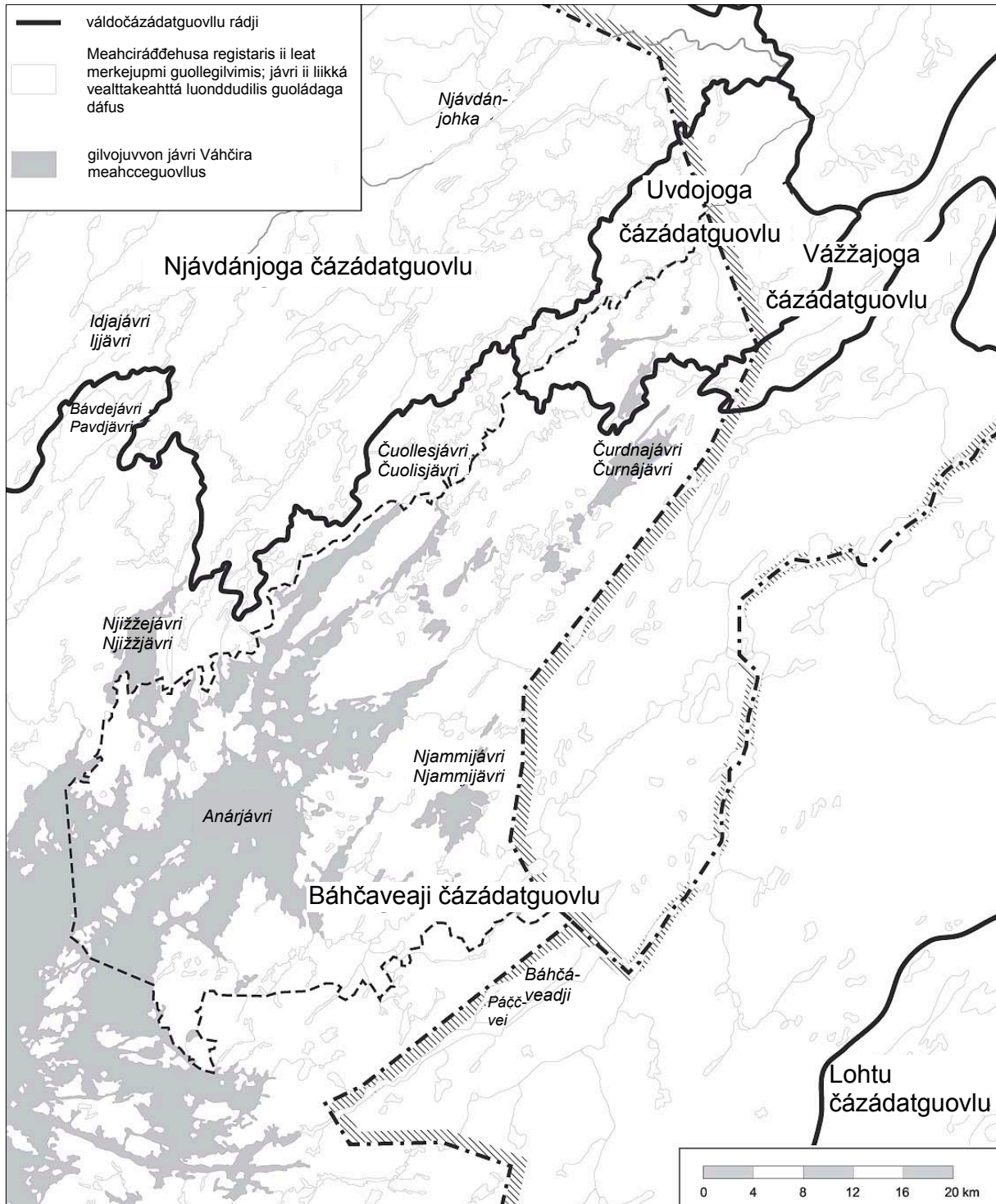
Boazodoallu lea guovddáš geavahanhápmi dáppege. Ruovttudárboguolásteaddjit johtalit dálvit guovllus muhtun muddui, geassit hui uhccán. Guhkes gaskkat ráddjejit meahcebevudduge. Astoáiggeatnu lea uhccán, ja vánddardeaddjiid lea váttis fuomášit vuovdelágan duovdagis. Avádagas lea dušše soames gámpá, ja dat leat earret ovttá nuortalaččaid guolástanbartta bálgošiid dahje rádjegozáhusa anus. Merkejuvvon johtolagat eai leat.

## 4.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus

### 4.2.1 Duogáš dieđut

Váhčira meahceguovllu čázit gullet golmma válđočázádatguvlui (govva 3). Stuorámuš dain lea Báhcaveaji čázádatguovlu; dahjege Anárjávri ja dasa luoitit čázit. Uvdojoga (Uvduujuuhâ) čázádat, mii luoitá Uvdojoga (dároge. Munkelvi) bokte Barentsáhpái, báhcá belohahkii meahceguovllu sisa. Vážžájoga (Sandneselva) čázádagas dušše gierragat gullet Supmii.

Čázit leat buhttasat, čielgasat, galbmasat ja guorbasat. Čázi guorbbasvuohta boahá njuolgga davvi sajjadagas ja dálkkádagas. Čázit leat jieŋas eanaš áiggi jagis, ja dalle buvttadeapmi – ovdamearkka dihte guliid šaddan – deaivá dušše dan moatte golmma geassemánu. Guovllus ja erenoamážit dan davágeahčen leat lohkaeahhtun guorba luobbalat, láddot ja jávrrážit.



**Gova 3.** Váldočázádatguovllut ja Meahciráđđehusa dieđus leahkki gilvojuvvon jávrit. Gánnáha fuomášit ahte guollegilvimiid guorahallan guoská dušše Váhčira meahcceguovlui. Dan olggobeale gilvojuvvon čázit eai leat goittot merkejupmon kártii.

Meahceguovllu čázit leat earret Anárjávrii luonddudilis. Dulvadeapmi bajidii Anárjávrii čáhcedási ja rievdadii čáhcegierraga lunddolaš molsašuddama, ja dáid sivaiddihte guollenálit geahppánedje mealgat. Dát vahággat leat buhtejuvvon geatnegahtton guollegilvimiiguin. Váhčira badjosiin Beahcáma nihkkelsuddadanrusttega luoitimat vigget suvrudit jávriid ja ládduid. Muđui meahceguovllu čázit leat goittot viehka muddui luonddudilis.

Eamiguollešládjan meahceguovllus leat mánggalágan čuovžžat, hárru, dápmot, rávdu, smávva-rávdu, hávga, vuskkon, njáhká, noarsa, gulmmet ja ruovdegulmmet. Gilvindoaimmaid dihte Anárjávriis gávdno dasa lassu ránesrávdu, jávreloossa ja planktončuovža. Máivi lea bohtán jávrái vahággis, eará sajis Báhcaveajis dahkkojuvvon gilvindoaimmaid oktavuodas.

Guollečázit leat dikšojuvvon gilvimiiguin ja bivdu muddemiin. Measta buot meahceguovllu čáziide leat gilvojuvvon veajehat. Dát gilvimat leat muhtun muddui lihkestuvvan, muhtun muddui eahpelihkestuvvan. Goittot odđa čuovžahámiid gilvimat leat rievdadan muhtun čáziid ekologijja.

Ruovttudárbovdu lea álo mearkkašan ollu guovllu ássiide. Olbmot bivdet vuosttažettiin čuovžža. Deháleamos bivdovuohki lea fierbmebivdu, sihke suttes čázi áigge ja dálvit. Ruovttudárbovdu dáhpáhuvá miehtá meahceguovllu. Ámmátlágan, vuovdimassii oavvilduvvon guollebivdu lassánii mearkkašahtti stuorisin 1980-logu loahpageahčen, muhto trolát jávke jávri alde moatte jagis, go máivenálii ii laskagohtán. Dange maŋŋá lea leamaš uhccán ámmátbivdu, dál čuovžža heajos hatti dihte. Astoáiggebivdu váldoguovllut lea Anárjávriis, gos bivdovuohkin lea mohtoriin oaggun. Nubbi bivnnut guovlu lea Váhčira badjosat, sihke gidđadálve ja geassit.

Guolástus dego earáge eallinhámit lea sakka nuppástuvvan erenoamážit 1960-logu rájes. Mohtorfatnasiiguin ja muhtaskohteriiguin sáhtá dahkat guhkesge bivdomátkkiid. Bivdobiergasat leat maiddá ovdánan mealgat.

Guolástusa Anáris, Eanodagas ja Ohcejogas stivrejit vuosttažettiin guolástanláhka (286/1982) ja guolástanásahus (1116/1982) ja láhka guolástanlága rievdadeami birra (1212/1997) ja ásahus guolástanásahusa rievdadeami birra (1364/1997). Máinnašuvvon láhka- ja ásahusrievdadusaid vuodul Anárii, Ohcejohkii ja Eanodahkii biddjojuvvojedje guoskat seamma njuolggadusat go riikka eará osiide. Odđa njuolggadusaid geažil guolástangottiid sajádat lea buorránan, dasgo dain lea valjis ovddasteaddjit vuodduvvon, eiseváldin doaibmi guolástanguovlluid hálddahas. Nuortalaččaid mielas sin sajádat lea fuotnánan láhkarievdadusa dihte, dasgo sis ii leat ovddasteaddji Anára guolástanguovllus.

Stáhta čáziin guolástusa ja guollečáziid dikšuma stivre Meahciráđdehus báikkálaš guolledoallo-ráddádallangotti vehkiin. Vuodđodáluin leat sierra ákkaid vuodul guolástanvuogitvuodát dihto čáhceguovlluin.

Meahceguovvolágas eai leat mielde guolástusa ja guollečáziid dikšuma stivrejeaddji njuolggadusat. Meahceguovvolága ulbmil ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” bidjá goittot guolástusa daid geavahanhámiid jovkui, maid dihte meahceguovlu lea vuodduvvon. Lága ulbmilis ”meahceguovloiešlági seailuheapmi” sáhtá maiddá váldit ovdan dihto beliid, mat galggašedje váldojuvvot vuhtii guollečáziid dikšuma ja geavaheami birra mearridettiin.

## 4.2.2 Plána árvalus

- 1) Meahcceguovllu mange váldogolganguvlui ii oaččo gilvit vieris guolleslájaid dahje -náliid, jos dulvadannjuolggadusain ii leat addojuvvon dasa lohpi. Váldogolganguvllut leat Báhcaveaji čázádatguovlu, Uvdojoga čázádatguovlu ja Vážžajoga čázádatguovlu.
- 2) Uvdojoga čázádatguovlu guđđojuvvo ollásit gilvimiid olggobeallai.
- 3) Daidda meahcceguovllu čáziide, maidda eai leat dieđuid mielde gilvojuvvon guolit, ii oaččo boahhteáiggisge gilvit guliid.
- 4) Spiehkastettiin das, mii čuoggáin 2 ja 3 lea daddjojuvvon, gilvimiid galgá sáhttit dahkat, jos juoga čázádaga eamiguollenáli sáhtta leat jávkamin. Dáin dáhpáhusain gilvimat galget čadahuvvot juogo sirdingilvimiiguin seamma váldogolganguvllu náliiguin dahje nu ahte geavahuvvojit hávdumis seamma váldogolganguvllu guollenáli meaddemat.

Ákkat ovdalis máinnašuvvon árvalusaide leat: guolledávddaid dusten, gollenáliid seailuheapmi genitihkalaččat buhtisin ja vieris slájaid dagahan ekologalaš nuppástusaid dusten.

## 4.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu

### 4.3.1 Duogáš dieđut

#### *Meahcivallji ja dan eallinbirrasat ja meahccebivdu*

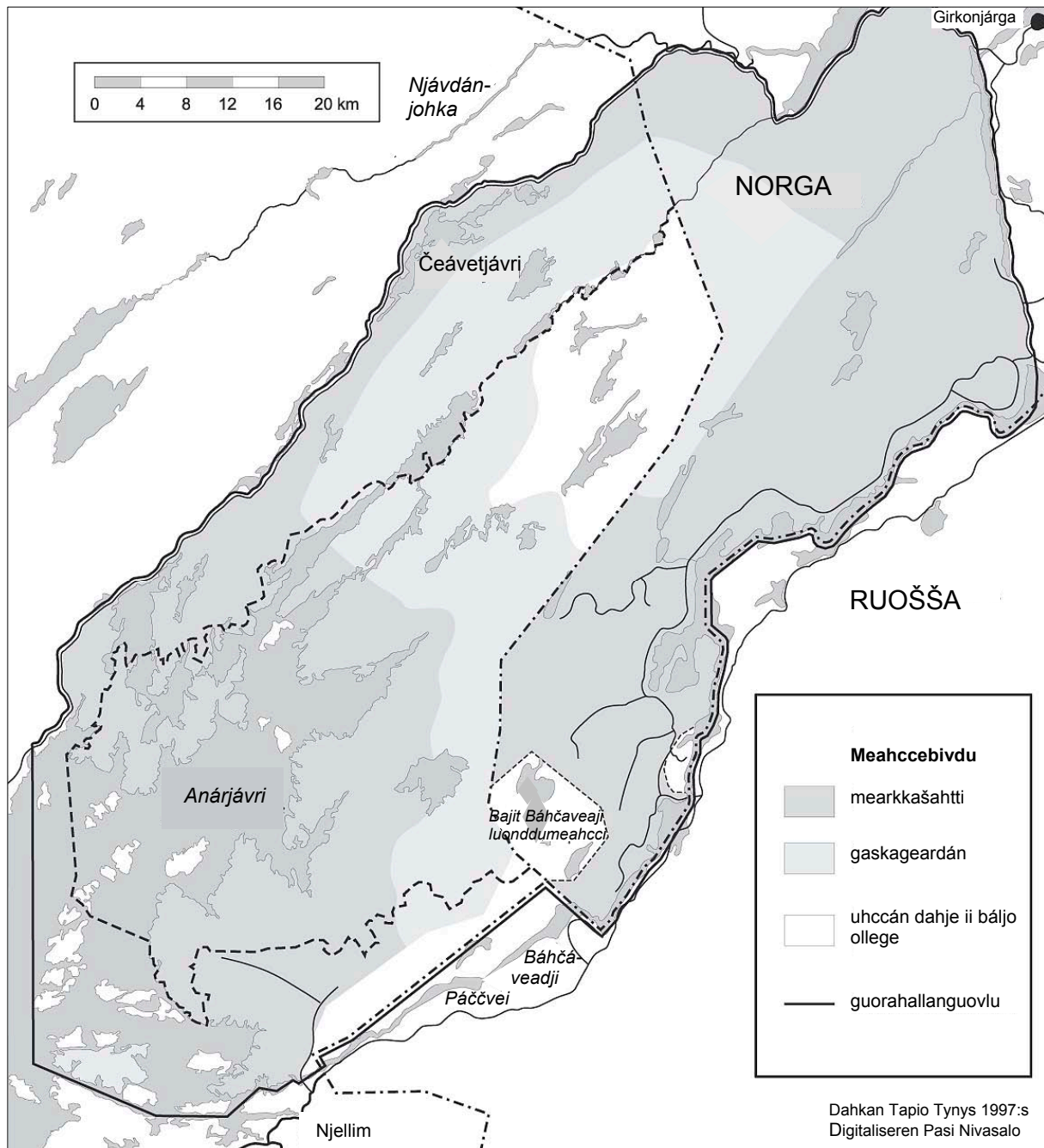
Váhčira meahcceguovllu buot eanemus bivdojuvvon fuoddošlájat leat čukčá, rievssat, čuonjá, ealga ja guovža. Eará fuoddošlájaid bivdet uhccán – juogo dan dihte, ahte dat leat hárvanaččat dahje dasto dan dihte ahte meahccebivdu ii báljo gánnát, go meahcceguovlu lea nu doaresbealde. Ovdamearkka dihte rieban ja neahti leaba viehka dábálaččat, muhto daid bivdet uhccán.

Meahcceguovlu eallinbirasin heive bures čukčái, mii oroda mielas oktilaš boares vuvddiin. Rievssat lea viehka vánis várra danin, go látnjasat leat viehka uhccán ja ieš lagešguovlu, Váhčira badjosat, lea measta guorbbaš 1960-logu lastamáhtoroasu maŋŋá. Čuonjá gullá meahcceguovllu mihtilmas slájaid, vaikko vel dáidáge leat vátnon dáid maŋimuš jagiid.

Ealga ja guovža johtaleaba viidát, maiddái meahcceguovllu olggobealde. Norggabeale Báhcaveaileagis dahkkojuvvon dutkamušaid mielde dáid ealliid nálit leat nubbi nuppis sorjavaččat. Ealganáli Norgga bealde laskkai mánggagardásažžan 1970-logus vuovdečuohppamiid dihte. Čuohpahagaide ihtán vesábohtut buoridedje dálveguhtoneatnamiid mealgat. Nálli geahppánii sakka jagiid 1980–1981, ja lea dan maŋŋá bisson buorre muddui seamma dásis. Ealgadávjodat Norgga bealde lea goittot ainge mánggagardásaš Suoma ektui. Ruoššas lassánan bivdu lea geahpedan mealgat dálvenáli dáid maŋimuš jagiid.

Meahcceguovllu guovžanáli lea bisson nanusin ja lea várra juoba lassánan, vaikko meahcceguovlu gullá guovžabivdoguovlluide. Dáppe lea seamma guovžanáli go norggabeale Báhcaveaileagis. Norggas guovža lea leamaš ráfáidahtton dáid jagiid, ja ná Norgga bealde bohtet guovžžat maiddái Suoma beallai. Meahcceguovllus leat báhcán dáid jagiid guovžža sullii juohke nuppi jage. Guovžža bivdet measta oppa guovllus. Dušše jalges Váhčira badjosat báhcet sihke guovžabivdu ja earáge bivdu olggobeallai, dasgo doppe eai leat fuodđut.

Ealganálli lea dálvit Norgga bealddes mánggagardásaš Suoma ektui. Dát ii boade dušše vuovddiid ráhkadusas, muhto maiddái ráji alde leahkki boazoáiddis, mii hehte ealggaid johtimis Suoma beallai. Johtaleaddji ealggat orodit badjel geasi Beahcámis Jiekñameara rittus. Váhčira meahcceguovllu ealganálli bissu várra viehka ovtta sajis, eaige dan mearis ja ráhkadusas dáidde leat dáhpáhuvvan báljo nuppástusat dáid jagiid. Ealgabivddu váldoguovllut leat Kessis, meahcceguovllu máttageahčen, ja Bártteha lahkosiin Anárjávri davábealde. Eará sajisge diedusge gávdnojit ealggat, muhto sálláša eretfievrrideapmi lea nu váttis guhkkelis eret geainnus ahte dat hehte geavadis meahccebivddu meahcceguovllu guovddášosiin. Anárjávrige vel deaivá jiekñut gáttiin aiddo meahccebivddu áigge. (Árvvoštallan meahccebivddu gorálaš mearis Váhčira meahcceguovllus ja dan birastahtti guovlluin Suomas ja Norggas, govva 4.)



**Govva 4.** Árvvoštallan meahccebivddu gorálaš mearis Váhčira meahcceguovllus ja dan birastahtti guovlluin Suomas ja Norggas.



## *Meahcivaljidikšun*

Meahceguovllu geainnuhisvuoda dihte meahcivaljidikšun lea viehka uhccán. Nuppe dáfus ovdamearka dihte meahcivalji aktiivvaláš biebmamii ii oppa leatge dárbu, dasgo ovdalis máinnašuvvon dehálaš fuoddoeallišlájat cevzet olbmo hagage.

Cubbonjárggas lea okta, meahcebevdiid vuodđudan fuodđodáirkongolmmačiegahas. Dainna leat čuvvon eanaloddenáliid ovdáneami ja smávvanávdedili, ja dasa lassin dán barggus leat adnojuvvon ávkin eará sajis Anára beahceguovlluin dahkkojuvvon lohkat ja oppalaš dárkomat. Okta fuodđodáirkongolmmačiegahas ii atte doarvái buori gova meahceguovllu fuodđonáliin. Dákkár dárkonbáikkat galggašedje leat goittot njeallje, jos guovllu fuodđodili áigu dárkileappot čielggadit. Guovžžaid johtaleapmi čuvvojuvvo viehka dárkilit, vaikko vel ii jeavddalaččat. Rádjejávttat registrerejit guovžžaid johtaleami riikkaráji rastá ja badjeolbmot čuvvot guovžžaid juo iežaset ealáhusa dihte. Norgalaš dutkit leat čielggadan maiddá suomabeale guovžanáli ja guovžabivddu. Ealgalohkat leat mávssoleamos oassi meahcivaljidikšunbarggus.

Okta ovdamearka juohkeolbmo meahcivaljidikšumis lea njoallungeđggiid doalvun ealggaid. Ja eanaš meahcebevdiid eai vikka bivdiid heajos jagiid eanalottiid, ja leat ná bealiteaset dikšumin fuodđonáliid.

## *Meahcebevdu bistevašvuohta*

Meahcebevdu lea dárkilit muddejuvvon ja stivrejuvvon. Meahcástanláhka dorvvasta fuoddošlájaid ráfálaš lassánanáiggi, ja go láhka gielddá mánggaid beaktilis, ovdal geavahuvvon bivdovugiid, de dálá bivdu ii áitte fuodđonáliid. Ealga- ja guovžabivdu várás leat dasa lassin mearriduvvon dihtoearit, ja sálašearit čuvvot náliid ovdáneami. Maiddá Meahcíráđdehusa lohpevuovdima várás leat dihtoearit. Anára gieldda ássiid eanaloddebivdu várás eai leat dihtoearit, muhto fuodđodikšunovttastus stivre bivdu ávžžuhusaiguin sálašeriin ja Lappi meahcivaljidikšunbire oanida dárbbu mielde bivdoáiggi.

Eanet go ieš bivdu fuodđonáliide čuohcá eallinbirrasiid ovttabealaguvvan ja geaffun. Látnjasiid ja soagi ossodat lea geahppánan sakka dáid mañimuš logiid jagiid áigge. Meahcebuolliid dusten doalvu veháziid dasa, ahte vadat ja nuorra lastavuovdeguovllut jávket meahceguovllus. Dát čuohcá guhki vuollai goittot rievssat- ja ealganáliide ja dáid ealliid borri návddiide.

Meahcebevdu lea oassi báikkálaš eallinvuogis ja kultuvrras. Suopma lea riikkaidgaskasaš soahpamušaiguin čatnasan gáhttet sihke dáid árvvuid ja maiddá meahcivalji ja dan eallinbirrasiid. Meahcebevdu mearkaša maiddá ekonomalaččat bieđgoássanguovlluin.

Olbmot váikkuhit doaimmaideasetguin lundui mánggaláhkai, ja ná šlájaid valljodatgaskavuodát rivdet. Meahcebevdu lea okta vuohki muddet sierra šlájaid náliid nu, ahte ii mihkkige fuoddošlájaid beasa laskat nu, ahte dat livččii áittan eará šlájaid.

## *Meahceguovloláhka ja meahcebevdu*

Meahceguovlolágas eai leat njuolggadusat, mat njuolgga stivrešedje meahcebevdu dahje meahcivaljidikšuma. Meahceguovloláhka váldáge beali meahcebevdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmil ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” gokčá maiddá meahcebevdu. Sáhtá maiddá jurddašit nu, ahte báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuoigatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahceguovloiešlágis, man seailuheami láhka gáibida.

Maiddáí lága ulbmil ”sámekultuvrra dorrvastepmi” sisdoallá almmolaš dásis bealiváldima meahcebevdui. Vuodđolága mielde sámiiin lea vuoigatvuohta iežaset kultuvrrain bargamii. Kultuvrii gehččet gullat boazodoalu, guolástusa ja čoaggima lassin maiddáí meahcebevdu. Meahceguovlolágas ja meahcástanlágas ii gávdno goittot máinnašupmi sámiiid sierrasajádagas.

#### 4.3.2 Plána árvalus

##### *Meahcivaljidikšun*

- 1) Meahciráđdehus vuodđuda meahceguvlui golbma odđa fuodđodáirkongolmmačiegahasa. Okta dain biddjojvvo Garitnjárgii, meahceguovllu máttageahčai, gos ekologalaš vuovdegiedahallan lea vejolaš. Nubbi biddjojvvo luonddudilis seilon (ja seailluhit oaivvilduvvon) vuvddiid guvlui Čurđnavuona (Čurnâvuonâ) ravdii, ii goittot lahka gátti muhto siseatnamii. Goalmmát fuodđodáirkongolmmačiegahas vuodđuduvvo Vironjárgga (Vironjargâ)–Ganjalnjárgga (Konjâlnjargâ) guvlui. Meahciráđdehus vástida dáirkongolmmačiegahasaid jahkásaš lohkamis ja raportteremis.

Ágga: Lohkamat eai leat ávkin dušše meahcebevdu stivremii, muhto daiguin sáhhtá čuovvut maiddáí eará ealliid náliid. Dáin lohkamiin lea maiddáí luonddusuodjalanulbmil. Erenoamáš dehálaš lea čielggadit čuvččá gávdnoma guovllus ja dan náli ovdáneami. Fuodđodáirkonlohkamat láchčet vuodu bistevaš meahcebevdui. Dehálaš lea maiddáí čielggadit, spiehkastago Váhčira meahceguovllu oktilaš vuovdeguovlu meahcivalji ektui Anára gieldda eará guovlluin, ovdamearkka dihte ekonomiijavuvddiid guovllus.

- 2) Meahciráđdehus doarju dutkama, mii čielggada meahcivalji gávdnoma sierra eallinbirrasiin ja eallinbirrasiid rievutama.

Ágga: Meahciráđdehus lea kárten oppa Davvi-Lappi guovllu biotohpaid ja daid iešvuodaid. Kártema bohtosat čohkkejuvvojit báikedihtovuogádaškan. Go fuodđodáirkongolmmačiegahasat ovttaštahttojit dán diehtovuogádaškan, de ná sáhhtá čielggadit meahcivalji gávdnoma sierra eallinbirrasiin. Kártema bokte čilget dieđut sierra eallinbirrasiin ja daid ossodagas Davvi-Lappis, ja danin ná sáhhtá fidnet mealgat dárkilet dieđuid go dál fuodđonáliin ja daid molsašuddamiin. Numeraláš báikediđut doibmet maiddáí čuovvuma gaskaoapmin.

##### *Meahcebevdu*

- 3) Meahcebevduolága mielde gielddalaččain lea vuoigatvuohta nuvtá bivdit meahceguovllus. Earáide Meahciráđdehus vuovdá ráddjejuvvon meari eriid mielde meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásaččat mearridettiin galgá čuovvut bistevaš geavaheami prinsihpa. Ekologalaš bistevašvuoda lassin dalle galgá váldit vuhtii maiddáí sosiálalaš ja ekonomalaš bistevašvuoda gáibádušaid.

Ágga: Lohpebevdu stivren meahceguovllus lea oassi Meahciráđdehusa servodatlaš stivrenbarggus. Dán barggus galgá váldit erenoamážit vuhtii meahceguovlluid iešlági ja dan mielde oaivvilduvvon meahceguovlolága ulbmiliid: sámekultuvrra dorrvastepmi ja luondduealáhusaid dorrvastepmi.

- 4) Ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain Meahciráđđehus ovddida lohpebivddu nu, ahte meahcebivddu ovddosdikšunárvu lassána. Dát oaivvilda dan, ahte lohpebivdui geahččalit laktit báikkálaš oahpistan- ja fuolahánbálvalusaid.

Ágga: Báikkálaš ekonomii ja barggolašvuohta. Earret eará lánka ja ásaš Meahciráđđehusa birra geatnegahttet váldit dáid vuhtii.

- 5) Meahciráđđehus čielggada ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain, mo sáhtášii máhcahit eurohpamádjiga fas dán guvlui.
- 6) Ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain Meahciráđđehus lasiha ovttasbarggu Máttá-Várjjaga gielddain, Statskogiin ja Svanhovda birasguovddážiin.

Ágga: Doaimmat váikkuhit badjel ráji; oktasaš guovžanáli ja muhtumassii oktasaš ealğanáli.

## 4.4 Čoaggin

### 4.4.1 Duogáš dieđut

Luomi lea Váhčira meahceguovllu deháleamos muorji. Dan bohtet čoaggit guhkkelisse, gitta Avvilis ja Anára márkanbáikkis. Olbmot lubmejit eanaš Anárjávrrí ja Njižžejávrrí sulluin ja gáttiin. Cubbonjára, Garitnjára, Guoškernjára (Kyeškirnjargá), Muorranjára (Muoránjargá), Riebannjára (Riämnjánjargá) ja Bisternjára (Pišternjargá) leat bivnnuhis luomeguovllut. Olbmot mannet dáidda guovlluide, dasgo dohko beassá fatnasiin, ja go doppe leat nu ollu jeakkit, main lea valjis luomi. Anárjávrrí sulluin luomi láddá maŋŋá go nannámis, mii guhkida luomeáiggi. Muhtun jagiid lea eanet luomi sulluin go nannámis, muhtun jagiid fas nuppe gežiid.

Eanaš lubmejit Anárjávrrí gáttis gitta moatte golmma kilomehtera duohkai ja barttaid lahkosiin. Siseatnamis ja erenoamážit Norgga ráji lahkosiin eai lubme dábálaččat, dasgo dohko lea nu guhkki. Meahceguovllu davvenuorttageahčen Čurdnajogas (Čurnájuuhâ) davás eai leat luomeguovllut, dasgo doppe eai leat jeakkit.

Eará murjjiid čogget uhcit. Bartaássit gal čogget sarridiid ja joŋaid ja várra čáhpesmurjjiidge dakko lahkosiin, muhto Avvilis dahje Anára márkanbáikkis eai vuolgge čoaggit dáid murjjiid Váhčira meahceguvlui. Eaige dán meahceguovllus oppa leatge nu buorit jokŋaguovllut. Vuovddit leat menddo suohkadat. Sarrit ja čáhpesmuorji gal gávdno.

Guopparčoaggima hárrái sáhtta dadjat seammá go sarridiid ja joŋaid čoaggimis. Guobbariid čogget dušše bartaássit dakko lahkosiin.

## *Čoaggima mudden*

Čoaggin lea Suomas ng. juohkeolbmovuoigatvuohta. Ja go maiddáí fatnasiin oazžu friddja johtalit, de čoaggin ii leat geavadis ráddjejuvvon.

Láhka luonddudili buktagiid čoaggima ráddjemis dihto dáhpáhusain (332/1955) addá eana- ja meahccedoalloministeriijai vejolašvuođa ráddjet čoaggima. Lága mielde ”dakkár guovlluin Sámi leanas, main meahccemurjjiid dahje daidda buohtastahti eará luonddudili buktagiid čoaggimiin stáhtaeatnamiin lea báikkálaš olbmuid áigái boađu dáfus mearkkašahti ekonomalaš mearkkašupmi, sáhtta eanadoalloministeriija, go báikkálaš olbmuid ávki dan gáibida, mearrádusaidisguin gieldit earáin máinnašuvvon čoaggima”.

### 4.4.2 Plána árvalus

Meahciráddhehus ii daga dán plánas árvalusaid iige ávžžuhusaid čoaggima stivremis.

## **4.5 Boazodoallu**

### 4.5.1 Duogáš dieđut

#### *Bohccuid doallamis boazodollui*

Anárjávri nuorttabeale álgoálbmot – anáraččat – elle guhkás 1900-logu beallai vuosttažettiin guolástusain muhto maiddáí smávva šibitdoaluin ja meahccebivdduin. Boazu gulai mávssolaš oassin sin eallinvuohkái fievrin ja maiddáí bierggu ja duolji buvttadeaddjin. Goittot lea buoret hállat ovdal juo bohccuid doallamis go boazodoalus gosa nu 1930-logu rádjai. Ohcejohkalaš badjesápmelaš Aslak Panne lei gal fárren bearrašiinnis ja bohccuidisguin Váhčirii juo 1878:s, muhto su sohka bisui juoga sivas logiid jagiid guovllu áidna badjesohkan.

Oktan dehálaš sivvan anáraččaid boazodoalu njoazes ahtanuššamii sáhtta leat dat, ahte Norgga Várjjaga badjesámit johte meahcceguovllus ja ledje orodan bohccuideasetguin doppe juo 1800-logus; goittot dušše dálvvi áigge. Vel 1930-logus Finnmárkku sámis vižže ain jahkásaččat Báhcaveaji gárddis sullii 2 000 bohcco, vaikko eiseválddit ledje mearridan rádjegiddema juo 1852:s. Rádjeguovllus elle iežaset eallima, ja guhkkin dahkkojuvvon mearrádusat eai báljo dovdon guovllus ja váikkuhišgohte easka áiggi mielde olbmuid eallimii.

Dálve- ja joatkkasoahti čuzii sakka boazodollui, ja 1930-logus álgán johtilis ovdáneapmi bisánii sullii logi jahkái. Boazologut laskagohte fas 1950-logus. Guohtoneatnamiidda ihte maiddáí dáid áiggiid odđa geavaheaddjit. Suonnelis eváhkkoi vuolgan nuortalaččat sirdojuvvojedje Čeavetjávrii, ja sin guohtoneatnamat šadde Davvenuorta-Anárii, earret eará dálá Váhčira meahcceguovllu davvenuorttageahčai. Dáid guovlluid ledje viehka uhccán guođohan, ja danin doppe ledje buorit jeageatnamat. Ovttaláhkai lei máhccojuvvon fas álgodillái. Dát guovllut ledje ovdal gullan Njávdáma nuortalašiidii, muhto jagi 1852 rádjegiddin lei ludden siidda, ja dolvon ássiin eallinvejolašvuođaid.

Olbmot, geat ledje ovdal eallán buorre muddui iešbirgendállodoaluin, ledje 1920-logu ja 1930-logu stuorra savohtain šaddan dahkamuššii bálkábargguiguin ja ruhtii vuodduvvi lonuhanállodoaluin. Soadiáigi ja eváhkkomátki máttás lei oahpásmuhtán sin buorebut nuppelágan

eallinvuohká. Soadi maŋŋá manne goittot vel sullii moaddelot jagi, ovdalگو iešbirgendállodoallu čáhkegodii saji oarjemáilmmi ruhtadollui. Erenoamážit 1960- ja 1970-logut ledje stuorra nuppástusaid áiggit. Anárjávrrí duogábeale guovllut šaddagohte oarjemáilmmi váikkuhussii ja vehážiid oassin das. Orru leamen goittot nu, ahte Anárjávrrí nuorttabeale olbmot oahpásmuvvagohte odđa áššiide njoazibut go Anára giełlda eará ássit. Dát sáhtii boahit das, ahte dát guovllut ledje nu doaresbealde, muhto dasa sáhtii leat váikkuheamen maiddáí anaráččaid luondu. Sin leat govvidan hilljánis, iešdidolaš olmmožin, geat vigget doalahit árbevieruideaset. Dát várra dagahii dan, ahte olbmot viehka gulul lávkejedje odđa áigái.

### *lešbirgendállodoalus ruhtadollui*

Boazodoallu rievdagodii johtilit 1960-logus ja erenomáš johtilit dat nuppástuvai 1970-logus. Duoid jagiid bohccos, ovddeš máŋggageavahaneallis, šattai vuosttažettiin biergoealli ja boazodoalus biergobuvttadeapmi. Eará, bohccos fitnašuvvi buktagat dego duoljit eai šat mearkkašan nu ollu. Maiddáí njuovvanvuohki nuppástuvai. Ovdal ledje dábálaččat njuovvan herggiid, dál njuovvagohte misiid – vuosttažettiin varrismiisid. Geassit buvttaduvvui biergu, dálvit lei dehálaš doalvut lassáneaddji oaiveopmodaga buori ortnegis odđa geassái. Fabrihkkabiktasat oidnogohte eanebuid ja eanebuid badjelis. Boazu šattai fievrun čáhket saji skohterii, ja árbevirolaš beaska fas skohterbiktasii. Sabehat báhce áiggi mielde ceaggát seainni vuostá.

Luhtehasadálkkodemiin, dahjege bohccuid boahkohemiin leat dán áigge beassan eret gurpmáin ja sávlagiin, mat ovdal čuhce garrasit bohcco dillái ja miessáivuhtii. Lassebiebmamiin bohccot bissot buorebut čeahkis, ja buktuojuvvon fuođar lea álo biebmolassin. Atnui válduojuvvon oddaseamos teknihkkii gullet helikopteriid ja mobiltelefonnaid geavaheapmi bohccuid čohkkemis.

Maiddáí nuppástusat boazodoalu háłddahas ja láchkamearrádusain rievdatedje ovddeš eallinvuogi. Erenoamážit boazodálloláhka, man ulbmilin lei buoridit badjebearrašiid ássandili ja áigáiboađu, váikkuhii ollu. Stáhta doarjju badjebearrašiid vuovdebálsttaiguin ja huksendoarjagiiguin. Ássandilli buorránii mealgat. Stáhta doarjagis ledje goittot iežas eavttut. Vuovdáí ii ožžon hukset. Nuba badjebearrašiid ássanvistit eai ceagganan dološ báikkiide meahcegeuvlvi muhto giliide geainnuid, elerávdnjelinnjaid, čáhcebohcciid, duolvačáhcerusttegiid, gávppiid, skuvllaid ja dearvvasvuodabálvalusaid lahkosiidá – Njellimii, Garitjávvrái ja Bárttehii. Meahcedálut guorranišgohte 1970-logus. Seammás nuppástuvai bohccuid guođohanvuohki. Go ovdal juohkehaš lei guođohan ieš bohccuidis čuoigga, dál guođohišgohte bohccuid álbmogassii skohteriiguin. Ná servodaga doarjagis ledje maiddáí su iežas heajos bealit. Vaikko eallin šattai álkibun ja buorránii máŋggaláhka, de olbmot šadde čatnasit seammás ruhtodollui ja golahussii vuodđuduvvi ekonomalaš vuogádahkii. Das badjeolbmuide bázi biergobuvttadeaddji oassi. Go ovdal badjeolbmot ásse bohccuid luhtte, de dál finadit ain beaivemáhce barggus guhkkín eret ruovttus, ja dasa galget leat biillat, skohterat, bensiidna ja olju. Ja áinnas ruhta.

Sirdašuvvan máilmmi ravddas oassin das oidno maiddáí das, mo riikkaidgaskasaš politihkka ja márkanekonomiija vuhttojít beaivválaš eallimis. Go bohccuid gitta dáid maŋimuš jagiid rádjai leat njuovvan báikki alde, de dál daid fievríidit guorbmeiillaiguin guhkás njuovvanláhka – muhtumin Norgii, muhtumin lagabui moattečuohke kilomehtera duohka Vuomaselká, gos lea doalvunnjuovahat, mii deavdá njuolggadusaid. Go vel 1950-logus badjeolbmo birgen lei iežas gieđaid ja dáidduid duohken, de dán áigge badjeolmmoš lohka seamma beaivve Roavvenjárggas prentejuvvon Lapin Kansas, makkár mearrádusaid su áigáiboađu birra leat dahkan ovddit beaivve Bryssela ságastallamiin.

### *Boazologuid ja boazoeaiggáduššama nuppástusat*

Boazodoalu hálldahusas Váhčira meahceguovlu gullá dán áigge njealje bálgosii. Dain guokte, Muttošjávrrri bálggus ja Njávdáma nuortalašbálggus, leat eanaš meahceguovllu olggobealde. Báhčaveaji bálggus lea eanaš dálá meahceguovllu siste ja Váhčira bálgošis sullii bealli. Dát guokte bálgoša sierraneigga 1989:s. Sivva juhkui lei ekonomalaš: Váhčiris šattai juohkima maŋŋá nuortalašbálggus, ja dan doarjjaossodat boazodoalu ráhkadusaide badjánii nuortalašlága vuodul 100 prosentii ovddit 60 proseanttas. Báhčaveadji lei šaddan menddo divrrasin Váhčirii. Geavadis dát guovllut doibme juo ovdal juogu guoktin sierra bálggusin.

Odda boazodoallovierut ja -vuogit leat dahkan vejolažžan boazologuid lassáneami. Jápmojagitge leat leamaš nugo boazodoalus lávejit muhtumin, erenoamážit 1970-logu álggogeahčen ja maiddái 1996:s. Ealihanboazolohku Váhčira ja Báhčaveaji bálgošiid guovllus finadii dalle vuolimus áiggiid sullii duháat ealihanbohccos boazodoallojage 1973–74. Dan maŋŋá boazolohku lea badjánan, erenoamážit 1980-logus, ja 1900-logu loahpageahčen ledje juo sullii njealljeduhát ealihanbohcco. Ealihanbohccuin oaivvildit njuovvamiin eallit guđđojuvvon bohccuid, sihke misiid ja rávisbohccuid. Ealihanboazu-doahpaga geavahišgohte muhtun jahki dás ovdal lohko-boazu-doahpaga sajis govvidit dálvvi badjel eallit guđđojuvvon bohccuid. Lohkoboahccuin oaivvildit rátkimis lohkojuvvon, sihke njuovvojuvvon ja eallit guđđojuvvon badjel jahkásaš bohccuid. Alimus lobálaš ealihanboazolohku ovdalis máinnašuvvon guovtte bálgošis lea oktiibuot 4 600.

Maiddái boazoeaiggáduššamis leat dáhpáhuvvon nuppástusat. Go 1970-logu álggus Váhčira bálgošis – masa gulai duon áigge maiddái dálá Báhčaveaji bálggus – boazoeaiggádat ledje vel sullii 130, de dat ledje 1995:s sullii 70. Eatnašiin, ovdamearkka dihte mánáin lea dušše soames boazu; stuorra boazoeaiggádat eai leat gallis.

Báhčaveaji bálgoša álgoálgosaš badjesogat leat anárašsogat Sarre ja Valle. Oddaset stuorát boazoeaiggádat leat Sallas fárren Hänninenat. Váhčira bálgoša lea hálldašan Beahcáma Suonnjelis fárret šaddan Semenoff-sohka, mii ásaiduvai Čeavetjávrrri guovllu Garitjávrrái 1949:s.

### *Boazoguohtoneatnamat*

Dat ahte makkár guohtoneatnamat gos leat Váhčira meahceguovllus molsašuddá guovlluid mielde. **Váhčira bálgošis** jeageleatnamat leat dábálaččat vuovdeguovlluin, jeakkit váilot measta ollásit ja bálgoša siste leat maiddái guorbalágan, juvves Váhčira badjosat. **Báhčaveaji bálgoša** oassi meahceguovllus lea oktalaš beahcevuvddiid guovlu. Dát guovlu lea eanaš duolbbas ja viehka lávttas. Jeageleatnamat leat viehka vánis. Jeakkit leat valjis, muhto dat leat eanaš guorba danasjeakkit. **Muttošjávrrri bálgoša** Muorranjárga, Riebannjárga ja Bisternjárga gullet iežaset sajádaga dáfus bálgoša dálveguohtoneatnamiidda. Iešlági dáfus njárggat orrot ovdal juo heivemin geasseguohtoneanan, dasgo dain leat vurrolagaid jeakkit, jeaggiluvvan beahcevuovddit ja gáddeguorain fas látnjasat. Jeagil ii leat olus, muhto rásit, suoinnit, lastamuorat ja miestagat leat eanet go eará sajis. Guovllus leatge uhccán bohccot sihke dálvit ja geassit. **Njávdáma bálgosii** gullet Váhčira meahceguovllus dušše Čuollesjávrrri (Čuolisjávri) davveoarjabeale gátti guorba beahcedievát ja muhtun suhkkes ájagurat. Dat gullet bálgoša dálveguohtoneatnamiidda.

Dálveguohtoneatnamiid dilli lea kártejuvvon 1990-logu gaskkamuttus oassin boazodoalloguovllu davágeaže guohtoneatnamiid inventeremis. Gánnáha fuomášit ahte RKTL:a inventerenbohtosat gusket olles bálgošiid eige dušše daidda guovlluide, mat báhcet meahceguovllu sisa. Ná inventerenbohtosat Muttošjávrrri ja Njávdáma hárrái eai leat meahceguovlui guoskevaš bohtosat.

Dan sadjái Váhčirii ja Báhcaveadjái guoskevaš inventerendieđuid sáhtta atnit maiddá meahceguvlui guoskevaš diehtun. Báhcaveaji bálgosa eanaguovllus sullii guokte goalmmádasat leat meahceguovllu siste, ja Váhčira bálgosis sullii bealli.

Inventerema mielde Báhcaveaji bálgosis jeagil gokčá 57 % goike ja guorba sajiin ja jeagil lea 34 mm guhku. Dát seamma logut Váhčiris leat 50 % ja 33 mm. Jeagil šaddá buot buoremusat dalle, go jeahkála ealli oassi lea 4–5 sentte guhku.

Báhcaveajis lea mealgat uhcit jeagelguolbanat go Váhčiris, ja danin bohcco nammii rehkenastojuvvon jeahkála biomássá báhcá Báhcaveajis mealgat uhcibun go Váhčiris. Báhcaveajis dát lohku lea sullii 24 tonna, Váhčiris lagabui 61 tonna. **Váhčiris leatge oppa davvi boazodoalloguovllu čielgasit buoremus jeagelriggodagat. Maiddá Báhcaveajis leat buorit jeagelriggodagat.** Jeageleatnamiid dilli sáhtta leat juoba buorebuš go Váhčiris, muhto go dat leat uhccán eaige leat nu anihahttit go Váhčiris muohtahis derpmiid vátnivuoda dihte, de danin oppalaš dilli lea buoret Váhčiris.

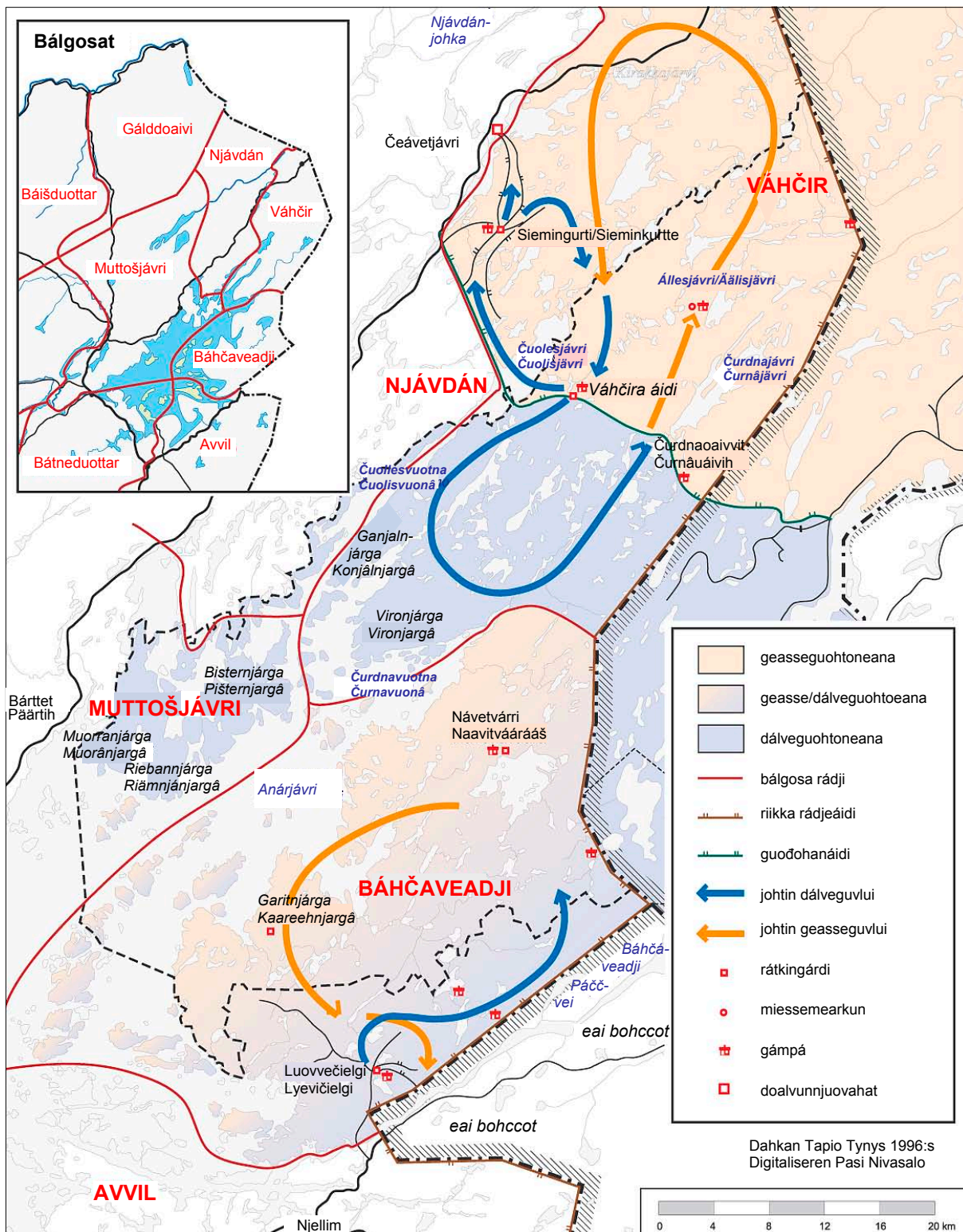
Fuoddo- ja guolledoalu boazodutkanstašuvdna lea inventeren maiddá geasseguohtoneatnamiid dili. 1999:s gárvvásmuvvan dutkamusa mielde **Váhčira bálgosis geasseguohtoneatnamiid ja geassebiepmu mearri sihke eanaviidodaga ja ealihanbohcco ala lei uhcimus oppa boazodoalloguovllus.** Báhcaveaji bálgosis lei dilli buoret geasseguohtoneatnamiid ektui, muhto lei mealgat fuonit go boazodoalloguovllu máttageahčen ja guovddášosiin.

Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusa mielde lea navdimis ahte **goittot Váhčira bálgosis geasseguohtoneatnamat lea čielgasit eanet ráddjejeaddji dahkki boazodoalus go dálveguohtoneatnamat.**

#### *Guohtoneatnamiid molssodeapmi ja boazodoallobarggut 1990-logu gaskkamuttus*

**Váhčira bálgus** čuovvu dábaláččat viehka čielga guohtoneatnamiid molssodanvuogádaga. Bálgus lea juhkkuojuvvon áiddiin guovtte sadjái. Guohtoneanamolssodanáidi manná Čuollesjávrris Čurdnaoivviide (Čurnáuvih). Bohccuid čohkken álgá golggotmánu álggus. Dalle bohccot leat ovdalis máinnašuvvon áiddi duohken, go vigget máttásoarjjás jeagelguolbaniidda. Bohccot vuojuhuvvojit Siemingurtti (Sieminkurtti) gárdái, gos njuovvanbohccot rátkojuvvojit ja njuovvovvojit. Merkekeahces miesit merkejuvvojit. Gárddis eallu láidestuvvo dálvá áiddi máttásoarjjabeallai Vironjárii ja Ganjalnjárii. Giđdádálve geahčoeallu finahuvvo vel Váhčira gárddis, gos sarvát gáldejuvvojit ja bohccot bealljemerkejuvvojit. Eallu sáhtta maiddá rátkojuvvot, nuppiiguin sániiguin dat juogaduvvo boazoeaiggáid dahje eará ákkaid mielde. Cuonmánus bohccot lutojuvvojit geasseguovlluide. Dat johtet Váhčira badjosiidda ja geasi mielde Čeavetjárái ja Njávánjoga gáddelátnjasiidda. Váhčira badjosiidda báhcet geassái dušše moadde golbmačuhte bohcco. Bohccot guottadit Váhčira badjosiin, ja Állesjávrris (Äälisjávri) merkejuvvojit vuosttas miesit. Nubbi geassemearkun dáhpáhuvá Soavvilguolbanis (Suávvilkuolbba) Njávánjoga siste (govva 5).

**Báhcaveaji bálgus** ii leat juohkán iežas guovllu guohtoneanamolssodanáiddiin. Bohccuid sáhtta deaivat oppa guovllus birra jagi; dán guovllu eatnamat leat dakkárat ahte dat eai leat čielga dálvedahje geasseguovllut. Dakkár earru goittot lea ahte dálvvi áigge eanaš bohccot guhtot rádjevádagas Ruošša ráji lahkosiin, gos leat viidáseamos jeageleatnamat. Smávit čorrageid sáhtta deaivat dievváeatnamiin miehtá guovllu, buot uhcimus goittot várra Garitnjárggas, gos leat jeakkit ja láktalágan eatnamat. Ollu barggahit bohccot, mat vigget Čurdnavuona rastá Vironjárii Váhčira bálgosa beallai, dasgo daid ferte doppe viežžat ja lotnut.



**Govva 5.** Boazodoalu guohtoneatnamiid molssodanvuogádat ja vistit ja rusttegat Váhčira meahcceguovllus 1996:s.



Bohccot guodohuvvojit ovttas ja bibmojuvvojit dálvit suinniiguin. Giddadálvve bohccot vuoje-huvvojit Luovvečielggi (Lyevičielgi) gárdái ja rátkojuvvojit. Dat, geat háliidit guottehit áiddis, váldet áldduideaset sierra. Guottehanáiddit leat leamaš Báhcaveaji gáddeeatnamiin. Áiddis guotteheami buorin beallin lea dat, ahte misiid fidne dalán álddu merkii. Heajos beallin lea guohtoneatnamiid guorban ja guovžžat, mat bahkkejit gidđat guottehanáiddiid lusa; álgogeasis 1994 vuhte čieža sierra guovžža fitnan áiddi luhte. Geassit bohccot leat veaittalassii. Bohccuid čohkkegohtet dalán go jávrriid jiekŋa guoddá. Maiddái Báhcaveajis lea válđojuvvon atnui helikopter bohccuid čohkkemis. Biergooastit háliidit njuovvanbohccuideaset álgodálvvis, ja dat heive bures maiddái boazoeaiggádiidda, dasgo dalle bohccot leat buoiddimusat, ja ná seammás jeageleatnamiid geavaheaddji eallu uhccu dálvá. Muhto jos dálvvi boahdin maŋŋona, de meahcis lea váttis johtalit. Juvves eatnamiin galgá leat albma doavdnji, vai sáhtá vuodjit fievrriiguin. Ja jos álgodálvi lea bivval ja lea ollu muohta, de jávrrit ja erenomážit Anárjávri čiekŋalis vuonat sáhttet bissut suddisin gitta juovlamánnui.

Rátkin dáhpáhuvvá álgodálvvis geaidnogeahčen, Luovvečielggi gárddis. Seammás merkejuvvojit miesit. Vuovdimassii manni bohccot leat fievrriiduvvon dáid jagiid vuovdinmearrádusaid mielde juogo Norgii dahje Vuomaselkå doalvunjuovahakkii. Dálvvi áigge bohccuid sáhtá vel finahit Návétvári (Naavitváarááš) gárddis rátkima ja misiid mearkuna várás.

Juvves ja rámšos eatnamat váttásmahttet boazodoallobargguid guktuin bálgosiin muohtahis áigge. Nuppeláhkai go eará bálgosiin, de dáppe badjeolbmot eai vuojaš njealjejuvllagiiguin dahje meahccemohtorsihkkeliiguin. Geasi áigge bohccot bállejitge lea ráfis.

Váhčira ja Báhcaveaji bálgosa gaskkas ii leat rádjeáidi. Norgga ráji vuostá lea leamaš áidi juo 1950-logu loahpa rájes, ja Ruošša ráji vuostá huksejuvvui áidi dakka maŋŋá joatkkasoádi. Oarjja-bealde lea Anárjávri sulluidisguin, ja dohko lea leamaš diedusge váttis hukset áiddi. Rátkingárddit bálgosis leat ovdalis máinnašuvvon Luovvečielggi ja Siemingurtti lassin Návétváris, Garitn-járggas ja Áitejávris (Áittijávri). Dáid gárddiid geavahit miessemearkumiidda ja bohccuid rátkimii, dahjege sierra boazoeaiggádiid bohccuid sirremii, hárvvebut njuovvamii. Lea soames gámpá, mas sáhtá idjadit.

### *Ekonomalaš perspektiivvat*

Bohccobierggu buvttadanhaddi lea bisson dadjat juo seammán maŋimuš 15 jagi, 25–30 márkki [4,2–5 €]. Seamma áigge boazodoalu golut leat šaddan sullii guovttegeardásážžan. Go dat ledje 1980-logu álggogeahčen sullii 100 márkki [16,80 €] bohcco nammii jagis, de 1996:s ledje juo lagabui guoktečuohke márkki [33,60 €]. Máŋggat badjebearrašat elletge ekonomalaččat váttis dilis.

### *Boazodoallu ja meahcceguovloláhka*

Meahcceguovloláhka doarju boazodoalu. Dát doarjun boahdá ovdan meahcceguovlolága ulbmiliin: Meahcceguovlolága guovddáš ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid sajádaga. Dasa lassin meahcceguovloláhka addá vejolašvuoda boazodoalus dárbbášlaš geavahanvuogit-vuodaid luohpadeapmái. Meahcceguovlolágas eai leat goittot mielde boazodoalu detáljalaččat stivrejeddji njuolggadusat. Dat lea boazodoallolágas.

Meahcceguovllut leat guohtoneatnamat. Meahcceguovloláhka ii goittot mearrit guohtoneatnamiid geavaheamis eará go ubmillaš dásis. ”Luondduealáhusaid dorvvastemiin” sáhtá áddet dan, ahte guohtoneatnamiid dilli galgá bissut buorin guhkesáiggeulbmiliin; nuppiiguin sániiguin dat

oaivvildivččii bistevaš geavaheami prinsihpa. Boazodoallolágas guohtoneatnamiid bistevaš geavaheapmi stivrejuvvo ealihanbohccuid alimus loguin. Boazodoallolága mielde ”álgosa ealihanbohccuid alimus logu mearridettiin eana- ja meahccedoalloministeriija galgá gidde fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge bohccuid, mat dollojuvvojit guovllus, lohku ii oáččo mannat badjel **bálgosa dálveguohtoneatnamiid bistevaš geavaheami**”.

Váhčira bálgosa dálveguohtoneatnamiid dilli lea buorre, goittot Davvi-Lappi eará bálgosiid ektui, muhto geasseguohtoneatnamiid dilli lea fuotni dahje eanemustá dohkkehahtti, nugo juo ovdalis lea gávnnavuvvon. Dálvvi áigge dáhpáhuvi lassebiebman ja boahkoheamit leat dahkan vejolažžan stuorát ja stuorát boazologuid ealiheami badjel dálvvi, ja geasseguohtoneatnamiid dilli lea ná šaddamin deháleabbon go ovdal.

Meahcceguovlolága ulbmilin lea maiddái sealluhit guovllu meahcceguovloiešlági. Nugo ovddit bihtáin boahtá ovdan, de ”meahcceguovloiešláhki” ii goittot oaivvil luonddudili. Meahcceguovlo-láhka dohkkeha boazodoalu birasváikkuhusaid, beare ovdamearkka dihte guohtun dáhpáhuvá bistevaš vuođu alde. Jeagil ja bohccuid eará biebmošattut bohtet leat ná dađistaga anus. Boazo-áiddit, gámpát ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguovlui, ja badjeolbmot sáhttet johtalit meahcceguovllus meahccefievrruiguin geassit ja dálvit, ja sii sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Muhtun muddui ruossalassii manná meahcceguovlolága oaidnu stuorranávddiid hárrái. Lága ulbmil ”meahcceguovloiešlági sealluheapmi” sisdoallá jurdaga ahte meahcceguovllus leat gumpet, guovžžat, geatkkit ja goaskimat. Ulbmil ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” mearkkaša goittot dan, ahte návdelohku ii sáhte leat menddo stuoris, dasgo boazodoalu beroštumit galget oktiiheivehuvvot stuorranávdelohkui guovllus. Geavadis ášši stivrema várás lea dahkkojuvvon váldegottálaš návdeprográmma, mas meroštallojit návdenáliid ubmilsturrodagat sierra osiin Suomas. Stáhta máksá buhtadusa návddiid goddin bohccuin. Gumpe- ja guovžanálit muddejuvvojit meahcebuovdduin.

#### 4.5.2 Plána árvalusat

Boazodoalu stivren ii gula Meahciráđđehussii. Danin Meahciráđđehus ii daga dán plánas árvalusaid.

### 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi

[Fuom! Rievdadusat plánii gč. čuvvosiid 1, 2 ja 3.]

#### 4.6.1 Duogáš áššit

Bajilčála lea Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi iige Vuovddiid giedahallan dan dihte ahte vuovdi ii leat dušše muorat. Vuovdái gullet maiddái bodnegeardi, gieddegeardi ja miesttageardi. Vuovdečuohppamat, maid birra dás lea sáhka, váikkuhit njuolgga dušše muoraide. Eahpenjuolgga čuohppamat diedusge váikkuhit oppa vuovdešattolašvuhtii. Muhto go dasa váikkuhit maiddái eará geavahanhámit ja olbmo eará doaimmat, de bajilčála lea ráddjejuvvon muoradahkii. Muoradaga ahkige ii leat seammá go vuovddi ahki. Meahcceguovllus leat várra šaddan vuovddit juo lagabui 10 000 jagi, vaikko vel meahcebuollimat leat ain duollet dálle duššadan šattuid ahte buot lea ferten fas álgit viehka láchkai álggus. Meahcceguovllu boarráseamos muorat dan sadjái leat várra vuollet 400-jahkásaččat.

## *Muoradagaid ovdáneami 1800-logu loahpas 1990-lohkui*

Váhčira meahceguovllu muoradagaid ovdáneapmi dovdojuvvo viehka bures sullii čuohte jagi áiggis. Meahciráđdehus lea duon áigge kártii muoradagaid njelljii. Inventeremis lea deaddu biddjojuvvon eanavuoduid ja dain šaddi muoradagaid govvideapmái. Dieđut vuovddi miestta- ja gieddegearddi nuppástusain leat uhccán. Bodnegearddi dilli ja dan nuppástusat dovdojuvvojit buorebut guohtoneanainventeremiid geažil.

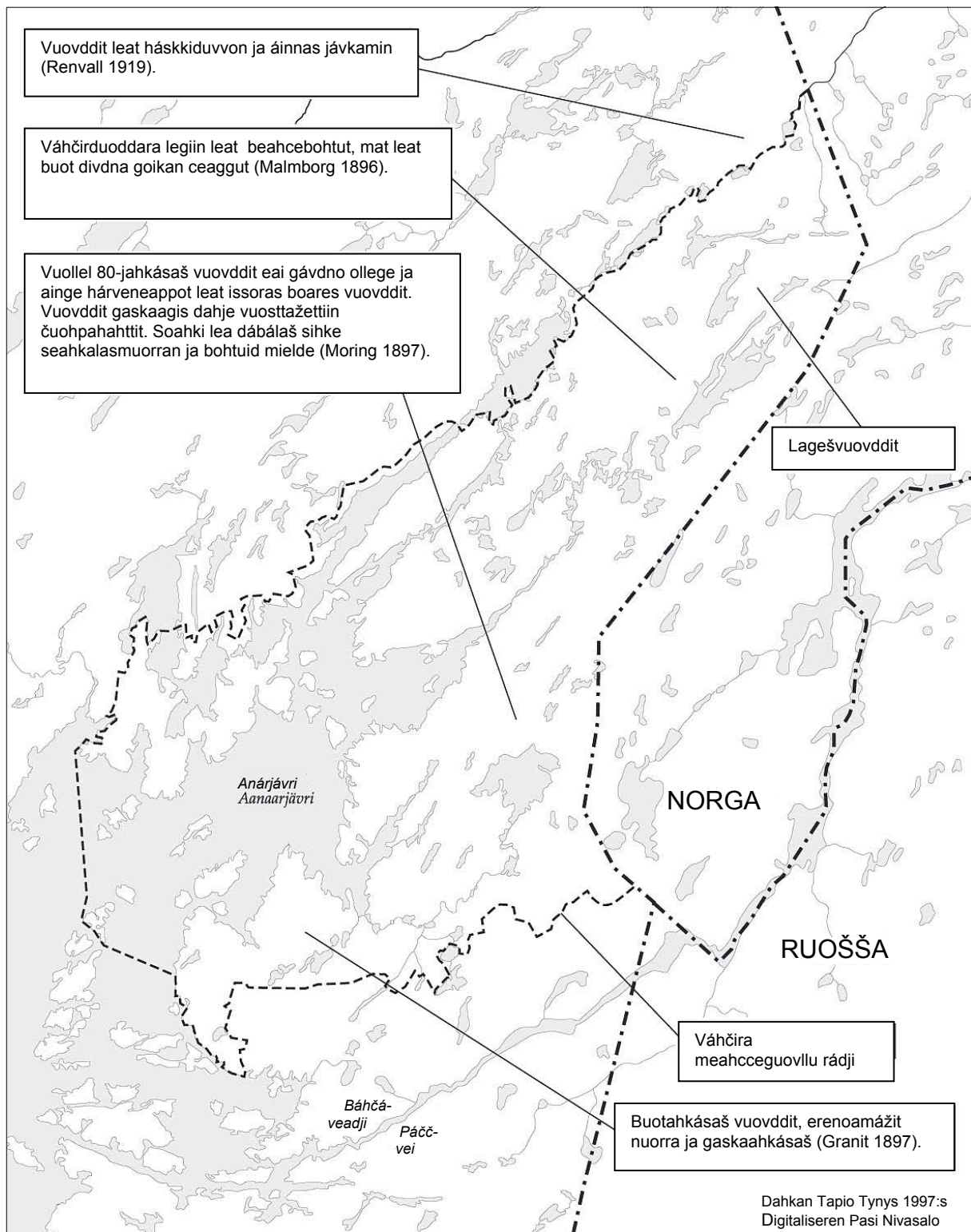
Meahceguovllu muoradagat leat nuppástuvvan mealgat maŋimuš čuohte jagi áiggis. 1800-logu loahpas, goas Meahciráđdehus vuosttas háve kártii guovllu eatnamiid ja vuvddiid, vuovdekonduktevrrat deive gaskaahkásaš dahje čuohppanmuttu muoradagaid (govva 6). Nuorra beahcevuovddit dadjat juo váilo meahceguovllu davágeahčen ja boares vuovddit ledje ”ainge hárvneappot”. Soagit šadde sieiva soahkevuovdin ja dábálaš seahkalasmuorran.

Beahci odasmuvai njozet meahceguovllu davágeahčen ja várra guovddášosiinge 1800-logu loahpageahčen ja 1900-logu álggus. Čoaska geasit ledje dábálaččat. Dilli nuppástuvai 1920-logus. Hui liegga dálkkádatbadji, mii bisttii 1940-logu rádjai, dagahii dan ahte beahcevuovddit odasmuvvagohte johtilit. Danin doppe gos lei hárvves vuovdi, muoraid vuollai šaddagohte odđa muorat. Vuovddit ledje hárvvimusat meahceguovllu davágeahčen. Doppe lei valjis šaddansadji nuorra muoraide, ja ollu dat šaddege. Beahcevuovddit dievvagohte ja leavvagohte davásguvlui. Oktilaš beahcevuovdeavádat ovdánii davás sullii 15 kilomehtera. Dán liegga áigodaga váikkuhus vuhtto vel dálge muoradagain. Muorat leat šaddagoahtán sierra áiggiid. Bajimusas leat hárvvet háikkat, daid gaskkas leat 5–7-mehtera guhkkosaš beazit ja beahcevuovddi ”ráigesajiin” leat vel vesátge, mat leat šaddagoahtán 1940-logus dahje dan maŋná. – Beazi vuovderáji alde leat leamaš 1930-logu maŋná golbma buori odasmuvvanbaji: 1945–1947, 1960–1961, 1972–1974 ja viehka buorre badji lei maiddá 1986–1987.

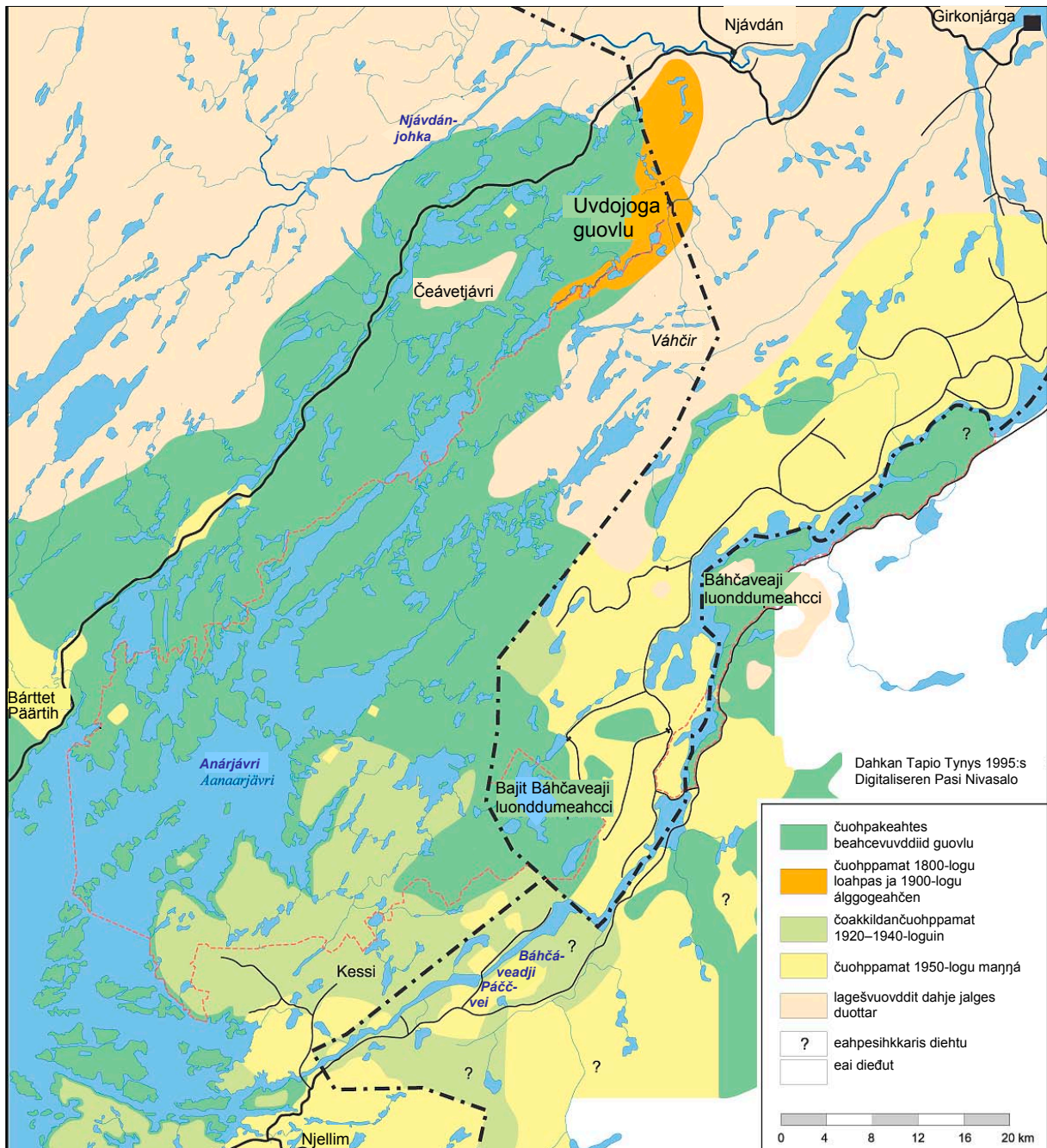
Viiddis čoakkildančuohppamat Kessis 1920-logus (govva 7) veahkehedje beahcevuovddiid odasmuvvama. Bodii odđa šaddansadji vesáide. Čoakkildančuohppan ii jalgen vuvddiid, muhto beahcevuovddiid siskkáldas ráhkadus nuppástuvai mealgat, go vuovddis jávkaduvvojedje stuorámuš ja boarráseamos muorat. Váikkuhus vuhtto ain dálge. Soarvvit ja stuorra eanamuorat eai leat Kessis nu dábálaččat go meahceguovllu guovddášosiin ja davágeahčen.

Olbmo váikkuhus vuvddiide lassánii muđuige 1920-logus. Meahcebuollimiid dustegohte beaktilit (govva 16, s. 77). Meahcebuollimiid dusten lea eastán nuorra muoradagaid bohciideami, mii lei čuohcán erenoamážit soahkái, mii ng. pionevramuorran dárbbáša valjis čuovgga ja šaddansaji. Biologalaččat agiheabbo soahki šattai ná čáhkkegoahtit saji beahcái.

Hui garrasit čuzii soahkái 1960-logu lastamáhtoroassu. Lastamáhtu jalgii viidát soahkevuvddiid, sihke Váhčira badjosiid lagešguovlluin ja maiddá beahcevuovdeguovlluin. Soahki lea dan maŋná funet áhtagoahtán. Áhtama leat njoahcudan vel laskan boazoealut, mat leat báikkuid guorbadan odđa látnjasiid. Norgga Beahčaveaji mihtidemiid vuodul sáhtta árvvoštallat ahte lastamáhtu duššadii sullii 80 % dáid guovlluid soahkevuvddiin. Ahkideamos lea dat, ahte soahki orru dálge dađistaga geahppáneamen odasmuvvanvejolašvuodaid váiluma dihte. Govva 17 (s. 80) muitala soagi johtilis geahppáneamis.



**Govva 6.** Vuvddiid dilli 1800-logu loahpas Anárjávri nuorttabealde.



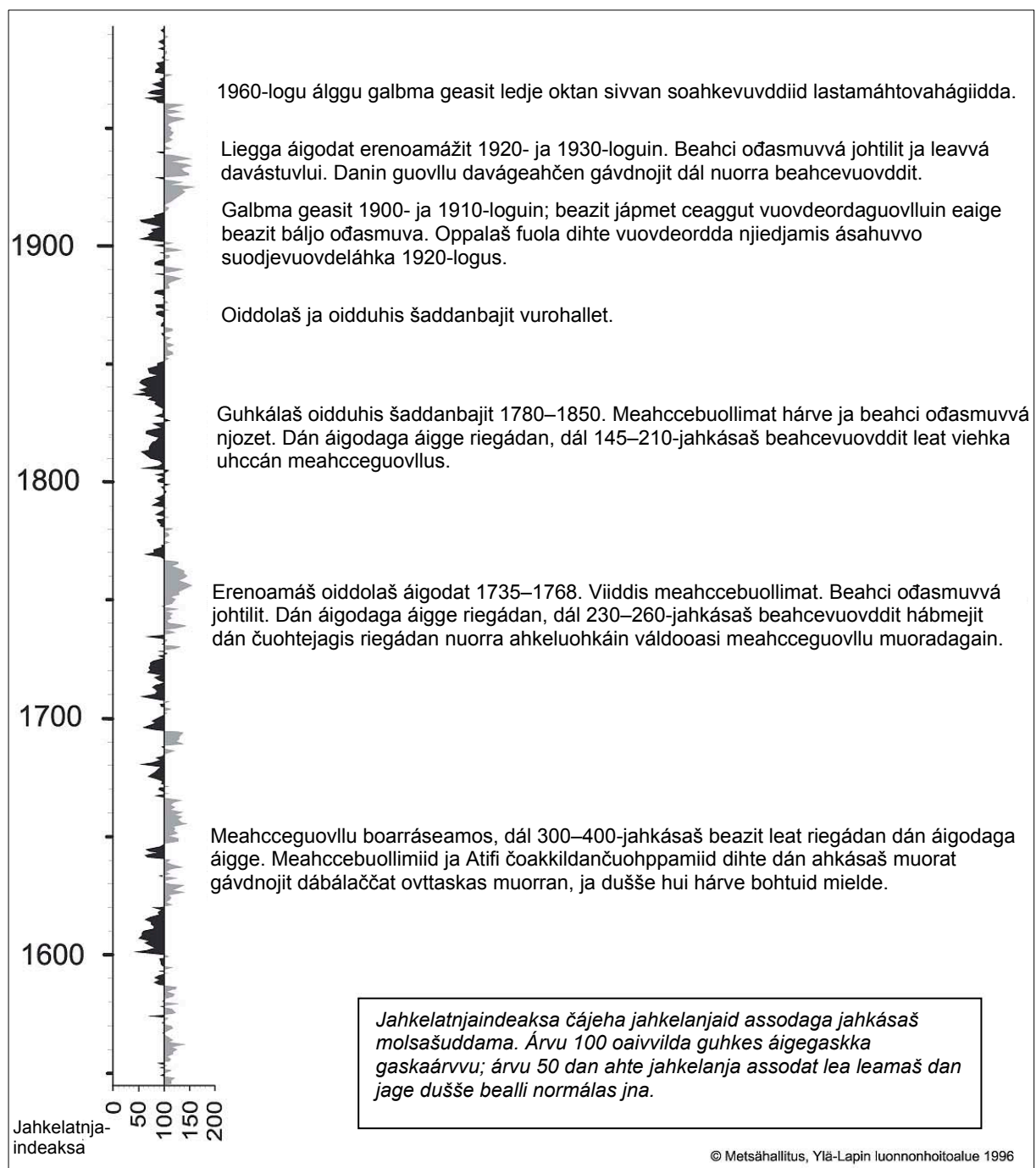
**Govva 7.** Meahcceguovllus ja dan birrasiin čađahuvvon vuovdečuohppamat. Dilli 1995:s.

### *Dålá vuovddit*

Dålá beahcevuovddiid vålđomuorat leat šaddagoahtån, erenoamážit meahcceguovllu guovddåšosiin ja davågeahčen, eanaš 1700-logu gaskkamuttus. Dalle lei guhkes liegga åigodat. Viiddis meahccebullaamat ledje dåbålaččat. Liegga åigodaga ja meahccebullaamiid dihte vuovddit ođasmuvva-gohte (govva 8).

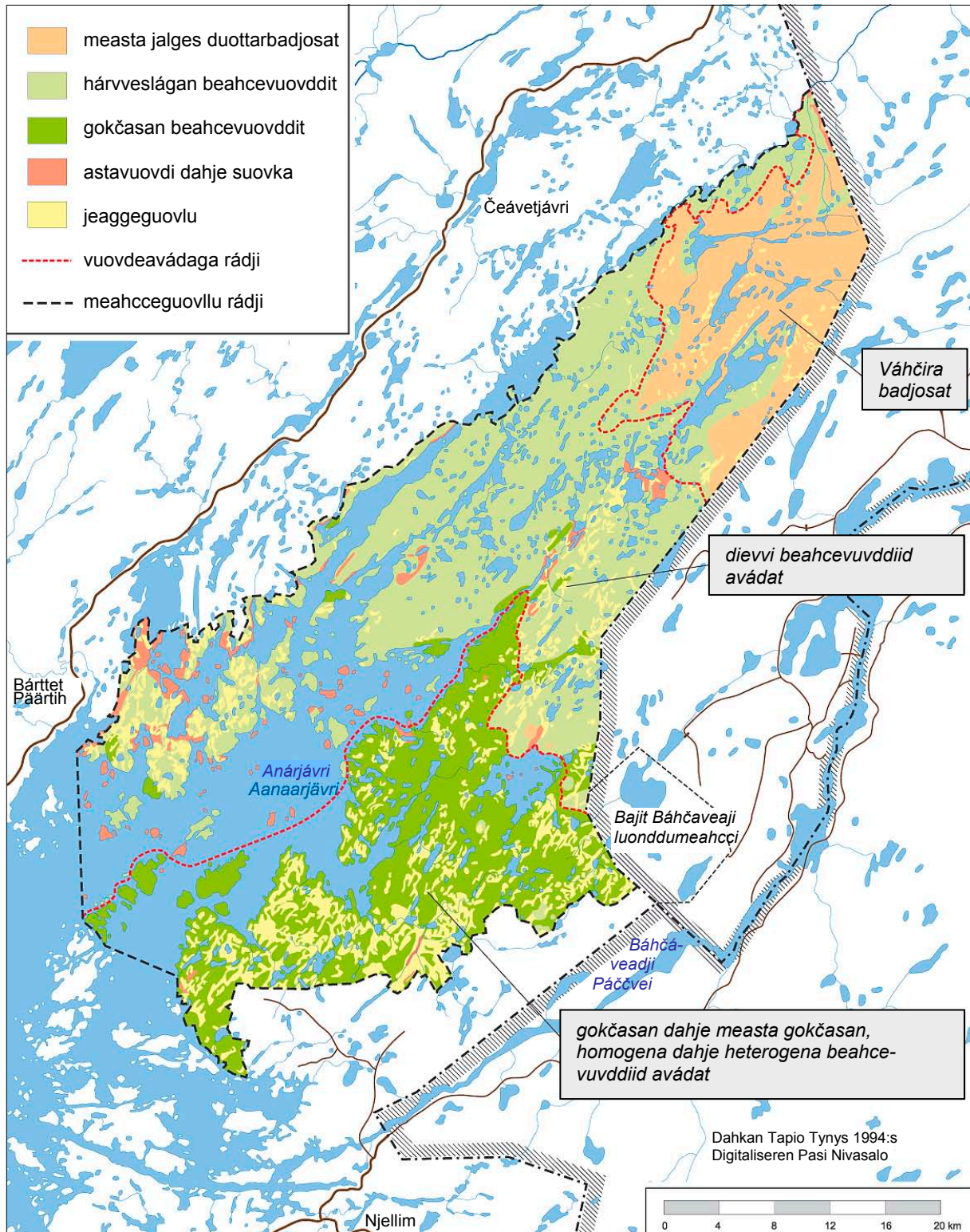
Kessis, meahcceguovllu máttageahčen, vuovddit leat ođasmuvan viehka jeavddalaččat, muhto dåppege vålđomorraan lea hui dånjå badjel 200-jahkåsaš beazit. Dat leat bålleen leat viehka råfis meahccebullaamiin. Vuovddit eai leat nu gallii buollån goittot 1860-logu maññå. – Meahci-rådđehus lea mearkugoahtån bajås meahccebullaamiid 1860-logu råjes. Dan maññå lea buollån viidåt dušše meahcceguovllu davvenuorttageahčen, Čuollesjåvrii johtolaga birrasiin.

Meahcebuollimiid dustema, čoakkildančuohppamiid ja bohccuid guohtuma dihte meahceguovllu vuovddit eai leat luonddudilis. Buot eanemus luonddudilis leat meahceguovllu guovddášoasit ja davágeahči, gos eai leat leamaš čuohppamat. Meahcebuollimiid dustema mearkkašumi meahceguovllu luonddudilálašvuhtii lea váttis árvvoštallat. Várra dat lea leamaš viehka stuoris. Dálá áddejumi mielde luonddudilálaš boreálavuovddit čohkiidit sierraahkásaš vuovdebohtuin, leat earret eará jalges buollámat ja jeaggesajiid álgovuovddit. Váhčira meahceguovlu ii leat dákkár. Dat lea viehka homogenalaš beahceguovlu, mas eará muorrašlájat ain šaddet čáhkket saji beahcái.



**Govva 8.** Dálkkádaga molsašuddama ovdanbohtin Váhčira meahceguovllu vuovddiin. Jahkelatnjaindeavssa gáldu: Timonen, M, 1996, Lappi vuovddiid šaddama molsašuddan manjimus 500 jagi áigge. Vuovdedutkanlágádusa dieđut 589. Gummerus, Jyväskylä.

Meahceguovllu vuvddiid sáhtta juohkit golbman avádahkan (govva 9). Máttimusas, Kessis, leat viehka gokčojuvvon beahcevuovddit, mat odasmuvvet viehka jeavddalaččat. Dan davábeale ”dievvi vuvddiid avádagas” vuvddiid odasmuvvan lea ollu dan duohken, man liegga geasit ain deivet leat ja leatgo meahcebuollimat, ja soaittáhat váikkuha sakka vuovddi ovdáneapmái. Dál



**Govva 9.** Váhčira meahceguovllu vuovdeavádagat ja vuovdegovva 1990-logu gaskkamuttus.

vuovddit leat suohkumin, muhto nuppelágan ovdáneapmige lea vejolaš. Goalmát avádat, Váhčira badjosat, gullá lagešavádahkii, mii goittot leat sierra sivaiddihte dál measta báljjs ja bissu várra guhká dakkárin.

Beahcáma Nihkkela nuoskkit eai goittot vel leat rievddadan vuovddiid, vaikko vel smávva vahádat leatge vuohttimis meahcceguovllu nuorttageahčen. Vuovddiid meahcceguovloiešlági dássi lea liikká allat geainnuhisvuoda dihte – goittot suomelaš mihtuid mielde.

### *Nággu Kessi čuohppamiid alde álgun meahcceguovlluid vuoddeapmái*

Váhčira meahcceguovllus lea áibbas sierra sajádat meahcceguovlluid joavkkus. Meahcceguovlluid seailuheami birra buollái garra ságastallan 1987:s, go Báhcaveaji šaldi gárvvásmuvai, ja Meahciráddehus áiggui čuohppagoahit Kessi vuovddiid. Šaldi lei huksejuvvon juogalágan buhtadussan UK-meahci vuoddeami dagahan bargosajiid massimiid ovddas. Nággu Kessi čuohppamiid vuoigatvuodalaš ákkain doalvvui loahpas dasa, ahte stáhtaráddi ásahii 30.12.1987 komitea čielggadit Lappi meahcceguovlluid sierra geavahanhámiid ektui ja dahkat evttohusaid dárbbalaš láhkamearrádusaid hárrái.

Komitea barggu boadusin vuodduvvojedje dasto 12 meahcceguovllu 1991:s. Váhčira meahcceguovllu máttageažeráddi meroštallojuvvui nu, ahte Kessi máttageahči bázi ekonomijavuovdeguovlun, ja Kessi davágeahči meahcceguovlun. Meahcceguovlokomitea árvalii davágeaži ”luonddudilis seailuhit oavvilduvvon guovlun”, mas várrugas vuovdegiedahallan livččii vejolaš.

### *Vuovddi giedahallama mudden*

Meahcceguovlolága mielde ”meahcceguovlluid vuovddit seailuhuvvojit luonddudilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin. Meahciráddehus dahká giedahallanrávvagiid meahcceguovlluid ekologalaččat dikšut oavvilduvvon vuovddiid várás. Dát rávvagat váldojuvvojit dasto vuhtii guovllu dikšun- ja geavahanplána dagadettiin.”

Meahcceguovloláhka ii bija kvantitatiivvalaš dahje kvalitatiivvalaš ákkaid juhkui luonddudilálaš ja ekologalaččat dikšut oavvilduvvon vuovddiide. Maiddái meahcceguovlolága detáljalaš ákkastallamiin ii mitaluvvo, mo dát juohku galggašii dahkkojuvvot, muhto gávnnavuvvo dušše ahte ”meahcceguovlluid seailuhan dihte sirdojuvvo oassi vuovdeeatnamiin eret vuovdedoalu anus”. Manjelis mitaluvvo ahte meahcceguovlluid sierra oasis mearriduvvojit dikšun- ja geavahanplánas.

Meahciráddehus lea dahkan meahcceguovlolágas gáibiduvvon giedahallanrávvagiid (Meahciráddehus Tmh. 1317/330/92) ekologalaččat dikšut oavvilduvvon vuovddiid várás. Dáin rávvagiin mearriduvvojit vejolaš čuohppanvugiin, čuohppanmeriin ja rájiidmearrideamis, muorradjamis ja vuovdeluonddu suodjaleamis.

Juohku luonddudilálaš ja dikšut oavvilduvvon vuovddiide ovdanbuktojuvvo dán plánas. Juohku vuodduvvo meahcceguovlokomitea árvalussii ja muoradaga luonddudilálašvuodadássái. Vuovdeguovllu muoradat, mii árvaluvvo dikšojuvvot, ii leat šat luonddudilis 1920-logu loahpas dahkkojuvvon čuohppamiid dihte.

Meahcceguovloláhka ja dan gáibidan dikšun- ja geavahanplána stivrejit vuovddiid giedahallama. Alimus mearridanválddi geavaha birasministeriija, mii nanne dikšun- ja geavahanplána.



Ođđa vuovdeláhka (1093/1996) heivehuvvo meahceguovlluin dušše vuovdelága 12 §:a vuosttas momeantta hárrái. Dán momeanttas čuožžu

Stáhtaráđđi sáhtta mearridit suodjevuovdeguovlun guovlluid, main vuovddi seailumii lea dárbu vuovderáji njiedjama hehtten dihte. Suodjevuovdeguovllus vuovddi galgá dikšut ja geavahit erenoamáš várrugasat ja nu, ahte doaibmabijut eai dagat vuovderáji njiedjama. Stáhtaráđđi sáhtta addit dárbbaslaš almmolaš mearrádusaid vuvddiid dikšumis ja geavaheamis suodjevuovdeguovllus. Ovdalگو stáhtaráđđi addá suodjevuovdeguovlui guoskevaš mearrádusa, de galgá gullat eanaeaiggádiid, áššáigullelaš gieldda ja eará eiseválddiid. Dasa lassin galgá ráđđádallat sámedikkiin sámedikki birra addojuvvon lágas (974/1995) oaivvilduvvon vuogi mielde.

Ođđa suodjevuovdeguovllu ráđji manná – dego ovdalge – meahceguovllu guovddášosiid bokte. Dán plána ”ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu” báhcá suodjevuovdeguovllu máttabeallai. Ná vuovdeláhka ii mearrit dan vuvddiid giedahallamis maidige.

Boazodoallolágas (848/1990) Davvi-Lappi lea čujuhuvvon erenoamážit boazodoalu várás oaivvilduvvon guovlun. Lága mielde ”dán guovllu eatnamiid ii oaččo geavahit dainna lágiin ahte dat **čuoheá garrasit** boazodollui. Eatnama sáhtta luohpadit dahje láigohit dán guovllus dušše dainna eavttuin, ahte eanaeaiggádis dahje láigoheaddjis ii leat vuoigatvuohta oažžut buhtadusa bohccuid dagahan vahágiin.” Geavadis dat oaivvilda dan, ahte bálggus dahje dan oassi, eallo-goddi, sáhtta oassálastit ja váikkuhit vuovddi giedahallama plánemii, ja ahte dat sáhtta dahkat dan áiggi bále. Seammasullasaš njuolggadus lea maiddá ON:a olmmošvuoigatvuođaid soahpamuša 27. artihkal, man mielde vehádagaide gullelaš olbmui lea vuoigatvuohta bargat iežaset kultuvrrain. Artihkal suddje sámi badjeolbmuid vuoigatvuođaid.

#### 4.6.2 Plána árvalus

##### *Muoradaga giedahallama ulbmilat ja ráddjehusat*

Muoradaga giedahallamis leat ekonomalaš, sosiálalaš ja ekologalaš ulbmilat.

Čuohppamat addet barggu ja dietnasiid vuovdebargiide, agoartaváldiide, muora ovddosdikšu industriijai ja vearroboaduid gildii ja stáhtii. Báikkálaččat dat dietnasat mearkkašit ollu, ja ollu dat mearkkašit erenoamážit Njellima gili ja dan olbmuid eallimii.

Muoradaga giedahallama ekologalaš ulbmilin lea oažžut meahceguovlui áigái vuovddiovdideami álgomuttuid. Erenoamážit dat leat dárbbaslaččat soahkái, mii lea meahceguovllus vátnumin, ja eará šlájaid, mat šaddet ovttaš soggii. Soahki dárbbasá pivevramuorran rabas šaddansaji. Eana-bihtát, mat boldojuvvojit, láchet eallinsaji šlájaid, mat leat buollimiin sorjavaččat. Dolla mearkkaša hui ollu vuvddiid lunddolaš ovdáneamis. Sullii 70 jagi joatkašuvvan buollindusten lea mealgat rievadan vuvddiid ráhkadusa. Doaimmat, mat dál árvaluvvojit, buktet goittot muhtun muddui fas dola ekosystema doibmii.

Guhkesáiggeulbmiliin dola atnuiváldin vuvddiid dikšumis gáibida viidáset plána go mii dál ovdanbuktojuvvo, juogalágan meahcebuollinstrategiija. Vuodu láchin dákkár strategiijai gáibida politihkalaš mearrádusaid, várra láchmearrádusaid rievdadeamige. Ášši ii guoskka dušše Váhčira meahceguovlui, muhto maiddá buot eará vuovdemeahceguovlluide ja goittot viiddis álbmot-mehciide. Go dán ášši čovdin boahtá váikkuhit viidát, de danin galget leat mielde mánggat

politiikkaš ja hálddahaslaš dásit ja maiddá meahceguovlluid geavaheaddji ealáhusat: goittot birashálddahas, buollin- ja gádjundoaibma, boazodoallu ja vuovdedoallu.

### *Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovlu*

Vuolggasadjin dasa, mo ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu rájit mearriduvvojit, lei meahceguovlokomitea smiehttamuš, mas dákkár guovlun árvaluvvui viehka dárkilit dat guovlu, mii lei čoakkildančuhppojuvvon 1929–1930. Guoškkernjarga ii goittot váldojuvvon mielde meahceguovlokomitea árvalussii. Dan sadjái dasa bođii ovdal čuohpakehtes guovlu Njámijoga (Njaamâjuuhâ) duohken. Meahceguovlokomitea árvalusa ollesviidodat lei 18 159 hektára.

Plánema áigge árvalus dárkkálmuvai nu, ahte álgovuovdeguovlu Njámijoga duohken jávkaduvvui eret, seammá go Guoškkernjargga mátta. Nuppe dáfus guovlu viiddiduvvui Cubbonjarggas ja Garitnjarggas lagabui Anárjávri gátti. Ná loahpas bohttojuvui 16 200 hektára viidosaš guvlui, mii lea 89 % meahceguovlokomitea árvalusas.

Cealkámušaidaddima manjá árvalus uhcciduvvui ainge mealgat. Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu davvirádjín árvaluvvo dál Geassejohka (Kessjuuhâ). Seammás guovllu viidodat gahččá 9 270 hektárii dahjege sullii beallái meahceguovlokomitea árvalusas. Sivvan ná stuorra nuppástussii ledje muhtun moaiti cealkámušat (gč. oassi Árvvoštallan plána birasváikkhusaid birra). Erenoamážit Báhcaveaji bálgosa oaidnu čuohppamiid ektui čavggai pláneproseassa áigge. Maiddá birasministerijas dovddahedje ahte sii illá sáhtte dohkkehit ovdanbuktojuvvon rájiidmearrideami. Birasministerija oaidnu bođii ovdan maiddá das, ahte dat válddii mielde, nuppeláhkai go Meahciráđdehus lei jurddašan, oppa Váhčira meahceguovllu Suoma Natura 2000 -árvalussii, vaikko dat guđii Bártneuoaddara meahceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlluid Natura-árvalusa olggobeallai.

Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu viidodat, 9 900 hektára, lea 6 % oppa meahceguovllu viidodagas. Meahceguovllu vuvddiin ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon oassái gullá 9 %. Dán árvvoštallamis vuvddiide leat lohkkujuvvon mielde sihke vuovde- ja guorbaeatnamat. Čuovvovaš dieđut govvidit dárkileappot ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu viidodaga oppa meahceguovllu viidodaga ektui.

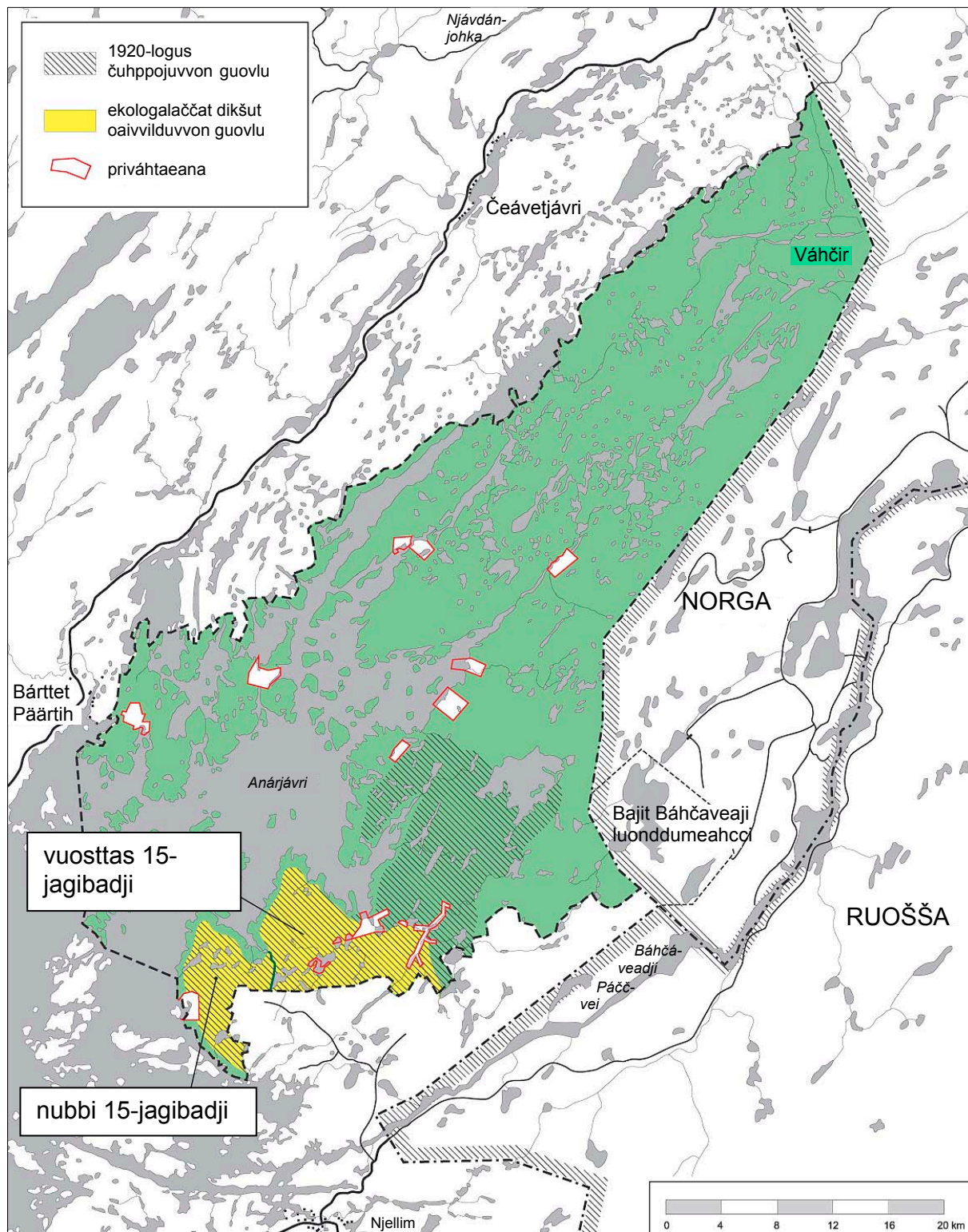
**Tabell 1.** Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu / Váhčira meahceguovlu.

	<b>Váhčira meahceguovlu</b>	<b>Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu</b>	<b>%</b>
Vuovdeana	43 800 ha	5 700 ha	13 %
Guorbaana	38 600 ha	1 700 ha	4 %
Joavdelaseana	23 400 ha	1 900 ha	8 %
Čázit	49 700 ha	600 ha	1 %
<b>Oktiibuot</b>	<b>155 500 ha</b>	<b>9 900 ha</b>	<b>6 %</b>

### *Vuovdečuohppamat guhkesáiggeulbmiliin*

Plána vuodđun lea dat, ahte seamma guovllus čuhppojuvvo fas dalle, go ovddit čuohppamis leat gollan 30 jagi.

Guovlu lea juhkkojuvvon guovtte sadjái (govva 10). Vuosttas 15 jagi áigge čuhppojuvvo Garitjávri ja Mádjitčielggi guovllus, nuppi 15 jagi áigge fas Cubbonjárggas. Ná čuohppamat máhccet sullii 30 jagi geažes daid álgaheamis fas Garitjávri ja Mádjitčielggi guovlluide. Dán váldonjuolggadusas sáhttá goittot spiehkastit ja juo ovdal máhccat ovdal čuhppojuvvon guvlui – ovdamearkka dihte geahpedit siepmanmuoraid vesásaji badjelis.



**Govva 10.** Árvalus čuohppamiid molssoseamis ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllus.

Dat ahte gos čuhppojuvvo ja man ortnegis čielgagodii, go lei vuos ságastallojuvvon Báhcaveaji bálgosiin ja fidnojuvvon meahcis báikki alde oahpásmuvvamin dillái. Vuosttas čuohppamat čadahuvvojit sámelguovlluin, mat eai mearkkaš nu ollu dán áigge dálveguhtoneanan. Dákkár čuohppanortnegii váikkuhedje maiddá Garitnjárgga buorit boaldinvejolašvuodat. Das ahte gos čuhppojuvvo eai válđojuvvon álggáge nu ollu vuhtii muorrabuvttadanákkat (omd. njárbudeamit ja bajildusmuorračuohppamiid dárbu) go ieš ekonomijavuvddiin.

Čuohppamiid molssodeami geažil čuohppamat čuhcet hávil nu gáržžes guvlui go vejolaš. Guovllu meahceguovloiešlági seailuhan dihte dát lea buoret čoavddus go dat, ahte čuhppojuvvošii biedgguid miehtá dán guovllu. Ja diedusge ná geahpeda maiddá goluid. Boazodollui guhkes čuohppangaska lea buoret go dađistaga dáhpáhuvi čuohppamat.

Plána mielde čuhppojuvvošii vuos sullii 45 000 guđahasmehtera viđanuppelot jagi áigodaga áigge – dahjege 3 000 m<sup>3</sup>/j. Muoradat šaddá ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu vuovdeatnamis sullii 70 000 m<sup>3</sup> dán áigge dahjege sullii 4 700 m<sup>3</sup>/j. Ná muoradaga mearri bohtá lassánit. Gánnáha fuomášit ahte ealli muorrameari lassáneapmi báhcá várra goittot uhccin. Muoradagat leat dábálaččat sullii 200-jahkásaččat. Dán ahkásaš vuvddiid ealli muoradaga mearri ii šat báljo lassán, muhto muoradaga mearri lassáneapmi bohtáge vuhttot eanamuorain ja sorvviin, mat dađistaga lassánit.

#### *Vuosttas baji čuohppamat ja daid váikkuhusat*

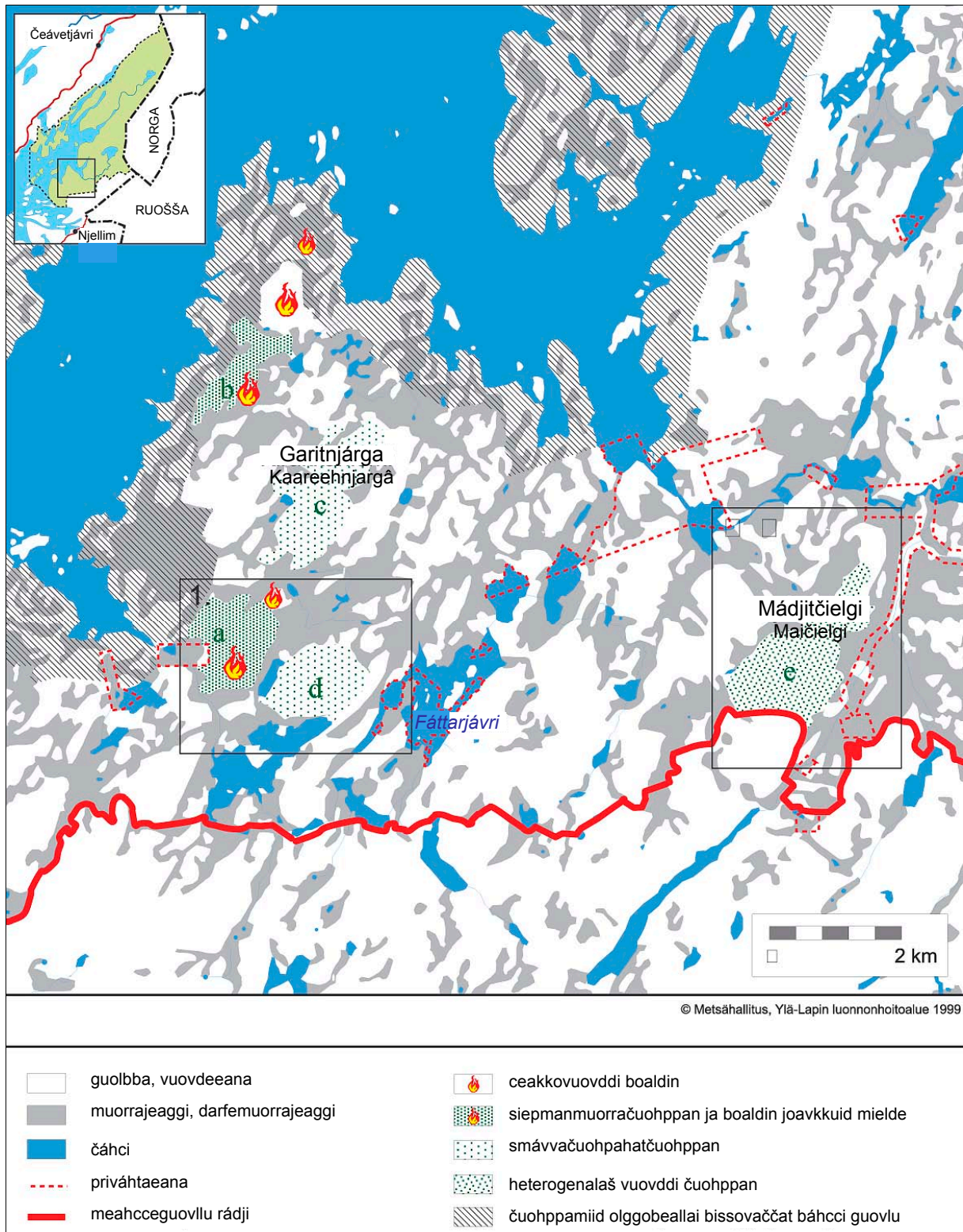
Vuosttas 15-jagi áigge čuhppojuvvo eanaš Garitnjárggas ja Mádjitčielggis (govva 11). Garitnjárgga beahceguolbaniin lea miehtá bodnešaddun daŋas ja sámil. Muorralágan jeakkit ja viiddis viehka muorahis jeakkit birastahttet garra eanabihtáid. Jeaggáivuoda ja sámelguolbaniid dihte dát guovlu gullá čielgasit Bahčaveaji bálgosa geasseguhtoneatnamiidda. Beahcevuvddiid ahki lea dábálaččat sullii 200 jagi. Boares háikkat ja soarvvit leat vánis, dasgo stuorámuš ja boarráseamos beazit ja maiddá soarvvit leat dolvojuvvon eret 1920-logu čoakkildančuohppamiin. Báikkuid leat hui suhkesge vuovddit dego Fáttarjávri (Faddárjávri) oarjjabealde, báikkuid fas muorat šaddet viehka hárvvet. Nuorra beazit leat bohciidan čoakkildančuohppamiin šaddan ”ráigesajiide”.

Garitnjárggas oassi guovllus čuhppojuvvo nu, ahte guđđojuvvojit joavkkuid mielde ain 50–100 siepmanmuora hektárii. Čuohppanvuloš guovllu sisa guđđojuvvojit čuohpakeahhtá dielkkut lekkiide ja daid birrasiidda. Čuohpahat buollahuvvo, ja dolla oazžu ovdánit maiddá čuohpahaga sisa vuovdebohtuide ja čuohpahaga ravddaide. Plánas vulgojuvvo das, ahte boaldin dáhpáhuvá máttaoarjebiekkaid áigge. Máttaoarjebiegga lea oainnat geassit dábálaš dán guovllus. Govas 12 (oassestuorideapmi govvas 11) oaidná, mo čuohppanguovllu rájit mearrašuvvet ja mii lea čuohppanvuloš ja ceaggut boaldit oaivvilduvvon viidodagaid gaskavuohta. Máinnašuvvon giedahallan guoská guovlluide a ja b.

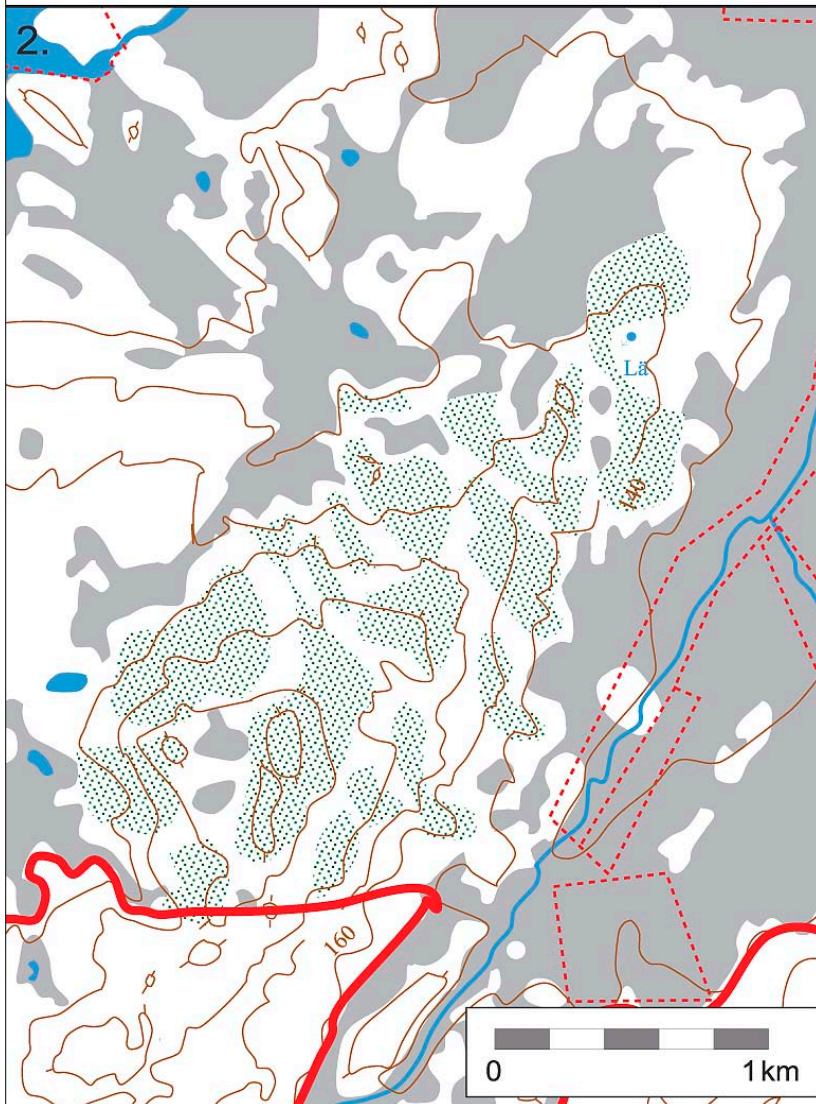
Guovlu c Garitnjárggas čuhppojuvvo nu ahte vuovdi ođasmahttojuvvo vehá ain hávil. Guovllus leat vesábohtožat duoppil dáppil. Čuohppamat sulastahttet nappo bajildusmuorračuohppamiid. Sullii 3/4 guovllus guđđojuvvo čuohpakeahhtá.

Fáttarjávri oarjjabeale ”eanan” (guovlu d) leat gokčasan beahcevuovddit. Čuohppanvuohkin adnojuvvo siepmanmuorračuohppan, nu ahte čuhppojuvvo vehá ain hávil. Govas 12 oaidná, mo čuohppanguovllu rájit prinsihpalaččat mearrašuvvet. Smávva ”ráiggážit” sáhttet leat hámi dáfus mánggaláganat, dat sáhttet leat guhkedáležat ja jorbasat, muhto dat eai oáččo leat gostige badjel 60 mehtera duohken vuovderavddas. Sullii goalmmádas giedahallanvuloš eanaviidodagas čuhppo-

juvvo, loahppa báhcá giedahalakeahhtá. Háikkat, soarvvit, soagit ja eanamuorat guđđojuvvojit máinnašuvvon ráiggážiidda.



**Gova 11.** Vuovdiid giedahallan vuosttas 15-jagibajis. Govas 12 stuorideamit njuolggočiegahasaiguin ráddjejuvvon guovlluin.



**Govva 12.** Čuohppanviidodagaid ja gaskaguovlluid gaskavuohhta gieđahallanguovlluin. Govas ovdanbuktojuvvo prinsihppa, eai loahpalaš rájideamearrideamit.

Mádjitčielggis (guovlu e) beazit šaddet joavkkuid mielde ja vuovdi lea báikkuid suohkat. Vuovddi bodnegeardin leat dáppege dakjasat ja sámmálat. Boares háikkaid siste šaddet nuorra ja gaskaahkásaš beazit joavkkuid mielde. Vuovdi čuhppojuvvo nu, ahte dasa báhcet ainge buotahkásaš muoradagat, muhto leat hárvvibut go ovdal. Čuohppanvuloš osiid gaskii guddojuvvojit ollásit guoskkakeahtes oasit sullii njealjádás viidodagas.

Čuohppamat dáhpáhuvvet meahceguovlovuovddiid giedahallanrávvagiid mielde. Vuovddi ahke- ja muorrašládjaráhkadusa mánggabealagahttimis váldodeaddu lea ođasmahttinčuohppamiin. ”Ahkeráhkadusa mánggabealagahttin” oaivvilda vuovddi nuorra ovdánanmuttuid lasiheami meahceguvlui, mas šaddet dán áigge eanaš boareslágan ja boares muorat. ”Muorrašládjaráhkadusa mánggabealagahttin” oaivvilda pionevramuorrašlájaid (soahki, šállja, leaibi, skáhpi ja suhpi) vuoruheami beazi sajis. Ovdalis máinnašuvvon lastamuorrašlájain eai gávdno dán áigge olus nuorra muorat meahceguovllus. Ođasmahttinčuohppanválljen dahká vejolažžan dola geavaheami ođasmahttingiedahallamis, ja dolla fas oidá pionevramuorrašlájaid. Boazoguohton-eatnamiid dilli buorrána goittot guhki vuollai, dasgo dolla ja lassáneaddji čuovga buoridit jeahkála gilvalannávccaid sámmáliid ektui.

Detájlalaš vuovdegiedahallanplána – ovdamearkka dihte giedahallanvuloš osiid rájiid-mearrideapmi – dahkkojuvvo dán prinsihppaplána nannema maŋŋá, ovdal čuohppamiid. Dalle sihkkarastojuvvo loahpalaččat ahte dehálaš luondo- ja mánggageavahanárvvut dorvvastuvvojit sierra luondoárvočielggadusa vuodul. Erenoamáš fuopmášupmi giddejuvvo čuvččá gihkanbáikkiid lokaliseremii ja dorvvasteapmái. Čuohppamat dahkkojuvvojit olmmošbargun čakčat ja dálvit. Muorra geasehuvvo eret meahcis dálvegeainnuid mielde.

## **4.7 Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide**

### **4.7.1 Duogáš dieđut**

Ruovttudárbomuorain oaivvildit dás boaldinmuora, huksenmuora ja eará dárbomuora, dego boazoáidestoalppuid. Ruovttudárbomuorra, mii váldojuvvo meahceguovllus, geavahuvvo vuosttažettiin gámpáid liggemii, muhto muhtun muddui maiddá visttiid, rusttegiid ja boazoáiddiid huksemii. Ruovttudárbomuorra geavahuvvo muhtun čuohte gudahasmehtera jagis. Ruovttudárbomuorra váldojuvvo dábálaččat nu lahka go vejolaš geavahanbáikki. Boaldinmuorran geavahit dábálaččat eanamuoraid ja soagi.

Meahceguovloláhka ii ráddje ruovttudárbomuora geavaheami. Lága detájlalaš ákkastallamiin gávnnavuvvo: ”Boaldin- ja ruovttudárbomuora váldin ii maiddá galgga maktige rievdaduvvot dáláži.” Dát lágabáiki manná oktii dan meahceguovlolága vuoddoprinsihpain ahte láhka ráddje Meahciráđđehusa doaimma, muhto ii njuolgga váikkut ovttaskas olbmuide – ”ii leat jurdda ráddjet dálá návddašánvuogatvuodaid”. Gánnáha fuomášit maiddá dan, ahte badjeolbmui lea juo boazodoallolága mielde vuogatvuolta oažžut muora: ”Boazodoalu várás oažžu stáhta vuvddiin váldit almmá sierra lobi haga nuvttá boaldin- ja goahtemuorran dárbbašlaš muoraid. Boazodoalu várás muđui dárbbašlaš muoraid oažžu stáhta vuvddiin oastit govttolaš haddái dan eiseválddi čujuheami mielde, man hálddašánválddi vuollásaš guovlu lea.” Maiddá nuortalašláhka sisdoallá nuvttá muoraváldinvuogatvuoda. Measta oppa Váhčira meahceguovlu gullá nuortalašguvlui.

Meahceguovlolága ulbmiliid dáfus árbevirolaš muorraváldin ii leat goittot leamaš nu menddo lihkestuvvan. Árbevirolaš muorraváldin vuolgá dan jurdagis ahte muorra galgá válđojuvvot ”vuovdedikšunvuoŋŋa” mielde. Vuovdedoalloeiseválddit lea logiid jagiid hállan ja hadde-mearridemiin cieggadan dán prinsihpa olbmuid millii. Nuba olbmot leat oahppan geavahit vuovdedoalu dáfus árvvuhis eanamuoraid ja soagi (mas ovdal ii lean vuovdedoalu dáfus árvu). Dieđusge maiddá soagi buorre buollinárvu ja eanamuoraid goikkisvuohta leat álo leamaš olbmuid dieđus.

Meahceguovloláhka oaidná dán ášši vehá earáláhkai. Meahceguovllu muorain ii dábálaččat leat vuovdedoalloárvu, dasgo stuorra oassi vuvddiin báhcet goittot čuohppamiid olggobeallai. Eanamuorat lea mávssolaš oassi meahceguovllu iešlágis, meahceguovllu guovddáš elemeanta, ja nuba daid galggašii seastit. Eanamuoraid váldimis lea dasa lassin dávjá nu, ahte eanamuorat válđojuvvojit viidát, dasgo dat leat dábálaččat vánis ovtta sajis. Ja go soahkevuovddit leat vátnon sihke meahceguovllus ja maiddá ekonomijavuvddiin, de daidge galgá seastit. Dáid sivaiddihte lea leamaš dárbu dahkat odđa rávvagiid ruovttudárbomuora váldimii.

#### 4.7.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráđdehus čujuha čuohppanbáikki nu lahka gámpá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmuid eallinmearkkat bázášedje eanaš gámpáid lahkosiidda ja eará guovllut bisošedje meahceguovlluláganin.

Ágga: Meahceguovloiešlági seailun. Oanehis fievrridanmátki seastá goluid ja energiija.

- 2) Meahciráđdehus stivre ruovttudárbomuoraid váldima nu, ahte muorran válđojuvvojit vuosttažettiin ealli ceakkobeazit dihto báikkiin, muhto goittotge nu ahte vuovdá eai šatta ”ráigesajit”.

Ákkat: Meahceguovloiešlági ja luonddu mánggahápmásašvuoda seailuheapmi. Álki fidnet – beahci lea valjis, ja beazis lea buoret boaldinárvu go eanamuorain.

- 3) Meahciráđdehus vuovdá eanamuoraid eanemustá kilomehtera duohken geavahanbáikkis ja soagi eanemustá guovtte kilomehtera duohken geavahanbáikkis. Bárttetlaččat goittotge sáhttet ainge váldit, čujuheami mielde, guktuid muorraávnnašlájaid Muorranjárggas ja Suhpeluovtta (Suvisluohtâ) guovllus, eanamuora 3 kilomehtera ja soagi 5 kilomehtera duohken Čivttajoga (Čivtjuuhâ) njálmmis.

Ákkat: Meahceguovloiešlági seailuheapmi, soahkevuvddiid seastin.

- 4) Meahciráđdehus stivre haddepolitihkainis muora geavaheami ceakkobeahcái.

Ákkat: Meahceguovloiešlági seailuheapmi, soahkevuvddiid seastin.

- 5) Jos om. árvalusat mannet ruossalassii nuortalašlágain, boazodoallolágain dahje eará láhka-mearrádusaiguin, de čuvvojuvvo dieđusge láhka.



Ágga: Nuortalašlága (253/1995) mielde ”nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea dán guovllus leahkki stáhta eana- ja čáhceguovlluin vuoigatvuohta nuvttá: geavahit iežas boaldinmuorradárbbu várás stáhta vuvddiid eanamuora ja goikemuora, ii goittot huksenmuorran dohkálaš muora –”. Boazodoallolága (848/1990) mielde ”boazodoalu várás oažžu stáhtavuvddiin váldit almmá sierra lobi hagá nuvttá boaldin- ja goahtemuorran dárbbášlaš muoraid”.

Árvalus leage dahkkojuvvon boastoipmárdusaid hehtten dihte; dálá láhkamearrádušat mannet álo plána árvalusa meattá, jos daid gaskkas lea ruossalasvuohta.

## 4.8 Ruvkedoaimma

### 4.8.1 Duogáš dieđut

Váhčira meahceguovllus eai leat ruvkket eaige ná maiddái ruvkebiret. Minerálaid ohcet goittot dadistaga. Dás duodaštussan lea irlándalaš Conroy-ovttastumi 100 hektára viidosaš rogganváldin Čuollesjávri nuorttabealde. Conroy ohcá diamánttaid. Dát váldin lea fámus jagi 1999 lohppii. Eará stuorra ovttastumiin eai leat dál rogganváldimat. Váhčiris váilot maiddái gollerogganváldimat, mat leat nu dábálaččat eará sajis Anáris, ovdamearkka dihte Avviljoga ja Leammi guovllus.

#### *Meahceguovllu baktevuodđu – árvoštallan málbmapotentiálas*

Dán plána duogázin lea vuoddočielggadusoassi, mas govviduvvo maiddái meahceguovllu baktevuodđu. Govvideami lea dahkan geologa Mikko Honkamo Geologalaš dutkanguovddázis. Honkamo govvida meahceguovllu baktevuodđu ná: ”Váhčira meahceguovllu baktevuodđu mávssoleamos geađešládjaovttadagat leat Vainnasoavvi (Vannjiikeessimuáivi)–Ganjáljávri (Konjáljávri) granihtta ja moanain sierralágan ja sierraahkásaš geađešlájain čoggojeaddji granihttagneaisakompleksa (govva 13). Granihttagneaisa ja dan oktavuodas ovdanboahhti šlienja-gneaisat ja amfibolihtat leat váldominerálan guovllu mátta- ja nuorttageahčen. Guovllu davveorjjageahčen baktevuodđu čoggo eanaš Vainnasoavvi granihtas.”

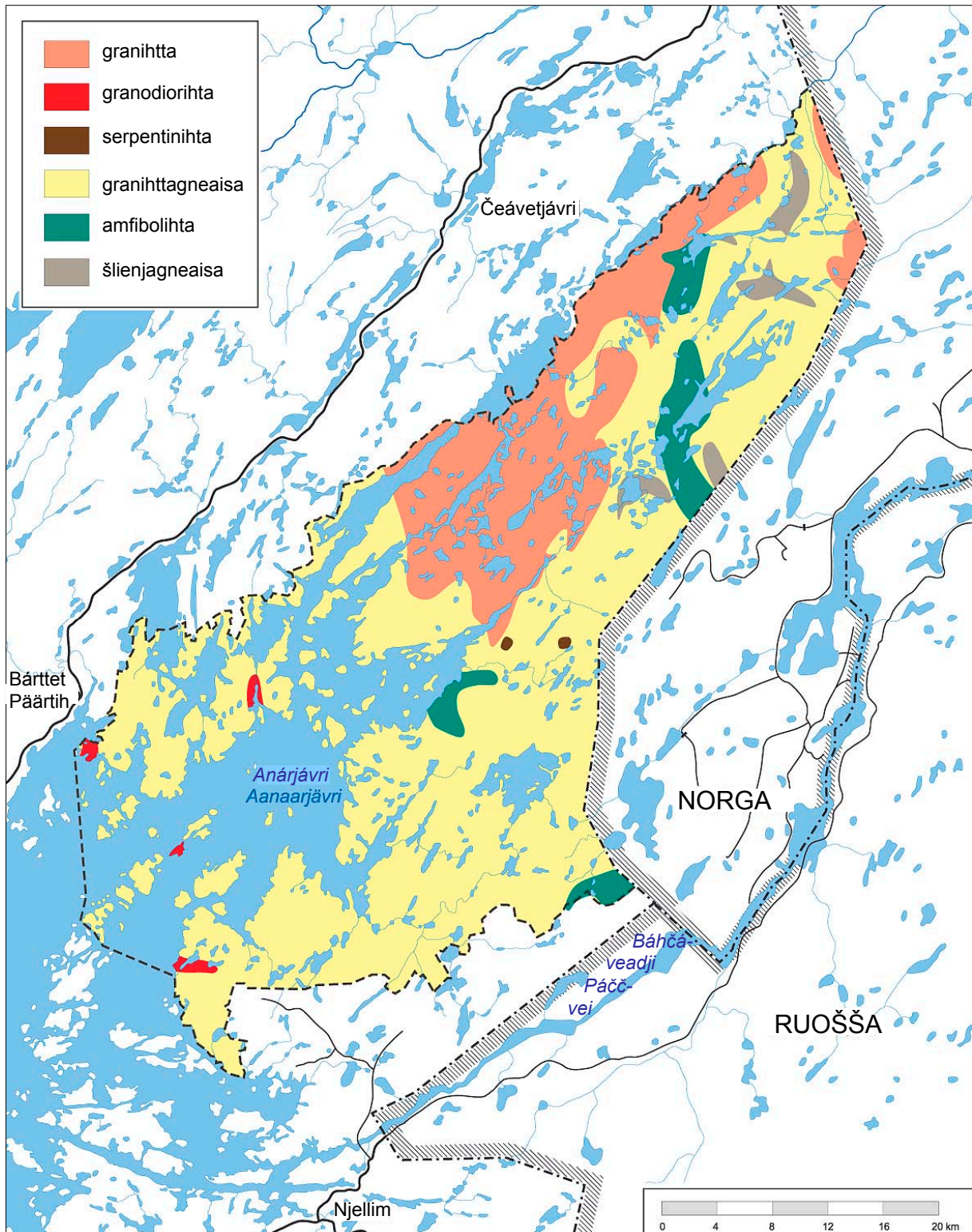
Honkamo árvoštalai meahceguovllu málbmaohcama ja málbmapotentiála ná:

Váhčira guovllus leat duollet dálle čadahuvvon muhtun muddui málbmaohcamat, dasgo guovllu ráktogeađegávnnosiid ja erenomážit daid ultraalkála geđggiid leat árvalan gullat seamma geađešládjaollisvuhtii go Beahcáma nihkelmineralisašuvnnaid sisdoalli čohkii-deamit. Dálá áddejumiid mielde dákkár oktavuohka ii goittot leat. Geađešládjačoakkádusa ja agi dáfus Váhčira meahceguovllu ráktogeađgesajiid sáhhtá buohtastahttit Nuorta-Suoma dološ ruonágeađgeavádagaide, maidda laktásit ee. gollemineralisašuvnna. Eará osiin meahceguovllu baktevuodđu málbmapotentiála lea dálá dieđuid mielde viehka uhcci.

Honkamo máinnašan ráktogeađgesajiin mávssoleamos lea Čurdnajoga ráktogeađgegávnnus, mii ollá Norgga rájis Čurdnajávri máttabeale Stuorra Roavejávri (Stuorrâ Ruávijávri). (Gánnáha fuomášit ahte dalle go Honkamo čálii dán artihkkala – 1993:s dahje 1994:s – lei hui dábálaš dat áddejupmi ahte Suomas eai gávdno diamánttat.)

### Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat

Málmmaid ja eará ruvkeminerálaid ohcama stivre ruvkeláhka ja -ásahus. Eará njuolggadusat, mat váikkuhit sakka ruvkedoibmii, leat goittot čáhceláhka, láhka birasváikkuhusaid árvvoštallamis ja meahcceguovlluin maiddá meahcceguovloláhka ja sámevuovllus dasa lassin láhka sámedikkis ja ON:a olmmošvuogiatvuodasoahpamuša 27. artihkal.



**Govva 13.** Váhčira meahcceguovllu baktevuodđu.

Meahceguovlolága guđát paragrafas mearriduvvo ahte ”ruvkelága (503/1965) mieldásaš ruvkebire ii oáččo mearridit meahceguvlui, jos stáhtaráđđi ii leat addán dasa lobi”. Lága detáljalaš ákkastallamiin ášši lea daddjojuvvon dárkileappot:

Evttohuvvon lága 4 §:a vuollásaš guovllu luohpadangielldu ulbmilin lea eastit daid doaimmaid, mat sáhttet áitit meahceguovlluid seailluheami. Dát njuolggadus ii goittot guoskka ruvkke vuodđudeapmái. Ruvke vuodđuduvvo ruvkelágas ásahuvvon ortnega mielde, iige ruvkke vuodđudeapmi gáibit evttohuvvon lága 4 §:s oaivvilduvvon geavahanvuoigatvuođa luohpadeami. Ruvkedoaimma álggaheapmi rievdata álo guovllu meahceguovloiešlági. Danin evttohuvvo ahte meahceguovlluin ii oččošii álggahit ruvkedoaimma almmá stáhtaráđi lobi haga. Paragrafa mielde gávpe- ja industriijaministeriija ii oččošii mearridit ruvkelága 4 logus oaivvilduvvon ruvkebire meahceguvlui, jos stáhtaráđđi ii leat addán dasa lobi.

Rogganváldimiid gal sáhttá ruvkelága mielde dahkat meahceguovllus. Ovdamearkka dihte ruvkelága 12 §:a njuolggadusaid mieldásaš golleroggan lea meahceguovllus vejolaš dego dássážiige. Golleroggama heajos bealit dustejuvvojit dáhádusmávssuiguin ja mašiidnaroggamis dasa lassin čáhceláhkamearrádusaid ja biraslohpeannudanlága (735/1991) mieldásaš vugiiguin.

Dušše stáhtaráđđi sáhttá addit lobi ruvkke rahpamii. Mearrádusdahkanvuoigatvuohta lea bajiduvvon alimus dássái. Stáhtaráđđái gullá árvvoštallat nuppe dáfus meahceguovllu seailluheami árvvu ja nuppe dáfus ”eanavuođu riggodagaid” árvvu. Málmmaid, diamánttaid ja eará ”rokkanasminerálaid” ohcan lea goittot lobálaš buot Suoma riikkavuložiidda ja EU:ai gullelaš álbmotlahtuide ja ovtastumiide. Ja go rogganváldimiid oazžun lea vejolaš, de maiddáid bođugolliin ávkástallan lea lobálaš, dasgo eanavuođu golli roggamii ja doidimii lea doarvái rogganváldinvuoigatvuohta. Rogganváldinhan oaivvilda dábálaččat dušše ohcan- ja dutkanlobi, mii doalvu ruvkebire vuodđudeapmái dain hárve dáhpusain, goas málbma gávdno doarvái. Bođugolli lea spiehkastat dán almmolaš njuolggadusas.

Meahceguovlolága oppalaš ákkastallamiin gávdno árvvoštallan lága ekonomalaš váikkuhusain. Árvvoštallamis čielggaduvvojit viidát vuovdedoalu gáržuma váikkuhusat, muhto daid váikkuhusaid birra ruvkedoibmii ii mánašuvvo sániinge. Dán sáhttá várra dulkot nu, ahte lánka-ásaheaddji ii leat geahččan meahceguovlolága maktige eastit ekonomalaččat mearkkašahhti ruvkedoaimma.

Lánka sámedikkis (974/1995) ásaha eiseválddiide ráđđádallangeatnegasvuođa stuorra áššiin. Lága 9 §:a mielde ”eiseválddit ráđđádallet sámedikkiin buot viidátváikkuheaddji ja mearkkašahhti doaimbajui, mat sáhttet njuolggá ja erenoamáš vuogi mielde váikkuhit sámiiid sadjádahkii álgoálbmogin ja mat gusket – – rokkanasminerálaid rogganváldima ja ruvkebire vuodđudeami oaivvildeaddji lohpeohcamušaide”. Lágas nappo oaivvilduvvo ahte stáhtaráđđi galgá ruvkebire lobi guorahaladettiin ráđđádallat sámedikkiin.

Ovddibuin seammasullasaš mearrádus lea riikkavulošvuoigatvuođaide ja politihkalaš vuoigatvuođaide guoskevaš riikkaidgaskasaš almmolaš soahpamuša 27. artihkal. Artihkkala mielde čearddalaš, oskui guoskevaš dahje gielalaš vehádagaide gullelaš olbmuin ii oáččo biehttalit vuoigatvuođa ovttas iežaset joavkku eará lahtuiguin eallit iežaset kultuvrra mielde. Alimus hálddahusriekti lea dán artihkkala vuodul máhcahan muhtun stuorra ruvkefitnodagaid rogganváldimiid gávpe- ja industriijaministeriijai ođđasit giedahallanláhkai dan maŋná, go muhtun bálgosat ledje váidán rogganváldimiin. Alimus hálddahusrievtti mielas ”artihkkala oaivvildan kulturdoaba gokčá maiddáid boazodoalu, mii lea mávssolaš oassi sámekultuvrras”. Daddjojuvvon

soahpamuš lea biddjojuvvon Suomas fápmui 23.6.1975 addojuvvon lágain (107/1976) ja 30.1.1976 addojuvvon ásahusain (108/1976). Alimus hálddahusrievtti mielas ministeriija livččii galgan vuos ovdal mearrádusaid dahkama čielggadit, mo rogganváldimat boadášedje váikkuhit sámiid boazodollui.

Eará osiin rokkanasminerálaid ohcan ja ávkinatnin meahcceguovllus dáhpáhuvvá ruvkelága ja -ásahusa ja ášši muddejeaddji eará lágaid vuodul seamma vuogi mielde go eará sajisge Suomas.

### *Meahciráđdehus ruvkelága bearráigeahččín*

Ruvkelága čuovvuma bearráigeahččá gávpe- ja industriijaministeriija. Meahciráđdehus dikšu geavadis mánggaid bearráigeahččandoaimmaid gávpe- ja industriijaministeriija rávvagiid mielde. Dát bargu vuodduuvvá nuppe dáfus dasa, ahte Meahciráđdehus háliida ieš fuolahit iežas hálddašánválddi vuollásaš guovlluin, ja nuppe dáfus dasa, ahte gávpe- ja industriijaministeriijas ii leat doarvái buorre gieddeorganisašuvdna. Meahciráđdehus ja gávpe- ja industriijaministeriija leaba soahpan bargujuogus. Dasa lassin ruvkeláhka addá eanahálldašeaddjái dihto vuoigatvuodaid, maid Meahciráđdehus atná ávkin.

Geavadis Meahciráđdehusa bargguide gullet **rogganváldimiid** ektui

- dáhádusaid meroštallan (vai rogganváldinguovllut šaddet ovddeštuvvot váldináiggi nohkama maŋŋá) ja roggamiid bearráigeahččán
- gaskaboddosaš huksema stivren ja bearráigeahččán
- rogganváldimiid johtin- ja fuolahanohtavuodát – lobit, rávvagiiddahkan ja bearráigeahččán
- boaldinmuora vuovdin.

Meahciráđdehus oazžu eanahálldašeaddjin rogganváldinbuhtadusa. Dan sturrodat lei 1997:s 60 mk [10 €] / ha. Váldinbuhtadus ii leat gokčan daid goluid, mat leat boahtán Meahciráđdehussii roggamiid stivremis ja bearráigeahččamis.

## 4.8.2 Plána árvalus

Meahcceguovlolága mielde meahcceguvlui ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtaráđi lobi haga. Go láhka bajida mearrádusdahkanvuoigatvuoda Meahciráđdehusa bajábeallai, de eai dán plánas leat áššái guoskevaš árvalusat ja ávžžuhusat.

## 4.9 Eanaávdnasiid váldin

### 4.9.1 Duogáš dieđut

Eanaávdnasiiguin oaivvildit dás geđggiid, deavddaeatnama, čievrra, sáddo, láirrá, muoldda, lavnnji ja bajilduslavnnji. Eanaávdnasiid váldima mudde eanaávnasláhka (555/1981). Lága oaivvildan eanaávdnasat leat geađggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahcceguovlolágas eai leat njuolggadusat eanaávdnasiid váldimis.

Eanaávdnasiid leat váldán ja váldet ainge Váhčira meahceguovllus hui uhccán. Muhtun huksejeddji sáhtta ain dárbbu mielde váldit soames spánnja dievva sáddo ovdamearkka dihte geađejuolggi leikemii; muhtun fas muttarda iežas keallára lavnnjiin. Muhto go meahceguvlui eai huksejuvvo bissovaš geainnut, de buolžžat ja eanavuoddu oppalohkáii bállejit leat ráfis.

#### 4.9.2 Plána árvalus

- Meahciráddehus sáhtta ainge vuovdit eanaávdnasiid meahceguovllu siste dáhpáhuvi smávva huksema dárbbuide. Eanaávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš, Meahciráddehusa čujuheami mielde.

Ákkat:

- 1) Meahceguovlolága detáljalaš ákkastallamat, main máinnašuvvo ahte meahceguovlolágain ”ii leat ulbmil raššudit dálá návddašuvvoigatvuodaid”.
- 2) Meahceguovlolága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid.
- 3) Eanaávdnasiid fievrredeapmi meahceguovllu olggobealde golahivččii mealgat eanet luonddu-riggodagaid, energiija ja ruđa go daid váldin dastán huksenbáikki lahkosiin.

### 4.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma

[Fuom! Rievdadusat plánii gč. čuvvosiid 1, 2 ja 3.]

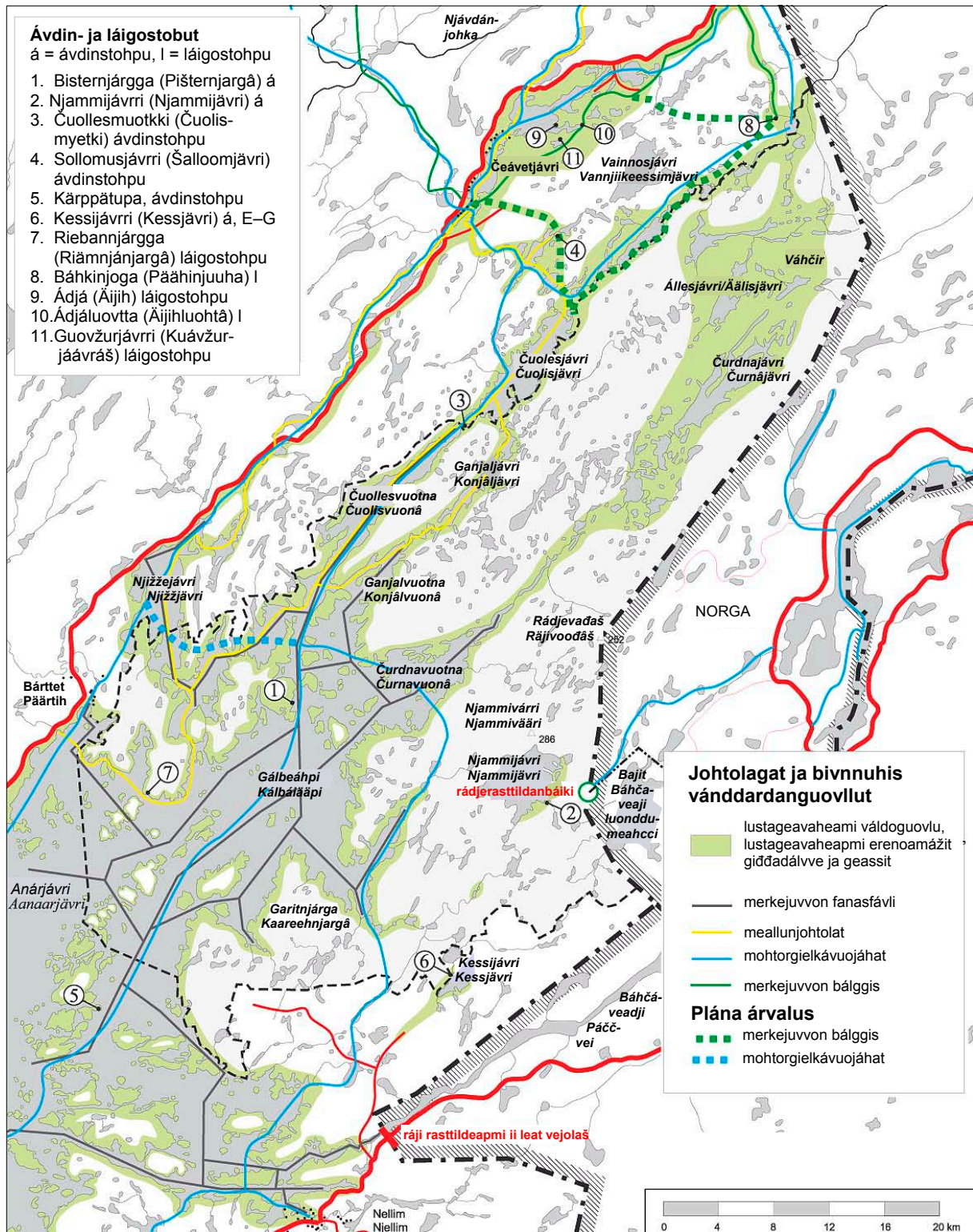
#### 4.10.1 Duogáš dieđut

Astoáiggeanu sierra hámit leat meahcivázzin/vánddardeapmi, meallun, suhkan, borjjasteapmi, lustaguolástus, lustameahcástus ja astoáiggečoaggin. Maiddáii mohtorfievrreiguin johtaleapmi, dalle go dainna lea jurdda beassat meahccái, lea oassi astoáiggeanus. Meahccái mannojuvvo ja doppe máhccojuvvo dadjat juo álo biillain, skohteriin dahje girdiin.

Kárta (govva 14) ovdanbuktá astoáiggeanu meari ja doarjjarusttegiid Váhčira meahceguovllus. Guokte guovllu geasuhit eanet go eará guovllut. Nubbi lea Anárjávri ja nubbi fas Váhčira badjosat. Luomostallama alimus áiggit leat dálve- ja geasseguovdil, ja lustaguolástus geasuha buot eanemus olbmuid. Meahceguovllu vuovdeoassi, Kessi, ja dan davvenuorttabeale vuovdeguovlu, eai leat goittot dássáži geasuhan olmmošeatnatvuodaid.

Dáid jagiid astoáigái guoskevaš bálvalusain leat dahkagohtán sierralágan vuovdinbuktagiid dego oahpistan- ja prográmmabálvalusaid luonddus. Seammás leat hállagohtán *luondduturismmas*. Dáinna sániin oaivvildit buotlágan turismma, mii laktása lahka lundui ja luonddu fállan vásáhusaide. Sáni loahppaoassi *turisma* čujuha čielgasit fitnodatdoibmii. Čuozáhatguovllu olggobealde boahtti olbmot ostet bálvalusaid turistafitnodatolbmui.

Luonddu *astoáiggeatnu* lea doaban viidáset. Dasa gullá maiddáii báikkálaš olbmuid virkkosmahttindoaima. Doahpagii ii maiddáii gula vealttakeahhtá ollege fitnodatdoaima. Meahceguovllus sátni oaivvildage measta seammá go vánddardeapmi. Dávjá dat dáhpáhuvá ng. juohke-olbmovuogitvuodain.



**Gova 14.** Astoáiggeanu deattuhusat sihke johtolagat ja rusttegat Váhčira meahcceguovllus ja dan birrasiin.

Meahceguovloláhka ii dovdda sáni *luondduturisma* iige maiddá sáni *astoáiggeatnu*. Meahceguovlolága ákkastallamiin čielgá goittot ahte meahceguovlolága ulbmilin lea ovddidit astoáiggeanu. Almmolaš ákkastallamiin daddjojuvvo: ”Lappi luonddu fállan vánddardan- ja astoáiggevejolašvuodaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa sealluhan dihte galget leat meahceguovllut.” Dát báiki čujuha meahceguovlolága 1 paragrafii, mas gávnnahuvvo ahte ”meahceguovllut vuodđuduvvojit – – luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte”. Seamma ášši ovdanbuktojuvvo maiddá lága detáljalaš ákkastallamiin: ”Meahceguovlluid vuodđudeami bokte geahččalit maiddá ovddidit luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dego ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja astoáiggeatnovejolašvuodaid ja vuvddiid mánggabealat geavaheami.” Dahjege oanehaččat dadjat: Galgá ovddidit vánddardeami ja astoáiggeanu vejolašvuodaid.

Astoáiggeanu vejolašvuodaid ovddideapmi meahceguovllus gullá Meahciráđđehussii, dasgo earáin – ovdamearkka dihte ovttaskas olbmui – eai leat dasa báljo vejolašvuodat danin go meahceguovloláhka gieldá stáhtaeatnama luohpadeami ovttaskas olbmuide. Luondduturisma ja dasa guoskevaš gávpedoaimmaid eai dan sadjái geahča gullat meahceguovlluide, dego cealkámušat ja čadahuovon ságastallamat plána birra čájehedje (gč. oasi birasváikkuhusaid árvoštallamis). Maiddá astoáiggeanu ja vánddardeami vejolašvuodaid ovddideamis galgá sihkkarastit ahte sierra doaimmat eai čuoze guovllu meahceguovloiešláhkái iige sáme kultuvrrain ja luondduealáhusaiguin bargamii.

#### 4.10.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráđdehus geahččala várrugasat ovddidit astoáiggeanu, nu ahte váldá vuhtii meahceguovlolága almmolaš gáibádusaid. Meahciráđdehus ii hukse ollege meahceguovllu 3. ja 4. avádagas. Dát doaimmalinnjá lea bissovaš iige dan oáččo láivdudit plána dárkkisteami oktavuodas.
- 2) Dálá ávdin- ja láigostobuid geavahanulbmil ii nuppástuva. Eaktun dasa ahte ávdinstobut dađistaga fuolahuvvojit ja dollojuvvojit ortnegis lea ahte stáhta čujuha dasa doarvái ruđaid.
- 3) Merkejuvvon skohtermáđijat ja fanastallan- ja meallunjohtolagat bisuhuvvojit. Meahciráđdehus dihkáda Njižžejávrrí nuorttabeallai oktavuoda Avvila–Čeavetjávrrí skohtermáđijas Anára–Čeavetjávrrí skohtermáđidji.
- 4) Meahciráđdehusa anus leat – vuosttažettiin bearráigeahččan- ja fuolahandoarjjabáikin, nuppá-dassii Meahciráđdehusa gussiid dahje áššehasaid várás – Vironjargga, Állesjávrrí ja Rádjoaivvi (Räjiuáivi) gámppát. Dáid gámppáid geavahanulbmil sealluhuvvo ovddežin.
- 5) Astoáiggeanu ovddideapmi lea oassi meahceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbargus. Ná ovdalis máinnašuvvon čuoggáid 2–4 sáhtá dárkkistit sullii 10 jagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Astoáiggeanu ovddideapmi galgá leat báikkálaččat stivrejuvvon, ja mearrádušat galget válmmaštallot ng. oassálasti plánema prinsihpa vuodul.
- 6) Meahciráđdehus čoavdá dasa vejolaččat sirdašuvvi dálá gámppáid geavahanulbmila gudege dáhpáhusa mielde. Molssaevttut leat: 1) Meahciráđdehus láigoha dahje luohpada gámppá luondduealáhusbargiide, bealuštanfámuide dahje rádjegozáhussii. 2) Meahciráđdehus váldá gámppá iežas bargoatnui.

# 5 Johtalus ja johtaleapmi

[Fuom! Rievdadusat plánii gč. čuvvosiid 1, 2 ja 3.]

## 5.1 Duogáš dieđut

Oppa Váhčira meahceguovllus ássá birra jagi dušše soames bearaš, buohkat earát šaddet juoga sivas mannat meahceguvlui ja fas máhccat doppe eret. Dát guoská buot meahceguovllu geavaheaddjiide, lei dal jearaldagas meahceguovllu ávnnaslaš dahje ii-ávnaslaš árvvuide vuodđuduvvi geavaheapmi. Meahceguvlui mannojuvvo ja doppe máhccojuvvo dán áigge measta juo álo mohtorfievrruiguin. Jat datge, geat johtalit meahceguovllus vácci, čuoigga, suga dahje mealu, dahket álgomátkki biillain, fatnasiin dahje girdiin.

Buot dávjjimusat meahceguovllus johtalit badjeolbmot, guolásteaddjit, meahcebidit, čoaggit, astoáiggevásiheaddjit dahje rádjealbmát. Eatnašat sis bohtet meahceguovllu lagas giliin dahje eará sajis Anára gielda siste. Soapmásiin lea iežas dahje oktasaš gámpá meahceguovllus.

### 5.1.1 Anárjávri mudde johtaleami

Meahceguovllus johtaluvvo dálkkádaga jahkodatmolsašuddama mielde. Dálveguovdil meahceguovllus johtalit badjeolbmot ja báikkálaš bartaeaiggádat guollebidit. Lagasgiliinge, gitta Avvila ráje, bohtet olbmot juonastit. Giđa mielde astoáiggegeavaheaddjiid lohku lassána – bohtet biljeaddjit ja soames čuoigge oktan geresiin.

Miessemánu logát beavvi rájes geassemánu gaskkamuddui – daid beivviid, go bárbmolottit fas máhccet ja bessegohtet – meahceguovlu guorrana measta oalát olbmuin. Sivvan lea siivvuhisvuohta. Muohta suddá miessemánu álggogeahčen, iige Anárjávri jienaid alage leat mannamuš. Skohtersiivvut nohket. Siivvuhisvuohta bistá badjel mánotbaji, dasgo easka geassemánu gaskkamuttus Anárjávri stuorra jarknat leahkkasit.

Mihcamáraid rájes álgá geasseluomuid áigi ja fanastallanbadji. Suoidnemánu lea lustaguolásteaddjiid áigi. Dalle johtalit valjis erenoamážit Anárjávri alde, muhto mánggas dollejit maiddá Váhčira badjosiidda hárr- ja rávdoividui. Beahcevuovdeguovllus fas ii báljo deaivva olbmo. Vánddardeaddjit leat uhccán. Dábálaččat sii vánddardit Luovvečielgái nohkki meahcegeainnu geažis Čeavetjávri. Lubmejeaddjit bohtet suoidnemánu loahpas, muhto siige johtalit eanaš Anárjávri gáddeguovluin ja sulluin, gos lea viehka álki fidnet luopmániid fatnasii. Borge- ja čakčamánu fas lea buorre guolástanáigi. Dalle leat juo sevdnjes ijat, ja čuožza ii šat bala seammaláhkai sáimmas go geasseguovdil čuvges ijaid áigge. Lustabivditge eai dihtto šat čakčamánu. Čavčča mielde ihtet meahccái meahcebidit. Vuosttasat bohtet juo borgemánu loahpas čuonjábivdui, muhto eatnašat goittot easka čakča–golggománu, goas lea alimus čukčábivdoáigi. Ealggá bivdet viehka uhccán meahceguovllus – ii danin ahte ealggat váilot, muhto danin ahte doppe lea váttis bividit.

Golggotmánu gaskkamuttus dáhpáhuvá seammaláhkai go álgogearis, muhto nuppe gežiid. Anárjávri luovttat jieknuoghtet ja bissehit fanasjohtolaga. Easka skábmamánu gaskkamuttus muohtá dan mađe ahte šaddet skohtersiivvut. Danin ovttá mánotbaji áigge meahceguovllus eai šat báljo dihtto johtaleaddjit. Anárjávri jarknat jiknot muhtun jagiid easka juovllaid birrasiid nu, ahte daid mielde sáhtá johtit.



Skábmamánnu ja áinnas juovlamánnu lea badjeolbmuid njuovadanáigi. Eará johtaleaddjit – earret bartaeaggádiid dahje juonjasteaddjiid – eai dalle dihtto guovllus. Skábman buollašiid áigge olbmot orodit ovdal stobu luhtte.

### 5.1.2 Fievrrut

**Skohter** ja **mohtorfanas** leat čielgasit dábáleamos fievrrut. Ná lea leamaš erenoamážit 1960-logu rájes. 1960-logus meahcis johtin nuppástuvai ollu, nugo máŋga earáge ášši Anáris. **Nealjejuvllagiid** eai geavat eai badjeolbmotge meahcceguovllus, dasgo dat lea hui juvvii ja muorrái. **Girdi** geavahit vuosttažettiin Váhčira badjosiidda manni lustaguolásteaddjit geasi áigge. Dáid jagiid badjeolbmot leat geavahišgohtán **helikoptera** bohccuid čohkkemii, ja álgodálvvi rátkimiidda ja guovdalasgeasi miessemearkumii. **Biillain** meahcceguovlui ii beasa, dasgo ii leat geaidnu.

### 5.1.3 Johtaleami álkidahtti rusttegat

Johtaleami álkidahttin dihte Mearrajohtinlágádus lea merkon fávlliid Anárjávraí. Dát bargu álggahuvvui juo čuohte jagi dás ovdal, goas Čuollesjávrrí johtolat lei váldofávli Finnmárukui. Dáid seamma áiggiid leat ceggejuvvon vuosttas ávdinstobut, earret eará Čuollesmuotki (Čuolismyetki) ja Bister (Pišter). Ávdinstobut huksejuvvojedje álgoálggos vánddardeaddjiid dorvun, ja ná lea dán áiggege. Jagi mielde deivet sihke heajos ja buorit siivvut. Meahciráđdehus lea dasa lassin merken soames skohtermáđija meahcceguovlui (govva 14). Daid mielde lea álki johtit váttisge dilis, ovdamearkka dihte borggaid áigge. Borggat jávkadit oatnelanbottas buot luottaide, ja dalle lea stuorra váttisvuodaid siste áinnas dakkár olmmoš, guhte ii leat hárvánan johtit meahcis. Skohtermáđijaid nubbin ulbmilin lea čohkket skohterjohtalusa, amas skohteriiguin vuodjin menddo garrasit čuohtit boazodollui ja lundui.

### 5.1.4 Johtaleapmi ja meahcceguovlolága ulbmilat

Sierra johtinhámiid gaskavuolta meahcceguovlolága ulbmiliidda manná muhtun muddui ruossalassii. Skohter ja mohtorfanas leat dán áigge measta vealtameahttumat, go bargá luondduealáhusaiguin. Meahcceguovlolága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Ii sáhte oppa jurddašitge boazodoalu skohtera haga. Nuppe dáfus skohteris leat heajosge bealit. Bohccot sáhttet guorralit skohterluottaide mielde endorii. Ja skohteriiguin vuojašeapmi sáhtá heađuštit bohccuid guottetáigge nu, ahte álddud guottadit ovdaláiggiid, ja maiddáí golut lassánit boazoealáhusas.

Ja ii sáhte maiddáí oppa jurddašitge guolástusa skohtera ja mohtorfatnasa haga. Mohtorfanas lea maiddáí hui ávkkálaš murjedettiin, ja meahcebeivduge livččii ollu uhcit guovllus, jos eai livčče mohtorfatnasat. Maiddáí astoáiggeatnu ja luondduturisma dan oassin vuodđuduvvet measta ollásit dasa, ahte guvlui mannojuvvo ja doppe máhccojuvvo mohtorfievrruiguin. Nuba dán áigge šaddá – go servodat lea stivren ássama eret meahcceguovllus – dadjat juo álo meahcceguovllus geavahit mohtorfievrruid, go bargá luondduealáhusaiguin ja rasilda astoáiggedoaimmaiguin. Bargosajit, skuvllat, buohcevesut, elerávdnjejohtasat, duolvačáhcerusttegat – oppa servodaga infrastruktuorra – leat huksejuvvon geaidnuguoraide. Juoba badjeolbmot leat boazodállolágain stivrejuvvon eret meahcceguovlluin. Boazodáluid ii ožžon vuodđudit meahcceguovlluide, ovdeš ássansajiide, muhto daid galggai hukset geainnuid lahkosiidda. Badjeolbmot johtet beaivválaččat ruovttu olggobealde barggus dego earáge bargit; gámpáid dihte badjeolmmoš sáhtá goittot ainge jávkat meahcis moanaid beivviid.

Nuppe dáfus jearaldat lea diedusge guovllu meahcceguovloiešlági seailuheamis. Meahcceguovloiešláhki geahppána, made eanet meahcceguovllus leat olbmo eallinmearkkat ja jienat. Go skohteriin vuodjin ja fanastallan leat čohkkejuvvon goittot čielgasit dihto johtolagaid ala, de dat eai leat čuoheán nu ollu meahcceguovloiešláhkái. Fatnasa luodda jávká seammás čázis, ja skohtermádjija muohta suddá geassit. Heajos váikkuhusat eai bистte guhká ja dáhpáhuvvet dušše duollet dálle ja dat dovdojit ráddjejuvvon guovllus, go fas eanaš oassi meahcceguovllus bissu meahcceguovlluláganin. Ráfáleamos guovlu lea Norgga ráji vuostásaš beahcevuovdeguovlu. Measta birra jagi meahcceguovlu lea ainge jaskes meahcci.

Olbmuid johtaleapmi ii čuoze olus lundui. Luondu lea buot rašimus bessenáigge, muhto dalle meahcceguovllus ii leat báljo oktage olmmoš. Ja dálvit, goas skohteriin beassá juohke sadjái, meahcceguovllus lea hui uhccán eallin – bárbmolottit leat máddin ja muohta suddje šattuid ja muohttaga siste ealli smávvaelliid. Dáidáge leat nu, ahte meahccejohtalus headušta eanet olbmuid go luonddu. Eanaš eallit eai fihtte oppa ballatge mohtorfievrruin; dát bealli boahtá ovdan meahcástanlágas. Meahcástanláhka giel dá mohtorfievrru geavaheami meahcebevddus.

### 5.1.5 Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeddji njuolggadusat

Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeddji njuolggadusat gávdnojit goittot meahcceguovlolágas (62/1991), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhta geainnuid birra (358/1962), giddodagaid čohkkenlágas (554/1995), meahccejohtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohtaluslágas (281/1995) ja daidda guoskevaš ásašusain.

### 5.1.6 Eatnangeainnut

**Meahcceguovlolága** várra buot mávssoleamos njuolggadus lea lága 5 paragrafas: ”Meahcceguovlluide ii oaččo ráhkadit bissovaš geainnuid.” Njuolggadus dorvvasta meahcceguovlolága váldoulbmila, guovllu meahcceguovloiešlági seailuheami. Bissovaš geainnuin oaivvildit geainnu, man mielde sáhtá vuodjit birra jagi. Dát čielgá lága detáljalaš ákkastallamiin, main gávnnavuvvo maiddá ahte ”dat [gieldu] ii ná hehttešii nu gohčoduvvon dálvegeainnuid ráhkadeami”. Dálvegeainnuid leage ulbmil geavahit earret eará muoraid fievrrideapmái eret dain meahcceguovlluin, main barget ekologalaš vuovdedoaluin. Dákkár vuovddit leat vuosttažettiin Båtneuođara ja Váhčira meahcceguovlluin.

Váldonjuolggadus ii leat loahpalaččat čadni bissovaš geainnuidge hárrái. Nuppi momeanttas lea spiehkastatnjuolggadus: ”Stáhtaráđdi sáhtá goittot addit lobi dakkár bissovaš geainnu ráhkadeapmái, mii lea oktasaš ávkki dahje luondduealáhusaiguin bargama dáfus hui mávssolaš.” Nuppiiguin sániiguin oppa riikka dáfus dehálaš geainnu dahje luondduealáhusaide dehálaš geainnu sáhtá ráhkadit, jos stáhtaráđdi nu mearrida.

Seamma paragrafa goalmát momeanta laktása njuolggadusa fápmuiboahtimii: ”Ovdalis 1 momeanttas oaivvilduvvon gieldu ii guoskka dakkár geidnui, mii ráhkaduvvo ovdal dán lága fápmuiboahtima ožžojuvvon vuoigatvuođa vuodul.” Meahcceguovlolága detáljalaš ákkastallamat čielggadit momeantta mearkkašumi. Ráhkadangiieldu ii guoskka geainnu ráhkadeapmái dalle, go

– – meahcceguovllu rájiid siskkobeale priváhtadálus lea láchkii vuodđuduvvi johtin-vuoigatvuohta stáhtaeatnama bokte, geavadis dábalepmosit juogo juohkinlága (604/1951) miel dásaš geaidnoservituhtta (servituhtta = suomag. ”rasite”) dahje priváhtageainnuid birra addojuvvon lága (358/1962) miel dásaš geaidnovuoigatvuohta. Jos jearaldagas livččii dakkár

ožžojuvvon vuoigatvuohta, mii lea riegádan ovdal evttohuvvon lága fápmuibohtima, de livččii vuogas ahte dán vuoigatvuhtii vuodđuduvvi geainnu ráhkadeapmi gildojuvvošii. Jos guovllu meahcceguovloiešláhki gillášii das, ahte dákkár vuoigatvuhtii vuodđuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, de stáhtaráđđi sáhtášii evttohuvvon lága 8 §:a mielde dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodđuduvvon servituhtta- dahje geavahanvuoigatvuođa lotnumii.

Ovdalis máinnašuvvon 8 §:s čuožžu čuovvovaččat:

Stáhtaráđđi sáhtá addit lobi priváhtageainnu várás vuodđuduvvon servituhttavuoigatvuođa dahje geavahanvuoigatvuođa lotnumii, jos meahcceguovllus lea vuoigatvuođa geavahan dihte jođus dakkár bissovaš geainnu ráhkadeapmái guoskevaš fidnu, mii sáhtá leat vahágin guovllu meahcceguovloiešlági seilluheapmái. Jos meahcceguovllu siskkobeale priváhtaguvlui ii servituhtta- dahje geavahanvuoigatvuođa lotnuma dihte sáhte lágidit doarvái buori johtinoktavuođa ja dát čuohcá sakka oamasteaddjái, de stáhta lea geatnegahtton oamasteadjji gáibádusa vuodul lotnut guovllu.

Ovdalis govviduvvon paragrafa oaivvilda dan, ahte jos Meahciráđđehus áiggošii hehttet boares geaidnovuoigatvuhtii vuodđuduvvi geainnu ráhkadeami, de dat šattašii ohcát stáhtaráđis lobi geaidnovuoigatvuođa ja dálu lotnumii. Geaidnoráhkadeaddji dan sadjái sáhtášii álggahit geaidnoráhkadeami almmá lobi haga. Geavadis dákkár dilli ii goittot várra sáhte bohtit ovdan Váhčira meahcceguovllus, dasgo priváhta ”niitobálsttáin” lea dušše mehtera govdomaš geaidnoservituhtta vuodđodállui stáhtaeatnama bokte. Mehtera govdomaš geaidnovuoigatvuohta ii dáidde addit vejolašvuođa bissovaš geainnu ráhkadeapmái.

### 5.1.7 Čáhceguovlluid johtinfávllit ja johtinvuoigatvuođat

Meahcceguovlolágas eai leat njuolggadusat čáhceguovlluid johtinvuoigatvuođaid eaige čáziid alde johtima birra. Dát njuolggadusat gávdnojit **čáhcelágas**. Váhčira meahcceguovllus čáhcelága njuolggadusat bohtet jearaldahkii erenoamážit Anárjávrris. Anárjávrris leat čáhcelága mieldásaš, čáhcerievtti mearridan almmolaš johtinfávllit. Daid bajásdoallamis vástida Mearrajohtinlágádus. Almmolaš johtinfávllit leat merkejuvvon galbbaiguin, gáddemearkkaiguin, linnjátávvaliiguin ja eará mearramearkkaiguin lundui ja mearrakártii.

Čáhcelága mielde ”juohkehaččas lea vuoigatvuohta, beare ii dárbbasmeahttumit headuš earáid, johtit čázadagas, gos dat lea rabas. Čázadaga gehččet leat rabas, jos dat lágalaš vuoigatvuođa vuodul ii leat giddejuvvon. Dat mii ovdalis lea daddjojuvvon čázadagas johtimis, guoská seammaláhkai jieŋa alde johtimii.” Dát čáhcelága báiki oaivvilda geavadis dan, ahte buohkat ožžot johtalit friddja ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin. Ja go friddja johtinvuoigatvuohta guoská maiddá guovlluide, mat leat jieŋa vuolde, de juohkehaččas lea maiddá vuoigatvuohta johtalit skohteriin dahje eará fievrruiguin meahcceguovllu jávrriid alde. Geavadis dát dálvevuoigatvuohta guoská dušše Anárjávrrái, dasgo eará jávrrit leat meahcceguovllu ”sisjávrrit”, maidda ii beasa rasttilkeahtá eanaguovlluid.

### 5.1.8 Meahcejohtalus

**Meahcejohtalusláhka** mearrida johtimis skohterjohtolagaid alde ja meahcis, geainnuid ja čázadagaid olggobealde. Meahcejohtalus lea earret muhtun spiehkastagaid (ovdamearkka dihte badjeolbmot ja rádjealbmát barggus) lobivuloš doaibma. Lobiid birra mearrida eanaeaiggát dahjege Váhčira meahcceguovllus Meahciráđđehus. Meahcejohtaluslága ulbmilin lea dustet

vahágiid, maid mohtorfievrruid geavaheapmi meahcis ja skohterjohtolagaid alde dagaha lundui dahje eará birrasii, luondduealáhusaide, almmolaš astoáiggeatnui dahje eará oktasaš dahje priváhta ovdui, ja dasa lassin lága ulbmilin lea ovddidit johtalusdorvvolašvuoda. Meahcceguovlólágas eai leat meahccejohtalusii guoskevaš njuolggadusat.

Váhčira meahcceguovllus eai leat meahccejohtaluslága mieldásaš **skohterjohtolagat**. Skohterjohtolagat leat geaidnojaluslága 2 §:s meroštallon geainnut, maid mielde lea ”almmolaš vuoigatvuohta vuodjit skohteriin eará meahcis merkemiin sirrejuvvon johtolaga mielde muohttaga áigge”. Meahccejohtaluslága mielde ”meahcceguvlui sáhtta vuodđudit skohterjohtolaga mearridemiin dan birra guovllu dikšun- ja geavahanplánas”.

Meahciráđdehus lea stivren meahcceguovllu meahccejohtalusa merkemiin dohko nu gohčodjuvvon skohtermáđijaid (govva 14). Dáid máđijaid mielde johtima várás earát go gieldalaččat šaddet háhkat lobi, mii máksá. Sii eai oaččo spiehkastit eret dán máđija alde eará sajis go guovlluin, gokko lea jiekŋagovččas.

Meahciráđdehus lea miedihan lustaguolásteaddjiide johtinlobiid Anárjávrris Čurdnajávraí čujuhuvvon johtolaga mielde. Norgii manni ja doppil deike boahtti olbmot leat ožžon johtinlobi Guoškkervuona (Kyeškervuonâ) ja Piilola gaskasaš oktavuhtii. Soapmásat lagasgiliid turista-fitnodatolbmui leat ožžon guovlluguovdasaš dahje muđui čájehuvvon áigodatlobi stivrejuvvon luondduturismii.

Maiddá Anára gieldalaččat dárbbasit meahccejohtaluslobi, muhto sidjiide dat lea leamaš nuvtá. Anára gieldalaččaide Meahciráđdehus lea Riikkabeivviid sávaldaga mielde addán guhkesáigge, oppa gieldda gokči meahccejohtaluslobiid. Ovdamearkka dihte Váhčira meahcceguovllus eai leat guovlluguovdasaš dahje áigái guoskevaš ráđjehusat dálvvi áigge. Meahciráđdehus ii leat miedihan geasi áigái meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui.

Anára gieldalaččaid nuvtá lobit vuodđuduvvet áсахussii Meahciráđdehusa birra (30.12.1993). Áсахusa mielde nuvtá bálvalusaide gullá earret eará ”báikkálaš olbmuid vuoigatvuohta geavahit Meahciráđdehusa hálddašánválddi vuollásaš guovllu meahccejohtaluslága (670/1991) mielde meahccejohtalusii”.

### 5.1.9 Áibmojohtalus

Áibmojohtalusii guoskevaš njuolggadusat gávdnjoit **áibmojohtaluslágas**. Áibmofievrruid loktaneami ja seaivuma birra mearriduvvo earret eará čuovvovaččat: ”Áibmofievrruid girdileapmái ja seaivumii oažžu áibmojohtaluslágádusa addin mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceguovllu ja dasa lassin guovllu oamasteaddji dahje hálddašeaddji lobiin eará eana- ja čáhceguovllu, vaikko guovlu ii leat dakkár ulbmila várás sierra lágiduvvon.” Meahciráđdehusas ovdalis máinnašuvvon áibmojohtaluslága báiki lea dulkojuvvon nu, ahte girdit sáhttet seaivut meahcceguovllu jávrride ja loktanit dain almmá Meahciráđdehusa lobi haga, muhto helikoptera seaivun goike eatnama ala lea lobivuloš dihto spiehkastagaiguin (ovdamearkka dihte rádjegozáhusa girdimat).

Meahccejohtaluslágas eai leat áibmojohtalusii guoskevaš njuolggadusat.

### 5.1.10 Juohkeolbmovuoigatvuodát

Juohkeolbmovuoigatvuodát leat fámus meahcceguovllus. Ná buohkain lea vuoigatvuohta johtalit iehčanassii meahcceguovllus goas dahje gos ihkinassii. Maiddái gaskaboddosaš idjadeapmi lávus dahje tealttás gullá juohkeolbmovuoigatvuodaide.

## 5.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráddehus ii vuodđut meahcceguvlui meahccejohtaluslága mieldásaš skohterjohtolagaid. Meahcceguovllu dálá skohtermáđijat seilluhuvvojit.

Ágga: Meahciráddehusa mielas meahccejohtaluslága mieldásaš skohterjohtolat lea oktasaš ja bissovaš geidnui buohtastahti johtinjohtolat, man ii oaččo vuodđudit meahcceguovlolága mielde almmá stáhtaráđi lobi haga.

- 2) Meahciráddehus miediha geasi áigái meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui dušše dihto dáhpáhusain ja hui mávssolaš sivaide dihte.

Ágga: Meahcceguovloiešlági seilluheapmi.

- 3) Plána ii rievdat meahccejohtaluslobiid miediheami dálvvi áigái.

Ágga: Meahcceguovllu mánggabealat geavaheami ovddideapmi.

- 4) Meahciráddehus dihkáda oktavuodamáđija Avvil–Čeavetjávri-johtolagas Anár–Čeavetjávri-johtolahkii. Oktavuodamáđidja bohtá Njižžejávri nuorttabeallai. Oktavuodamáđidja ii leat meahcceguovlolága mieldásaš skohterjohtolat nugo eai leat earáge dálá skohtermáđijat.

Ágga: Om. guokte johtolaga leat ovttá guvlui ja mannet lahkalaš. Oktavuodamáđidja geahpeda joavdelas vuodjima. Energiija-, áige- ja golloseastimat.

- 5) Jos meahcceguvlui áigu boahhteáiggis ráhkadit dahje doppe jávkadit eret skohtermáđijaid dahje eará johtolagaid, de daid birra galgá mearridit oassálasti plánema meannudanvugiin nu, ahte stivrejuvvo báikkálaččat. Máđijaid ráhkadeapmi dahje jávkadeapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbarguin.

Ágga: Bissovaš mearrádušdahkanproseassa lea buoret go bissovažžan jurddašuvvon mearrádušat. Avádatjuohku lea dat bargoneavvu, mainna sáhtá oktiiheivehit meahcceguovlolága sierra ulbmiliid.

## 5.3 Plána ávžžuhusat

- Ganjaljávri ja Čuollesjávri ii galgga dahkat fanastallama álkidahtti fávlemerkemiid (gádde-mearkkaid dahje eará mearramearkkaid) iige daid birra galgga almmustuhttit mearrakártaid čiknodat- jed. dieđuiguin. Čuollesmuotkki fanasgeassinjohtolaga ii oaččo muhttit nu, ahte dat dagašii vejolažžan stuorát fatnasiid geassima muotkki badjel.

Ágga: Meahcceguovloiešlági seilluheapmi. Go olbmot eai dovdda máinnašuvvon geađgás jávriid, de dat hehte geavaheamis stuorra ja johtilis fatnasiid.

# 6 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

## 6.1 Duogáš dieđut

Váhčira meahceguovllus leat sullii 50 láigoguovllu dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuoigatvuođa stáhta lea luohpadan. Dáin stuorámus joavkun leat nuortalašlága mielásaš guolástanbartaguovllut, mat leat 15. Luondduealáhuslága mielásaš doarjjabáikeguovllut leat 13. Boazodoallolága mielásaš soahpamušat leat logemađe – eanaš bigálusbáikkít oktan gámpáiiguin ja maiddái guođohanbáikkít ja boazoáideguovllut. Rádjegozáhusas leat váile logi láigoguovllu, eatnašat dain leat gámpáid várás. Meahciráđdehusas leat iežas anus golbma gámpá. Ovddibuid lassin leat 3 bissovaš ássanviessosaji ja okta dutkanulbmilii láigohuvvon guovlu. Kárttas dáin avádagain leat čájehuvvon dat guovllut, main lea ássanvisti – dahjege geavadis measta buot láigo-dahje geavahanvuoigatvuođaguovllut.

Meahceguovllu siskkobealde leat sullii čuohte priváhtadálu, main lea dábálaččat mehtera govdošaš johtinvuoigatvuohta (servituhtta) stáhtaeatnamis. Dábálaččat dát servituhtat eai leat dárkileappot spesifiserejuvvon; nuppiiguin sániiguin eanamihtidandoaimmahusain lea nannejuvvon servituhtaid leahkin, muhto dat ahte gokko bálgát johtet, ii leat merkejuvvon kártaide. Muhtun dáluin lea maiddái sátkovuoigatvuohta. Eai leat goittot dakkár servituhtat, mat dagašedje vejolažžan ráhkadit geainnu, mii lea birra jagi anus.

Stáhtaeatnama ja geavahanvuoigatvuođaid luohpadeami birra lea mearriduvvon meahceguovlólága 4 paragrafa vuosttas momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahceguovlui gullevaš stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa ii oáččo luohpadit iige láigohit almmá stáhtaráđi lobi haga.” Nuppi momeanttas gávnnavuvvojít spiehkastagat váldonjuolggadussii: ”Ii goittot dárbbáš leat lohpi geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái boazodoalu, guolástusa, meahcebevddu dahje čoaggima dárbbuide 7 §:s máinnašuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fitnu várás, masa lea dárbu bealuštangárvvvisvuođaid dahje rádjegozáhusa doaimma dáfus.” Paragrafa goalmát momeanttas daddjojuvvo ahte ”eatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái ja láigoheapmái heivehuvvo muđui, mii vuoigatvuođa birra luohpadit stáhta eanaopmodaga ja sisabođuid buvttadeaddji vuoigatvuođaid addojuvvon lágas (687/1978) mearriduvvo”.

Meahceguovlólága detáljlaš ákkat čilgejit viidáseappot ášši. Luohpadangiellu ulbmilin lea dorvvastit meahceguovlólága guovddáš ulbmila dahjege meahceguovllu seailuma meahceguovlun. Njuolggadus dahká dan geavadis nu, ahte hehte priváhta huksendoaimmaid, ovdamearkka dihte luopmoguovddážiid huksema. Ii sáhte hukset, jos ii leat eana, gosa hukset. Njuolggadus ii goittot leat loahpalaš. Stáhtaráđdi sáhtta luohpadit geavahanvuoigatvuođa, jos plánejuvvon fidnu oktasaš ávkki dáfus mearkkaša ollu. Ákkastallamiin gávnnavuvvo maiddái ahte njuolggadus ii guoskka čáhceguovlluid geavahanvuoigatvuođaide.

Go meahceguovlólága ulbmilin lea maiddái dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit mángga-bealat geavaheami, de lea paragrafa 2 momeanttas spiehkastatnjuolggadus 1 momeantta luohpadangiellu hárrái. Stáhtaráđi lohpi ii dárbbášuvvo, jos guovlu dahje dan geavahanvuoigatvuohta luohpaduvvo boazodoalu, guolástusa, meahcebevddu dahje čoaggima dárbbuide. Guovllu luohpadeapmi bohtá goittot jearaldahkii dušše dikšun- ja geavahanplána mielde. Njuolggadus ii bija eará eavttuid luohpadeapmái go luohpaduvvon guovllu geavahanulbmila ja

Meahciráddehusa stivrema. Go njuolggadus lea ná loažžadit daddjojuvvon, de Meahciráddehuš šaddá dan geavahettiin dorjet ain meahcceguovlolága almmolaš ulbmiliidda ja eará láhka-mearrádusaide.

Dasa lassin gávnnavuvvo vel ákkastallamiin ahte guovllu ja dan geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi lea vejolaš almmá stáhtarádi lobi haga rádjegozáhusa ja bealuštanfámuid dárbbuide. Njuolggadus nanne rádjegozáhusa dálá láigoguovlluid seammaláhkai go dan nuppi momeantta spiehkastatnjuolggadus dorvvasta dálá nuortalašlága, luondduealáhushlága ja boazodoallolága mieldásaš láigo- ja geavahanvuoigatvuodaguovlluid.

Geavahanvuoigatvuolta oaivvilda geavadis dábálaččat vuoigatvuoda hukset stáhtaeanamii ássanvisti; muhto dat sáhtá leat maiddá ovdamearkka dihte sátkovuoigatvuolta dahje johtinvuoigatvuolta dahje guvlui guoskevaš eará vuoigatvuolta. Meahcceguovlolága fápmuiboahntin- ja sirdašuvvannjuolggadusain leat maiddá geavahanvuoigatvuodaide guoskevaš njuolggadusat. Dain gávnnavuvvo: ”Meahcceguovlluide dán lága fápmuiboadedettiin čuohcci servituhtta-vuoigatvuodát ja daidda buohtastahtti geavahanvuoigatvuodát ja láigosoahpamušat báhcet ain fápmui. Meahciráddehus sáhtá joatkit soahpamuššii vuodđuduvvi vuoigatvuodaid fámusleahkin-áiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.”

## 6.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráddehus sáhtá luohpadit geavahanvuoigatvuodaid boazodoalu dárbbuide meahcceguovllu bálgosiidda.
- 2) Meahcceguovllu ovtteshávadahkii Meahciráddehus sáhtá luohpadit geavahanvuoigatvuodaid guolástanulbmilii dakkár ohccái, guhte deavdá luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ásahan gáibáidusaid.
- 3) Nuortalašlága (253/1995) mielde nuortalašguovllus ássi nuortalaččain lea vuoigatvuolta nuvtá cegget Meahciráddehusa lobiin boazo-, meahcástan- ja guolástanbartaid, guollekealláriid ja vuorkkáid dárbbalaš báikkiide. Lobi oázžu dušše dalle, jos áššáigullevaš vistti ceggema sáhtá atnit nuortalačča ja su bearraša birgenlági dahje luondduealáhusain bargama dáfus vealtameahtumin.
- 4) Meahciráddehus sáhtá láigohit ámmátlágan guolástussii doarjjabáikki Sáhpannjárgga (Säplingnjargâ) guollegiättis dahje erenoamáš mávssolaš sivaidda dihte eará sajis ovtteshávadagas.
- 5) Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi ii oáččo raššudit sámiid vuoigatvuoda bargat iežaset kultuvrrain.
- 6) Geavahanvuoigatvuodasoahpamušat dahkkojuvvojit mearreáigái. Jos doarjjabáikki geavahanulbmil nuppástuvvá nu, ahte manná meahcceguovlolága vuostá, de Meahciráddehusas lea vuoigatvuolta burgit soahpamuša.
- 7) Meahciráddehus joatká dárbbu mielde meahcceguovllus fámus leahkki láigosoahpamušaid, goittotge dainna eavttuin ahte láigohuvvon guovlluid geavahanulbmil ii nuppástuva nu, ahte manná meahcceguovlolága vuostá.

- 8) ”Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea dán guovllu siskkobeale stáhta eana- ja čáhceguovlluin vuogiatvuohtha nuvttá doallat sátkkuid ja guolástanbiergasiid goikadanbáikkiid almmá sierra lobi haga.” [bihttá nuortalašlágas]

## 7 Priváhtaeatnamat

Meahceguovllu siste leat sullii čuohte priváhtadálu. Dat leat sullii 40 sierra, boares vuodđodálu eatnamiin. Oassi dain vuodđodáluin leat seilon juogekeahťa, oassi leat juhkkjuvvon smávva donttiide.

Priváhtaeatnamiin leat čuođemat ássanvistti oktan sávnniiguin ja vuorkkáiguin. Olbmot ássat eanaš áigodagaid mielde; jahkásaš geavaheapmi molsašuddá soames jándora finadeamis measta juo birrajagáš ássamii. Ássit geavahit visttiideaset astoáiggeatnui, ruovttudárboguolástussii, meahcebevdui ja čoaggimii. Muhtumat láigohit gámppeideaset luondomátkkáláččaide. Eanemus gámppeid geavahit gidđadálvve, geassit ja čakčat. Álgogesis 10.5.–20.6. ja álgodálvvis 10.10.–20.11. meahceguovlu jaskkoda, go visttiid lusa lea siivvuhisvuoda dihte váttis beassat. Maiddái dálveguovdil lea hui jaskat. Ássit leat eret eanaš Anára gielddas, muhto gávdnojit joavkkus maiddái olgobáikegoddelaččat – ja leaba oamasteaddjiid siste soames olgoriikalašge.

Priváhtaeatnamiid oamasteaddjit gussiideasetguin leat stuorra geavaheaddjijoavku meahceguovllus. Ja nugo ovdalis lea juo gávnnavuvvon, de sii geavahit meahceguovllu luonddu astoáiggeatnui, ruovttudárbobivdui, čoaggimii ja muhtun muddui maiddái meahcebevdui. Muhtumat – dábálaččat báikkálaš olbmot – ássat stuorra oasi jagis meahceguovllus, dasgo eallin šaddá doppe hálbibun go čoahkkebáikkiin. Dát mearkkaša ollu Anára gielddas, gos lea stuorra bargguhisvuohtha. Ássan ”oidno” dábálaččat dušše dastán visttiid birrasiin, muhtun čuohte mehtera duohken ássanvisttis.

Meahciráđdehus lea háhkan priváhtadáluid stáhtas. Dát guovllut leat seammás šaddan oassin lágas mearriduvvon meahceguovllus. Meahceguovlolágas daddjuvvo: ”Jos guovlu, mii ii leat stáhta oamastusas, muhto mii lea meahceguovllu rájiid siste, sirdašuvvá stáhta oamastussii, de dat lohkkjuvvo meahceguvlui gullevažžan.” Stáhta eanaháhkama leat dikšon eaktodáhtolaš eanalonuhemiiguin ja ruđain. Dáluid árvu lea mearrašuvvan huksenvuogiatvuoda mielde dahjege dálu huksenbáikkiid logu ja kvalitehta mielde. Váttisvuohthan lea leamaš dat, ahte leat nu uhccán čujuhan ruđa dán ulbmilii.

### 7.1 Plána árvalus

- Meahciráđdehus geahččala háhkat dás duohkoge priváhtaeatnamiid stáhtii eaktodáhtolaš gávppiiguin dahje eanalonuhemiiguin.

Ákkastallan: Priváhtaeatnamat mearkkašit meahceguovlolága ulbmiliid dáfus guovtteláhkai. Nuppe dáfus daidda boahtti ássan geahpeda guovllu meahceguovloiešlági, man seailuheapmi lea lága guovddáš ulbmil. Nuppe dáfus visttit fáillet doarjjabáikkiid njealját ulbmila mielásaš meahceguovllu mánggabealat geavaheapmái. Dálut háhkkjuvvojit vuosttažettiin dainna ákkain, ahte gos dat leat meahceguovllus. Meahciráđdehus geahččala háhkat stáhtii priváhtaeatnamiid vuosttažettiin meahceguovllu guovddášguovlluin ja daid lahkosiin. Muhto ii leat nu dehálaš háhkat dáluid juo huksejuvvon guovlluin meahceguovllu ovtešavádagas.



## 8 Luonddusuodjalus

Luonddusuodjalus ii leat luonddu geavaheamis sierra ášši, muhto buot geavaheamis leat mielde maiddái suodjalanbealit. Ovdamearkka dihte bistevaš geavaheami prinsihppa gullá sihke vuovdedoalu ja boazodoalu ja maiddái bivddu prinsihpaide. Nuba áššit, mat ovdanbuktojuvvojit čuovvovaččas, leat dakkár sierradoaimmat ja -bealit, mat juoga sivas eai leat boahtán ovdal juo ovdan.

### 8.1 Váhčira meahcceguovllu sajádat luonddusuodjalusas

Váhčira meahcceguovlu gullá davviboreála vuovdešattolašvuodaavádahkii, ja dan siste Vuovde-Sámi šaddoeatnandieđalaš guvlui. Dát guovlu gullá beahcevuovdeguovlluide. Vuovde-Sámi guovlu lea Suomas hárvanaš bures suodjaluvvon, goittot jos jurddaša muoradaga suodjaleami ja vuovdedoalu. Badjel bealli Vuovde-Sámi muoradagain leat ráfáidahtton. Maiddái ruvkedoaimma, geainnuid ráhkadeapmi ja luonddu rievdadeaddji eará huksen lea hehttejuvvon viidát. Boazodoallu ja bivdu dáhpáhuvvet bistevaš geavaheami prinsihpa mielde.

Riikkaidgaskasaš luonddusuodjalanperspektiivvas geahčadettiin Váhčira meahcceguovllu árva lea vuosttažettiin dan viiddis, viehka luonddudilálaš beahcevuovdeguovllus (govva 7). Dát guovlu lea ovdamearkka dihte mealgat viidáset go Norgga stuorámuš luonddudilálaš vuovddiid guovlu dan davábealde Badje-Báhčaveaji álbmotmeahcis (Øvre Pasvik nasjonal park), mii muđui maiddái gullá dán seamma ollisvuhtii. Dieđusge maiddái guovllu meahcceguovloiešláhki addá dasa sierrasajádaga Eurohpas. Ruošša meahcceguovlluid ektui Váhčir lea uhcci. Guovllu goalmát mihtilmasvuohta lea Anárjávri, Eurohpa stuorámuš jávri poláragierddu davábealde. Anárjávvi suodjalanárvvu geahpeda goittot dulvadeapmi. Báhčaveajis leat čieža fápmorusttega; dain njeallje leat Ruošša bealde ja golbma Norgga bealde. Meahcceguovllu eará golanguovllut, Uvdojoga ja Vážžájoga golanguovlu, leat seilon ollásit huksekahtá.

Ealliid dáfus Váhčira meahcceguovlu lea golmmalágan ealliidjoavkku molsašuvvanguovlu dego oppa Davvi-Lappi. Dáppe gávdnojit eurohpalaš, sibirjálaš ja arktalaš šlájat. Eurohpalaš šlájaid gullet earret eará neahti, vuovdevánddis, leaibeloddi ja girjelivkkár. Sibirjálaš šlájat leat valjis. Daidda gullet ovdamearkka dihte ealga, guovssat, gaccepáš, čáhppesčoavžžu, gárggogoalsi, bigán (sáhpánskuolffi) ja stálobeibboš. Arktalaš šlájain buot dábbálepmosat leat boaimmáš, čearret ja rievssat; sieiva jalges duottaralážiid šlájat leat goittot hui uhccán. Arktalaš njiččehasat dego njálá ja goddesáhpán váilot.

Dahkkujuvvon šattolašvuodakártemiin Váhčira meahcceguovllus eai leat gávdnon áitatvuloš bohcešattut eaige gáiskkit. Čánáid ja čánáhagaid dovdet dássáži nu funet ahte lea váttis dadjat maidige sihkkariid daid gávdnomis, ja danin dieđut dáid šlájaid áitatvulošvuodasge leat eahpesihkkaris vuodu alde. Áitatvuloš šlájaid registaris ledje guokte máinnašumi daid gávdnomis 1999:s.

Lottiin áitatvuložat leat goaskin ja rievssatfállu, mat guktot gullet luohkkái ”vára vuolde”. Luohkkái ”gánnáha čuovvut” gullet gáhkcor, dovta, čiekčá, cizášfállu, bieggafállu ja ruksesguškil. Dáin ruksesguškil ja bieggafállu leat hui hárvanaččat, iige Váhčira meahcceguovlu rievtti mielde leatge daid albma eallinbiras. Cizášfállu lea dábbalaš ja várra čiekčáge gávdno nu valjis go dat oppalohkái sáhtá gávdnot ná davvin. Hárvanaš dat liikká lea. Dovta lea dábbalaš, gáhkcor hárveneabbo.

Geatkki deaivvai meahceguovllus jeavddalaččat vel 1970-logu álggus, muhto dat bivdojuvvui dasto muhtun jagis measta sogaheapmen. Dán áigge geatki lea ráfáidahtton. Dan deaivá duollet dálle, muhto dat ii goittot šat várra čivgga guovllus. Geatki gullá hui áitatvuloš ealliide. Gumppe deaivá duollet dálle. Guovžanáli gal lea nanus, ja sáhtá leat juoba lassáneamen. Guovžanáli lea oktasaš Norgga ja Ruošša beale náliin. Guovža lea ráfáidahtton Norggas, ja várra dan dihte náli guovddášguovlu lea doppe sirdašuvvan meahceguovllus lagabui ássanvistiid, gos gávdno buorebut biepmu. Albbas ii gula guovllu fásta šlájaid, muhto fitná duollet dálle doppe. Čavrris ii várra gula meahceguovllu fásta šlájaid, vaikko vel dan sáhttáge ain oainnestit. Goddi nogai bivddu ja boazodoalu ovdáneami dihte 1800-logus, ja seamma áiggiid (1861:s) báhččojuvvui maiddá maŋimus mádjit Báhčaveajis, meahceguovllu máttabealde. Báikenamma Mádjitjohka (Maijuujuuhâ) orru čájeheamen dan, ahte mádjit lea goas nu gullan meahceguovllu šlájaid.

Diedut rikkehemiin dego divrriin ja hevnniin leat váilevaččat. Goittotge lea várra nu, ahte meahceguovllus sáhtá gávdnot soames áitatvuloš šládja, mat dárbašit eallinbirasin buollán sajiid.

Meahceguovllu sibirjáš loddešlájat leat eurohpalaččat geahčadettiin miellagiddevaččat. Sibirjáš šlájaid gullet earret eará dakkár šlájat dego ruonájuolčoavžžu, čáhpesčoavžžu, guovssat, gaccepáš, gárggogolsi, bigán ja stálobeibboš. Dát leat Váhčiris dábálaš dahje viehka dábálaš lottit. Dáid šlájaid nális stuorra oassi besse Suoma bealde, ja nuba Suomas lea sierra ovddasvástáduš daid suodjaleamis. Ii mihkkige lea áitimin dáid šlájaid meahceguovllus.

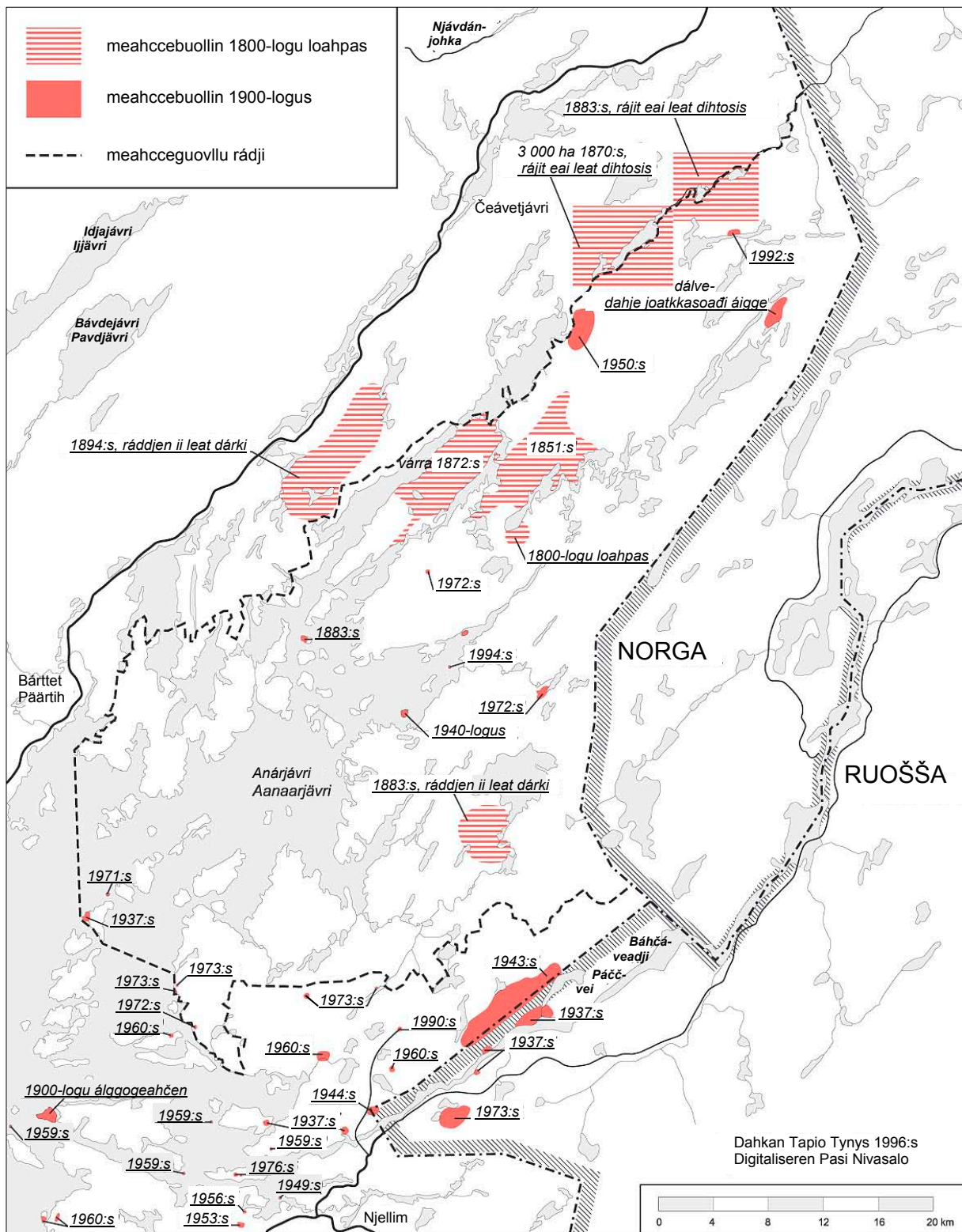
Birasministeriija lea árvalan Váhčira meahceguovllu Natura 2000:ii. Váldegottáš ollašuttin-vuohkin birasministeriija máinnaša meahceguovllolága ja dasa vuodđuduvvi dikšun- ja geavahan-plána.

## 8.2 Luonddu rievddadan dahkkit

Vaikko Váhčira meahceguovlu lea fáhkkestaga jurddašettiin buorre muddui luonddudilis, de duohtadilli lea goittot das guhkkín eret. Olmmoš oaidná dan, mii lea – muhto ii dan, mii váilu.

Meahceguovllus eai leat leamaš meahcebuollimat 70 jahkái dan dihte, go dat leat álo dalán čáskaduvvon gitta 1920-logu rájes (govva 15). Jos jurddaša ahte vuovddit bullet luonddudilis gaskamearálaččat čuođi jagi gaskkaid, de Váhčiris lea goas nu buollán gaskamearálaččat duhát hektára jagis. Luondu ii goittot váldde vuhtii gaskaárvvuid. Muhtumin sáhttet vássit logit jagit ahte eai leat stuorát buollimat, ja dasto moatte jagis sáhttet buolit logitduháhat hektárat. Buollimat eai maiddá leat leamaš dássidit miehtá guovllu. Sáhtá leat nu ahte juoga goike beahceguolbba lea buollán muhtun logi jagi gaskkaid, go fas juoga jeakki birastahtti eanabihtá ii leat buollán moatte-golmmačuohte jahkái, ja sáhtá leat ainge guhkit áigi maŋimus buollimis. **Meahcebuollimiid dusten** dáidáge leat dat dahkki, mii lea buot eanemus rievddadan luonddudilálašvuoda. Ja go vuovddi lunddolaš ovdáneapmi lea juo guhká hehtejuvvon, de meahceguovllus váilot vuovddi lunddolaš ovdáneami birrajohtima álgomuttut.

Nubbi stuorra nuppástus dáhpáhuvai 1942:s, go Anárjávrii dulvadišgohte. Sivvan **dulvadeapmái** lei nihkkelmálbma ja dan ovddosdikšun dihte huksejuvvon Kolosjoga suddadanrusttet Beahcámis. Málbma suddadeapmái galgai issorasat elerávdnji; go dan guokte suddadanuvvna gárvvámuvve, de dat ledje málbmi stuorámušat, ja dan guokte konvertora fas ledje Eurohpa stuorámušat. Elerávdnji háhkan dihte Báhčaveaji Njoammelgeavngái (Njuámmilcooskâs) huksejuvvui fápmorusttet, ja Anárjávrii dulvadišgohte Oaivvošguikii (Uáivuškuoškâ) huksejuvvon buođuin. Suddadanrusttet geargái doaimmat goittot dušše 16 mánotbaji suomelaččaid



**Gova 15.** Dokumenterejuvvon meahccebuiollimat. Gáldut: Meahciráđđehusa takserengirijit ja -kárttat jagiin 1896–1897. H.R. Sandberga mátkemuitalus. Meahciráđđehusa meahccebuiollinraporttat jagi 1870 manjra (jagiid 1885–1911 dieđut váilot guovllu máttageahčen, jagiid 1906–1911 ja 1931–1937 dieđut váilot guovllu davágeahčen).

geahču vuolde. Go suopmelaččat šadde vuolgit eret Beahcámis, de duiskalaččat geahččaledje joatkit dainna ruvkkiin ja suddadanrusttegiin, muhto dát dilli ii bistán galle vahku. Dan maŋŋá sii šadde geassádišgoahitit ovdáneaddji ruksesarimea ovddas. Ovdalگو duiskalaččat vulge, de sii duššadedje suddadanrusttega nu ahte bávkaledje 150 mehtera allosaš bohcci dan ala. Sii bávkaledje maiddái buodu ja fápmorusttega, go geassádišgohte čakčat 1944. Bávkaleari maŋŋá Anárjávvi čáhcedássi luittii beannot mehtera – juoba mehterbeale vuollelii go lávii dalle luonddudilis ovdal dulvadandoaimmaid álgaheami, dasgo Báhcaveaji lusmmi ledje čiekŋudan fápmorusttetbargguid oktavuodas.

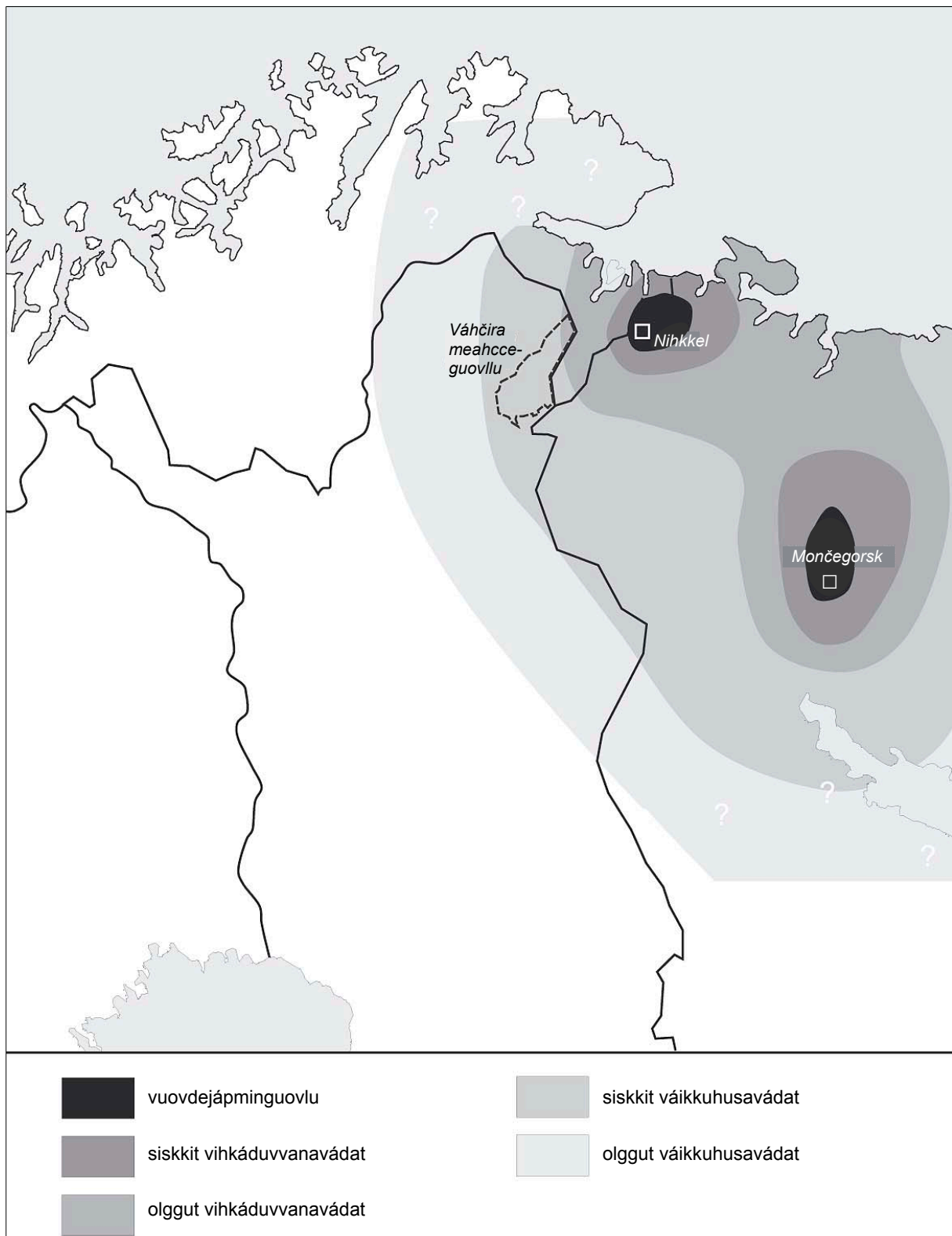
Dulvadandoaimmat álge fas njukčamánu 1948, dál ruoššaid doaimmas. Dálá dulvadeapmi vuodduvvá Suoma, Sovjetlihtu ja Norgga gaskasaš, 29.4.1959 dahkkojuvvon soahpamuššii. Jávri dulvaduvvo dán áigge Tiábdoogeavvŋá fápmorusttegiin ja buoduin. Dat leat sullii 6 kilo-mehtera duohken riikkarájis Ruošša bealde.

Ovdal dulvadandoaimmaid álgaheami Anárjávri gaskamearálaš čáhcedássi lei 118,07 mehtera mearradási bajábealde. Čáhcedássi allodat molsašuttai nu, ahte jávri lei buot alimus dásis gidđadulvvi maŋŋá suoidnemánu álggus, ja luittii dasto čavčča ja dálvvi mielde sullii 1,25 mehtera. Buot vuolimusas čáhcedássi lei válbora sulaid. Dulvadandoaimmat rievdededje vuosttažettiin čáhcedássi jahkásaš molsašuddanritmma. Čáhcedássi doalahuvvo dál gitta álgodálváii allin, ja dasto čáhcedássi luoitin dáhpáhuvvá ollásit dálvvi áigge, goas jávri lea jieŋas. Čáhcedássi allodaga molsašuddan, gaskamearálaččat 1,45 mehtera, lea daninassii leamaš dušše 0,2 mehtera stuorát go dalle luonddudilis. Jávri lea goittot sullii mehterbeale allelis go luonddudilis. Dulvadeami vuolleráji hárrái čáhcedássi ii leat luitojuvvon nu vuolás go dulvadaneavttut dagašedje vejolažžan. Lobivuloš čáhcedássi dulvadangaska lea 2,36 mehtera.

Dulvadeami heajos bealit bohtet eahpelunddolaš jahkeritmmas ja jávri čáhcedássi badjáneamis. Dulvadandoaimmat leat geahpedan gáddeavádagas sorjavaš ealániid ja guliid, ja maiddái várra lottiid. Ovdal dulvadandoaimmaid álgaheami jahkásaš guollesálaš lei gaskamearálaččat 250 tonna, dulvadeami maŋŋá 100 tonna. Čáhcedássi badjáneapmi mehterbeliin lovtii gáttiid ja duššadii gáddešattolašvuoda. Čáhcedássi uhccánaš badjáneapmi čavččabeallai hehte šattolašvuoda bohciideami gáddeavádaga bajágeahčai, ja dasa lassin bárut lohtet dadjat juo šattuhis čáhceráji. Dálvvi áigge dáhpáhuvvii čáhcedássi luoitin ii várra dutkamiid mielde váikkut nu ollu, dasgo buvtadeaddji avádat lea čielgačázat Anárjávris čieŋal, ja dušše uhca oasáš das jieŋu.

Dulvadandoaimmaid rehkenastet buktit vuoitun fápmodoalloekonomiijai 25 miljovvna márkki [4,2 milj. €] jagis. Ruošša ja Norga leaba máksán Supmii buhtadusa dulvadandoaimmaid heajos beliin. Guolit leat dikšojuvvon geatnegahtton gilvimiiguin.

**Áimmu eahpebuhtisvuodat** laktásit dulvadeapmái, dasgo Báhcaveaji fápmorusttegiid huksegohte Kolosjoga nihkkelsuddadanrusttega elerávdnjedárbbu dorvvastan dihte. Nihkkelsuddadanrusttet, dálá Petschenga Nikel, ja dan lagas Zapoljarnyi suddadanrusttet leat čielgasit stuorámuš luoitingáldut. Nuorta-Lappi vuovdevahátdutkamuša mielde Anára gieldda nuorttamus oassi, guorba Váhčira badjosat, lea Suoma Sámi guovlluin buot stuorámuš vára vuolde. Dát badjosat gullet ng. olggut, oinnolaš vahágiid guvlui. Dán avádagas nuoskeluoitimiid váikkuhusat vuhttojít earret eará jeagelšlájaid valljodatgaskavuodaid nuppástuvvamin ja beazi goahcegežiid jápmimin. Eará oassi meahceguovllus gullá siskkit, ii-oinnolaš vahágiid avádahkii, gos ii leat njuolggó áitta šattolašvuhtii (govva 16).



**Gova 16.** Guoládaga nuoskeluoitimiid váikkuhus meahccegvlui. Gáldu: Tikkanen E. (doaim.) 1995: Guoládaga nuoskeluoitimat Lappi vuovddiid noađđin. Eana- ja meahccedoalloministerija & Vuovdedutkanlágádus.

Váhčira badjosiid jávrrit leat juo luonddusteaset hui bahá suvrrut, dasgo daid golganguovllut lea gáržžit, eanavuoddu guorbbaš ja asehaš ja šattolašvuohta vánis, dan maŋŋá go lastamáhtu duššadii lagežiid 1960-logu gaskkamuttus. Jávrrit eai báljo bastte neutraliseret sivrraid ja alkaliijaid. Nuba jávrrit sáhttet áiggi mielde suvrrut ja jápmit, jos suvrudeaddji váikkuhus bisso dálá dásis. Čázadagaid gierdannávccaide čuhcet eanemus Guoládaga industriija heajos váikkuhusat. Anárjávrru suvrun orru njohcon ja dáid jagiid čáziid dustennávccat leat uhccánaš buorránan.

**Guollegilvimat** leat buktán guvlui odđa guollešlájaid (govva 3). Gilvimiid duohkenge lea Anárjávrru dulvadeapmi. Dulvadeami heajos beliid buhtten dihte Alimus hálldahusriekti mearridii 27.11.1975 dulvadanlobi hálldašeaddji gilvit iežas goasttádusain eana- ja meahccedoalloministeriija dohkkehan plána mielde Anárjávrrái sierra guliid veajehiid. Alimus hálldahusriekti nannii seammasullasaš mearrádusa Anárjávrru oalgečáziide 10.5.1984. Dáid mearrádusaid mielde čáhce- ja birasrádđehus galggai gilvit Anárjávrrái jahkásaččat uhcimustá 100 000 vádjolanmahtásaš jávreluosa dahje guovžura, 250 000 geasiboares rávddu dahje vástideaddji árvvu ovddas stuorát ránesrávdduid ja 1 000 000 geasiboares čuovžža. Go birashálldahus ođasmuvai, de dulvadanlohpi geatnegasvuodaidisguin sirdojuvvui 1.3.1995 eana- ja meahccedoalloministeriijai.

Geatnegahtton gilvimiid álggahedje Anárjávrrái 1976:s ja oalgečáziide 1985:s. Go iežas čázadatguovllu veajehat eai lean doarvái fidnemis dalle álgojagiid, de daid buktigohte guollešaddadanlágádusain miehtá Suoma gitta jahkái 1986.

Gilvimiid geažil Anárjávrris leat dál njeallje dasa vieris guollešlájat: **jávreluossa**, **ránesrávdu**, **planktončuovža** ja **máivi**. Dasa lassin sierra čázadatguovlluid guollenálit leat seahkanan. Vieris guollešlájain goittot dušše máivi lassána, datge ii nu jeavddalaččat. Máivenálli lea bohtán Anárjávrrái–Anára guollešaddadanlágádusain gárgidan guliin ja Dearpmáža Vuollejávrris (Vyeli-jávri), gosa máivvi gilve 1960-logus. Máivvi eai goassige oaivvildan gilvit Anárjávrrái. Dohko dat goittot bođii jogaid mielde, ja dan johtilis laskan nuppástuhtii oalát guolástusa ja guolásteaddjiid eallima muhtun jagi áigge 1980-logu loahpas.

Guollegilvimat leat rievddadan čáhceluonddu. Dát rievdamat eai leat dárkilit dieđus. Goittot guollešlájaid lunddolaš gilvu biepmu alde lea botnjasan ja guollešlájaid valljodatgaskavuodát nuppástuvvan. Maiddái seamma šlájat sierra nálit leat seahkanan.

**Odđa šlájat** leat maiddái **miŋka** ja **bisámroahttu**. Bisámroahttu leat deaivan meahcceguovllus goittot Fáttarjávrris, Njižžejávrris, Lavdnnejávrris (Lavnejávri) ja Anárjávrru Gukseluovttas (Kukseluohťá). Báhcaveajis, lahka meahcceguovllu, dat lea dábálaš. Bisámroahttu lea amerihkálaš šládja, mii lea bohtán guvlui iežas julggiiguin eará sajis Suomas dahje Ruoššas. Miŋka, maiddái amerihkálaš šládja, lea bohtán Guoládagas, gosa dan bukte 1930-logus. Šattuin olbmuid mielde bohtán kulturšlájat gávdnojit eanaš boares ja dálá ássangittiin.

Meahcceguovllus leat maiddái muhtun kulturšattut, maid olmmoš lea buktán dahje mat leat bohtán olbmo fárus. Dat gávdnojit goittot eanaš dušše dastán ássanbáikkid lahkosiin. Dákko gánnáha máinnašit ahte okta dain odđa šlájain, namalassii máttaamerihkálaš buđet, lea šaddan mángga eará šlájat dorvun ja suodjin. Buđeha šaddadeami álggaheapmi (Anáris 1822:s) dáhkidii sihkkaret áigái bođu, iige olbmuid lean buđeha atnui váldima maŋŋá seammalágan dárbu bivdit nealgáseaset meahcivalji, ovdamearkka dihte njuvččaid ja eará čáhcelottiid gidđat suttiin.

Liiggálaš **bivdu**, várra ovttas boazodoalu viidánemiin, sogahuhtii goddenáli. Mádjiga gávdnomis meahceguovllus eai leat áibbas sihkkaris dieđut, muhto goittot Báhčaveajis dat bivdojuvvui lohppii 1860-logus. Garra bivddu dihte geatki vánui sakka 1970-logos álggus, goas dat ii lean vel ráfáidahtton. Maiddái gumpe dušše finada dán áigge guovllus.

Maiddái **giljobaš** lea gávdnon meahceguovllus. Vel 1900-logu álggus dan lohke lean dábáleabbo Davvi-Lappis go čuonjá. Giljobačča nohkama sivvan atnet vuosttažettiin eallinbirrasiid riev dama ja meahcebivddu giljobačča fárren- ja dálvebáikkiin Ruoššas ja Kazakstanis.

**Vuovdedoalu** birasváikkhusat álge juo várra 1600-logus Uvdojoga leagis, goas doppe vuodjigohte muora Jieknameara rittu dárbbuide. Alimus muttus čuohppamat ledje 1800-logu loahpageahčen ja 1900-logu álggus (govva 7). Measta oppa guovlu jalgejuvvui. Jieknameara johttiid dagahan meahcebuollimat bolde čuohppamiin seilon vuovdebohtuid. Dán áigge šaddet eanaš nuorra ja gaskaahkásaš beahcevuovddit, main lea viehka vánis boares muorat.

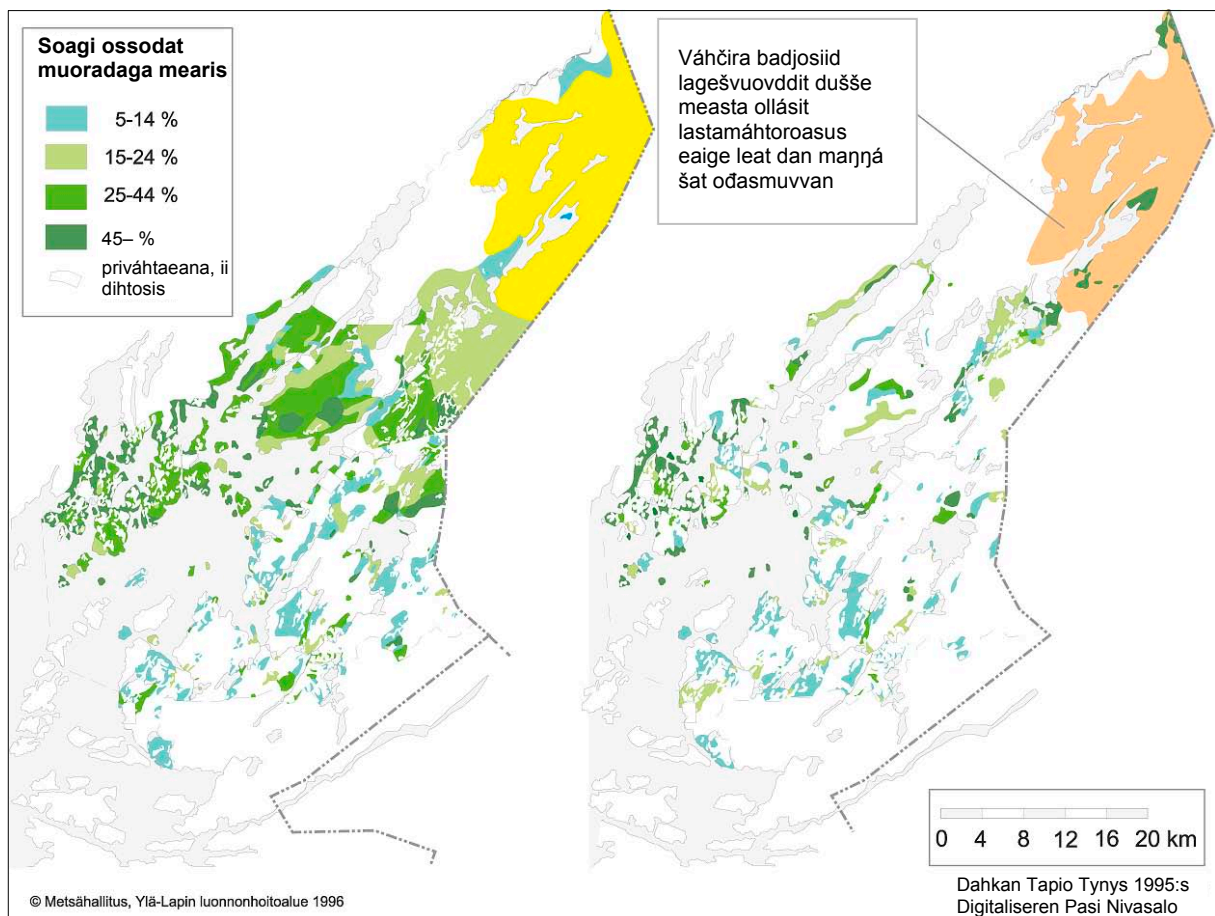
Oppa meahceguovllu máttageahči Njammijávrrri dásis máttásoarjjás giedahallojuvvui čoakkildančuohppamiin 1920-logu loahpas. Vuovddit eai jalgejuvvon eaige ráhkaduvvon geainnut, muhto go válđojuvvojedje eanaš boarráseamos ja stuorámus muorat, de vuovddi ráhkadus rievddai mealgat. Norgalaš Korsmo mielde mannet sullii 150 jagi, ovdalgo muoradat juksá dan ráhkadusa, mii lei ovdal čoakkildančuohppamiid álggaheami; nappo vel sullii 80 jagi. Čuohppamiid váikkhus vuhtto dán áigge nu, ahte luonddudilálaš muoradahkii mihtilmas háikkat, soarvvit, guovdnjemuorat ja stuorra, eatnamii gahččan muorat gávdnorit čuhppojuvvon guovllus mealgat uhcit go meahceguovllu guovddášosiin ja davágeahčen. Boares čuohppamiin leat báhcán muittuhit maiddái logit, juo sakka mieskan gámpábázahusat Kessis.

Geassejoga bodni čorgejuvvui muhtun muddui **muoraid golgadeami** várás čuohppamiid okta-vođas. Dát čorgen dáidá váikkuhan viehka uhccán johkii.

**Boazodoalu** birasváikkhusat dovdojit earáláhkai go ovdamearka dihte vuovdedoalu birasváikkhusat. Go juoga guovlu čuhppojuvvo, de čuhppojuvvon guovllu luondu nuppástuvvá sakka ja johtilit ja nu, ahte nuppástusat oidnojit, dasgo eatnašat vuovddi muorain dolvojuvvojit eret. Čuohppamat čuhcet dušše smávva oassái guovllus hávil, go dat loahppaoassi seailu guoskka-keahtá goittot gitta čuovvovaš čuohppanhávvái. Bohccuid guohtun fas čuohcá bodne-, giedde- ja miesttageardái ja muoradaga nuorruvođamuttuide. Guohtun dáhpáhuvvá miehtá oppa guovllus. Jahkásaš nuppástusat luonddus báhcet goittot uhccin ja danin daid lea váttis fuomášit. Bohccot guhtot jeahkáliin dušše gierragiid, muhto muđui jeageleana báhcá.

Meahceguovlóláhka lea dahkkojuvvon boazodoalu dorvun, ja danin boazodoalu birasváikkhusaid galgá sáhttit dohkkehít nu guhká go guohtun dáhpáhuvvá bistevas vuodu alde. Boazodoallolágas guohtuma bistevasvuoda gáibáduš lea čadnojuvvon dálveguohtoneatnamiid dillái. Dát vuodđuduvvá dan boares áddejupmái ahte dálveguohtoneatnamiid gierdannávccat leat mimimadahkki, mii mearrida alimus boazologu. Dálvit dáhpáhuvvi lassebiebman ja luhtehas-boahkoheamit leat goittot rievddadan dili nu, ahte dán áigge lea vejolaš ealihit nu stuorra ealuid ahte geasseguohtoneatnamiid dilli sáhtá goittot dihto guovlluin nuppástuvvat mealgat.

Geasseguohtun lea váttásmahtán ovdamearkka dihte soagi ja eará lastamuoraid ođasmuvvama. Boazodoallu dáidá goittot leat dušše okta dahkki dán áššis. Go meahcebuollimiid leat čáskadišgoahtán beaktilit 1920-logu rájes, de dat lea bealistis dolvon seamma guvlui. Soahki, skáhpi ja šállja leat pionevramuorrašlájat, mat levvet siepmaniin johtilit buollámiidda. Ja go buollámat eai leat riegdán, de vuovddi lunddolaš ovdánajohtu lea leamaš hehttejuvvon juo sullii 70 jagi. Ođđa lastavuovddit eai riegi, ja seahkalasvuovddiin soahki lea šaddan čáhket saji beahcái, mas lea guhkit ahki. Erenoamáš garrasit lea čuohcán vuovdegovvii maidái 1960-logu lastamáhtoroassu. Lastamáhtu duššadii soahkevuvddiid viidát, ja soagi mearri gahčai várra sullii njealjádassii dan dilis, mii lei dan ovdal (govva 17). Bohccotge váttásmahtte bealiteaset vesáid ođasmuvvama; ovdamearkka dihte Váhčira badjosat leat bisson duššadeami maŋŋá measta báljisin.



**Govva 17.** Soahki lea geahppánan sakka 1960-logu lastamáhtoroasu maŋŋá. Govain dilli ovdal duššadeami ja dan maŋŋá 1980-logus. Gáldut: Ekonomalaš kárta Ohcejoga dikšunguovllus, kárten j. 1941–42, 2. kártasiidu. Ekonomalaš kárta Ohcejoga dikšunguovllus, kárten 1962:s, 11. kártasiidu. Ekonomalaš kárta Anára dikšunguovllus; kárten j. 1954–55, kártasiiddut 1, 2, 3 ja 4. Ekonomalaš kárta Anára dikšunguovllus; kárten j. 1981–82, kártasiiddut 1, 11, 13, 14 ja 15. Geassit 1994 govvejuvvon áibmogovat, materiála ivdni-infra, govven FM-kartta Oy.



### 8.3 Luonddu dili čuovvun

Meahciráđdehus vuodđuduvvui 1859:s, ja dan rájes dat lea čoaggán dieđuid iežas hálldašan guovlluin. Meahcebuollimiid dusten lei okta dan deháleamos barguin dalle vuosttas logiid jagiid áigge. Juohke meahcebuollimis dahkkojuvvui raporta. **Meahcebuollinraporttat** leatge boarráseamos, meahceguovllu birra čállojuvvon dokumeanttat.

Meahciráđdehus kártegodii meahceguovllu ja dan muoradagaid 1896:s. Vuosttas **vuovde-inventerema** maŋŋá meahceguovllu vuovddit leat inventerejuvvon moanaid gerddiid. Vuvddiid ovdáneami birra dihttojuvvo ná viehka bures sullii čuohte jagi áiggis. Ovdamearkka dihte čuovvovaš govvpárra, mii áiccalmahtá soagi meari nuppástuvvama, vuodđuduvvá dáidda dieđuide. Maŋimus bargoneavvun Meahciráđdehusa luondduriggodagaid hálldašepmái lea bohtán 1999:s gárvvásmuvvan **luonddukárten**, mas Davvi-Lappi meahceguovlluid, suodjalan-guovlluid vuovdedoalloguovllu olggobeale eará guovlluid eallinbirrasat kártejuvvojedje, ja dahkkojuvvui báikedihtovuogádat.

Vuovdedutkanlágádus lea mihtidan meahceguovllu vuvddiid 1920-logu rájes, oassin **váldegottálaš vuvddiid inventeremis**. Dátge bargu joatkašuvvá. Vuovdedutkanlágádus geavaha iežas inventeremis bistiniskkadansajiid. Dain sáhtá čuovvut muoradaga ja šattolašvuoda nuppástusaid guhkesáiggeulbmiliin.

Turku allaoahpahaga Geavu dutkanstašuvdna lea dutkan ja kárten vuđolaččat Anára Sámi luonddu 1950-logu rájes. Danin maiddái dán áigge dovdet viehka bures meahceguovllu bohcešaddo- ja gáiskešlájaid.

Lappi birasguovddáš (ovdal Lappi čáhce- ja birasbire) lea dutkan meahceguovllu čáziid kvalitehta erenoamážit jagi 1987 rájes, goas suvruma čuovvunfierpmádat viiddiduvvui Davvi-Suomas.

Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea dutkan guovllu guliid ja boazoguohtoneatnamiid dili. 1996:s gárvvásmuvvai dutkamuš Davvi-Lappi dálveguohtoneatnamiid birra ja 1999:s dutkamuš geasseguohtoneatnamiid dili birra.

Dieđut guovllu lottiid birra vuodđuduvvet enaš báikegotti loddebuđaldeaddjiid bargui. Go 1999:s gárvvásmuvvai nubbi váldegottálaš Atlas-kárten, de sáhtii juo hallat jeavddalaš čuovvumis.

Norgalaččat leat juo čuođi jagi áigge kárten ráji duohken iežaset bealde Báhcaveaji ealliid ja dain dáhpáhuvvan nuppástusaid. Sivvan dákkár stuorra beroštupmái lea dat, ahte taiga ja taigašlájat ollet Norggas dušše Bahčaveaileahká. Sturranávddiid čuovvun lea ollán gitta Suoma beallai. Norgalaččat leat maiddái čielggadan sierra birasdahkkiid váikkuhusa, ovdamearkka dihte čoakkildančuohppamiid váikkuhusa lottiide. Dán áigge luonddu dili dutkama joatká Norgga bealde Svanhovda birasguovddáš.

### 8.4 Luonddusuodjalus ja meahceguovloláhka

Meahceguovllut eai gula ieš luonddusuodjalanguovlluide. Dat eai vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága vuodul, dasgo – nugo meahceguovlolága almmolaš ákkastallamiin daddjojuvvo – ”Luonddusuodjalanguovllut eai geavadis duhtat meahceguovlluid luonddudállodollui ja mángga-bealat geavaheapmái guoskevaš buot dárbbuid. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkár guovlluid,

mat eai leat dábálaš ekonomalaš anus, muhto mat eai livčče maiddá seamma čavgadit suodjaluvvon go luonddusuodjalanlága (71/1923) [1096/1996] mieldásaš suodjalanguovllut.”

Dát prinsihppa oidno meahcceguovlolága 2 momeanttas, mii ovdanbuktá meahcceguovlolága heivehansuorggi: ”Meahcceguovlluid seailuheami ja geavaheami hárrái galgá čuovvut, mii dán lágas daddjojuvvo. Dasa lassin galgá guovlluid seailuheami ja geavaheami hárrái čuovvut, mii eará sajis lágas mearriduvvo.” Meahcceguovlolága detáljalaš ákkastallamiin paragrafa mearkkašupmi čilgejuvvo čuovvovaččat:

Meahcceguovlluid luonddudilálašvuoda seailluhan dihte evttohuvvojit láhkii váldojuvvot meahcceguvlui gullevaš eanaguovllu luohpadangiieldu, geainnuid ráhkadangiieldu ja ruvkebire mearridangiieldu. Muđui guovllut geavahuvvošedje vuosttažettiin guđege doaimma muddejeaddji láhkamearrádusaid mielde. Nuba ovdamearkka dihte boazodoallu, meahcebevdu, guolástus ja meahcejohtalus muddejuvvošii daid birra addojuvvon almmolaš njuolggadusaid vuodul. Boaldin- ja ruovttudárbomuora geavaheami ii maiddá leat jurdda moktige rievdadit dálázis. Maiddá luondduealáhusláhka (610/1984) ja nuortalašláhka (611/1984) heivehuvvošedje ainge meahcceguovlluin muđui go ahte huksema dáid lágaid vuodul sáhtášii stivret dikšun- ja geavahanplánas mearriduvvon báikkiide. Oassi meahcceguovllu vuvddiin seailuhuvvošedje luonddudilis, ja oasis dain sáhtášii bargat ekologalaš vuovdedoaluin nu go dikšun- ja geavahanplánas dárkileappot čájehuvvo.

Nugo ovdalis ovdanbuktojuvvon dieđuid vuodul čielgá, de meahcceguovloláhka hehtte dihto doaimmaid, mat rievdadit sakka luonddu, muhto muđui meahcceguovlluin lea láhkamearrádusaid ektui seamma sajádat go daid birastahtti guovlluinge.

Luonddusuodjalanláhka ođasmahttojuvvui 1996:s. Ođđa láhka (1096/1996) ii bajit meahcceguovlluid sierra ovdan. Dat heivehuvvo meahcceguovllus nugo earáge guovlluin.

## **8.5 Luonddusuodjalanláhka meahcceguovlolága, boazodoallolága ja čáskadanlága ektui**

Luonddusuodjalusa lea stivremin luonddusuodjalanláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea bajásdoallat luonddu mánggahápmásašvuoda, gáhttet luonddučábbodaga ja duovddaárvvuid ja doarjut luondduriggodagaid ja luonddubirrasa bistevaš geavaheami. Luonddusuodjalusas galgá viggat **juksat ja seailuhit Suoma luondotiippaid ja luonddudilálaš ealánšlájaid govttolaš buori suodjalandási.**

Luondotiippa suodjalandási lea govttolaš buorre, go dan lunddolaš leavvanviidodat ja oppalašviidodat leat doarvá dorvvastit luondotiippa seailuma ja dan ekosystema ráhkadusa ja doaibmilvuoda guhkesáiggeulbmiliin, ja go luondotiippii mihtilmas ealánšlájaid suodjalandási lea govttolaš buorre. Ealánšlájaid suodjalandási lea govttolaš buorre, go šládja bastá guhkesáiggeulbmiliin seailut eallinfámolažžan lunddolaš eallinbirrasiinnis.

Váhčira meahcceguovllu suodjalandili ja -dárbbu galgá guorahallat ovdalis máinnašuvvon ákkaid vuodul. Dán guorahallamis galgá váldit vuhtii dan, ahte luonddusuodjalanlága vuodđun lea **oppa riikka** luondotiippaid ja oppa riikka ealánšlájaid govttolaš buorre suodjalandási; ja vel dan, ahte ekonomalaš, sosiálalaš, čuvgehuslaš, guovlluguovdasaš ja báikkálaš bealit váldojuvvojit vuhtii. Mearkkašahtti lea maiddá doaba *guhkesáiggeulbmiliin*.

Váhčira meahceguovlu gullá davvi-boreála vuovdeaváhkii. Dán avádaga vuovddit leat buoremusat suodjaluvvon Suomas, goittot jos jurddaša dušše muoradagaid ja daid čuohppamiid. Dilli nuppástuvvá, go muitá ahte vuovdáid gullet maiddáid bodne-, giedde- ja miesttageardi ja vuovddi ovdáneami sierra muttut. Meahcebuollimiid dusten ja bohccuid guohtun leat ovttas rievddan davvi-boreála vuovddiid nu, ahte luonddudilálaš luondotiipat eai geavadis šat báljo gávdno ollege. Dilli lea rievddan vehážiid, logiid jagiid sisa, ja logit jagit maiddáid manašedje, ovdalge rievddan guovlluid fas fidnešii luonddudillái.

Beahcevuvddiid, lagešvuvddiid ja eará luondotiippaid luonddudilálašvuoda ii goittot sáhte oppa gáibiditge meahceguovllus, dasgo meahceguovlólága guovddáš ulbmilin lea meahceguovloiešlági seailuheami lassin dorvvastit boazodoalu. Váhčira meahceguovlu lea oaivvilduvvon maiddáid guohtoneanan. Guohtoneatnamiid geavaheapmi galgá leat goittot bastevaš vuodu alde. Bastevaš geavaheapmi lea meroštallojuvvon boazodoallolágas (848/1990): ” – – bálgosa ealihanbohccuid alimus logu mearridettiin eana- ja meahcedoalloministeriija galgá giddet fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge eai galgga leat bálgosa rájiid siste eanet bohccot go **bálgosa dálveguohtoneatnamat girdet**”. Meahceguovllu dálveguohtoneatnamat leat viehka buorre ortnegis, goittot Anára mearkabire eará bálgosiid ektui. Váhčira bálgosis leat Anára gieldda buoremus dálveguohtoneatnamat. Geasseguohtoneatnamiid dilli fas lea fuotni Váhčira bálgosis.

Láhka čáskadan- ja gádjundoaimmas (559/1975) lea hui čielggas: ”Dat guhte fuobmá dahje boahdá diehtit ahte juoga lea buollán dahje eará lihkohisvuohta lea dáhpáhuvvan dahje dáhpáhuvvamin iige sáhte ieš dalán čáskadit dola dahje dustet vára, lea geatnegahtton farggamusat almmuhit daidda, geat leat váras, dahkat buollin- dahje lihkohisvuodaalmmuhusa ja álgit návccaidis mielde čáskadan- dahje gádjundoaimmaide” (lága 28. paragrafa). Čáskadaneiseváldiin ii ná leat geavadis báljo válljenmunni, go dolla buollá meahceguovllus. Buollimat galget čáskaduvvot.

Meahcebuollimiid dusten ja bohccuid guohtun, áinnas dalle jos deivet lastamáhtoroasut, váikkuhit loahpas dasa – ahte lastamuorat ja dain sorjjavaš šlájat várra geahppánit dadistaga. Ja mađe uhcit leat báhcán lastamuorat, de dađe eanet bohccot guhtot daid vesáid. Dán jorggu dili lea váttis bissehit iige dat várra lihkestuva dušše guohtoneatnamiid molssodemiin, jos ii geahččal seammás váikkuhit lastamuoraid ođasmuvvamii váikkuheaddji eará dahkkiide. Dálá lánka-mearrádušat eai goittot atte menddo stuorra vejolašvuodaid nuppástusaide. Dás ii leat jearaldat dušše ekologalaš, muhto maiddáid sosiálalaš ja ekonomalaš áššis. Ja dat guoská várra oppa Davvi-Lappii; ii dušše Váhčira meahceguovlui.

## 8.6 Plána árvalusat

### 8.6.1 Eallinbirrasiid suodjaleapmi

1) Meahciráđdehus čuovvu meahceguovllu dili ja dan nuppástusaid ja informere das mearrideaddjiid.

Ágga: Dát lea oassi Meahciráđdehusa luonddusuodjalanbarggus. Oktan dehálaš čuovvungaskaoapmin lea gárvvásmuvvamin báikedihtovuogádat meahceguovllu biotohpain.

Árvvoštallon lassegolut ja barggolašvuodaváikkuhusat Meahciráđdehussii: Eai lassegolut eige lassebarggut.

- 2) Meahciráddehus viggá ovttastahtti rollii Váhčira badjosiid suodjaleamis. Váhčira badjosiiguin oaivvildit Uvdojoga ja Vážžájoga čázádatguovlluid ja Čurdnajávrri čázádatguovllu (71.193), mii lea oassi Báhcaveaji čázádatguovllus.

Ákkat: Guovllu leat áitimin Guoládaga industriija rišša- ja lossametállaluoitimat, maid váikkuhusa vel garra guohtun sáhtta lasihit. Guovllu soahkevuovddit dušše lastamáhtoroasus 1960-logu gaskkamuttus ja bohccuid guohtun lea hehtten soahkevuvddiid odasmuvvama. Mánnggat dutkanorganisašuvnnat leat juo čielggadan guovllu dili. Earret eará Lappi birasguovddáš ja Suoma birasguovddáš leaba čuvvon guovllu čáziid kvalitehta ja dan ovdáneami. Meahcedutkanlágádus lea oktiiheivehan Nuorta-Lappi meahcevahátdutkama, mas ledje mielde mánnggat dutkanorganisašuvnnat. Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea čielggadan dálveguohtoneatnamiid dili ja lea dál dahkamin vástideaddji čielggadusa geasseguohtoneatnamiid dilis. Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea maiddá čielggadan guovllu guolledili, nugo maiddá Meahciráddehus. Meahciráddehus lea kárten guovllu biotohpaid. Guovllu leat ná juo ollu dutkan ja čuvvon, muhto dutkiid gaskasaš oktavuoha ja oktavuoha guovllu geavaheaddjiiguin lea leamaš uhccán.

- 3) Meahciráddehus boaldá čuohpahagaid, ja čuohppamiid oktavuodas boaldá maiddá ceakkovuovddi.

Ágga: Mánnggahápmásašvuoda seailluheapmi.

Árvvoštallon lassegollo- ja barggolašvuodaváikkukhusat Meahciráddehussii: Lassegolut ja lassebargobijus luonddusuodjalandoibmii 4 000 mk [670 €] /j, 1 vk/j. Vuovdedoallu máksá iežas oasi iežas fitnodatdoaimma boađuiguin. Golut luonddusuodjaleami ja vuovdedoalu gaskkas juogaduvvojit buollán ceakkovuovddi ja boaldinviidodaga gori mielde. Golut leat rehkenaston 10 jagi áigodaga gaskamearálaš jahkegoluid mielde, vaikko dat geavadis bohtetge 2–3 jahkái.

## 8.6.2 Šlájaid suodjaleapmi

- 4) Meahciráddehus dahká veahkkálagaid dutkiiguin plána guovllu goaskimiid ja rievssatfálliid suodjalan dihte. Geavadis dán bargui gullet ee. jeavddalaš jahkásaš besiid bearráigeahččan ja bessema lihkestuvvama guorahallan ja dárbbu mielde doaibmabijut bessema dorvvastan dihte.

Ágga: Áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi. Vástošlájat. Goaskima gávdnon ja lassánanboadus doaibmá buhttenággan boazodollui.

Árvvoštallon lassegolut ja barggolašvuodaváikkukhus: 10 000 mk [1 680 €] /j, 2 vk/j.

- 5) Meahciráddehus kárte gáhkoriid gávdnoma meahcceguovllus.

Ágga: Gáhkkor, seammá go ovdalis máinnašuvvon goaskin ja rievssatfállii, leat šlájat, maid Meahciráddehus lea välljen iežas vástošládjan. Vástošlájat leat šlájat, maid populašuvnnaid ja eallinbirrašiid govttolaš buori suodjalandásis erenoamážit Meahciráddehusas lea ovddasvástáduš. Vástošlájat gávdnojit ollásit dahje muhtumassii Meahciráddehusa guovllu siste.

Árvvoštallon lassegolut, go leat dássejuvvon 10 jagi áigodahkii, leat 12 000 mk [2 020 €] /j, barggolašvuodaváikkukhus 6 mánotbaji.

- 6) Meahciráđđehus oassálastá meahceguovllu čukčá- ja rievssatnáliid jeavddalaš čuovvumii. Náliid ovdáneapmi čuvvojuvvo fuođđodáirkongolmmačiegahasaguin. Meahciráđđehus vuodđuda meahceguovlui golbma odđa fuođđodáirkongolmmačiegahasa, maid dat lohká ja raportere jahkásaččat, sihke geassit ja dálvit. Gč. fuođđodikšun.

Ákkat: Bivddu stivren bistevaš ovdáneami prinsihpa vuodul. Šlájaid gávdnomis ja nuppástusain das sáhtttá dahkat jurddabohtosiid birra dilis. Veardidandiedut vuovdedoalloguovlluide.

Árvvoštallon gollo- ja barggolašvuodaváikkus Meahciráđđehussii 20 000 mk [3 360 €] /j, 1 mb/j.

- 7) Meahciráđđehus čohkke dieduid meahceguovllu áitatvuloš šlájain ja daid gávdnomis ja náliid ovdáneamis. Meahciráđđehus álggaha dárbbu mielde áitatvuloš šlája čuovvuma. Čuovvun oaivvilda šlája valljivuoda, leavvanviidodaga ja dávjá maiddái lassáneami-registrerema dihto áigegaskkaid ja eallinbirrasis dáhpáhuvvi nuppástusaid čielggadeami.

Ágga: Áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi.

Árvvoštallon gollováikkus Meahciráđđehussii: Eai lassebarggut eaige lassegolut.

Buot buohkanassii árvalusat mearkašit Meahciráđđehusa luonddusuodjalandoibmii 46 000 márkki [7 730 €] jahkásaš lassegoluid. Dát ruhta manná measta ollásit báلكkáide ja mátkegoluide. Dárbbášlaš lassebargobijus lea 2,5 mánotbaji jagi nammii.

## 8.7 Plána ávžžuhusat

- 1) Galgá dárkkistit láhkamearrádušaid nu, ahte meahcebuollimat sáhttet goittot muhtun muddui gullat luonddusuodjalanguovlluid ja meahceguovlluid lunddolaš proseassaide. Dárkkisteami oktavuodas galgá čielggadit ovdamearkka dihte vástogaskavuodaid ja buhtadusgeatnegasvuodaid vuorddekeahces vahágiid deaivvadettiin.

Ákkat: Luonddu mánggahápmásašvuoda seailuheapmi.

- 2) Galgá čielggadit buollindustema, bohccuid guohtuma ja lunddolaš heađuštusdahkkiid oktasaš váikkusaid luonddu mánggahápmásašvuhtii meahceguovlluin ja suodjalanguovlluin. Galgá ohcat odđa vugiid luonddu dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheivehan dihte.

Ákkat: Ekologalaš sivat (mánggahápmásašvuoda seailuheapmi), ekonomalaš sivat (ealáhusaid dorvvasteapmi) ja sosiálalaš sivat (eallinvugiid gudnejahttin).

- 3) Meahciráđđehus geahččala báلكáhit luonddusuodjalanbargguide báikkálaš olbmuid.

Ágga: Sosiálalaš bistevašvuolta.

## 9 Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan

Plánas leat geahččalan oktiiheivehit ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš bistevasvuoda gáibádusaid. Go meahceguovlolága guovddáš ulbmilin lea seilluhit meahceguovloiešlági ja sámekultuvrra ja dorvvastit luondduealáhusaid, de sosiálalaš ja ekologalaš deattuhusat leat plánas eanet guovddázis go ekonomalaš bealit.

Vaikko *meahceguovloárvu* bajida várra vuosttažettiin mángasa millii ekologalaš árvvuid, de dán doahpagis leat goittos seamma nannosit mielde soasialaš bealit; eai leat meahceguovllut, jos eai leat seamma áigge olbmuid ássan guovllut. Oppa doaba *meahceguovlu* lea oarbbis olbmuid ja olbmuid eallinmearkkaid haga. Dás boahtá ovdan ahte meahceguovloárvvut leat sosiálalaš árvvut. Maiddái meahceguovlolága ulbmil dorvvastit sámekultuvrra ja luondduealáhusaid sisdoallá jurdaga dihto eallinvuogis ja kultuvrras, mas ruhta ii leat nu guovddázis go dat lea odđá-áigásaš oarjeriikalaš servodagain; ahte buot ii sáhte iige oppa gánnátge mihtidit ruđain, muhto gávdnojit earáge árvvut. Plánas leage vulgojuvvon das, ahte lea dehálet dorvvastit guovllu seailuma meahceguovlluláganin ja árbevirolaš eanageavahanhámiid anus go ohcat doppe odđa ekonomalaš árvvuid.

Ovdalis govviduvvon vuolggasajiid vuodul sáhtta juo dadjat ahte plánas eai leat mávssolaš njuolgo ekonomalaš váikkuhusat. Plána seilluha dálá eanageavahanhámiid, muhto ii ovdanbuvtte báljo odđa beliid. Oppa riikka ekonomijai plána maiddái ii olus mearkkaš, dasgo riikka dáfus dehálaš čovdosat, ovdamearkka dihte ruvkedoaimma stivren, leat juo válđojuvvon mielde meahceguovlloláhkii.

Plána njuolgo ekonomalaš váikkuhusat dovdojit Meahciráđđehusa doaimmain. Meahciráđđehussiihan gullá vástidit meahceguovllu luonddu suodjaleamis ja ávdinstobuid ja johtolagaid bajásdoallamis. Dát barggut máksojuvvojt vearroruđaiguin, ja daidda čujuhuvvojt ruđat stáhta-bušehtas. Plána mearkkaša servodatlaš doaimmaid lassáneami, erenoamážit luonddusuodjalusas.

Luonddusuodjalusa **lassedoaimmat** šaddet máksit 46 000 márkki [7 730 €] jagis dahjege oktiibuot 460 000 márkki [77 300 €] čuovvovaš 10 jagi áiggis. Dárbbášlaš lassebargobijus lea 2,5 mb/j. Measta buot lassebarggut leat čuovvunbarggut, ja nuba jahkásaš lassegolut leat bissovaččat.

Astoáiggeanu servodatlaš lassebarggut šaddet máksit 200 000 márkki [33 600 €] čuovvovaš logi jagi áigge. Dán supmis bealli, 100 000 márkki [16 800 €], leat hávil boahtti gollu, masa gullet odđa skohtermáđijaid ja vánddardanjohtolagaid plánen, njáskan ja merken ja dárbašat. Bajásdoallangolut leat jahkásaččat. Daid árvu lea sullii 10 000 márkki [1 680 €] jagis dahjege 100 000 márkki [16 800 €] čuovvovaš 10 jagi áiggis. Bajásdoallangolut čoggojit earret eará skohtermáđijaid merkemis. Ovdamearkka dihte skohterjohtolagaid, mat leat jienja alde, galgá dihkádit álgodálvvis, ja jávkádit fas dihkáid válbora sulaid.

Ovdanbuktojuvvon lassedoaimmaid barggolašvuodaváikkuhus lea sullii 1 mánotbadji jahkásaččat 10 jagi áigodahkii.

Ekologalaš vuovdedoalu vejolašvuoda doalaheapmi ii buvtte maidige odđa ekonomalaš árvvuid, muhto ovdal juo geahpeda ovddit vuordámušaid.

Lea váttis dadjat, mo plána mearkkaša guhkesáiggeulbmiliin guovllu ekonomijai. Go plána stivre astoáiggeanu ja dan sajáiduvvama, de dát dieđusge mearkkaša juogaláhkai guhki vuollai. Buot buohkanassii plána ii goittot várra rievdat olus meahceguvlui boahtti njuolggo sisaboáđuid iige maddái goluid.

# 10 Meahcceguovllu geavaheami stivren boahteáiggis

Dál lea veadjemeahttun dadjat, makkár lea máilbmi 10 jagi geažes, ja vel váddáset lea mannat einnostit dan guhkkeli. Dušše rievdan lea sihkkar. Olbmuid árvvut ja jurdagat nuppástuvvet. Ealáhusatge nuppástuvvet. Nuppit sáhttet nanosmuvvat ja nuppit fas mannat maŋás ja buot ealáhusain dáhpáhuvvat siskkáldas nuppástusat. Olbmuid dárbbut speadjalastet meahcceguvlui ja rievdadit meahcceguovllu geavaheami ja dan sierra ovdanboahtinvugiid.

Maiddái luonddus dáhpáhuvvat lunddolaš ja olbmo dagahan nuppástusat. Ovdamearkka dihte lastamáhtu duššada ain duollet dálle vuvddiid meahcceguovllus. Áibmonuoskkit leat áitimmin eren-oamážit Váhčira badjosiid suvrunhearkkes čáziid ja daid ealániid. Guhkesáiggeulbmiliin guovddáš gažaldahkan badjána, mo meahccebuollimiid čáskadeapmi váikkuha meahcceguovllu lundui ja dan máŋggahápmásašvuhtii.

Dađistaga dáhpáhuvvi nuppástusaid dihte plánas **eai dábálaččat árval bissovaš čovdosiid**. Dan sadjái árvaluvvo meahcceguovllu stivrejeaddji **proseassa bissovaš doaiman**. Sáhtta navdit ahte dál plánas ovdanbuktojuvvo guovddáš čovdosiid – dego ovdamearkka dihte vuvddiid gieda-hallama ja luondduturisma ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid dárbbu – galgá dárkkistit maŋimustá 10–15 jagi geažes. Duon áiggis máŋggat dálá lágat, mat váikkuhit meahcceguovllu geavaheapmái, bohtet nuppástuvvat. Lágat sáhttet rievdat – ovdamearkka dihte luonddusuodjalahka, huksenláhka ja meahccejohtalusláhka leat rievdan dáid jagiid. Maiddái Natura 2000 -prográmma váikkuhusat eai leat vel loahpalaččat čielgan.

Ovdalis máinnašuvvon bissovaš proseassa oaivvilda dan, ahte Meahciráđdehus dárkkista plána nu, ahte dat **stivrejuvvo báikkálaččat**. Dárkkisteapmi gáibida ahte sierra berošteaddji joavkkut galget gullojuvvot ja sin doaimagat ja fuolat vuhtiiváldojuvvot dahjege oassálasti plánema. Guovddáš oassebealit leat earret eará bálgosat ja nuortalaččaid siidačoahkkin. Gieldda bealde dárkkisteami stivre Anára gieldda ovttasbargojoavku, man Meahciráđdehus lea ásahan.



# 11 Árvvoštallan plána birasváikkuhusain

## 11.1 Manin árvvoštallan?

Meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplána dahkan ii gula daidda fitnuide, main ng. YVA-lága (Láhka biraváikkuhusaid árvvoštallanmeannudeamis 468/1994) vuodul galgá dahkat birasváikkuhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus, mii gieđahallá ”almmolaš čielggadangeatnegasvuoda”, gávnnavuvvo goittot ahte: ”Birasváikkuhusat galget čielggaduvvot ja árvvoštallot doarvái bures, go eiseválddit válmmaštallet dakkár plánaid ja prográmmaid, maid ollašuhttimis sáhttet leat mearkkašahtti birasváikkuhusat, muhto maidda eai heivehuvvo 2 logu njuolggadusat árvvoštallanmeannudeamis.”

Árvvoštallama dahkan vuodđuduvvá ovdalis mánnášuvvon lága 24 §:ii ja birasministeriija bivdagii. Birasministeriija bivdda bođii dan maŋŋá, go plánaárvalusas ledje juo addojuvvon cealkámušat.

Birasministeriija ii bivdán vástideaddji árvvoštallama, go nannii Bátneuođdara ja Kemihaara meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid. Bievrrašjávrrri meahceguovloplána birra ministeriija bivddii árvvoštallama gidđat 1999. Ministeriija bivddii čielggadit, ”**mo Bievrrašjávrrri meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan ollašuhttin váikkuhivččii birrasii ja sámiiid sajádahkii ja vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrii guoskevaš boazodoaluin.**” Seamma oktavuodas dat ovdanbuvttii ahte vástideaddji árvvoštallan galggašii dahkkojuvvot ja laktojuvvot maiddái Giehtaruohtasa ja Váhčira meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaide.

Jearaldat lea nappo vuosttažettiin plána kulturváikkuhusaid ja sosiálalaš ja ekonomalaš váikkuhusaid árvvoštallamis ”doarvái bures”, dego lágas gáibiduvvo.

## 11.2 Árvvoštallama vuolggasajit

Árvvoštallan lea dahkkojuvvon čuovvovaš vuolggasajiid vuodul:

- 1) Go plána bargogohčus – meahceguovloláhka – gáibidii loahpalaš boadusin **dušše ovtta molssaeavttu ovdanbuktima**, de dás ovdanbuktojuvvot birasministeriija rávvaga mielde (Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis, Birasministeriija 1998), masa plána árvalusat vuodđuduvvet ja buktojuvvot ovdan daid buorit ja heajos bealit. Gánnáha fuomášit ahte barggu álggahettiin ledje moanat molssaeavttut. Dain plána árvalusat leat veháziid välljašuvvan, hápmašuvvan ja dárkkálmuvvan meahceguovllu geavaheaddjiiguin dollojuvvon ságastallamiid oktavuodas.
- 2) Almmolaš árvvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte **birasváikkuhusat bohciidit dábálaččat dušše plána árvalusaid ja ávžžuhusaid birra** – ns. áššiin, maid plána rievdata dan dilis, mii lei ovdal plánema álggaheami. Nappo; jos meahceguovllu juoga geavahanvuogi birra ii leat árvalus, de eai leat plánas maiddái birasváikkuhusat. Seammaláhkai jos meahceguovllu geavaheapmi lea rievdamin plánas ja Meahciráđđehusas sorjákeahtá, de eai rievdamat birasváikkuhusat árvvoštallojuvvot.

Meahciráđđehusas leat meahceguovllus golbma rolla. Dat sáhtta leat

- a) njuolgga váikkuheaddji doaibmi
- b) geavaheami stivrejeaddji lobimiediheaddji dahje
- c) oaivilváikkuheaddji, mas ii leat mearridanváldi.

Njuolgga váikkuheaddjin Meahciráđđehus lea vuovdečuohppamiin ja vánddardeami ja asto-áiggeanu rusttegiid dahkkin. Meahceguovllu eará geavaheaddjiid Meahciráđđehus stivre earret eará meahcejohtalusas, guolástusas ja meahcebevddus. Geavadis dát oaivvilda vuosttažettiin daid lobiid, mat miedihuvvojit olgobáikegoddelaččaide, ja rávvagiid dahkama dasa, ahte mo lobit miedihuvvojit. Oaivilváikkuheaddjin Meahciráđđehus sáhtta leat ovdamearkka dihte guohton-enaáššiin ja áibmojohtalusa stivremis.

- 3) Lea dehálaš fuomášit ahte dikšun- ja geavahanplána mudde njuolgga dušše Meahciráđđehusa doaimma. Dát oaivvilda earret eará dan, ahte Meahciráđđehus ii sáhte dábálaččat spiehkastit plána árvalusain almmá oasis Plána čuovvun máinnašuvvon giedahallama haga. Meahciráđđehus ii sáhte maiddái álgit dakkár fitnuide, main livčče mearkkašahhti birasváikkuhusasat, jos dat eai leat válđojuvvon mielde plánii.

Meahciráđđehussii ovdanbuktojuvvojedje plána dahkama sierra muttuin sierralágan doaivagat. Oasi dain sáhtti dohkkehít, oasi ii. Dat oassi, mii dohkkehuvvui, oidno plána árvalusain. Dat oassi, mii ii dohkkehuvvon, ii dan sadjái oidno gostige. Hilgojuvvon árvalusat leat goittot mávssolaš oassi plána dahkanproseassas, ja dat govvidit bealiteaset, mo guđege plána árvalussii lea bohttojuvvon. Hilgojuvvon árvalusaid giedahallan lea leamaš seamma mávssolaš ášši plána dahkamis go plánii šaddan ieš evttohusatge. Dákko gánnáha addit ovdamearkka: Čeavetjávrii gilledoaibmagoddi árvalii johtolagaid ja gámpáid huksema Váhčira badjosiidda. Váhčira bálggus vuostálasttii árvalusa. Dán sivas – dahjege sáme kultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte – ja maiddái guovllu meahceguovloiešlági seailuhan dihte Meahciráđđehus ii sáhtán guorrasit árvalusaide.

Plánain vurdojuvvojit dábálaččat konkrehtalaš fitnut – dego huksen, roggan, luondduriggodagaid ávkinatnin jed. Meahceguovloplánemis ii dábálaččat leat ná, muhto mángii dilli lea aiddo nuppe gežiid. Dahjege mađe uhcit Meahciráđđehus hukse, doaibmá ja ovddida, de dađe buorebut meahceguovlolága ulbmilat ollašuvvet. Dát bealli – ahte ii ”ovddiduvvo” – sáhtta leat báhcán cealkámušadiin fuomáškeahtá; hilgojuvvon fitnut go eai oidno plána árvalusain.

Maiddái dat plána váikkuhusat, mat ollašuvvet eahpenjuolgga, nu ahte eai oidno njuolgga plána árvalusain, sáhttet leat báhcán fuomáškeahtá. Ovdamearkka dihte sámediggi váidalii cealkámušastis dan, ahte plánas váilo sáme kultuvrra dorvvasteaddji doaimmat. Dat leat goittot valjis mielde plánas. Dorvvastandoaimmat eai goittot oidno njuolgga ovdamearkka dihte sámi badje-olbmuid dahje guolásteaddjiide guoskevaš árvalussan, muhto dat oidnojit nu ahte ráddjejuvvojit gilvaleaddji eanageavahanhámit.

- 4) Plánas **sáhtta leat muhtumin birasváikkuhus almmá árvalusa hagage**. Plána sáhtta ovdamearkka dihte buktit ovdan meahceguovllu birra odđa ja mávssolaš dieduid, mat váikkuhit almmolaš oaivilii, ja stivrejit ná daid, geat dahket mearrádušaid.
- 5) Plána váikkuhusat sáme kultuvrii ja dasa guoskevaš boazodollui guorahallojit vuosttažettiin **Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma ja sámedikki ja bálgosiid cealkámušaid ektui**. Muđuige plána árvalusat veardiduvvojit **cealkámušaide** ja barggu áigge **fidnejuvvon bealiváldimiidda**.

- 6) Árvvoštallama vuolde lea plánaárvalus dakkárin, go dat lea daid nuppástusaid maŋŋá, maid cealkámušaidaddin ja ráddádallamat sámedikkiin ja nuortalašrádiin dagahedje. Jearaldagas ledje viehka stuorra nuppástusat. Dat bohte earret eará čuohppanplánii ja dan bokte maiddá avádagaid rájiide. Álgoplánas lei mielde árvalus Meahciráddehusa vejolašvuodas ovddidit luondduturisma, muhto dat válđojuvvui eret. Buot nuppástusat giedahallojedje ja dohkkehuvvojedje loahpas vel Anára ovttasbargojoavkkus, mas ledje mielde ovddasteaddjit sihke Anára gielddas ja sámedikkis.
- 7) Oččodanvuloš birasváikkukhusat leat máinnašuvvon meahceguovlolágas. Dat leat:
- guovllu meahceguovloiešlági seailluheapmi
  - sámekultuvrra dorvvasteapmi
  - luondduealáhusaid dorvvasteapmi
  - guovllu máŋggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

## 11.3 Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána birasváikkukhusat

### 11.3.1 Avádatjuohku

Plánas árvaluvvo ahte meahceguovlu galgá juhkkuojuvvot njealljin sierra avádahkan. Árvaluvvon juohku riegiid plánenproseassa áigge. Vuosttas árvalusas ledje dušše guokte avádaga, muhto gillečoahkkimiin dákkára atne menddo roava juohkun. Juogu njealljin avádahkan eai šat moitán, ja várra dan atne buorrin čoavddusin sihke báikkálaččat ja váldegottálaččat. Juogu dohkkehede buot oassebealit earret sámedikki, ja dát juohku lei ollugiid mielas vuđolaččat guorahallojuvvon. Guovtte cealkámušas avádagaid rájiid háliidedje vehá rievdadit.

Dáin nuppi, Anára luondduustibat r.o.:a cealkámuša, sáhtii válđit buorre muddui vuhtii, dasgo cealkámušaid dihte rievdaduvvon čuohppanárvalus dagai dárbbášlažžan rievdadit maiddá avádatrájiid. Dan sadjái Lappi geaidnobire cealkámuš, mas árvaluvvui ahte meahceguovllu máttanuorttageahči galggai sirđojuvvot njelešavádagas vuolit luohkkái dan dihte ahte Njellimis várra ráhkaduvvui vel goas nu odđa geaidnu Norgga Nyrudii, ii válđojuvvon vuhtii. Gehččojuvvui ahte vaikko geaidnu ráhkaduvvošiige meahceguovllu ráji lahkosiidda, de meahceguovllu ravddat sáhtášedje ainge gullat njelešavádahkii, gos lea buot čavgadeamos suodjalandási.

Avádatjuohku **stivre meahceguovllu geavaheami guhkesáiggeulbmiliin**. Juohku leage oavvilduvvon viehka **bissovaš mearrádussan**. Ja vaikko plána stivre njuolggá dušše Meahciráddehusa doaimma, de dat váikkuha eahpenjuolggá maiddá meahceguovllu lundui ja meahceguovllu buot geavaheaddjiide.

#### *Árvalusa konkrehtalaš birasváikkukhusat*

- Árvalus bisuha dálá dili, iige dagat sosiálalaš ja kultuvrrain bargamii guoskevaš nuppástusaid.
- Meahceguovllu guovddášoasit dahjege njealját avádat bohtá seailut hui meahceguovlluláganin.
- Meahceguovllu guovddášosiide eai boade bálvalanrusttegat.
- Meahceguovllu guovddášoasit seilot dadjat juo dušše luondduealáhusaid anus; dát dorvvasta maiddá sámekultuvrra.

- Dat mii ovdalis lea daddjojuvvon guovddášosiid birra, guoská vehá láivvit hámis maiddá nuppi ja goalmmát avádhkii.
- Mánngabealat geavaheami ovddideapmi čohkkejuvvo 1. avádhkii. Árvalus vuolgá dálá dilis, mas meahceguovllu geavaheapmi čohkkana hui čielgasit Anárjávraí ja dan gádde-atnamiidda. Ássan, priváhteatnamat, láigoguvllut ja johtolagat ovdamearka dihte leat eanaš dán avádagas.
- Avádhkii gullet eanaš čázit, mat eai leat guhtoneatnamat. Ná mánngabealat geavaheapmi ja dan ovddideapmi čohkkejuvvo guvlui, mii lea buot uhcimus ávkin boazodollui.
- Mánngabealat geavaheapmi sajáiduvvá buot lagamussii geainnuid ja eará infrastruktuurra, mas leat positiivlaš ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš birasváikkuhusat.
- Om. birasváikkuhusat ja dákko vel máinnaškeattes birasnuppástusat ovdanbuktojuvvojit dárkileappot áššáigullelaš eanageavahanhámi oktavuodas.

### 11.3.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus

#### *Plána árvalusat*

- 1) Meahceguovllu mange váldogolganguvlui ii oáččo gilvit dasa vieris guollešlájaid dahje -náliid, jos dulvadanmearrádusain ii leat dasa addojuvvon lohpi. Váldogolganguvllut leat Báhcaveaji čázadatguovlu, Uvdjoga čázadatguovlu ja Vážžájoga čázadatguovlu.
- 2) Uvdjoga golganguvlu guđdojuvvo ollásit gilvimiid olggobeallai.
- 3) Dat meahceguovllu čázit, maidda eai dieđuid mielde leat gilván guliid, eai gilvojuvvo boahteáiggisge guolit.
- 4) Spiehkastettiin das, mii čuoggáin 2 ja 3 lea daddjojuvvon, gilvimat galget leat vejolaččat, jos juoga čázi eamiguollenáli lea váras sogahuvvat. Dáin dáhpáhusain gilvimiid galgá dahkat sirdingilvimiiguin seamma váldogolganguvllu náliiguin ja nu, ahte geavahuvvojit hávdumis seamma váldogolganguvllu meaddemat.

Eanaš cealkámušaddit eai kommenteren árvalusaid. Kommenterejeaddjiin Anára luondduustibat ro, Suoma luonddusuodjalanlihttu ro ja Lappi birasbire ro ledje hui miehtásat árvalusaide, muhto deattuhedje dasa lassin ahte lei dárbu ráddjet guolástusa. Anára guolledoalloráddádallangoddi dohkkehii dan hámis árvalusaid. Lappi TE-guovddáža guolledoalloovttadagas lei buot eanemus fuopmášahttámuš dáidda árvalusaide. Dat buvttii ovdan ee. ahte ”roava gilvindoaimmain lea 1990-logus luhppojuvvon ja sadjái lea bohtán vuohki, mas guhtege jávri ja čázadat dikšojuvvo dasa buot heivvoleamos vuogi mielde”. Cealkámušas ii goittot boade ovdan, mo diekkár dárkilis dikšunvuohki lea leamaš dássáži vejolaš, dasgo máinnašuvvon guolledoalloovttadat árvala ahte Meahciráddehusas ja boahtevaš guolástanguovllus galget leat **boahteáiggis** doarvá buorit guolástančuovvundieđut.

Guolledoalloovttadat árvalii maiddá ahte galggai sáhttit geavaht Čeavetjávraí vuodđuduvvon báikkálaš hávdunrusttega, go dorjojuvvojedje ja ealáskahttojuvvojedje sierra guollenálit. Dát jurdda lea váldojuvvon mielde 4 árvalussii.

### *Árvalusaid konkrehtalaš birasváikkhusat*

- meahceguovllu guollenáliid genetikkalaš buhtisvuohta ii šatta áitojuvvot goittot ođđa gilvimiid dihte
- meahceguvlui eai boade lasi vieris guollešlájat
- guolledávдавárра geahppána
- luonddudilis seailluhit oaivvilduvvon čáziid árvu guollečáhcin bohtá várра lassánit; dát addá nuppe dáfus ođđa ekonomalaš vejolašvuođaid, muhto lámčá seammás vuodu dasa mo luondduturisma galgá stivrejuvvot, vai sámekultuvra ja luondduealáhusaid sajádat dorvvastuvvošii.

### 11.3.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahcebevdu

#### *Plána árvalusat*

- 1) Meahciráđdehus vuodđuda meahceguvlui golbma ođđa fuodđodáirkongolmmačiegahasa. Okta dain biddjojuvvo Garitnjárgii, meahceguovllu máttageahčai, gos ekologalaš vuovdegiedahallan lea vejolaš. Nubbi biddjojuvvo luonddudilis seilon (ja seailluhit oaivvilduvvon) muoradagaid guvlui Čurđnavuona ravdii, ii goittot gáddeeatnamiidda muhto siseatnamii. Goalmmát fuodđodáirkongolmmačiegahas vuodđuduvvo Vironjárgga–Ganjalnjárgga guovluide. Meahciráđdehus vástida dáid golmmačiegahasaid jahkásaš lohkamis ja raporteremis.
- 2) Meahciráđdehus doarju dutkama, mii čielggada meahcivalji gávdnoma sierra eallinbirrasiin ja eallinbirrasiid rievdamas.
- 3) Meahcástanlága mielde gielдалаččain lea vuoigatvuohta bivdit nuvtá meahceguovllus. Earáide Meahciráđdehus vuovdá dihtoeriid mielde ráddjejuvvon meari meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásaččat mearridettiin galgá čuovvut bistevas geavaheami prinsihpa. Ekologalaš bistevasvuoda lassin galgá dalle váldit vuhtii maiddái sosiálalaš ja ekonomalaš bistevasvuoda gáibádusaid.
- 4) Ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain Meahciráđdehus ovddida meahcebevdu nu, ahte meahcebevdu ovddosdikšunárvu lassána. Dát oaivvilda dan, ahte lohpebevdui geahččalit laktit báikkálaš oahpistan- ja fuolahambálvalusaid.
- 5) Meahciráđdehus čielggada ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain, mo sáhtášii máhcahit fas eurohpamádjiga meahceguvlui.
- 6) Anára meahcivaljidikšunovttastus ja Meahciráđdehus bargagohtiba ovttas Máttá-Várjjaga gielddain, Statskogiin ja Svanhovda birasguovddážiin.

Meahceguovloláhka ii mudde meahcivalji ja dan dikšuma iige meahcebevdu. Danin dán pláni eai leat váldojuvvon eará go

- a) meahcivaljidikšumii ja meahcebevdu stivremii guoskevas dihto prinsihpat ja
- b) Meahciráđdehusa lohpebevdu stivrejeddji árvalusat.

## *Árvalusaid konkrehtalaš birasváikkhusat*

Meahceguovllus ii lean oktage fuođđodáirkongolmmačiegahas, go plánen álggahuvvui. Meahciráđdehus vuodđudii Garitnjárgga golmmačiegahasa 1999:s dán, dalle vel álgoplána árvalusa vuodul. Guokte eará árvaluvvon fuođđodáirkongolmmačiegahasa leat vel vuodđutkeahhtá. Árvalus fuođđodáirkongolmmačiegahasaid vuodđudeami ulbmilin lea dovđagoahhtit buorebut fuođđonáliid. Dieđut fuođđonáliin ja daid ovdáneamis lámčēt vuodu ekologalaččat bistevaš meahcebevdui.

Lohkamiin lea maiddái luonddusuodjalanulbmil. Erenoamáš dehálaš lea čielggadit čuvččá gávdnoma meahceguovllus ja dan náli ovdáneami. Čuvččá atnet meahcivaljidutkamis buorin indikáhtorin meahcceluonddu dilis. Dehálaš lea maiddái čielggadit, spiehkastago Váhčira meahceguovllu oktalaš vuovdeguovlu meahcivalji dáfus Anára gieldda eará guovlluin, ovdamearkka dihte ekonomiijavuvddiid guovllus. Buot buohkanassii árvalusas fuođđodáirkongolmmačiegahasaid birra lea positiivvalaš ekonomalaš birasváikkhus.

Árvalus dutkamuša doarjumis viggá seamma váikkhusaide. Meahciráđdehusas gárvvásmuvvá jagi 1999 loahpa rádjai luonddukárten ja dasa guoskevaš báikedihtovuogádat. Dat addá buriid vejolašvuodaid dutkat meahcivalji ja dan eallinbirrasiid oktavuoda.

Meahciráđdehusa leat moaitán Anára gielddas moatte mañimuš jagi áigge (1998–1999) čukčálobiid vuovdimis juo ovdal fuođđodáirkongolmmačiegahasaid gárvvásmuvvama, liigestuorra lohpeloguin, heajos bearráigeahččamis ja maiddái das, ahte dat ii leat váldán vuhtii meahcivaljidikšunovttastusa oaviliid. Erenoamážit 1999:s ledje ollugat dan oavilis ahte čuvččá lohpebevdu lei sihke sosiálalaččat ja ekologalaččat bistemeahttun vuodu alde.

Oppalaš árvalusa bokte ráddjejuvvon ja dihtoeriid mielde dáhpáhuvvi lohpevuovdimis leat háliidan buktit oidnosii dan, ahte lohpevuovdima galgá báikkálaš dásis dohkkehit. Dáinna árvalusain leat maiddái háliidan deattuhit meahceguovlluid sierrasajádaga. Meahceguovlólága golbma vuosttas ulbmila – guovllu meahceguovloiešlági seailluheapmi, sámekultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi – sisdollet jurdaga báikkálaš meahce-kultuvrra gudnejahttimis. Ná ovdamearkka dihte lohpebevdu johtilis laskan lea sihke sosiála-laččat ja kultuvrralaččat bistemeahttun vuodu alde.

Meahciráđdehus ii sáhte okto vástidit meahcebevdu ekologalaš bistevašvuodas. Das vástideaba vuosttažettiin eana- ja meahccedoalloministeriija ja Lappi meahcivaljidikšunbire. Daid bargun lea mearridit jahkásaš ráfáiduhttimiin, meahcástanáiggiin ja dihtoeriin. Meahcebevdu ekologalaš bistevašvuhtii sáhttet váikkuhit maiddái anárlaš meahcebevdit, dasgo sii ožžot nuvtá dihtoeriid haga bivdit meahci (ealga- ja guovžabivdu várás leat dihtoearit). Árvvoštallamiid mielde lohpebevdu oassi sállas lea báhcán dáid mañimuš jagiid vuollel 10 proseantan.

Plána árvalus meahcástanlobiid ovddosdikšumis nu, ahte daidda laktojuvvojit idjadan- ja oahpistanbálvalusat, váikkuha bures báikegoddái sihke sosiálalaččat ja ekonomalaččat. Lobi oasti dáfus ášši sáhtta leat nuppe gežiid, muhto sáhtta geahččat ahte lea dárbu stivret báikkálaččat meahcebevdu, jos meahceguovlólága ulbmilat galget ollašuvvat.

Árvalusa eurohpamádjiga máhcahanvejolašvuoda čielggadeamis galgá vuosttažettiin atnit luonddusuodjalandahkun. Muhto lea buorre muitit ahte mádjit lea goas nu leamaš hui dehálaš sámekultuvrras. Nuba árvalusas sáhtta oaidnit maiddái kultuvrralaš beali.

Árvalusas ovttasbarggu ovddideami birra Norgga eiseválddiiguin ja organisašuvnnaiguin lea ekologalaš birasulbmil. Earret eará guovžanálit ja muhtumassii maiddá ealganálit leat oktasaččat ja danin daid galggašii dikšutge ovttas.

#### 11.3.4 Čoaggin

Plánas eai leat mielde čoaggimii guoskevaš árvalusat eaige ávžžuhusat. Nuba **plánas eai** maiddá **leat njuolgo birasváikkuhusat**. Maiddá eahpenjuolga plána ii várra váikkut čoaggimii.

#### 11.3.5 Boazodoallu

Boazodoalu stivren ii gula Meahciráđđehussii, ja nuba **plánas eai leat boazodollui guoskevaš njuolgo árvalusat**.

Plána ii ovdamearkka dihte váikkut boazoeaiggáduššamii iige dan juohkáseapmái suoma ja sámi boazoeaiggáduššamii. Plána ii maiddá ráddje maktige boazodoallovuogatvuoda, muhto oppa meahceguovlu bissu ainge guohtonguovlun. Bálgosat sáhttet maiddá hukset dárbblaš visttiid ja rusttegiid ovddeš, ovdal dán plána leamaš vieru mielde. Boazodoalloláhka dorvvasta viehka friddja boaldinmuorrváldima. Seamma lága mielde Meahciráđđehus eatnama hálddašeaddjin ja láigoguvlluid hálddašeaddjit eai sáhte oážžut buhtadusaid bohccuid dagahan vahágiin. Meahcejohtalusláhka addá badjeolbmuid vuogatvuoda geavahit mohtorfievrruid boazobargguin sihke geassit ja dálvit.

**Eahpenjuolga plánas leat dan sadjái ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš birasváikkuhusat.**

Plána dahkama maŋŋá gárvvásmuvvan dutkamuš geasseguhtoneatnamiid dilis nannii dan, maid plána dagadettiin juo jurddašedje. Erenoamážit Váhčira bálgosa geasseguhtoneatnamat leat heajos ortnegis, iige geasseguhtoneatnamiid geavaheapmige lean ekologalaččat bastevaš vuodu alde. Plánas ovdanbuktojuvvon fuolla soagi odásmuvvamis ii leat dušši ballu. Oanehis áiggi sisa dán ášši ovdanbuktin čuohcá funet boazodollui; diehtu rihkku gova ealáhusas, mii lea nu ollásit vuogáiduvvan iežas birrasii. Guhki vuollai dán čuołmma ovdanbuktin váikkuha goittot positiivvalaččat. Go guohtoneatnamat leat buorre ortnegis, de boazodoalluge gánnáha. Plána lea ná – ovttas eará čielggadusaiguin – láidestan ohcat odá čovdosiid guohtoneatnamiid dili buoridan dihte. Jearaldagas ii leat dušše ekologalaš, muhto maiddá sosiálalaš ja ekonomalaš ášši. Guohtoneatnamiid dili ii sáhte buoridit dušše bohccuid geahpedemiin, muhto seamma áigge galgá lágáidit ee. luohppi badjeolbmuid sosiálalaš ja ekonomalaš dilálašvuodaid.

**Plána váikkuha eahpenjuolga boazodollui eará eanageavahanhámiide guoskevaš árvalusaid bokte.** Dát váikkuhusat guorahallojit dárkileappot áššáigullevaš geavahanhámiid oktavuodas, ja dákko dušše juogalágan čoahkkáigeassun. Váikkuhusat leat oanehaččat čuoovvovaččat.

#### Avádatjuohku

- Avádatárvalusaid mielde bisošedje meahceguovllu golmmeš- ja njelješavádagat measta ollásit luondduealáhusaid anus. Dain mávssoleamos lea boazodoallu. Maiddá ovtteš- ja guvtešavádagain eará geavahanhámiid váikkuhus báhcá uhccin. Go avádatjuohku lea oaivvilduvvon bissovažžan, de dat dorvvasta boazodoalu beroštumiid guhkás boahhteáigái.

## **Meahccebivdu**

- Meahcástanlobiid meari čatnan bistevas ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš ovdáneapmái doallá dihtoeari uhccin, ja nuba vejolaš heađušteamit boazodollui báhcet uhccin.
- Oahpistan- ja fuolahanhálvalusaid laktin lohpebivdui sáhtta fállat vejolašvuodaid lasse-dietnasiidda.

## **Čuohppanárvalusat**

- Vuosttažettiin Báhcaveaji bálgosa sávdaga mielde čuohppanárvalus lea uhcciduvvon sullii beallái meahcceguovlokomitea árvalusas. Dat ahte man ortnegis čuohppamat čadahuvvojit, vuodduuvvá bálgosa árvalussii. Čuohppamat dáhpáhuvvat eanaš sámel- ja danjasguovlluin, mat mearkkašit uhccán guohtoneanan. Čuohppamiidda guoskevas eatnama ja ceakkovuovddi boaldin buorida guhki vuollai bohcco biebmášattuid šattu.

## **Astoáiggeanu ja luondduturisma ovddideapmi**

- Mearráduš, man mielde luondduturisma ii gula meahcceguvlui, dorvvasta dan, ahte guovlu bissu guohtoneanan, gos leat dušše uhccán heađušteamit.
- Várrugasvuotta vándardanrusttegiid ráhkadeamis ja eará astoáiggeanu vejolašvuodaid ovddideamis manna oktii boazodoalu beroštumiiguin.
- Árvalus das ahte astoáiggeatnu galgá leat báikkálaččat stivrejuvvon oassálasti plánema prinsihpa mielde, sihkkarastá dan ahte badjeolbmot sáhttet leat váikkuheamen meahcceguovllu dikšumii dál ja boahhteáiggis.

## **Johtalus ja johtaleapmi**

- Árvalus leat vuoddukeahtta skohterjohtolagaid meahcceguvlui bisuha badjeolbmuid vejolašvuodaid váikkuhit meahcceguovllu meahcejohtalussii.
- Dála skohtermáđijaid bajásdoallan álkidahtta maiddái badjeolbmuid johtaleami ja buorida dorvvolašvuoda. (Heajos beallin lea dat, ahte bohccot sáhttet ruohttat skohtera ovddas guhkesge gaskkaid.)
- Árvalus, man mielde johtolagaid ja máđijaid ráhkadeapmi/jávkadeapmi galgá dáhpáhuvvat báikkálaččat stivrejuvvon oassálasti plánema prinsihpa mielde, addá badjeolbmuid vejolašvuoda váikkuhit áššái.
- Árvalus, mii dábálaččat hehte meahcejohtaluslobiid oažžuma geasi áigái, manna oktii boazodoalu beroštumiiguin.

## **Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi**

- Geavahanvuoigatvuodaid eai varra olus luohpat earáide go bálgosiidda. Dát manna oktii boazodoalu beroštumiiguin.

## **Luonddusuodjalus**

- Árvalusaiguin ja ávžžuhusaiguin vigget dikšut meahcceguovllu nu, ahte meahcceguovllu luondu seailu mánggahápmásažžan ja maiddái buvttadeaddji guohtoneanan.



### 11.3.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi

Plánas ovdanbuktojuvvo meahceguovlolága mieldásaš ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu rájiidmearrideapmi ja čuohppamiid molssodeapmi dán guovllus. Vuosttas 15 jagi čuohppanárvalus lea spesifiserejuvvon kártii. Čuohppamat čadahuvvojit olmmošbargun ja muorat geashuvvojit eret dálvegeainnuid mielde. Čuohppamiid dihte ii nappo ráhkaduvvo geaidnofierpmádat meahceguvlui.

Čuohppanárvalus vuodđuduvvá meahceguovlokomitea árvalussii ja dan vuodul dahkkojuvvon meahceguovloláhkii ja lága ákkastallamiidda. Lága mielde ”meahceguovlluid vuovddit seailuhuvvojit luonddudilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoalun”. Lága ákkastallamiin gávnnahuvvo ahte juohku om. guovlluide galgá dahkkojuvvot dikšun- ja geavahanplánas. Gánnáha fuomášit ahte meahceguovlokomitea, mii maiddái dutkkai vuovdedoalu ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš váikkuhusaid, bođii loahpas árvalusastis dakkár guvlui, mii lea sullii guovttegeardásaš dás árvaluvvon guovllu ektui.

#### *Árvalusa konkrehtalaš birasváikkuhusat*

Čuohppanárvalus guoská guvlui, mii lea čuhppojuvvon 1920-logu loahpas. Vuovddis čoakkilduvvojedje dalle stuorámuš ja buoremus muorat, mat ledje dábálaččat maiddái boarrásepmosat. Soarvvit geavahuvvojedje boaldinmuorran ja muorragoldanrusttegiidda. Čuohppamat rievdatedeje vuovderáhkadusa sullii 150 jahkái, ja nuba vuovdi ii dál – 70 jagi čuohppamiid maŋŋá – leat máhccan luonddudillásis. Nappo dáikko ii sáhte hállat boares, luonddudilálaš vuovddi čuohppamis.

Plána vuodđun dahkkojuvvon vuovdečielggadusat čájehedje ahte meahceguovllu vuovddit eai leat šat luonddudilis, muhto olmmoš lea váikkuhan daidda sakka juo sullii 70 jagi áigge, ee. čuohppamiin, čáskademiin dalán meahcebuollimiid ja guođohemiin. Dáid sivaid dihte vuovdeguovlu lea ovttabalašguvvan sihke ahkeráhkadusa ja muorrašládjaráhkadusa dáfus. Jos ii dahkkojuvvo mihkkige ášši njulgen dihte, de oppa vuovdeguovllus šaddá vehážiid sieiva boares vuovddiid guovlu.

Dáinna čuohppanárvalusain ja dasa guoskevaš eanaboaldimiin ja ceakkovuovddi boaldimiin lea ulbmil máhcahit luonddu maŋggahápmásašvuoda – ee. nuorra ahkeluohkáid, soagi ja eará lastamuoraid ja buollámiid šaddošlájaid. **Ná vuovdečuohppamis ja dasa guoskevaš boaldimis lea positiivvalaš ekologalaš birasváikkuhus.**

Čuohppamiid buorrin beallin lea barggolašvuodaváikkuhus ja fitnodatekonomalaš vuoitu. Ovdanbuktojuvvon čuohppanmearri, sullii 3 000 gudahasmehtera jagis, mearkkaša njuolgga sullii beannot fásta vuovdebargibargosaji, ja barggut plánemis, lagasfievrirideamis, biillain fievrirideamis ja eará bargguin sullii bealle olmmošbargojagi. Eahpenjuolggage čuohppanárvalus, go váldá vuhtii barggolašvuodaváikkuhusaid, mearkkaša golbma–njeallje olmmošbargojagi, dasgo čuohppamiin lea álgobuvttadanhápmiin iežas lasseváikkuhus. Plána čuohppanárvalus mearkkaša sullii 300 000 márkki [50 420 €] jahkásaš ceakkomuorrasisabođuid.

Čuohppamiid dihte meahceguovllu ravdii bohtet geainnut. Ovdamearkka dihte Báhcaveaji bálggus ávkašuvvá das, ahte Meahciráđdehus doallá čuohppamiid áigge geainnu rabas Luovdečielggi bigálusbáikái.

## Cealkámušat čuohppamiid birra

Eanaš cealkámušaddit eai sierra váldán beali čuohppamiidda. Sáhttáge jurddašit ahte go dat leat dohkkehan plána oppalaččat, de dat leat dohkkehan maiddái plána čuohppanárvalusaid.

Anára gielda guottiha sakka cealkámušastis čuohppamiid ollašuttima.

Čuohppanárvalusa leat maiddái moaitán. Báhcaveaji bálggus, Lappi luonddusuodjalanbire ro ja Suoma luonddusuodjalanlihttu ro leat vuostálastán dan. Anára luondduustibat ro ja Arktalaš guovddáš evttoheigga čuohppanárvalusa uhcideami. Njellima gilledoaibmagoddi lei guovtte gávdnái. Lappi birasguovddáš háliidii vel guorahallat ášši.

Sámediggi ii cealkámušastis váldán beali dasa, ahte man ollu, mo, gos ja goas galggai čuhppojuvvot. Cealkámušastis dat goittot gávnnašii ahte

Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas ii leat váldojuvvon vuhtii vuogit-  
vuodaortnega ollisvuolta sámiid hárrái oppalaččat ja nuortalaččaid hárrai sierranassii  
meahceguovllus, mii báhcá nuortalašguovllu sisa. Dán váilevašvuoda dihte plána deattuha  
turismma ja vuovdedollui guoskevaš beliid nu, ahte sámiid sajádat bargat iežaset kultuvrii  
gullevaž ealáhusaiguin bohtá dán plánas raššut, mii manná ruossalassii vuodđovuogit-  
vuodaiguin ja olmmošvuogitvuodaidda ollašuttinulbmiliiguin.

Lea duohta ahte čuohppanplána ja astoáiggeanu ovddideapmi leat giedahallon viidát dán plánas. Dát bohtá das, ahte čuohppamat leat hui guovddážiis oppa dán meahceguovloáššis sihke riikka dásis ja riikkaidgaskasaččat – earret eará meahceguovlluid vuodđudeapmi álggahuvvui Kessis, Váhčira meahceguovllu máttageahčen. Ja go dikšun- ja geavahanplána bargun lea stivret namalassii Meahciráđđehusa ja dan doaimma, de lea čielggas ahte vuovdedoallu ja astoáiggeanu ovddideapmi gullet dán plána mávssoleamos osiide. Gánnáha fuomášit maiddái dan, ahte meahceguovlolágas ja dan ákkastallamiin ii leat makkárge máinnašupmi sámiid vuodđovuogit-  
vuodain iige olmmošvuogitvuodain. Dat ahte dat váilot sihke lágas ja dan ákkastallamiin, sáhtá bohtit juogo das, ahte daid eai leat háliidan mielde, dahje das, ahte diet fáttát leat šaddan áigegeovdilin easka meahceguovlolága ásaheami dahjege jagi 1991 maŋŋá.

Sámedikki almmolaš oaidnu čuohppamiidda čielgá ”Sámiid bistevaš ovdáneami prográmmas” (man sámediggi lea válmmaštallan veahkkálagaidda birasministerijain). Sámedikki mielde ”vuvddiid muorrariggodagaidda sáhtá geavahit odasmuvvannávccaid olis, báikkálaččat ja nu, ahte muorra ovddosdikšojuvvo guhkkeli”.

Plána árvalus deavdá bures eavttu ”odasmuvvannávccaid olis”. Čuohppanárvalus lea dušše sullii badjelaš bealli vuovddi šattus, dahjege ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu ja ealli ja jápma muoradaga (eanamuorat, soarvvit) mearit bohtet lassánit. Gáibáduš das, ahte muorra galgá geavahuvvot báikkálaččat, lea ollašuvvan dáid maŋimuš jagiid sahándimbariid, ruovdegeaidnobielloávdnasiid ja soagi hárrái. Beahcefiibermuorra lea fievrriduvvon Gipmii, gos dat lea ovddosdikšojuvvon sellulosa ja energiijan. Ja mii bohtá *guhkas ovddosdikšumii*, de sámediggi ii čilge maid dat dainna oaivvilda. Meahciráđđehusa dulkoma mielde muora dálá geavaheami sáhtá atnit guhkas ovddosdikšumin; ovdamearkka dihte vehá badjelgehččojuvvon sellulosa lea gaskamuddu hui guhkas ovddosdikšojuvvon báberbuktagiidda. Sellulosa geavaheamis badjel bealli muoras (ligniida, bárku) geavahuvvo energiijabuvttadeapmái bistevaš ja birasustitlaš vuogi mielde, mii ii lasit áibmogearddi čitnadioksiidaguorpmi.

Báhčaveaji bálgoša oaidnu čuohppamiidda rievddai plánenproseassa áigge jagiid 1995–1999. Dán áigge bálgošis leat leamaš golbma sierra boazoisida. Go plánen álggahuvvui, de bálgošis gulaskuddui, mii livččii sin mielas vuohkkaseamos ovdánanvuohki, go vulgojuvvo das, ahte ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu livččii seammá go mii lea meahcceguovlokomitea árvalusas. Bálgoša mielas gánnáhi čuohppat vuos Garitnjárggas, dasto Cubbonjárggas ja dan maŋŋá vel Geassejoga duohken, jos dohko lei oppalohkáii dárbu mannat. Garitnjárgga guovllu fitne Meahciráđđehusa ja bálgoša ovddasteaddjit ovttas báikki alde dárkkisteamen ja gávnnaheđe ahte dan vuovddiin ledje eanaš sámeleatnamat, mat eai mearkkaš dálveguohtoneanan nu ollu. Cealkámušastis plána birra Báhčaveaji bálggus vuostálasttii goittot čuohppamiid. Ággan lei dat, ahte čuohppamat bálgoša máttageahčen gavdnješedje bohccuid davás ja ain Váhčira bálgoša sisa. (Dilli lea dál rievdamin, go Vironjárgii leat huksemin ráđjeáiddi.)

Báhčaveaji bálgoša bohccot gullet 12 boazoeaiggáid. Sis gávccis leat sámít ja njealjis suomelaččat. Dasa lassin bálgošis lea soames boazu. Lohkobohccot, maid mielde vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát mearrašuvvet, leat 1 325 heakka. Lohkobohccuin badjelaš bealli gullet sámí boazoeaiggáid ja váile bealli suomelaš boazoeaiggáid (main muhtumat leat náitalan sápmelaččain).

Váhčira ja Njávdáma bálgošat leat ng. nuortalašbálgošat, main bohccuid eaiggáduššet eanaš nuortalaččat. Muttošjávri bálggus lea várra maiddáii dakkár, mas sámít leat eanetlohkun. Muttošjávri bálggus ii vuostálastán cealkámušastis dikšun- ja geavahanplána iige dat váldán beali čuohppamiidda. Váhčira ja Njávdáma bálgošat eaba addán cealkámuša. Váhčira bálggus lei goittot viššalit mielde dahkamin plána.

### 11.3.7 Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuid

#### *Plána árvalusat*

- 1) Meahciráđđehus čujuha čuohppanbáikki nu lahka gámpá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmuid eallinmearkkat bázášedje eanaš gámpáid lahkosiidda ja eará guovllut bisošedje meahcceguovlluláganin.
- 2) Meahciráđđehus stivre ruovttudárbomuoraid váldima nu, ahte muorran váldojuvvojit vuosttažettiin ealli ceakkobeazit dihto báikkiin, muhto goittotge nu ahte vuovdáii eai šatta ”ráigesajit”.
- 3) Meahciráđđehus vuovdá eanamuoraid eanemustá kilomehtera duohken geavahanbáikkis ja soagi eanemustá guovtte kilomehtera duohken geavahanbáikkis. Goittotge bárttetlaččat sáhttet ainge váldit, čujuheami mielde, guktuid muorraávnnasšlájaid Muorranjárggas ja Suhpeluovtta guovllus, eanamuora 3 kilomehtera ja soagi 5 kilomehtera duohken Čivttajoga njálmmis.
- 4) Meahciráđđehus stivre haddepolitihkainis muora geavaheami ceakkobeahcái.
- 5) Jos om. árvalusat mannet ruossalassii nuortalašlágain, boazodoallolágain dahje eará láhka-mearrádusaiguin, de čuvvojuvvo dieđusge láhka.

### *Árvalusa konkrehtalaš birasváikkuhusat*

Árvalusa deháleamos ággan lea guovllu meahceguovloiešlági seailuheapmi. Jurddan lea dat, ahte made uhcit olbmo eallinmearkkat guovllus vuhttojit, de dađe eanet meahceguovllulágan guovlu lea. Árvalus seastá maiddái guovllu soahkevuvddiid, mat – dego vuoddočielggadusas ”Váhčira meahceguovllu vuvddiid ovdáneapmi” lea čájehuvvon – eanaš dušše 1960-logu lastamáhtoroasu áigge eaige leat dan maŋŋá ođasmuvvan. Árvalus dorvvasta ná goittot uhccánaš guovllu maŋggahápmásašvuoda seailuma. Dušše uhccánaš danin, go meahceguovllu soahkevuvddiid boahhteáigi čuožžu vuosttažettiin meahcebuollimiin ja das, ahte man ollu geasseguohtoneatnamiid geavahit ja dán guovtte ášši ovttasváikkuhusas.

Árvalus viggá rievdadit báikkálaš vieruid dahjege kultuvrra. Báikkálaš kultuvrii lea gullan dat, ahte boaldinmuorran geavahuvvojit goike eanamuorat ja soahki, maid sáhttet viežžat guhkkinge. Eanamuora buorrin beallin lea leamaš dat, ahte dan ii dárbbáš goikadit, ja danin dan geavaheapmi lea dahkan vejolažžan ”gieđas njálbmái eallima”. Ealli ceakkobeahci fas ii buole, jos dan ii goikat.

Sáhtta leat váttis luohpat boares vierus, muhto dasa galgá viggat ekologalaš ja estetiikkalaš sivaiddihte. Meahciráddehus lea ieš leamaš bajásdoallamin árbevirolaš vuogi. Dat lea logiid jagiid oahpistan olbmuid geavahit eanamuoraid. Vuodđun dákkár jurddašuvuohkáii lea leamaš vuovdedoalloágga: Lea buoret váldit juo jápmán muora go vel šaddi ceakkobeazi, mas sáhtta šaddat dimbbarmuorra. Dákkár rávvema ja bearráigeahččama dihte Anára gielddalaččat leat juo uhccivuoda rájes hárvánan jurddašuvuohkáii ahte galgá vuosttažettiin geavahit eanamuoraid.

Meahceguovloláhka buvttii goittot mielddis odđa árvvuid – ee. dan, ahte **eatnamii gahččan muoras lea árvu daninassii**; dat lea mávssolaš elemeanta meahceguovllu luonddus. Go meahceguovllus eai dábálaččat boađe bargat vuovdedoaluin, de ii dárbbáš maiddáii jurddašit muoraid šaddadeami dimbbarmuorran. Muora árvu meahceguovllus ii čuoččo dan teknihkalaš kvalitehtas iige dan vuovdinárvvus, muhto das ahte gos dat lea, makkár lea oaidnit, man boaris, stuoris, makkár buljit ja guovnnjit das leat ja eará mihtilmasvuodain.

Vaikko árvalus sáhtta leat sosiálalaččat ja kultuvrralaččat váttis, de das lea goittot **positiivvalaš ekonomalaš váikkuhus**. Olbmot sáhttet dál oažžut boaldinmuora dastán lahka gámpá, gos dan lea hálbi rádjat eret ja fievrridit.

#### 11.3.8 Ruvkedoaimma

Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii váikkut rokkanasminerálaid ohcamii iige ruvkedoaimmii, ja nuba **plánas eai leat birasváikkuhusat**.

Anára gielddalaččat árvvii cealkámušastis ahte ”plánas galgá ráhkanit dasa, ahte guvlui dárbbu mielde sáhtta vuodđudit ruvkebiriid ja álggahit ruvkedoaimma”. Gielddalaččat ii čilge, mii dat ”ráhkkaneapmi” sáhtášii leat.

Meahceguovlolága mielde **ruvkebire vuoddeapmái galgá leat stáhtaráđi lohpi**. Nuba jos meahceguovllus gávdno juoga, man gánnáha roggat/loggut, de fidnu ja dan birasváikkuhusat gielddallojit alimus vejolaš dásis.

### 11.3.9 Eanaávdnasiid váldin

#### *Plána árvalus*

- Meahciráddehus sáhtta ainge vuodit eanaávdnasiid meahcceguovllu siste dáhpáhuvi smávva huksema dárbbuide. Eanaávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš, Meahciráddehusa čujuheami mielde.

Árvalus ii rievdat dálá vuogi. **Plánas eai leat ná birasváikkhusat.**

### 11.3.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma

Dát oassi rievddai mealgat cealkámušaidaddima ja dan maŋŋá dáhpáhuvan ságastallamiid (sámediggi ja nuortalašráđđi) maŋŋá. Ovdamearkka dihte juo bajilčállagis máinnašuvvon doaba *luondduturisma* sadjái válđojuvvui loahpalaš plánas eanet neutrála doaba *astoáiggeatnu*, mii ii sisdoala vealttakeahhtá ollege oktavuoda fitnodatdoibmii.

Erenoamážit moitojuvvui árvalusa dat báiki, mas Meahciráddehussii várrejuvvui vejolašvuohta hukset boahhteáiggiis láigostobuid meahcceguovllu ovteš- ja guvtešavádahkii. Vaikko vejolašvuohta huksemii lei álgoplánas mearriduvvon báikkálaččat stivrejuvvot, de dát ii lean doarvái ovdamearkka dihte sámediggái. Maiddái Báhčaveaji bálggus almmuhii cealkámušastis vuostálastit sihke láigostobuid ja ”isidaston láigostobuid” huksema. Lappi TE-guovddáža dálon-guovloossodat lei maiddái guovtte gávdnái. Dat deattuhii ahte buot huksemis ja láigoheamis galgá gullat báikkálaš olbmuid ja erenoamážit luondduealáhusaiguin bargi olbmuid.

Plánaárvalusas lei mielde maiddái ávžžuhus meahcceguovlolága rievdadeamis nu, ahte geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi luondduturisma dárbbuide livččii vejolaš dikšun- ja geavahanplánas čájehuvvon vuogi mielde.

Árvalusa ávžžuhus lei dahkkojuvvon ekonomalaš perspektiivvas. Dat geahččalii buoridit boaitto-beale giliid eallinvejolašvuodaid. Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi lei árvalusas ráddjejuvvon; huksen luondduturisma dárbbuide galggai leat dárkilit rávvagiiguin stivrejuvvon ja ráddjejuvvon. Erenoamážit Bárttehis jurddašedje ahte luondduturisma ovddideapmi ii lean vejolaš, jos ovttaskas olbmot eai sáhte oažžut meahcceguovllus báikki, gosa hukset doarjja-báikkiid. Olbmot jurddašedje ahte meahcceguovloláhka dálá hámis hehte luondduturisma ovddideami ja ahte dat čuohcá funet boaitto-beale giliid birgenvejolašvuodaide. Bárttetlaččat ovdanbukte ee. ahte guolásteaddji fárus johtaleaddji luonddumátkkálaš sáhtii leat mealgat stuorát diasasin go ieš guolli; ahte guolástus iešalldes ii dán áigge gánnát, go guolis mákset nu uhccán, muhto jos guolástusa laktá luondduturismii, de dalle dat sáhtášii gánnáhišgoahtit. Dat gáibidivččii goittot gáhtu oaiivvi ala meahcceguovllus.

Ávžžuhusa moite dahje eahpidedje goittot nu ollu (sámediggi, nuortalašráđđi, Arktalaš guovddáš ja Lappi TE-guovddáš) ahte dat guđđojuvvui eret loahpalaš plánas. Ávžžuhusa lei álkit guoddit eret, go Meahciráddehusasge eai lean áibbas sihkkarat ávžžuhusa dárbašlašvuodas.

Dahkkojuvvon nuppástusat oaiivvildit dan, ahte ii Meahciráddehus iige mihkkige earáge beliid boade ovddidit luondduturisma vejolašvuodaid stáhtaetnamiin meahcceguovllus. Lágas mearriduvvon meahcceguovlui gulakeahtes priváhtaetnamiin dát lea goittot vejolaš.

Dat ahte luondduturismma ovddidanvejolašvuotta lei várrejuvvon plánaárvalusas Meahciráđdehussii bođii das, ahte mihkkige eará fitnodagaid ii sáhte meahceguovlolága mielde oažžut meahceguovllus doarjjabáikki dán ulbmili. Mánngat cealkámušaddit balle goittot várra ahte árvalus dolvvošii Meahciráđdehusa (ja dan Villi Pohjola -nammasaš ovttadaga) monopolii, eai ge dat dan háliidan. Ovdamearkka dihte Njellima gilledoaibmagoddi vástidii: ”Meahciráđdehusa monopolasajádat báikkálaš luondduturistafitnodatolbmuid ektui ii leat govttolaš čoavddus ja dan galggašii danin rievdadit.”

Vaikko luondduturismma vejolašvuodát eai ovddiduvvoge, de plána guođđá Meahciráđdehussii vejolašvuoda ovddidit vánddardeami ja juohkeolbmovoigatvuodaide vuodduvvi eará astoáiggeanu vejolašvuodaid vuosttažettiin meahceguovllu ovtteš- ja guvtešavádahkii. Gánnáha fuomášit maiddái dan, ahte ođđa boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka (45/2000) addá vejolašvuoda geavahit luondduealáhusdoarjjabáikkiid mátkkálaččaid idjadeapmái, oahpisteapmái ja eará bálvalandoibmii dalle, go dat dáhpáhuvvá luondduealáhusain bargama oktavuodas.

### *Konkrehtalaš birasváikkuhusat árvalusaid mielde*

**1. árvalus:** Meahciráđdehus ovddida várrugasat astoáiggeanu, vuosttažettiin vánddardeami, ja váldá vuhtii meahceguovlolága almmolaš gáibádusaid. Meahciráđdehus geahččala leat huksekeahttá meahceguovllu 3. ja 4. avádagas. Dát doaibmalinnjá lea bissovaš, iige dan oaččo láivudit plána dárkkisteami oktavuodas.

Vuosttas árvalus lea almmolaš prinsihppa astoáiggeanu ovddideamis. Das máinnašuvvon **várrugasvuodaprinsihppa** manná oktii Rio-soahpamušain. Árvalusa sáhtta atnit **dorvvastandoaibman**, man ulbmilin lea hehttet johtilis nuppástusaid, maid lea vátis fas máhcahit ja mat sáhtášedje áitit guovllu meahceguovloiešlági, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid. Árvalusa ekologalaš, kultuvrralaš ja sosiálalaš birasváikkuhusat leat danin positiivvalaččat.

Árvalus buot huksema vealtamis meahceguovllu 3. ja 4. avádagas lea maiddái dahkkojuvvon guovllu meahceguovloiešlági seailluhan dihte ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte. Árvalus guoská dušše Meahciráđdehusa iežas doibmii, iige hehte ná ovdamearkka dihte boazodoalus dárbbalaš rusttegiid huksema.

Árvalus guođđá goittot vejolašvuoda ovddidit astoáiggeanu, vuosttažettiin vánddardeami, vejolašvuodaid meahceguovllu ovtteš- ja guvtešavádagas, iige dat leat áibbas veadjemeahtun golmmeš- ja njelješavádagasge.

Árvalusa goalmát cealkka sisdoallá áigedimenšuvvna: ”**Dát doaibmalinnjá lea bissovaš.**” Dáinna fámoláš **dorvvastandoaimmain** leat háliidan hehttet guhki vuollai dáhpáhuvvu rievdama. Plána dárkkistuvvo ain gaskkohagaid, muhto guovllu meahceguovloiešlági seailluhan dihte, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte dihto mearrádusat árvaluvvojit bisuhuvvot guhkás boahteáigái.

**2. árvalus:** Dálá ávdin- ja láigostobuid geavahanulbmil ii nuppástuva. Eaktun ávdinstobuid jotkkolaš fuolahussii ja ordnemii lea ahte stáhta čujuha dasa doarvái ruđaid.

Árvalusas leat guokte jurdaga: ahte ovdal plána leamaš ávdin- ja láigostobut bissot ovddešlágan anus ja nuppádassii ahte servodat dorvvasta ávdinstobuid fuolahusa ja bajásdoallamis dárbbalaš ruhtadeami.

Árvalusa álgooassi ii ná dagat birasváikkuhusaid – dilli bissu ovddežin. Árvalusa ruhtadanbealli ii leat seamma čielggas. Ávdinstobuid fuolahus ruhtaduvvo eana- ja meahccedoalloministeriija ruđaiguin, muhto go birasministeriija nanne dikšun- ja geavahanplána, de sáhtá árvalus báhcit duodalaš mearkašumi haga. Dát ii boađe Meahciráđdehusas iige leat Meahciráđdehusa mearridanválddi vuolde.

**3. árvalus:** Merkejuvvon skohtermáđijat ja fanastallan- ja meallunjohtolagat seilot. Meahciráđdehus dihkkáda Njižzejávrrí nuorttabeallai oktavuoda Avvila–Čeavetjávrrí-skohtermáđijas Anára–Čeavetjávrrí-skohtermáđidjii.

Árvalusa álgooassi sisdoallá jurdaga boares johtolagaid seailumis. Seailuheapmi ii dagat biras-nuppástusaid.

Árvalus odđa skohtermáđijas lea riegádan báikegoddelaččaid doaivagiid vuodul. Dat bohtá rievdadit uhccánaš meahcceguovllu geavaheami. Odđa skohtermáđidja ovttaštáđii guokte dál ovtta guvlui johtti máđija. Nubbi dain guorada Anárjávrrí gáttiid Anáris Čeavetjávrrái. Nubbi manná Čeavetjávrrái Avvilis nu ahte manná vuos Avviljoga mielde ja dasto Anárjávrrí ja Čuollesvuona mielde ja loahpas vel eatnamiid mielde.

Odđa máđijas lea leamaš eanaš dušše positiivlaš birasváikkuhus. Dat čohkke skohtervuodjima eanet ja eanet máđijaid ala ja lasiha dorvvolašvuoda. Ovttaštáđii máđidja oanidivččii johtin-mátkkiid ja geahpedivččii ná boaldámuša golahusa.

**4. árvalus:** Meahciráđdehusas leat – vuosttažettiin bearráigeahččan- ja fuolahusdoarjjabáikin, nuppádassii Meahciráđdehusa gussiid dahje áššehasaid várás – Vironjargga, Állesjávrrí ja Ráđjo-aivvi gámpát. Dáid gámpáid geavahanulbmil bisuhuvvo ovddežin.

Árvalus bisuha dan dili, mii lei ovdal plána dahkama, eaige das leat ná birasváikkuhusat.

**5. árvalus:** Astoáiggeanu ovddideapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbarggus. Ná ovdalis máinnašuvvon čuoggáid 2–4 sáhtá dárkkistit sullii 10 jagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Astoáiggeanu ovddideapmi galgá leat stivrejuvvon báikkálaččat, ja mearráđusat galget válmmaštallot ng. oassálasti plánema vuodul.

Árvalus lea meahcceguovlolága ja YVA-lága mielde, go váldá vuhtii sosiálalaš ja kultuvrralaš bastevašvuoda gáibáđusaid. Das lea čielgasit positiivlaš sosiálalaš ja kultuvrralaš biras-váikkuhus.

**6. árvalus:** Meahciráđdehus čoavdá dasa vejolaččat sirdašuvvi, dálá gámpáid geavahanulbmila guđege gámpá hárrái. Molssaeavttut leat: 1) Meahciráđdehus láigoha dahje luohpada gámpá luondduealáhusbargiide, bealuštanfámuiide dahje ráđjegováđussii. 2) Meahciráđdehus váldá gámpá iežas bargoatnui.

Árvalusas addojuvvojit rávvagat, mo galgá meannudit Meahciráđdehussii bohtti gámpáiguin. Dákkár dáhpáhusat várra bohtet hui uhccán. Ovdamearka dihte ráđjegováđus lea juo luohpan eanaš gámpáinis. Meahciráđdehus lea láigohan daid ovddosguvlui bálgošiid dahje váldán iežas atnui dahje muhtán gámpá virggálaš ávdinstohpun, dego lea dáhpáhuvan Piilolai. Boahte-áiggis lea jurdda doaibmat sullii seammaláhkai.

## *Sámediggi ja luondduturisma ovddeapmi*

Sámedikki ja nuortalašrádi cealkámušaid mielde álgoálgosaš plánaárvalus lei menddo čadnojuvvon turismii, ja dat fas livččii raššudan sámiid sajádaga. Maŋnelis dáhpáhuvvan ráđđádallamiin dat buvttiiga čielgasit ovdan ahte eaba dohkket Meahciráđdehusa odđa láigostobuid meahceguvlui. Plána rievdaduvvuige dasto nu, ahte láigostohpovejolašvuohta jávkka.

Ovddibu vuodul sáhtáši árvvoštallat ahte máinnašuvvon orgánat livččiiga čielgasit luondduturisma vuostá. Ná ii goittot leat. Dát boahá ovdan, go dutká **Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma**, man sámediggi lea válmmaštallan ovtas birasminiseriijain, ja mii lea dohkkéhuvvon sámedikki čoaikkimis 28.3.1998, ja sámedikki **cealkámuša Anára gieldda turisma ovdidanprográmma birra** jagiide 2000–2006. Cealkámuš lea beivejuvvon 30.6.1999.

Bistevaš ovdáneami prográmmas leat muhtun konkrehtalaš oainnut turisma ektui. Prográmma **ekonomalaččat** bistevaš geavaheapmái guoskevaš oasis gávnnehuvvo ahte

Stuorra olmmošmeriide vuodđuduvvi turisma doalahuvvo dálá guovlluinis. Astoáiggebálvalusaid fállamis stáhtaeatnamiin sohppojuvvo ovtaárvosas oassebeallin stáhta eiseválddi dahje fitnodatlágádusa ja sámedikki gaskkas, nu ahte váldojuvvo vuhtii sáme-kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargan. Sámiid mihtilmasvuodaid ávkinadni smávva olmmošjoavkkuide vuodđuduvvi turisma ovdiduvvo sámealáhusaid dievasmahti ealáhussan [siterejeaddji vuolláisárgen], nu ahte adnojuvvo ávkin dat turisma ovddeapmi, mii dahkkojuvvo oassin Nuortameara Agenda 21 barggus.

– – Sámiid turismadoaibma ovdiduvvo sáme-kultuvrra ja dan árbevirolaš máhtu vuodul. Giddejuvvo fuopmášupmi alladássáasaš sámi turismadoibmii ja viggojuvvo dasa, ahte turisma ovdiduvvo sápmelašvuoda vuodul.

Dikšun- ja geavahanplána sulastahtá ollu dán prográmma. Plána dego prográmmage ulbmilin lea doalahit stuorra olmmošmeriide vuodđuduvvi turisma dálá guovlluinis meahceguovlluid olggobealde.

Sámedikki ja Meahciráđdehusa ráđđádallamiin (geassemánnu 2000) bođii čielgasit ovdan ahte sámediggi ii háliit meahceguvlui lasi gámpáid dahje turisma eará doarjjarusttegiid, ii goittot nu ahte Meahciráđdehus daid hálddaša. Dán oainnu sáhtá dulkot nu, ahte bistevaš ovdáneami prográmmii mielde váldojuvvon máinnašupmi ”turisma ovdiduvvo sámealáhusaid dievasmahti ealáhussan” ii oaivvil meahceguovlluid, dahje dasto nu, ahte jos doarjjarusttegat huksejuvvojit, de dat galget leat sámiid divššu ja hálddašánválddi vuolde.

Sámiid bistevaš ovdáneami prográmmas árvaluvvo ahte sámediggi ja fitnodatlágádus Meahciráđdehus soabašigga ovtaárvosas oassebeallin astoáiggebálvalusaid fállamis. Meahceguovlolaš mielde meahceguovllut leat goittot dušše Meahciráđdehusa hálddašan- ja dikšunválddi vuolde. Maiddái meahceguovlolaš daddjojuvvo ahte stáhta ii oaččo luohpadit eatnama ja dasa gullevaš geavahanvuoigatvuoda. Spiehkastahkan leat luondduealáhusaid dárbbut. Luondduturisma ii leat goittot meahceguovlolaš mielde luondduealáhus. Nuba vaikko Meahciráđdehusas leage ráđđádallangeatnegasvuohta sámedikkiin ja vaikko Meahciráđdehus stivre luondduturisma nu, ahte váldá vuhtii báikkálaš ja erenoamážit sámi perspektiivva, de ii Meahciráđdehusa ja sámedikki goittot sáhte atnit juridihkalaččat ovtaárvosazžan. Dán ášši ii sáhte plána bokte rievdadit.



Sámedikki cealkámušas Anára gieldda turismma ovddidanprográmma birra jagiide 2000–2006 geardduhuvvojit ovdalis ovdanbuktojuvvon, bistevas ovdáneami prográmmii gullevas jurdagat. Daid lassin cealkámušas gávdnojit čuovvovaš árvalusat:

- Vai sáme kultuvra ja turistaealáhusa sáhtá ovttastahttit nu bures doaibmi ollisvuohtan go vejolaš, de dan galgá ovddidit sámiid iežaset vuolggasajiid vuodul. Dat fitnodatolbmot ja ealáhusbargit, geat dovddadit iežaset birrasiin ja leat ieža oassin dán kultuvrras ja eallinvuogis, leat buoremus áššedovdit bálvalusaid ovddideamis.
- Vuodđun turismma ovddideamis galgá váldit dan, ahte sámiid árbevirolaš ealáhusat eai galgga bággehallat čáhkket saji turismii ja ahte dáiguin ealáhusaiguin bargama vejolašvuodát eai gáržžiduvvo. Turismma ovddideamis galgá váldit vuhtii erenoamážit dan, ahte turisma galgá leat stivrejuvvon ja galgá vuodđuduvvat eakti ja rivttes dieđuide sáme kultuvrra birra.

Meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii bija eastagiid om. árvalusaide, muhto manná oktii daiguin. Plána ii leat goittot mihkkige turismma ovddidanplánaid, muhto ovdal juo plána, mainna biddjojuvvojit rájít turismma šaddamii, ja plána, mainna stivrejuvvo turisma nu, ahte dan heajos bealit eai nu olus čuoze ee. luondduealáhusaide. Plánas ovdanbuktojuvvon rávvagat mannet ná oktii sámedikki árvalusaiguin.

### 11.3.11 Johtalus ja johtaleapmi

#### *Konkrehtalaš birasváikkhusat árvalusaid mielde*

**1. árvalus:** Meahciráđdehus ii vuodđut meahceguvlui meahcejohtaluslága mieldásaš skohterjohtolagaid. Meahceguovllu dálá skohtermáđijat bisuhuvvojit.

Dát árvalus rievddai cealkámušaidaddima maŋná. Guorahallamis fitnan árvalusas lei mielde máinnašupmi ahte ”meahceguovllu dálá skohtermáđijaid sáhtá goittot dárbbu mielde muhttit johtolatdoaimmahusain meahcejohtaluslága (1710/1995) mieldádaš skohterjohtolahkan”. Meahciráđdehus dárkkistii goittot iežas oainnu dán áššis ja lea dál dan oaivilis ahte meahcejohtaluslága mieldásaš skohterjohtolat lea almmolaš ja bissovaš geidnui buohtastahti johtinfávli, man ii oaččo vuodđudit meahceguovlólága mielde almmá stáhtaráđi lobi haga. Meahciráđdehusa ulbmilin ii leat lasihit meahcejohtalusa meahceguovllus, muhto ulbmilin lea doallat dan govttolaš dásis ja hálddašuvvon hámis. Dán dahká vejolažžan buoremusat dálá vuohki, man earret eará Davvi-Lappi bálgosat dorjot.

Árvalusas leat mielde dálá dilli iige dagat birasváikkhusaid.

**2. árvalus:** Meahciráđdehus mediha geasiáigái meahcejohtaluslobiid meahceguvlui dušše dihto dáhpáhusain ja erenoamáš mávssolaš sivaid dihte.

Árvalus manná oktii meahceguovlólágain. Dat bisuha dálá dili, iige dagat ná birasnuppástusaid. Gánnáha fuomášit ahte árvalus ii guoskka badjeolbmuide. Sis lea meahcejohtaluslága vuodul vuoigatvuohta maiddá geasi áigge geavahit mohtorfievrruid boazobargguin.

**3. árvalus:** Plána ii dagat nuppástusaid meahcejohtaluslobiid mediheapmái dálvvi áigái.

Árvalus bisuha dálá dili iige dagat ná birasváikkhusaid.

**4. árvalus:** Meahciráđdehus dihkkáda oktavuodamáđija Avvil–Čeavetjávri-johtolagas Anár–Čeavetjávri-johtolakkii. Ovttastahttinmáđidja boahdá Njižžejávri nuortabeallai. Ovttastahttinmáđidja ii leat meahccejohtaluslága mieldásas skohterjohtolat nugo eai leat earáge dálá skohtermáđijat.

**5. árvalus:** Jos meahcceguvlui lea jurdda boahhteáiggis hukset dahje doppe jávkadit skohtermáđijaid dahje -johtolagaid dahje eará johtolagaid, de daid birra galgá mearridit oassálasti plánema meannudeami bokte báikkálaččat stivrejuvvon vuogi mielde. Máđijaid ja johtolagaid huksen dahje jávkadeapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbarggus.

Árvalus lea ovttalágan dorvvolašvuodadoaimma go oasis Astoáiggeatnu govviduvvon, čuovvumii guoskevaš árvalus. Árvalusas lea positiivlaš sosiálalaš ja kultuvrralaš birasváikkuhus.

#### *Plána ávžžuhus*

- Ganjaljávri ja Čuollesjávri ii galgga dahkat fanastallama álkidahtti fávlemerkemiid (gáddemearkkaid dahje eará mearramearkkaid) iige daid birra maiddá galgga almmustuhttit mearrakárttaid čikjodat- jed. dieđuiguin. Čuollesmuotkki fanasgeassinjohtolaga ii oaččo rievdatit nu, ahte dat dagašii vejolažžan dálá stuorat fatnasiid badjelgeassima muotkki badjel.

Ávžžuhus geahččala bisuhit guovllu meahcceguovloiešlági.

#### 11.3.12 Geavahanvuoigatvuođa láigoheapmi ja luohpadeapmi

Meahciráđdehus lea stivren doarjjabáikkiid luohpadeami boazodállolága, luondduealáhuslága dahje nuortalašlága njuolggadusaid mielde. Dáinna ulbmiliin ovdamearkka dihte Anárjávri várás lea dahkkojuvvon ovttas gielddain bálstenplána, mas guolástandoarjjabáikkiid huksen lea stivrejuvvon Sáhpanjargii, Guovdosullui (Kuávdugsuálui), Oaivesullui (Uáivisuálui) ja Garrasullui (Korrásuálui).

Go meahcceguovloláhka ásahuvvui 1991:s, de maiddá dasa váldojuvvui mielde vejolašvuohta luohpadit geavahanvuoigatvuođaid luondduealáhusulbmiliidda. Láhka ii meroštala goittot maktige eará luohpadaneavttuid go dan, ahte geavahanvuoigatvuođaid sáhtta oazžut dušše luondduealáhusulbmiliidda, ja ahte ášši birra galget addojuvvot rávvagat dikšun- ja geavahanplánas.

Go meahcceguovlolága njuolggadus lea hui loažžadit daddjojuvvon, de Meahciráđdehusa bargun bázi mearridit, maid lánkaásaheaddji lei oaivvildan. Leago dás namalassii jurdda doarjut luondduealáhusaid doarjjabáikkiid huksema meahcceguvlui, dasgo meahcceguovlolága oktan ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid? Vai galgágo dán lágabáikki goittot dulkot áibbas nuppe gežiid, dasgo lágabáikki váldonjuolggadus gildii geavahanvuoigatvuođaid luohpadeami, ja luohpadeapmi luondduealáhusaid ulbmiliid lea dušše spiehkastat váldonjuolggadussii?

Vuosttas plánaevttohusa árvalusat dahkkojuvvojedje dan vuodul, ahte meahcceguovlolága gehčce viiddidit vuoigatvuođa oazžut guolástan- dahje eará doarjjabáikkiid meahcceguvlui. Erenoamážit Bárteha gilledoaimmagoddi guottihii dákkár vejolašvuođa várrema.

Evttohusa árvalusaid goittotge moite cealkámušaddit. Go árvalus maŋŋá giedahallojuvvui Anára gieldda ovttasbargojoavkkus, mas ledje mielde gieldda ja sámedikki nammadan ovddasteaddjit, de gieldda ovddasteaddji ii lean nu mielas odđa guolástandoarjjabáikkiid luohpadeapmái. Son vuostálasttii dan dainna ákkain ahte ášši lea juo oktii čovdojuvvon bálstenplánas. Ovttasbargojoavkku earáge lahtut eai lean gáibideamen odđa doarjjabáikkiid, vaikko vel eai báljo vuostálastánge daid.

Odđa boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka, mii bođii fápmui 2000:s, čavgii geavahanvuoigatvuođaid luohpadaneavttuid. Go maiddái sámediggi doaladuvai kritihkalaččat doarjjabáikkiid luohpadeapmái, de čielggai ahte álgoárvalusaid galggai vel dárkkistit. Nuppástusat dahkkojuvvojedje, vai árvalusat manašedje oktii odđa boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlágain ja nuortalašlágain. Maiddái háliiduvvui ahte nuortalašlágas máinnašuvvon ovddut gávnna-huvvojit sátnedárkilít iige daidda dušše čujuhuvvo. Sámedikki árvalusa vuodul lasihuvvui čuokkis, man mielde geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi ii oaččo funet čuohtit sámiid vuoigatvuhtii bargat iežaset kultuvrrain; dahjege geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi ii oaččo čuohtit boazodollui, meahcebevdui, guolástussii iige čoaggimii.

Meahceguovloláhka ii geatnegahte Meahciráđđehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahanvuoigatvuođa. Dat dušše addá dasa vejolašvuođa – áibbas nuppeláhkai go lea váldonjuolggadusas, mii gieldá luohpadeami. Nuba Meahciráđđehus sáhtta muddet lobiid meari meahceguovlolága ulbmiliid mielde.

#### *Konkrehtalaš birasváikkuhusat árvalusaid mielde*

- 1) Meahciráđđehus sáhtta luohpadit geavahanvuoigatvuođaid boazodoalu dárbbuide meahceguovllu siskkobeale bálgosiidda.

Árvalus bisuha boazodoalu hárrái dálá vuogi, man mielde boazodoalu doarjjabáikeguovlluid sáhtta luohpadit bálgosiidda, muhto ii ovttaskas badjeolbmuide. Ášši lea ovdánan dákkárin jagiid mielde bálgosiid ja Bálgosiid ovtastumi sávaldaga mielde.

Árvalus ii dagat nuppástusaid dan dili ektui, mii lei ovdal dán plána dahkama, ja nuba árvalusas eai leat birasváikkuhusat.

- 2) Meahceguovllu ovttešavádahkii Meahciráđđehus sáhtta luohpadit geavahanvuoigatvuođaid guolástanulbmilii ohccái, guhte deavdá luondduealáhuslágas (45/2000) ásahuvvon gáibádusaid.

Árvalus bisuha sullii dálá dili. Vaikko meahceguovlolága oktan ulbmilin lea dorrvastit luondduealáhusaid, de goittotge lea gehččojuvvon ahte geavahanvuoigatvuođaid oazžun guolástanulbmilii ii oaččo leat meahceguovllus álkit go eará guovlluin.

- 3) Nuortalašlága (253/1995) mielde nuortalašguovllus ássi nuortalaččain lea vuoigatvuohta Meahciráđđehusa lobiin nuvttá bidjat boazo-, meahcástan- ja guolástanbarttaid, guollekealláriid ja vuorkkáid dárbbášlaš sajiide. Lobi oazžu dušše, jos áššáigullevaš vistti ceggema sáhtta atnit nuortalačča ja su bearraša birgenlági dahje luondduealáhusain bargama dáfus ákkastallon doaimman.

Árvalusas geardduhuvvojit dušše nuortalašlága várás dahkkojuvvon rávvagat. Eai leat birasváikkuhusat.

- 4) Meahciráđdehus sáhtta láigohit ámmátlágan guolástusa várás doarjjabáikki Sáhpánjargga guollegiettis dahje erenoamáš mávssolaš sivaiddihte eará sajis meahceguovllu ovtteš-avádagas.

Dáinna árvalusain leat háliidan guođdit ámmátguolásteaddjiide vejolašvuoda doarjjabáikeguovllu fidnemii. Sáhpánjargga guollegiiddi lea dán áigge ollásit várrejuvvon, muhto jos doppe luovvanit guollegiettit, de daid sáhtta láigohit ovddosgului ámmátguolásteaddjiide. Guovllu meahceguovloiešlági seailuhan dihte dán vuoigatvuoda leat háliidan ráddjet Sáhpánjargii ja eará sadjái dušše erenoamáš mávssolaš sivaiddihte. Dát oaivvilda dan, ahte odđa doarjjabáikeguovllut eai lassán, dahje lassánit dušše hui uhccán. Eai báljo birasváikkuhusat.

- 5) Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi ii oáččo čuohtit funet sámiiid vuoigatvuhtii bargat iežaset kultuvrrain.

Árvalus dorvvasta guovllu sámiiid sajádaga luondduealáhusbargin.

- 6) Geavahanvuoigatvuodasoahpamušat dahkkojuvvojit mearreáigái. Jos doarjjabáikki geavahanulbmil rievda nu, ahte manná meahceguovlolága vuostá, de Meahciráđdehusas lea vuoigatvuolta burgit soahpamuša.

Árvalus geahččala dorvvastit dan, ahte doarjjabáiki geavahuvvo boahhteáiggisge boazodoalu ja guolástusa dárbbuide. Erenoamážit bearrándáhpáhusain doarjjabáikki geavahanulbmil sáhtáii nuppástuvvat johtilit luondduealáhusain bargamis luomostallamin, jos dat dušše livččii vejolaš. Mearreáigásašvuolta ja gáibáduš geavahanulbmila bissumis seammán lea dahkkojuvvon hehttet dákkár sirdašuvvama.

Erenoamážit Anára giella deattuhii cealkámušastis ahte geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi ii oáččo doalvut dasa ahte riegiiddi bissovaš ássansajit, ja maiddáid dan, ahte guovllut galge máhccat fas Meahciráđdehussii, jos geavahanulbmil nuppástuvvá.

- 7) Meahciráđdehus joatká dárbbu mielde meahceguovllus láigosoahpamušaid, mat leat dál fámus, goittotge dainna eavttuin ahte láigohuvvon guovlluid geavahanulbmil ii oáččo rievdat nu, ahte manná meahceguovlolága vuostá.

Árvalus vuodduuvvá meahceguovlolága fápmuiboahтин- ja sirdašuvvannjuolggadusaide. Meahceguovllus eai leat dán áigge fámus láigosoahpamušat, mat sáhtášedje áitit meahceguovlolága ulbmiliid. Danin Meahciráđdehusa ii gánnát loahpahit ovttabeallásaččat láigosoahpamušaid, go dat šaddet ođasmuhttinmuddui.

Árvalus ii dagat odđa birasváikkuhusaid.

- 8) ”Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuoigatvuolta dán guovllu siskkobeale stáhta eana- ja čáhceguovlluin nuvttá doallat sátkkuid ja guolástanbiorgasiid goikadanbáikkiid almmá sierra lobi haga.”

Árvalus lea njuolgo sitáhta nuortalašlágas. Árvalus ii rievdat dálá dili.

### 11.3.13 Priváhtaeatnamat

#### *Plána árvalus*

- Meahciráddehus joatká priváhtaeatnamiid háhkama stáhtii eaktodáhtolaš gávppiiguin dahje eanalonuhemiiguin.

Priváhtaeatnamiid háhkan stáhtii lea birasváikkuhusaid dáfus eanaš buorre ášši. Dat dorvvasta guovllu meahcceguovloiešlági ja guovllu sosiálalaš bastevasvuoda. Priváhtaeatnamat leat gávppiid bokte veháziid sirdašuvvan earáid go báikkálaš olbmuid oamastussii. Guovllu olbmot sáhttet oaidnit priváhtaeatnamiid odđa bartaássiid áittan goittot nu guhká, go ohppet dovdat sin buorebut. Maŋŋá lea ollu dan duohken, gudnejahttetgo odđaássit báikkálaš olbmuid árbevirolaš návddašanvuoigatvuođaid (ee. guollečázit), opmodaga ja vieruid.

### 11.3.14 Luonddusuodjalus

#### *Plána árvalusat*

- 1) Meahciráddehus čuovvu meahcceguovllu luonddu dili ja dan nuppástusaid ja informere das mearrideaddjiid.
- 2) Meahciráddehus viggá ovttastahtti rollii Váhčira badjosiid suodjaleamis. Váhčira badjosiiguin oaivvildit Uvdojoga ja Vázžájoga čázádatguovlluid ja Čurdnajávrru čázádatguovllu (71.193), mii lea oassi Báhcaveaji čázádatguovllus.
- 3) Meahciráddehus boaldá čuohpahagaid, ja čuohppamiid oktavuodas boaldá maiddá ceakkovuovddi.
- 4) Meahciráddehus dahká veahkkálagaid dutkiiguin plána guovllu goaskimiid ja rievssatfálliid suodjalan dihte. Dán bargui gullá ee. jeavddalaš jahkásaš besiid bearráigeahččan ja bessema lihkestuvvama guorahallan ja dárbbu mielde doaibmabijut bessema dorvvastan dihte.
- 5) Meahciráddehus kárte gáhk koriid gávdnoma meahcceguovllus.
- 6) Meahciráddehus oassálastá meahcceguovllu čukčá- ja rievssatnáliid jeavddalaš čuovvumii. Náliid ovdáneapmi čuvvojuvvo fuođđodádkongolmmačiegahasaiiguin. Meahciráddehus vuodđuda meahcceguovlui golbma odđa fuođđodádkongolmmačiegahasa, maid dat lohka ja raportere jahkásačat, sihke geassit ja dálvit. Gč. Fuođđodikšun.
- 7) Meahciráddehus čohkke dieđuid meahcceguovllu áitatvuoš šlájain ja daid gávdnomis ja náliid ovdáneamis. Meahciráddehus álggaha dárbbu mielde áitatvuoš šlája čuovvuma. Čuovvun oaivvilda šlája valljivuoda, leavvanviidodaga ja dávjá maiddá lassáneami registrerema dihto áigegaskkaid ja dasa lassin eallinbirrasis dáhpáhuvvi nuppástusaid čielggadeami.

#### *Árvalusaid konkrehtalaš birasváikkuhusat*

Dát leat árvalusat, main Meahciráddehus lea ieš doaibmin, ja maid lea danin vejolaš viehka sihkkarit čadahit, beare birasministeriija ruhtada fitnuid. Dušše čuokkis guokte, mii giedahallá Váhčira badjosiid suodjaleami, lea ollu dan duohken mo eará ovttasbargobealit háliidit ja sáhttet oassálastit suodjaleapmái.

Árvalusat leat ekologalaš birasváikkuhusaid dáfus positiivvalaččat. Maiddái árvalusaid ekonomalaš váikkuhus lea goittot guhki vuollai positiivvalaš, dasgo dalle go luondu veadjá bures, de maiddái olbmot vedjet bures. Dasa lassin árvalusat buktet bargovejolašvuodaid.

Árvalusaid sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusaid lea váddáset árvvoštallat. Dieđut luonddu dilis ja dan nuppástusain eai velttakehtá leat olbmuid miela mielde; áinnas jos čielgá ahte juoga geavahanhápmi – vuovdedoallu, boazodoallu, meahcebevdu, guolástus, vánddardeapmi – sáhtá leat vahágin luonddu mánggahápmásašvuhtii dahje luonddu buvttadannávccaide. Sáhtá leat maiddái nu, ahte olbmot, geat ellet gos nu áibbas eará sajis go meahceguovllus dahje dan lahkosiin, bohtet oidnosii gáibádusaideasetguin, jos luonddu dilis vuhttogohtet heajos bealit. Dát sáhtá dagahit sosiálalaš deattuid ja várra váttisge ruossalasvuodaid, dasgo árbevirolaččat olbmot leat hárvánan ieža atnit fuola iežaset áššiin, juoba nu ahte meaddádit, muhto eai leat hárvánan jearahit earáin rávvagiid.

### *Plána ávžžuhusat*

- 1) Galgá dárkkistit láhkamearrádusaid nu, ahte meahcebuollimat sáhttet goittot muhtun muddui gullat luonddusuodjalanguovlluid ja meahceguovlluid lunddolaš proseassaide. Dárkkisteami oktavuodas galgá čielggadit ovdamearkka dihte vástogaskavuodaid ja buhtadusgeatnegasvuodaid vuorddekehtes vahágiid deaivvadettiin.
- 2) Galgá čielggadit buollindustema, bohccuid guohtuma ja lunddolaš headuštusdahkkiid oktasaš váikkuhusaid luonddu mánggahápmásašvuhtii meahceguovlluin ja suodjalanguovlluin. Galgá oheat odđa vugiid luonddu dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheivehan dihte.
- 3) Meahciráđdehus geahččala bálkáhít luonddusuodjalanbargguide báikkálaš olbmuid.

Ávžžuhusat okta ja guokte vuodduvvet vuoddočielggadusain ovdanbohtán áicamii, man mielde meahceguovloluondu lea ovttabealaguvvamin meahcebuollimiid dustema ja olbmo doaimmaid dihte. Vuoddočielggadusat čájehedje ahte luonddu mánggahápmásašvuolta ii biso dušše luondduriggodagaid geavaheami stivremiin, muhto galgá maiddái fuolahit luonddu iežas proseassaid jotkkolašvuodas.

Vuosttas ávžžuhusas lea positiivvalaš ekologalaš váikkuhusa lassin maiddái ekonomalaš ja kultuvrralaš bealli. Jos diktá juoba veháge meahcebuollimiid, de dat sáhtá leat vahágin boazodollui ja eará priváhtaopmodahkii, mii gávdno meahceguovllus. Vai ávžžuhusa láhkamearrádusa rievdadeami birra sáhtášii dohkkehit, de danin galggašii ráhkkanit maiddái vástogažaldagaid čielggadeapmái ja vahátbuhtadusaide. Maiddái árbevirolaš kultuvrrain ávžžuhus manná ruossalassii. Dola, man olmmoš ii hálldaš, atnet álo áittan ja uhcimustá headuštussan. Ovdamearkka dihte čáskadanláhka vuolgá das, ahte buollinsadjái boahtti olmmoš galgá farggamusat čáskadišgoahtit dola. Ná dán ávžžuhusa ollašuttin dáidá leat váttis ja áddjás ášši.

Nuppi ávžžuhusas gávnnavuvvo ahte mii eat vel dieđe doarvái bures, mo buollindusten, bohccuid guohtun ja lunddolaš headuštusat ovttas váikkuhit. Lea dárbu lassedutkamiidda ja odđa vugiide luonddu suodjaleami, dikšuma ja geavaheami oktiiheivehan dihte. Ávžžuhusas eai boade ovdan makkárga negatiivvalaš bealit.

Goalmmát ávžžuhusas, mas ávžžuhit Meahciráđđehusa báikkáhit suodjalanbargguide báikkálaš olbmuid, leat aivve positiivvalaš birasváikkuhusat. Sátni luonddusuodjalus sisoallá Anáris positiivvalaš oppalašmearkašumistis fuolakeahtá negatiivvalaš áittagovaid: Leago jurdda vuodjelit olbmuid oahpes guovllus eret, doalvugo suodjaleapmi bargosajiid, leago suodjaleapmi dušše olggobealde stivrejuvvon ja mo váikkuha Natura 2000? Báikkálaš olbmuid oassálastima suodjalanbargguide lea álkit dohkkehit ja lea juoba buorre ášši. Dat buktá barggu ja áigáboadu guvlui. Báikkálaš olbmuide sáhtá váikkuhit, ja sis leat dábálaččat seamma dahje muhtumussii seamma árvvut go earáinge. Go nuppástusevttohusat bohtet siskkobealde, de daid lea várra álkit dohkkehit. Ávžžuhus lea ná sosiálalaččat, kultuvrralaččat ja ekonomalaččat positiivvalaš.

### 11.3.15 Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan

Dán bihtás eai leat mielde makkárga árvalusat, muhto dás guorahallojuvvojit dušše – nugo bajilčállagis sáhtá oaidnit – ovdal dahkkojuvvon árvalusaid ekonomalaš váikkuhusat dahjege golut Meahciráđđehussii. Vaikko dán oasis eai leatge birasváikkuhusat, de dán oktavuodas gánnáha guorahallat viidáseappot plána ekonomalaš beliid.

Dikšun- ja geavahanplánaid heajos beallin lea leamaš dat, ahte vaikko birasministeriija nannege daid, de dat ii leat goittot mearkašan dan, ahte birasministeriija ja eana- ja meahccedoalloministeriija livččiiga ekonomalaččat čatnasan plánaide. Ekonomiija lea leamaš uhcit dahje eanet bođuid buot dahkkojuvvon plánain. Meahciráđđehus lea ohcan ruhtadeami sihke vánddardan- ja suodjalanbargguide bušeahta dagadettiin, ja vaikko plána fitnut leatge váldojuvvon mielde oassin bušeahtáárvalusas, de eai fitnuide leat goittotge vealttakeahtá gávdnon ruđat. Erenoamážit vánddardeami ovddideapmái lea leamaš dáid jagiid hui váttis fidnet ruđaid. Nuba plána ekonomalaš ulbmilat sáhttet báhcit ollašuvakeahtá.

### 11.3.16 Meahcceguovllu geavaheami stivren boahtteáiggis

#### *Plána árvalus*

- Go dilli rievdá dađistaga, de eai plánas dábálaččat árvaluvvo bissovaš čovdosat. Dan sadjái árvaluvvo meahcceguovllu geavaheami stivrejeaddji proseassa bissovaš doaibman. Sáhtá navdit ahte dál dán plánas árvaluvvon guovddáš čovdosiid – dego vuvddiid giedahallama, astoáiggeanu ovddideami ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid dárbbu – galgá dárkkistit maŋimustá 10–15 jagi geažes. Duon áiggis mánggat dálá lágat, mat váikkuhit meahcceguovllu geavaheapmái, bohtet rievdat. Lea jáhkkimis ahte lágat rivdet – ovdamearkka dihte luonddu-suodjalanláhka, huksenláhka ja meahccejohtalusláhka leat rievdan dáid jagiid. Natura 2000 -prográmma váikkuhusat eai leat vel loahpalaččat čielgan.

Ovdalis máinnašuvvon bissovaš proseassa oaiyvilda dan, ahte Meahciráđđehus dárkkista plána báikkálaččat stivrejuvvon vuogi mielde. Dárkkisteapmi oaiyvilda sierra berošteaddjijoavkkuid gullama ja sin doaivagiid ja fuolaid vuhtiiváldima (oassálasti plánema). Gieldda dáfus dárkkisteami jodiha Meahciráđđehusa ásahan Anára gieldda ovttasbargojoavku.

#### *Árvalusa birasváikkuhus*

Árvalus čuovvu ollásit YVA-lága ja lea birasváikkuhusaid dáfus positiivvalaš.

## 11.4 Váhčira meahceguovlu oassin Natura 2000 -fierpmádagas

### 11.4.1 Luondotiipat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii

Váhčira meahceguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádaga Suoma evttohussii, man birra stáhtaráddi dagai mearrádusa 20.8.1998. Váhčira meahceguovlu -nammasaš Natura-guovllu viidodat lea 157 368 ha. Guovlu lea evttohuvvon váldojuvvot Natura 2000 -fierpmádahkii SCI-guovlun dan suodjalanvuloš luondotiippaid ja šlájaid vuodul. Máinnašuvvon luondotiipat ja šlájat ovdanbuktojuvvojit luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosiin I ja II. Váhčira meahceguovlu -nammasaš Natura-guovlui guoskevaš diehtoskovis leat luondodirektiivva čuvvosa I mielde 11 luondotiippa, main viidásepmosat leat boreála luondduvuovddit (35 %), guorba čielgačázat jávrrit (25 %), áhpejeakkit (10 %), alpiinnalaš ja boreála duottarguolbanat (10 %), muorralágan jeakkit (5 %) ja silikáhtabávttit, maid alde šaddet šattut (5 %). Dasa lassin luondotiippain gávdnojit vel lagešvuovddit, várresiedgabohtut ja humusdoalli jávrrit ja láddot. Uhccánaš leat maiddái duottarjogat ja ádjagat ja dulvevuovddit. Erenoamáš dehálažžan guovllu luondotiippain EU oaidná boreála luondduvuovddiid, áhpejekkiid, muorralágan jekkiid ja dulvevuovddiid.

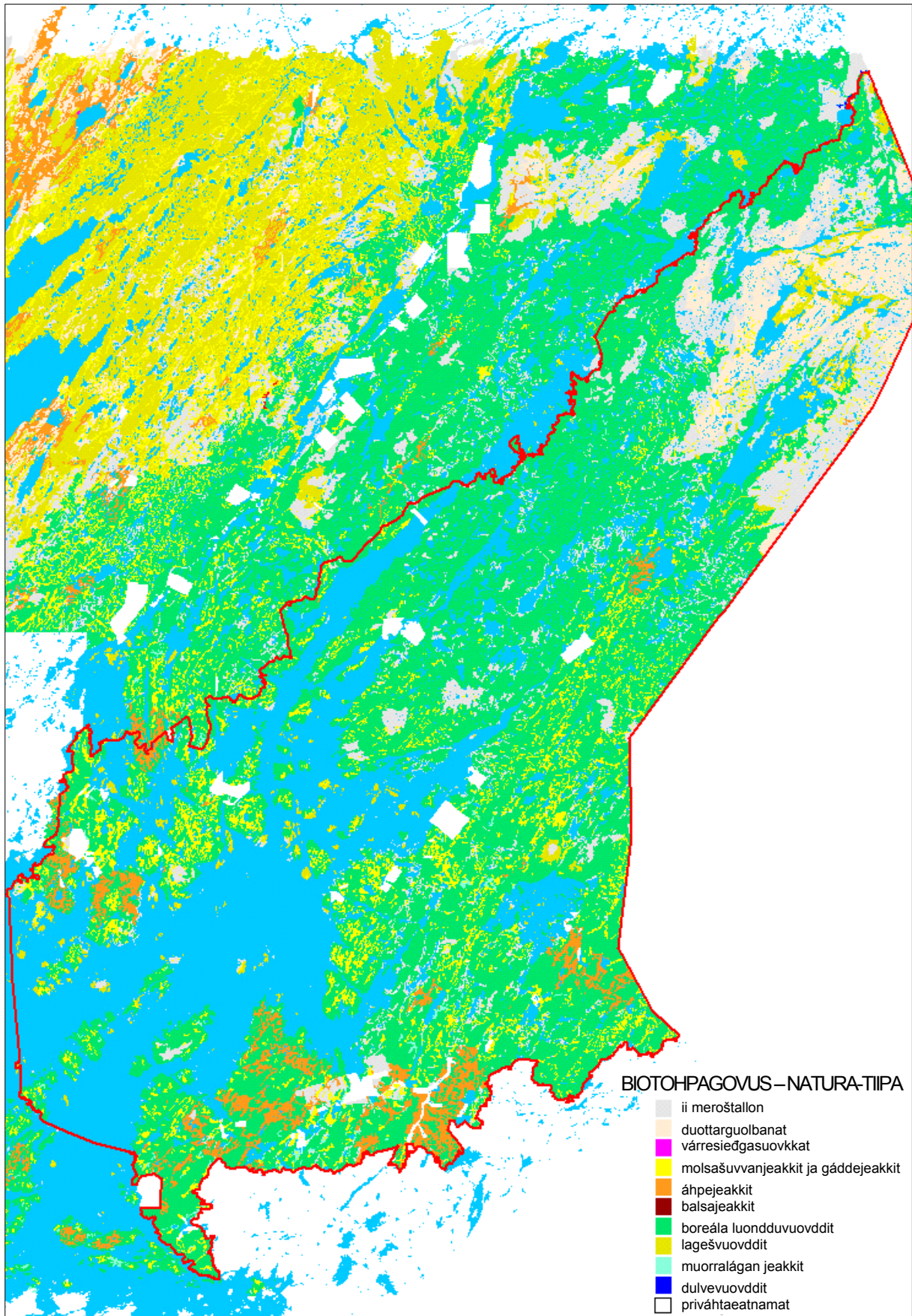
Luonddukárten-prošeavttas jagiid 1996–2000 inventerejuvvojedje buot Davvi-Lappi luonddu-suodjalan- ja meahceguovllut ja vuovdedoalloguovllu buot olggobeale guovllut. Kárten čađahuvvui odđa biotohpainventerenrávvaaga (Eeronheimo 1996) mielde. Kártema boadusin riegádan báikedihtovuogádahkii leat dássážiin váldojuvvon mielde 11 Natura 2000 -luondotiippa (tabealla 2 ja govva 18). Natura -luondotiipaklassifiserema duddjojot ain ovddosguovlui jagi 2002 áigge, ja nuba dieđut eai leat vel áibbas loahpalaččat.

**Tabealla 2.** Luonddukártendieđuid vuodul Váhčira meahceguovllus gávdnojit čuovvovaš Natura 2000 -luondotiipat. Luondotiipat = Natura 2000 -luondotiipat eanaguovllus luonddukártendieđuid vuodul. Gokču % = Natura-diehtoskovis almmuhuvvon luondotiipat, gokču %. \* = eai gula jeaggeovttastumiide.

Luondotiipat	Ha	%	Gokču %
Boreála luondduvuovddit	69 413	45	35
Molsašuvvanjeakkit ja gáddejeakkit*	10 081	6	-
Duottarguolbanat	5 984	4	10
Áhpejeakkit	4 579	3	10
Lagešvuovddit	2 462	2	4
Muorralágan jeakkit*	528	0	5
Dulvevuovddit	3	0	0
Meroštallon Natura-luondotiipat oktiibuot	93 050	60	
Meroštalakeahtá / eai gula Natura luondotiipii	14 078	9	
Várresiedgabohtut			3
Silikáhtabávttit			5
Čázit	49 200	31	
Humusdoalli láddot ja jávrrit			3
Guorba čielgačázat jávrrit			25
Oktiibuot	156 328		
Priváhteatnamat	2 373		

Luondodirektiivva čuvvosa II eallišlájain guovllus gávdnojit diehtoskovi mielde geatki ja čavrris. Luondodirektiivva šlájat leat ráfáidahtton luonddusuodjalanlága vuodul.





**Govva 18.** Váhčira meahcceguovllu ja lahkosiid eanaguovlluid Natura 2000 -luondotiippat luonddukártenmateriála vuodul.

Váhčira meahcceguovllu Natura 2000 -diehtoskovis leat almmuhan guovllus gávdnot 22 EU:a loddedirektiivva čuvvosii I gullevaš loddešlája (tabealla 3). Dáin golbma leat Suoma áitatvuloš- vuodaklassifiserema mielde áitatvuložat.

**Tabealla 3.** Direktiivva 79/409/ETY čuvvosii I gullevaš loddešlájat Váhčira meahcceguovllu Natura-guovllus. Bissovaš = orru guovllus birra jagi. Fárrejeaddji = fárra dálváí eret. Bessejeaddji = besse ja šaddada čivggaidis guovllus / geavaha guovllu lassánanguovlun. Dálvádeaddji = orru badjel dálvvi guovllus. Vuoiŋasteaddji = bessenguovllu olggobeale guovlu, man geavahit fárren-, johtin- dahje lámiáigge. C = dábálaš, R = hárvanaš, V = hui hárvanaš, P = gávdno guovllus, muhto populašuvnna sturrodaga ii sáhte árvvoštallat.

Namma	Bissovaš	Populašuvdna		
		Bessejeaddji	Fárrejeaddji Dálvádeaddji	Vuoiŋasteaddji
Cizášfáli	<i>Falco columbarius</i>		R	
Bearalskuolffi	<i>Aegolius funereus</i>	R		
Bigán	<i>Sumia ulula</i>	R		
Lidnu	<i>Bubo bubo</i>	V		
Gáhkkor	<i>Gavia stellata</i>		R	
Bižus	<i>Pluvialis apricaria</i>		C	
Dovtta	<i>Gavia arctica</i>		C	
Guorga	<i>Grus grus</i>		V	
Čearret	<i>Sterna paradisaea</i>		R	
Njukča	<i>Cygnus cygnus</i>		R	
Ruonájuolčoavžžu	<i>Tringa glareola</i>		C	
Čukčá	<i>Tetrao urogallus</i>	C		
Ruovddagas	<i>Dryocopus martius</i>	V		
Čáihni	<i>Picoides tridactylus</i>	R		
Jeagehávut	<i>Circus cyaneus</i>		R	
Rávgoš	<i>Philomachus pugnax</i>		R	
Loađgu	<i>Asio flammeus</i>			
Áitatvuloš šládja			1–5P	
Áitatvuloš šládja			R	
Áitatvuloš šládja			R	
Gárgogogalsi	<i>Mergus albellus</i>	1–5P		
Bávgoš	<i>Phalaropus lobatus</i>			

Natura-árvalusa maŋŋá lea gárvvásmuvvan Váhčira guovllu birra loddečielggadus (Osmonen 2002), mii dievasmahtta ja dárkkálmuhtta Natura loddedirektiivva čuvvosa dieđuid. Čielggadusa vuodul guovllus gávdnojit 24 šlája, mat bohtet ovdan loddedirektiivvas (tabealla 4).

#### 11.4.2 Plána váikkuhusat

Stáhtarádi mearrádus Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádatevttohusa dohkkeheamis mearkkaša ahte luondusuodjalanlága (1096/1996) 65. ja 66. §:s mearriduvvon vuoigatvuodá- váikkuhusat leat boahtán dáin guovlluin čuovvunláhka. Nuba jos dihto fidnu dahje plána juogo okto dahje go guorahallá eará fitnuiguin dahje plánaiguin ovttas sáhtta mearkkašahttiláhkai raššudit Natura-guovllu luonduárvvuid, de fitnu ollašuhti galgá árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána mearkkašahttiláhkai raššuda Natura-guovllu luonduárvvuid (LsL 66 §). Ovdalis máinnašuvvon luondusuodjalanlágas oaivvilduvvon mearkkašahtti raššudeami ceahkki ja dan čuoziheapmi namalassii daidda luonduárvvuide, mat leat vuodđun guovllu laktimii Natura 2000 -fierpmádahkii, dahká dábálaččat vejolažžan guovllu dábálaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luondusuodjalanláhkii vuodđuduvvi ollašuhttimis ovttaskas dáhpáhusain ii nuppeláhkai daddjojuvvo.

**Tabella 4.** Váhčira meahcceguovllu besnenlottiid loddedirektiivašlájat Váhčira loddečielggadusa vuodul (Osmonen 2002). EN = hui áitatvuložat, VU = vára vuolde, NT = gánnáha dárkot.

Šládja		Áitatvulošvuoda luohkká
Cizášfáli	<i>Falco columbarius</i>	VU
Bigán	<i>Surnia ulula</i>	-
Lidnu	<i>Bubo bubo</i>	-
Gáhkkor	<i>Gavia stellata</i>	NT
Čiekča	<i>Pandion haliaetus</i>	NT
Láfol	<i>Charadrius morinellus</i>	NT
Goaskin	<i>Aquila chrysaetos</i>	VU
Dovtta	<i>Gavia arctica</i>	-
Guorga	<i>Grus grus</i>	-
Čearret	<i>Sterna paradisaea</i>	-
Njukča	<i>Cygnus cygnus</i>	-
Ruonájuolčoavžžu	<i>Tringa glareola</i>	-
Čukčá	<i>Tetrao urogallus</i>	NT
Ruovddagas	<i>Dryocopus martius</i>	-
Čáihni	<i>Picoides tridactylus</i>	NT
Ruksesguškil	<i>Limosa lapponica</i>	NT
Bakku	<i>Tetrastes bonasia</i>	-
Giellavealgu	<i>Luscinia svecica</i>	-
Rávgoš	<i>Philomachus pugnax</i>	NT
Hurri	<i>Tetrao tetrix</i>	NT
Áitatvuloš šládja, 2 st		EN
Gárggogoalsi	<i>Mergus albellus</i>	-
Bávgoš	<i>Phalaropus lobatus</i>	-

#### *Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi*

Luondodirektiivva 92/43/ETY 6. artihkkala njuolggadusain gávnnavuvvo ahte luondotiippaid hárrái suodjalandási lea govttolaš buorre, go

- dan lunddolaš leavvanviidodat ja guovllut, mat das gávdnojit, leat stáddásat dahje viidumin
- sierra ráhkadus ja sierra doaimmat, mat leat dárbbaslaččat dan seailuhan dihte guhki vuollai, gávdnojit ja daid sáhttá várra einnostit boahhteáiggis
- guvlui mihtilmas šlájaid suodjalandási lea govttolaš buorre.

Stáhtarádi mearrádušas (Vn 20.8.1998) lea guđege Natura-guovllu hárrái spesifiserejuvvo mo suodjaleapmi ollašuhthuvvo. Nuba ain máinnašuvvo láhka, man njuolggadusaid mielde dorvvastuvvojat dat luondduárvvut, maid vuodul guovlu lea evttohuvvo Natura 2000 -fierpmádahkii. Váhčira meahcceguovlu ollašuhthuvvo meahcceguovlolága (62/1991) vuodul. Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearrašuvvá meahcceguovlolága ja dikšun- ja geavahanplána vuodul. Meahcceguovlolágas leat meroštallon dat ulbmilat, maid mielde guovlu stivrejuvvo. EU:a luondodirektiivva luondotiippaide ja šlájaid guoskevaš njuolggadusat leat fámus Váhčira meahcceguovllus. Meahcceguovlolága ulbmiliid ollašuhthi dikšun- ja geavahanplána ii raššut guovllu luondotiippaid ja šlájaid govttolaš buori suodjalandási.

#### *Guollečáziid dikšun ja guolástus*

Plána čuoggás Guollečáziid dikšun ja guolástus ovdanbuktojuvvo doaimbajut gusket Natura 2000 -diehtoskoviid čuovvovaš luondotiippaide: guorba čielgačázat jávrrit ja humusdoalli láddot ja jávrrit.

Meahceguovllu mange váldogolganguvlui ii oaččo gilvit dasa vieris guollešlájaid dahje -náliid, jos dulvadanmearrádusain ii leat addojuvvon dasa lohpi. Meahceguovllu guollenáliid genetikalaš buhtisvuohta ii ná šatta áitojuvvot goittot odđa gilvimiid dihte eaige meahceguvlui boade vieris guollešlájat. Luonddudilis sealluhit oaivvilduvvon čáziid árvu guollečáhčín boahdá várra lassánit.

Plánas árvaluvvon doaibmabijut eai áitte Natura 2000 -fierpmádaga luondotiippaid dahje šlájaid govttolaš buori suodjalandási.

### *Meahcivalji ja dan dikšun ja meahccebivdu*

Plána čuoggás Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu árvaluvvon doaibmabijut gusket buot Natura-luondotiippaide, mat gávdnojit guovllus. Dasa lassin doaibmabijut váikkuhit direktiivva 79/409/ETY čuvvosa I loddešlájain vuosttažettiin čukčái.

Meahceguovloláhka ii mudde meahcivaljidikšuma iige meahccebivddu. Plánas eai ná leat eará go muhtun prinsihpat meahcivaljidikšuma ja meahccebivddu stivremis ja árvalusat Meahciráddehusa lohpevuovdimis. Meahciráddehus vuovdá ráddjejuvvon meari dihtoeriid mielde meahcástanlobiid olgobáikegoddelaččaide. Lobiid mearri dárkkistuvvo jahkásaččat bistevas geavaheami prinsihpaid mielde.

Meahciráddehus lea mielde čuovvumin meahceguovllu čukčá- ja rievssatnáliid. Meahciráddehus vuodđuda golbma fuodđodáirkongolmmačiegahasa meahceguvlui. Fuodđodáirkongolmmačiegahasaid vuodđudeami bokte háliidit čielggadit ainge vudoleappot náliid molsašuddama ja daidda váikkuheaddji dahkkiid ovttas RKTL:ain.

Meahciráddehusa luonddukárten ja dasa guoskevas báikeditovuođadat addet buriid vejolašvuodaid dutkat maiddái eallinbirrasiid váikkuhusa šlájaid náliidmolsašuddamii.

Plánas árvaluvvon doaibmabijut meahcivaljis ja dan dikšumis ja meahccebivddus eai raššut Natura 2000 -fierpmádaga luondotiippaid dahje šlájaid govttolaš buori suodjalandási.

### *Čoaggin*

Plánas eai leat čoaggimii guoskevas árvalusat eaige ávžžuhusat. Dán plánas eai leat njuolgo váikkuhusat daidda luondotiippaide dahje šlájaide, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

### *Boazodoallu*

Meahceguovloláhka doarju boazodoalu. Meahceguovloláhka galggašii eará ulbmiliid lassin dorvvastit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra. Dasa lassin meahceguovloláhka addá vejolašvuoda boazodoalus dárbbaslaš geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmái. Meahceguovlolágas eai goittotge gávdno njuolggadusat, mat stivrejit detáljalaččat boazodoalu. Dat leat boazodoallolágas (848/1990). Boazodoalu stivren ii gula Meahciráddehussii.

Meahceguovllut leat oaivvilduvvon boazoguohtoneanan, muhto meahceguovloláhka mearrida guohtoneatnamiid geavaheamis dušše ulbmillaš dásis. ”Luondduealáhusaid dorvvastemiin” oaivvildit dan, ahte guohtoneatnamiid dilli galgá bissut buorrin guhkesáiggeulbmiliin. Jearaldagas leat bistevaš geavaheami prinsihppa. Boazodoalu váikkuhusaid guohtoneatnamiidda sáhttá dohkkehit nu guhká go bohccuid guohtun dáhpáhuvvá bistevaš geavaheami prinsihpa mielde. Dáid jagiid leat fuomášan ahte bohccuid guohtun lea njoahcudan ee. soagi odasmuvvama. Vaikko plánas eai leat árvalusat boazodoalu stivrema birra, de gánnáha ovttaš bálgošiiguin oheat vugiid guohtoneatnamiid dili buoridan dihte.

Boazodoalu váikkuhusat čuhcet guohtuma bokte buot guovllus gávdnojeaddji Natura 2000-luondotiippaide. Plánas eai leat árvalusat boazodoalu stivremis, ja nuba plána ii váikkut Natura-luondotiippaid ja -šlájaid govttolaš buori suodjalandássái.

### *Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi*

#### **Ekologalaččat dikšut oaivilduvvon vuovddit**

Natura-diehtoskovis leat árvoštallan ahte boreála luondduvuovddit leat Váhčira meahceguovllus 35 % Natura-guovllu viidodagas. Luonddukártendieđuid mielde boreála luondduvuovddit Váhčira meahceguovllus leat sullii 45 % guovllu viidodagas (tabealla 2 ja govva 18).

Boreála luondduvuovddiide leat lohkkuojuvvon vuovddit, maid gieraoksegokču lea badjel 10 % (FAO:a meroštallan). 1920–30-loguin riegádan vuovderádjebearvuovddit, vađat, vesábohtut ja nuorra vuovddit eai gula máinnašuvvon meroštallama mielde luondduvuovddiide. Dakkár vuovddit, mat leat giedahallon 1950-logu maŋŋá dálá vuovdegiedahallanvugiiguin dahje main leat šaddadan vuovddi dahje čadahan vesádikšunbargguid, eai maddái gula boreála luondduvuovddiide. Boreála luondduvuovddi meroštallan dahká vejolažžan boares čoakkildančuohppamiid dahje smávvalágan ruovttudárbomuora váldima. Ovddibu vuodul sáhttá gávnahit ahte Váhčira meahceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlluid vuovddit devdet buorre muddui boreála luondduvuovddi meroštallama.

Boreála luondduvuovddit Váhčira meahceguovllus leat 69 413 ha. Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu viidodat lea 9 900 ha. Dat lea sullii 6 % oppa meahceguovllu viidodagas ja sullii 14 % Váhčira meahceguovllu boreála luondduvuovddiid viidodagas. Vuovddiid dikšuma ja geavaheami olggobeallai báhcá sullii 60 000 ha Váhčira meahceguovllu boreála luondduvuovddiin. Vuovdeana ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllus lea 5 700 ha, mii lea 13 % meahceguovllu vuovdeeatnama viidodagas. Luonddukártendieđuid (Sihvo 2001) vuodul Váhčira meahceguovllu vuovdeeatnamis lea beahci oktiibuot 2 576 500 m<sup>3</sup> (tabealla 5).

**Tabealla 5.** Luonddukártendieđuid vuodul Váhčira meahceguovllu muoradaga geassu muorrašlájaid ja váldojoavkkud mielde (m<sup>3</sup>).

<b>Muorrašládja</b>	<b>Vuovdeana</b>	<b>Guorbaeana</b>	<b>Joavdelaseana</b>	<b>Oktiibuot</b>
Beahci	2 576 500	911 500	10 600	3 498 600
Guossa	-	-	-	-
Lodnjesoahki	5 400	-	-	5 400
Soahki	84 500	41 500	600	126 600
Lageš	100	15 800	1 000	16 900
Suhpi	2 800	1 300	-	4 100
Earát	-	-	-	-
<b>Oktiibuot</b>	<b>2 669 300</b>	<b>970 100</b>	<b>12 200</b>	<b>3 651 600</b>

Plánas ovdanbuktojuvvo, mo meahceguovlolága mieldásaš ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovlluid rájit galget mearriduvvot ja čuohppanmolssodeapmi čadahuvvot dán guovllus. Čuohppanárvalus vuodđuduvvá meahceguovlokomitea árvalussii ja dan vuodul dahkkojuvvon meahceguovloláhkii ja lága ákkastallamiidda. Lága mielde ”meahceguovlluid vuovddit bisuhuvvojit luonddudilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin”. Čuohppanárvalus guoská guvlui, mii lea čuhppojuvvon 1920-logu loaipas.

16.–17.9.2002 birasministeriija ja Meahciráđdehusa ovddasteaddjit fitne báikki alde dárkkisteamen Váhčira meahceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlluid. Dárkkisteami oktavuodas sii oahpásmuvve daidda guovlluide, mat leat dán plána mielde árvaluvvon giedahallot vuosttas 15-jagibaji áigge. Dárkkisteamis mannojuvvui čađa Garitnjárgga guovlu. Nubbi guovlu, mii galgá giedahallojuvvo vuosttas 15-jagibaji áigge, lea Mádjitčielggis.

Giedahallanvuloš vuovdegovvosat ja dat ahte maid ákkaid mielde dat välljejuvvojit, dárkkálmuvvet báikki alde čadahuvvon dárkkisteamis. Giedahallanvuloš govvosat dárkkálmuvvet buorebut ja buorebut rádjama plánema oktavuodas. Vuovdegovvosat, mat välljejuvvojit giedahallamii, leat homogenalaš ja sieivalágan muorrás beahcevuovddit. Mieskamuoat ja lastamuorat dain govvosiin leat viehka uhccán. Govvosat, main muoradaga ráhkadusas leat lunddolaš molsašuddamat ja main boreála luondduvuovddi earáge dovdomearkkat leat mearkkašahttiláhkai, guđđojuvvojit giedahallama olggobeallai goittot vuosttas 15-jagibaji áigge.

Vuosttas 15-jagibaji áigge lea plánas árvaluvvon čuhppojuvvo muorra jahkásaččat sullii 3 000 m<sup>3</sup> dahjege oktiibuot sullii 45 000 m<sup>3</sup>. Gaskamearálaš čuohppanjávku hektára ala lea árvvu mielde 30–50 m<sup>3</sup>. Čuohppanvuloš viidodahkan šaddá ná vuosttas 15-jagibaji áigge 900–1 500 hektára.

Čuohppama oktavuodas eatnamis leahkki muoradat ja váldooassi ceaggut báhcán jápma muoradagas guđđojuvvojit vuovdá. Čuohpahagaide guđđojuvvojit maiddái boares háikkat, soagit, šáljat, leabbit ja subit duovddamuorran ja dorvvastit luonddu mánggahápmásašvuoda seailuma. Muoradat, mii guđđojuvvo ceaggut, ja eanamuorat sihkarastet dan, ahte guovllus gávdno dadistaga mieskamuoat. Čuohppamiiguin ja daidda guoskevaš eanaboaldimiin ja ceakkovuovddi boaldimiin lea ulbmil lasihit luonddu mánggahápmásašvuoda – ee. nuorra ahkeluohkáid, soagi ja eará lastamuoraid ja buollámiid šaddošlájaid. Čuohppama ulbmilin lea ná maiddái ovddeštit vuovddi ovdánit boreála luondduvuovdin. Natura 2000 -luondotiiparávagirjiiis gávnnavuvvo ahte hui boares, vánkás vuovddi, masa áibbas iešalddes fargga idášedje ”ráigesajit” ja mieskamuoat, ovdánemi sáhtta jođálmahtit ee. boaldimiin. Ovdeštandohkálašvuoda lasiha čuožáhaga lagasvuohta juoga bures seilon luonddudilálaš dahje dan láhkásaš boares vuovdá.

Ovdalgo plánejuvvojit guovllut, mat galget merkejuvvo čuhppojuvvo, de dáid guovlluid luondduárvvut galget kártejuvvo. Kártemiin čielggaduvvojit guovlluid luondduárvvut ja vejolaš áitatvuloš ealánšlájat.

### **Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide**

Plána árvalus lea ahte Meahciráđdehus čujuha čuohppanbáikki nu lahka gámpá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmo eallinmearkkat báhcet eanaš gámpáid lahkosiidda ja eará guovllut bisošedje meahceguovlluláganin. Ruovttudárbomuora váldojuvvo vuosttažettiin ealli ceakkobeziin. Dáinna árvalusain geahččalit seastit guovllu soahkevuvddiid, mat buorre muddui dušše 1960-logu lastamáhtoroasus ja mat eai leat dan maŋŋá odasmuvvan. Natura-diehtoskovis luondodirektiivva lagešluondotiipii gullá 4 % guovllus. Davvi-Lappi luonddukártenmateriála vuodul lagešvuovddit Váhčira meahceguovllus leat 2 462 ha dahjege 2 % viidodagas (govva 18).

Váhčira meahceguovlu gullá obban nuortalašguvlui, gos nuortalaččain leat dihto sierra-vuoigatvuođat ee. ruovttudárbomuora váldima ektui. Nuortalašlága (253/1995) mielde

Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuoigatvuohta nuvttá váldit dán guovllus leahkki stáhta eana- ja čáhceguovlluin boaldinmuorran stáhtavuvddiin eanamuoraid ja goike muora, ii goittotge huksenmuorran dohkálaš muoraid; ja dasa lassin oažžut vealtameahttun dárbbuide meahcehálddašaneiseválddi čujuheami mielde dihto sajiin huksen-, boaldin- ja eará ruovttudárbomuora.

### **Jurddaboadus**

Jurddaboadusin ovdalis ovdanbuktojuvvon dieđuid vuodul sáhttá gávnnaht ahte plána árvalusat Váhčira meahceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvon vuvddiid muoradaga dikšumis ja geavaheamis ja ruovttudárbomuora váldimis eai raššut boreála luondduvuovddi eaige eará Natura-luondotiippaid dahje šlájaid govttolaš buori suodjalandási.

### *Ruvkedoaibma*

Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii váikkut ruvkeminerálaid ohcamii iige ruvke-doibmii, ja nuba plána ii váikkut daidda Natura-luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. Meahceguovlolága mielde ruvkebire vuoddu-deapmái galgá leat stáhtaráđi lohpi. Ná jos meahceguovllus goas nu gávdno juoga maid gánnáha roggagoahtit, de dákkár fidnu ja dan váikkuhusat daidda luondotiippaide dahje šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, šaddet giedahallojuvvot stáhtaráđis.

### *Eanaávdnasiid váldin*

Plána árvalusas Meahciráđdehus sáhttá ainge vuovdit eanaávdnasiid meahceguovllu siste dáhpáhuvvi smávvalágan huksema dárbbuide.

Nuortalašlága (253/1995) mielde ”nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea stáhta eana- ja čáhceguovlluin, mat leat dán guovllu siste, vuoigatvuohta nuvttá oažžut vealtameahttun dárbbuide meahcehálddašaneiseválddi čujuheami mielde dihto sajiin huksen- ja eará ruovttudárbbu várás čievrra ja deavddaeatnama”.

Plána ii rievdat dálá vuogi iige váikkut daidda Natura-luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

### *Astoáiggeatnu ja turisma*

Meahciráđdehus geahččala ovddidit astoáiggeanu – vuosttažettiin vánddardeami – várrugasat ja vealtá huksemis meahceguovllu golmmeš- ja njelješavádagas, mat leat dán guovllus buot eanemus meahceguovlluláganat. Árvalus lea dahkkojuvvon meahceguovloiešlági seailuhan dihte ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte. Árvalus ii goittot hehte ovdamearka dihte boazodoalus dárbbášlaš rusttegiid huksema, muhto árvalus stivre Meahciráđdehusa iežas doaimmaid. Árvalus guoddá goittot vejolašvuoda astoáiggeanu ovddideapmái ovtteš- ja guvttešavádagas, iige dat leat áibbas veadjemeahttun maidái golmmeš- ja njelješavádagas.

Plána árvalusas ávdin- ja várrenstobuid geavahanulbmil ii nuppástuva. Merkejuvvon skohtermáđijat ja fanastallan- ja meallunjohtolagat seilot. Ulbmilin lea ahte boares johtolagat seilot. Váikkuhusat Natura 2000 -luondotiippaide čuhcet vuosttažettiin skohtervuodjima bokte (gč. Johtalus ja johtaleapmi).

Plána árvalusas astoáiggeanu stivrema ja plánejuvvon avádatjuogu bokte dorvvastuvvo guovllu Natura 2000 -luondotiippaid ja šlájaid govttolaš buorre suodjalandási.

### *Johtalus ja johtaleapmi*

Meahciráđdehusa ulbmilin ii leat lasihit meahcejohtalusa meahceguovllus. Meahciráđdehus ii vuodđut meahceguvlui meahcejohtaluslága mielđasaš skohterjohtolagaid. Meahceguovllu dálá skohtermáđijat bisuhuvvojit. Meahciráđdehus miediha geasiáigái meahcejohtaluslobiid dálá máđijaide meahceguvlui dušše dihto dáhpáhusain ja hui mávssolaš sivaide dihte.

Báikegoddelaččain lea vuoigatvuohta nuvtá ja friddja johtalit skohteriin stáhta hálldašan guovlluin. Dán ”friddja” vuoigatvuhtii dán plánas ii guskojuvvo. Dálvvi áigge dáhpáhuvi meahcejohtalus stivrejuvvo merkejuvvon skohtermáđijaiguin. Máđidja meahcis lea sullii gaskamearálaččat mehtera govddu. Viidodaga dáfus dan váikkuhus luonddukártendieđuid vuodul Natura 2000 -luondotiippaide Váhčira meahceguovllus lea čuovvovaš: molsašuvvanjeakkit ja gáddejeakkit 1 ha, áhpejeakkit 0,9 ha, boreála luondduvuovddit 1,6 ha ja muorralágan jeakkit 0,1 ha. Skohtermáđidja čuohcá nappo oktiibuot 3,6 ha:a viidodahkii (0,004 %) Váhčira meahceguovllu Natura 2000 -luondotiippain. Dasa lassin skohtermáđija váikkuhus čázádagaide ja daidda luondotiippaide, mat eai gula Natura 2000 -luondotiippaide, lea 21,4 ha.

Plánas eai leat árvaluvvon nuppástusat meahcejohtaluslobiid miediheapmái dálvvi áigái. Meahcejohtalusa stivrema bokte leat sáhtán sakka geahpedit heajos váikkuhusaid. Skohtermáđijat eai áitte daid luondotiippaid ja šlájaid govttolaš buori suodjalandási, maid vuodul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -fierpmáđahkii.

### *Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi*

Meahceguovlolágas bisuhuvvui vejolašvuohta luohpadit geavahanvuoigatvuođaid luondduealáhusaid ulbmiliidda. Plána árvalusas Meahciráđdehus luohpada geavahanvuoigatvuođaid boazodoalu dárbbuide daidda bálgosiidda, mat leat meahceguovllu siste. Árvalus bisuha dálá vuogi.

Meahceguovllu ovttešaváđahkii Meahciráđdehus sáhtá luohpadit geavahanvuoigatvuođaid guolástanulbmilii dakkár ohccái, guhte deavdá luondduealáhusaid ruhtadanlágas (45/2000) ásahuvvon eavttuid. Árvalus bisuha sullii dálá dili.

Ámmátlágan guolástusa várás Meahciráđdehus sáhtá láigohit guolástusa doarjjabáikki Sáhpánjárdga guollegiättis dahje erenoamáš mávssolaš sivaide dihte eará sajis meahceguovllu ovttešavádagas. Dáinna árvalusain leat háliidan guodđit ámmátguolásteaddjiide vejolašvuođa oážžut doarjjabáikeyguovllu. Geavahanvuoigatvuođasoahpamušat dahkkojuvvojit mearreáigái. Jos doarjjabáikki geavahanulbmil nuppástuvvá nu ahte manná meahceguovlolága vuostá, de Meahciráđdehus sáhtá burgit soahpamuša. Plána árvalus oaivvilda dan, ahte odđa doarjjabáikeyguovllut eai lassán dahje lassánit hui uhccán.



Nuortalašlága (253/1995) mielde nuortalašguovllus ássi nuortalaččain lea vuoigatvuohta nuvttá cegget Meahciráddehusa lobiin boazo-, meahcebevdo- ja guolástanbarttaid, guollekealláriid ja vuorkkáid dárbbaslaš sajiide. Dasa lassin nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuoigatvuohta stáhta eana- ja čáhceguovlluin, mat leat dán guovllus, nuvttá doallat sátkkuid ja guolástanbiergasiid goikadansajiid almmá sierra lobi haga.

Plána árvalusat eai váikkut Natura 2000 -luondotiippaid dahje šlájaid govttolaš buori suodjalandássi.

### *Luonddusuodjalus*

Meahciráddehus dahká veahkkálagaid dutkiiguin plána guovllu goaskimiid ja rievssatfálliid suodjalan dihte. Geavadis Meahciráddehus jahkásaččat bearráigeahččá besiid ja dárkkista bessema lihkestuvvama ja dárbbu mielde dorvvasta bessema. Plána árvalusas Meahciráddehus kárte direktiivašlájaid gullelaš gáhkora gávdnoma meahceguovllus. Plána álgoárvalusa gárvvásmuvvama maŋŋá lea čielggaduvvon loddešládjadilli (Osmonen 2002), mas lea čielggaduvvon mángga earáge loddedirektiivašlájá gávdnon meahceguovllus. Bearráigeahččamiin ja kártemiiguin geahččalit bisuhit ja buoridit direktiivašlájaid govttolaš buori suodjalandási.

Meahciráddehus lea dán dikšun- ja geavahanplánaárvalusa gárvvásmuvvama maŋŋá válmmaštallan fitnu, mas kártejuvvo johkaskálžžuid gávdnon ja populašuvnnaid dilli Davvikalohta davvenuerttageahčen. Fidnui lea ohccojuvvon Barents Interreg III A Kolkarctic -ruhtadeapmi. Suoma hárrái Váhčir lea mávssolaš guovlu dán fitnus.

Meahcebuolimiid beaktilis dusten dáid maŋimus logiid jagiid áigge lea hehtten nuorra ahkeluohkáid riegeami ja soagi odasmuvvama. Plánas árvaluvvon eanaboaldimiid ja ceakkovuovddi boaldima bokte sáhtta ahkeráhkadusa ja muorrašládjaráhkadusa dáfus ovttabealat vuovdeguovlluid mánggabealagahttit, ja dákkár doaimbijut dorvvastit bealiteaset guovllu govttolaš buori suodjalandási.

Meahciráddehus čuovvu guovllu luonddu dili ja dan nuppástusaid ja fuođđonáliid ovdáneami ja čohkke dieđuid dain áitatvuloš šlájain, mat gávdnojit guovllus. Čuovvumiid bokte, plána árvalusa bokte ja ekologalaččat dikšut oavvilduvvon vuvddiid, astoáiggeanu, johtalusa ja johtaleami ja eará doaimmaid dárkkistemiiguin guhkimustá 10–15 jagi gaskkaid dorvvastuvvo guovllu govttolaš buorre suodjalandási.

### *Čoahkkáigeassu*

Plána árvalusat eai čuoze funet daidda luondotiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga Suoma evttohussii. Dasa lassin plána dorvvasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma boahhteáiggisge earret eará meahcejohtalusa stivremiin, áššáigullelaš oahpistan- ja bálvalanrusttegiiguin, guovllu luonddu dili čuovvumiin ja bearráigeahččamiin.

**Čoahkkágeassun sáhtta gávnnaht ahte Váhčira dikšun- ja geavahanplána ovddida Váhčira meahceguovllu ja Váhčira Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Plána lea ná dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvamis.**



**Birasministeriija nannenreive**

BIRASMINISTERIJA

Beaivemearri  
22.10.2007Dnr  
YM15/5741/2001

Meahciráđdehus

Čujuheapmi Meahciráđdehusa reivvet Birasministeriijai Dnr 1238/40/99/3.12.2001 ja 4384/623/2003/20.3.2007

Ášši Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

**Ášši válmmaštallan**

Meahciráđdehus lea 3.12.2001 sádden Birasministeriijai Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannenláhkai meahceguovlola (62/1991) 7 §:a vuodul. Dan maŋŋá Meahciráđdehus lea dievasmahtán plána nu, ahte lea árvvoštallan plána váikkuhusaid Váhčira meahceguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide (lohku 11.4 Váhčira meahceguovlu oassin Natura 2000 fierpmádagas). Meahciráđdehusa bivdaga vuodul Sámediggi doaimmahii 16.6.2006 árvvoštallama dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sáme kultuvrii. Go Davvi-Lappi luondduriggodatplána dárkkisteami oktavuodas jagiid 2005-2006 mearriduvvui luhppojuvvot Davvi-Lappi meahceguovlluid čuohppamiin, de Meahciráđdehus lea dahkan 20.3.2007 beivenčuvvosa Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánii dákko bokte. Seammás plána lea dárkkistuvvon Vironjargga (Vironjargâ) fuolahan- ja gozihanstobu ja Interreg-Tacis -fidnun plánejuvvon Piilola meahcebálgá ráhkadeami hárrái. Eará osiin Meahciráđdehus ii leat rievdadan plána.

Birasministeriija lea bivdán, nu ahte lea váldán vuhtii ráđdehusa árvalusa ákkastallamiid, Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána birra sierra ministeriijaid ja guovddášvirgedoaimmahagaid sihke Bálgosiid Ovtastusa ja Sámedikki cealkámušaid. Fidnejuvvon cealkámušaid mielde plána lea adnojuvvon dábálaččat buorin vuodđun Váhčira meahceguovllu dikšumii ja geavaheapmái. Sámediggi dan sadjái háliidivččii ministeriija guoddit nannekeahttá dikšun- ja geavahanplána, dasgo lága vuolitdássásaš njuolggadussan dat Sámedikki mielas gáržžida sámiide vuodđovuogatvuotahan dorvvastuvvon kultuvrrain ja dasa gullelaš ealáhusaiguin bargama.

Guovddážiis ovdalis máinnašuvvon cealkámusain ovdanbukton áššiin leat leamaš doivojuvvon nuppástusat Váhčira dikšun- ja geavahanplána dievasmahttimiin ja maŋimus beivemis. Ng. Piilola meahcebálgá ráhkadeapmi gal lea bohciidahtán ruossalas oainnuid, ja nuba Anára gieldda lea árvalan ahte galggašii lágiduvvot odđa cealkámuš- ja gullanmeannudeapmi dikšun- ja geavahanplána divvojuvvon veršuvnnas. Dasa lassin gieldda mielas Meahciráđdehusa meahceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid giedahallama njoahcivuohta čuočcá Anára gielddalaččaid vuoigatvuodadorvui iežaset ássanbirrasa ja luondduriggodagaid ávkinatnimis. Birasministeriija sádde cealkámušaid, maid lea ovdal ožžon, Meahciráđdehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtii váldinláhkai Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuhdettiin.

## ČUOVUS 1. 2(5)

Sámedikki stivra lea 7.6.2006 giedahallan árvvoštallama Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámiid kultuvrii ja dat lea doaimmahuvvon Meahciráđdehussii váldojuvvot mielde dikšun- ja geavahanplána čuovusin. Čeahkkáigeassun Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas Sámediggi gávnnahe ahte "plánas leat plánenvuogi ja plána sisdoalu hárrái moanat čuoggát, mat leat sihke meahcceguovlolaš njuolggadusaid ja ulbmiliid vuostá ja mannet ruossalassii sámiid vuoigatvuodaid dorvvastemiin. Dikšun- ja geavahanplána čuohcá lága ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid vuostá sámedikkuvrii gullevaš ealáhusaide, erenoamážit vejolašvuodaid bargat boazodoaluin dilis, goas meahcceguovlolaška bodii fápmui ... Sámediggi sámiid virggálaš ovdasteaddjin vuostálastá plána nannema dán hámis maiddái dan sivas ahte plánas eai leat oppa sáhttange váldit vuhtii meahciráđdehussilágas daddjojuvvon sámedikkuvrra dorvvastangeatnegahttima eaige ovtadássásašvuodalaš addin vejolašvuoda sámiid posiitiivlaš sierragiedahallamiin."

Birasministeriija lea 2.10.2003 ja 20.6.2007 deaivvadan Sámedikkiin ja ráđđádallan dainna, nugo sámediggelága 9 §:s daddjojuvvo, ja dán ráđđádallamiin leat giedahallan earret eará Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

### **Plána guovddáš ulbmilat ja ákkat**

Meahciráđdehus lea dahkan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan dárkkistemiid nu, ahte lea gullan báikkálaš ja guvllolaš berošteaddji joavkkuid ja guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusbargiid vuoigatvuodát ja sin doaimmaid prinsihpat leat maiddái guorahallon. Válmmaštallamis plána lea hábmejuvvon nu, ahte dat dorvvasta Váhčira meahccáivuoda seailuma ja sámedikkuvrrain ja luondduealáhusaiguin bargama. Daiguin gilvaleaddji eanageavahanhámit leat gáržžiduvvon. Meahcceguovllu váimmusoasit seilot measta ollásit luondduealáhusaid anus. Vuvddiid guođđin ollásit vuovdedoalu olggobeallai váikkuha maiddái Váhčira meahccáivuoda ja luonddudili seailumii ja ovdáneapmái.

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas dahkkojuvvojit dikšuma ja geavaheami guovddáš vuodđoprinsihpat ja sohppojuvvojit oktasaš doaibmaprinsihpat. Plánas eai dábalaččat mearrit geavtlaš operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka dihte doaimmaid áigedávvalis, ovttaskas geavahansoahpamušaid dahkamis, rusttegiid dárkilis báikkis ja lohpeveriin jna. Mánnggaid doaibmabijuid šaddá guorahallat guđege dáhphusa hárrái sierra ja dárkileappot plánat, ja dákkár plánaid vuodul dahkkojuvvojit dasto mearrádusat. Plánas vulgojuvvo das, ahte ekologalaččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat bastevaš dilli galgá seailuhuvvot dahje buoriduvvot dakko bokte go meahcceguovlolaška addá dasa vejolašvuodaid.

Meahcceguovlolaš riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuodđoláhkaválgagoddi celkkii dikšun- ja geavahanplána birra dan, ahte das eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Váljagotti mielas plána ii hehte báikkálaš olbmuid meahcebevuddu, guolástusa ja boazodoalu iige earáge daidda buohtastahtti guovllu árbevirolaš geavahanhámi (PeVL 6/1990 vp s. 1).

Váhčira meahcceguovlu gullá measta ollásit nuortalašlága (259/1995) 2 §:a mielásaš nuortalaččaid ruovttuguvlui, mas nuortalaččain leat guoskevaš lága dorvvastan sajádat ja vuoigatvuodát. Dasa lassin meahcceguovllus leat boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága

(45/2000) mieldásaš doarjjabáikeguovllut ja boazodoallolága (848/1990) mieldásaš gámpát ja eará rusttegat. Dasa lassin meahceguovlu fállá murjen-, guolástan- ja meahcástanvejolašvuodaid ja dakko bokte áigái bohtolasi daidda, geat barget eará ámmáhiiguin. Luondduealáhusaiguin bargan mángga hámis gullá oassin báikkálaš kultuvrii.

Erenoamážit turismma ja olgobáikegoddelaččaid lustageavaheami hárrái Meahciráđđehus lea geahččalan leat viehka várrugas. Dálá johtolagat ja rusttegat bisuhuvvojit, muhto odđa bálvalanrusttegiid ii leat báljo jurdda lasihit boahhtevas logi jagi áigge. Plánas árvaluvvo ahte okta odđa mohtorgielkávuojáhatohtavuoha galggaši dihkkáduvvot Avvila-Čeavetjávrrí mohtorgielkávuojáhagas Anára-Čeavetjávrrí mohtorgielkávuojáhahkii. Olgobáikegoddelaččaide eai maiddá almmá sierra siva dihte miedihuvo geasiáigásaš meahcejohtaluslobit. Buot gávppálaš doaimma lea smávis ja dasa galgá leat lohpi. Go meahceguovllu dikšun- ja geavahandoaimmat plánas biddjojuvvojt 1. ja 2. avádagaide Anárjávrrí lahkosiidda ja čohkkejuvvo mohtorfievrruiguin johtalepmi dihto johtolagaide, de ná ovddiduvvojit meahceguovlolága ulbmilat.

### **Plána oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuttimis**

Váhčira meahceguovlu gullá Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii. Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuoigatvuodaváikkusat leat guovllus fámus. Jos fidnu dahje plána juogo okto dahje ovtas eará fitnuiguin dahje plánaiguin sáhttá mearkkašahttiláhkai čuohtit Natura-guovllu luondduárvvuide, de fitnu ollašutti galgá árvoštallat váikkusaid (LSL 65 §). Eiseváldi ii oáččo miedihit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkusaid árvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána čuohtá mearkkašahttiláhkai Natura-guovllu luondduárvvuide (LSL 66 §).

Om. luonddusuodjalanlága oaivvildan mearkkašahtti čuohtima dássi ja dan guoskadeapmi namalassii daidda luondduárvvuide, mat leat guovllu Natura-fierpmádahkii laktima vuodđun, addá dábálaččat vejolašvuoda geavahit guovllu dábálaš vuogi mielde, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvi ollašuttimis ii ovttaskas dáhpáhusaid birra nuppeláhkai daddjojuvvo. Dál nannenláhkai leahkki Natura-guovllu ollašuttinvuohkin lea meahceguovloláhka. Meahceguovlolágas leat meroštallon dat ulbmilat, mat stivrejit guovllu geavaheami iige guovllu laktin Natura 2000 fierpmádahkii rievdat iešalddes dán ášši. Dát lea gávnnahuvvon maiddá stáhtaráđi mearrádusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpmádatevttohusa dohkkeheami birra guolástusa, meahcebevdu ja eará luondduealáhusaid hárrái.

Meahciráđđehus lea laktán Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánii dárkilet árvoštallama birasváikkusain ja árvoštallama plána váikkusain meahceguovllu luondduárvvuide. Daid vuodul Birasministeriija geahččá ahte dikšun- ja geavahanplána ii dagat dakkár váikkusaid, mat mearkkašahttiláhkai čuožášedje Váhčira meahceguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide. Plána sáhttá árvoštallat ovddidit luondduárvvuid seailuma ja dat lea dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuttimis.

### **Nannen ja joatkkadoaimmat**

Meahceguovlolága ulbmiliid birra; guovlluid meahccáivuoda seailuheamis, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteamis ja luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid

## ČUOVUS 1. 4(5)

ovddideamis galgá fuolahit meahceguovlluid dikšumis ja geavaheamis mearridettiin. Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čielggadusosiiguin lea mánggabealat áššegirji, mii addá buori vuodu lágidišgoahtit meahceguovllu dikšuma ja geavaheami. Plána ovddida dálá láhkamearrádusaid olis maiddá birasheaduštusaid ovddalgihtiihehttema ja vejolašvuodaid bargat sámekultuvrrain Váhčira meahceguovllus.

Birasministeriija mielas Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen vástida meahceguovlolága ulbmiliid ja ovddida lága ollašuttima. Danin Birasministeriija nanne Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána maŋŋelis máinnašuvvon spiehtastagaiguin ja fuopmášuhttimiiguin nugo dat boahtá ovdan Meahciráđđehusa refereansareivviid (1238/40/99/3.12.2000 ja 4384/623/2003/20.3.2007) čuvvosiin.

Meahceguovllu muoradaga ja dan dikšumii ja geavaheapmái guoskevaš dikšun- ja geavahanplána logus (4.6) čuoggá 4.6.2 Birasministeriija ii nanne dan hámis, muhto teavstta sadjái boahtá dikšun- ja geavahanplána beivenčuvvosa Vuovdedoallu -lohku ja dasa guoskevaš odđa árvalus. Plána Lustageavaheapmái ja luondduturismii guoskevaš logu (4.10) čuoggá 4.10.2 árvalusas 4 daddjojuvvo: "Meahciráđđehusa anus leat - vuosttažettiin bearráigeahččan- ja fuolahandoarjjabáikin, nuppádassii Meahciráđđehusa gussiid dahje áššehasaid várás - Vironjárgga, Állisjávri (Állisjávri) ja Rádjoaivvi (Rájiuáivi) gámpát. Dáid gámpáid geavahanulbmil seailuhuvvo ovdežin." Máinnašupmi Meahciráđđehusa gussiid ja áššehasaid geavaheamis ii leat spesifiserejuvvo ja lea váilevaččat ákkastallon, ja nuba Birasministeriija guoddá dan nannekeahhtá ja gáibida, ahte guoskevaš gámpáid geavahanulbmil galgá laktásit gozihan- ja fuolahanbargguide. Jos gámpáid geavahanulbmila háliida rievdadit dahje viiddidit das mii ovdalis máinnašuvvo, de das galgá dahkat sierra plána ja árvalusa Birasministeriija nannenláhkai.

Lustageavaheapmái ja luondduturismii guoskevaš logu (4.10) árvalus nr 5 addá vejolašvuoda maiddá árvalusaid 2-5 dárkkisteapmái sullii 10 jagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Árvalussii nr 6 guoskevaš čielggadusas birasváikkuluslogus (11.3.10.) siiddus 107 daddjojuvvo ahte Meahciráđđehussii vejolaččat sirdašuvvi gámpáid sáhtta muhttit maiddá virggálaččat ávdinstohpun. Doaibmabidjoárvalusas dát ii máinnašuvvo, ja nuba geavahanulbmila ii sáhte rievdadit almmá ahte plána rievdaduvvo dahje dárkkistuvvo dáikko bokte. Ministeriija mielde dallege dárkkistuvvon plánat dahje ovdamearkka dihte vejolaš odđa huksen (vrd. čuokkis 1., "Meahciráđđehus ii hukse maidige meahceguovllu 3. ja 4. avádagain." ja lohku 11.3.10 siidu 105) gáibidit dárkilet plána ja Birasministeriija nannema, vai šattašedje oassin lágafámolaš Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas.

Meahcejohtalussii guoskevaš logu (5.7) árvalusa nr 5 ektui ministeriija gávnnahe ahte mohtorgielkávuojáhagaid ja eará johtolagaid huksemis dahje jávkadeamis oassálasti plánema bokte galgá maiddá dárbbu mielde dahkat odđa plána ja bidjat dan Birasministeriija nannenláhkai. Dát fuopmášahttin guoská viidáseappotge plána logus 10. čilgejuvvo meahceguovllu geavaheami stivrejeaddji bissovaš, báikkálaččat stivrejuvvo prosessii ja dasa guoskevaš vejolaš rievdadusaide ja dárkkálmuhttimiidda. Dasa lassin gávnnavuvvo ahte meahcejohtalusa ja luondduriggodagaid geavaheami stivremis ja goziheamis leat ollisvuohčan mearkkašahhti hástalusat, maid ii sáhte čoavdit dušše meahceguovlolága mieldásaš dikšun- ja geavahanplána vuodul. Stivrema ja goziheami mearkkašumi deattuha dat, ahte dikšun- ja geavahanplánas eai árvaluvvo rievdadusat meahcejohtaluslobiid miedihnavuohká eai eige lobiid miedihaneavttut spesifiserejuvvo menddo dárkilit.

Ruvkedoibmii guoskevaš logu (4.8, Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat -čuokkis) hárrái Birasministeriija gávnnahe ahte meahceguovloláhka bidjá vejolaš ruvkedoaimma álgaheami

erenomáš guorahallama vuollai, dasgo ruvkedoibmii galgá leat stáhtaráđi lohpi. Lobi miedihanvejolašvuodaid guorahaladettiin galget válđojuvvot vuhtii maiddái eará go ekonomalaččat mearkkašahti áššit. Váhčira meahceguovlu gullá maiddái Natura 2000 - fierpmádahkii, ja nuba ruvkelága (503/1965) 71 §:a mielde ruvkelága mielđásaš lohpeášši čoavddedettiin ja eará eiseváldemearrádusa dagadettiin ja muđui ruvkelága mielđásaš doaimbajiu dagadettiin galget čuvvojuvvot luonddusuodjalanlága njuolggadusat Natura 2000 - guovlluid hárrái.

Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš logu (11.3.12) prinsihpat ja árvalusat ovddidit meahceguovlolága ulbmila. Birasministeriija mielde goittotge geavahansoahpamušaid dahkamis galggašii geahččalit nu ovttalágan meannudeapmái go vejolaš sierra meahceguovlluin.

Birasministeriija deattuha Váhčira meahceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuttimis goziheami ja váikkuhusaid árvoštallama ja daid vuodul dahkat jurddašuvvon doaimmaid mearkkašumi earret eará geahpedan dihte daid heađušstandahkkiid, maid Sámediggi buktá ovdan iežas árvoštallamis. Birasministeriija sáhtta ákkastallon siva dihte dohkkehit dikšun- ja geavahanplána rievadanevttohusaid, mat vejolaččat ovddidit meahceguovlolága ulbmila, jos láhkaásahanákkat dahje guovlluid hálddašan- ja geavahanákkat rivdet eará sivaiddi dihte go meahceguovlolága dihte, dahje dáhpáhuvvan ovdáneapmi muđui addá ákkaid dárkkistit plána.

Birasministtar

Kimmo Tiilikainen

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi birasguovddáš

Anára gielda

Sámediggi

Muttošjávrrí, Njávdáma, Báhcaveaji ja Váhčira bálgosat

Lappi luonddusuodjalanbire

## **Plána beivenčuovus**

Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána lea gárvvásmuvvan ja sáddejuvvon birasministeriija nannenláhkai 2001:s (plánaárvalus lea beivejuvvon 24.1.2001). Dán maŋŋá plánii laktinláhkai lea dahkkojuvvon Natura-dievasmahttin 2002:s. 2004:s Meahciráđđehus bivddii sámedikkis árvvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii. Ovdal árvvoštallama dahkama plána jorgaluvvui sámegillii. Sámediggi doaimmahii bivdojuvvon árvvoštallama 2006:s. Jagiid 2005–2006 Davvi-Lappi luondduriggodatplána beivejuvvui. Dán beivemis dahkkojuvvojedje mearrádušat, mat váikkuhit maiddái Váhčira meahceguovllu geavaheapmái.

Ovdalis máinnašuvvon sivaid dihte plánenproseassa lea bistán guhká ja plánii lea dárbu dahkat čuovvovaš rievdadusaid ja lasáhusaid.

### *Vuovdedoallu*

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi]

Davvi-Lappi luondduriggodatplána dárkkisteami oktavuodas mearriduvvui ahte Davvi-Lappi meahceguovlluid čuohppamiin luhppojuvvo.

### **Ođđa árvalus vuovdedoalu hárrái:**

Váhčira meahceguovllus ii čuhppojuvvo iige vuvdojuvvo muorra vuovdeindustriija dárbbuide. Ruovttudárbomuora sáhtá vuovdit plána árvalusaid mielde guovllu ássiide ja barttastalliide. Váhčira meahceguovllus sáhtá čujuhit guovlluid nuortalašlágas daddjojuvvon muorraváldimii. Boaldinmuoraid váldimis čuvvojuvvojit plána vuoddonjuolggadusat. Vuvddiid vejolaš ovdeštandoaimmat (ee. buollánjoatkka) leat vejolaččat doaimbadijoplána mielde, mii dahkkojuvvo sierra.

### *Vironjargga (Vironjargá) fuolahán- ja gozihanstobu huksen*

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma]

Dálá gámpá, mii lea Meahciráđđehusa bargoanus, lea gillán guohpavahágiid. Meahciráđđehusa ulbmilin lea gaikkodit boares gámpá ja hukset sadjái ođđa vistti guhkkeli gáttis. Gámpá bálvalivččii Davvi-Anára bálvalanrusttegiid fuolahusa, meahcegoziheami ja luonddusuodjaleami čuovvunbarguid. Gámpá geavahuvvošii dušše Meahciráđđehusa bargodoaimmain ja eiseváldedoaimmain.

### **Árvalus formulerejuvvo gámpá hárrái čuovvovaččat:**

Meahciráđđehus hukse Vironjargga fuolahán- ja gozihanstobu sadjái ođđa stobu huksenlobi mielde. Ovdeš stohpu gaikkoduvvo. Ođđa stohpu lea oaivvilduvvon geavahuvvot dušše Meahciráđđehussii gullevaš bargodoaimmain ja eiseváldedoaimmain.



*Piilola meahcebálgá ráhkadeapmi*

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma]

Dál lea jođus moattejagáš (6.3.2006–30.10.2007) Interreg–Takis-fidnu Anára–Báhčaveaileagi luonddusuodjaleami ja luondduturisma doarjun dihte. Fitnus leat mielde Suoma, Norgga ja Ruošša biraseiseválddit, gielddat ja turismafitnodagat.

Okta fitnu konkrehtalaš ulbmil lea merket ja ráhkadit meahcebálgá Suoma Kessis Njammijávri (Njammijávri) Piilola bokte ráji rastá Norgga Báhčaveaileahkái. Dát bálggis lea juo dál Suoma bealde gitta Njammijávri rádjai dáluid gaskasaš boares bálggisin. Odđa bálggis boadášii dušše Njammijávris riikkaráji rádjai. Ulbmilin lea ráhkadit bálgá meahceguvlui heivvolaš vuogi mielde smávvasit nu, ahte ráhkadeamis váldojuvvošii vuhtii luonddudilli. Odđa bálvalanrusttegin bálgá gurii boadášii okta dolastallanbáiki, mas livččii áššáigullelaš boaldinmuorra- ja bázahus-fuolahus. Dolastallanbáiki boadášii gosa nu Skáidejávri (Skáidáájávri) ja Goldinjávri (Koldem-jávri) birrasiidda. Bálggis šattašii avádahkii 3. (Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána árvalusas 24.1.2001 lea várrejuvvon johtolatráigi dán oktavuoda várás.)

Maiddái Davvi-Lappi eanagoddelávas (Lappi Lihttu dohkkehan 19.5.2006), mii lea dál biras-ministerijias nannenláhkai, lea olgolihkadanjohtolatlinnjá merkejuvvon kártii.

**Árvalus:**

Meahciráđdehus sáhtta merket ja ráhkadit meahcebálgá dárbblaš rusttegiiguin gaskii Kessijávri–Njammijávri–Piilola rádjerasttildanbáiki.

## **Birasministeriija nannengirjji vuodul plánii váldojuvvon rievdadusat**

### *LOHKU 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi*

**Birasministeriija:** Meahcceguovllu muoradahkii ja dan dikšumii ja geavaheapmái guoskevaš dikšun- ja geavahanplána logu (4.6) čuoggá 4.6.2 birasministeriija ii nanne dan hámis, muhto dan sadjái boahhtá dikšun- ja geavahanplána beivenčuvvosa Vuovdedoallu-lohku ja dasa guoskevaš odđa árvalus.

### **Beivenčuovus:**

#### *Vuovdedoallu*

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi]

Davvi-Lappi luondduriggodatplána dárkkisteami oktavuodas mearriduvvui ahte Davvi-Lappi meahcceguovllut eai šat čuhppojuvvo.

### **Beivenčuvvosa árvalus vuovdedoalu hárrái:**

Váhčira meahcceguovllus ii čuhppojuvvo iige vuvdojuvvo muorra vuovdeindustriija dárbbuide. Ruovttudárbomuora sáhtá vuovdit plána árvalusaid mielde guovllu ássiide ja barttastalliide. Váhčira meahcceguovllus sáhtá čujuhit guovlluid nuortalašlágas daddjojuvvon muoraváldimii. Boaldinmuoraid váldimis čuvvojuvvojit plána vuoddonjuolggadusat. Vuvddiid vejolaš ovddeštandoaimmat (ee. buollánjoatkka) leat vejolaččat doaibmabidjoplána mielde, mii dahkkojuvvo sierra.

### **Meahciráddehusa lasáhus plánii nannema maŋgá:**

Birasministeriija nannii beivenčuvvosa mieldásaš árvalusa.

### *LOHKU 4.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma*

**Birasministeriija:** Astoáiggeatnui ja luondduturismii guoskevaš plána logu (4.10) čuoggá 4.10.2 árvalusas nr 4 daddjojuvvo: ”Meahciráddehusa anus leat – vuosttažettiin gozihan- ja fuolahandoarjjabáikin, nuppádassii Meahciráddehusa gussiid dahje áššehasaid várás – Vironjárgga, Állisjávri (Äällisjávri) ja Rádjoaivvi (Räjiuáivi) gámpát. Dáid gámpáid geavahanulbmil eaillohuvvo ovddežin.” Mánnašupmi Meahciráddehusa gussiid ja áššehasaid geavaheamis ii leat spesifiserjuvvon ja dat lea váilevaččat ákkastallon, ja nuba birasministeriija guoddá dan nannekeahhtá ja gáibida ahte guoskevaš gámpáid geavahanulbmil galgá guoskat gozihan- ja fuolahanbargguide. Jos gámpáid geavahanulbmila háliida rievdadit dahje viiddidit ovdalis mánnašuvvon ulbmilis, de dan birra galgá dahkkojuvvot sierra plána ja árvalus birasministeriija nannenláhkai.

**Birasministeriija:** Astoáiggeatnui ja luondduturismii guoskevaš logu (4.10) árvalus nr 5 addá vejolašvuoda maiddá dárkkistit árvalusaid 2–4 sullii 10 jagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Árvalusa nr 6:ii guoskevaš čilgehusas birasváikkuluslogus (11.3.10) siiddus 103 daddjojuvvo

ahte Meahciráđđehussii vejolaččat sirdašuvvi gámpáid sáhtta rievdadit maiddái virggálaš ávdinstohpun. Doaimbidjoárvalusas dát ii máannašuvvo, ja nuba geavahanulbmila ii sáhte rievdadit almmá ahte plána rievdaduvvo dahje dárkkistuvvo dáikko bokte. Ministeriija mielde dallege plánaid dahje ovdamearkka dihte vejolaš odđa huksema várás (vrd. čuokkis 1, ”Meahciráđđehus geahččala leat huksekahtta meahceguovllu 3. ja 4. avádagas.” ja lohku 11.3.10 siidu 102) galgá leat dárkilet plána ja birasministeriija nannen, vai dat šattašii oassin lágafámolaš Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas.

**Beivenčuovus:**

*Vironjárgga fuolahan- ja gozihanstobu huksen*

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.10 Astoáiggeatnu ja luondduturisma]

Dálá gámpá, mii lea Meahciráđđehusa bargoanus, lea gillán guohpavahágiid. Meahciráđđehusa ulbmilin lea gaikkodit boares gámpá ja hukset sadjái odđa vistti guhkkeli gáttis. Gámpá bálvalivččii Davvi-Anára bálvalanrusttegiid fuolahusa, meahcegoziheami ja luonddusuodjaleami čuovvunbargguid. Gámpá geavahuvvošii dušše Meahciráđđehusa bargodoaimmain ja eiseváldedoaimmain.

**Beivenčuovus formulerejuvvo gámpá hárrái čuovvovaččat:**

Meahciráđđehus hukse Vironjárgga fuolahan- ja gozihanstobu sadjái odđa stobu huksenlobi mielde. Ovddeš stohpu gaikkoduvvo. Odđa stohpu lea oaivvilduvvon geavahuvvot dušše Meahciráđđehussii gullevaš bargodoaimmain ja eiseváldedoaimmain.

**Meahciráđđehusa lasáhus plána nannema maŋŋá:**

Birasministeriija nannii beivenčuvvosa árvalusa Vironjárgga stobu huksemis. Jos gámpáid geavahanulbmil rievdaduvvo dahje huksejuvvojit odđa gámpát meahceguovllu 3. ja 4. avádagahkii, de dahkkojuvvojit daid birra dárkilet plánat oktan árvalusaiguin ja sáddejuvvojit birasministeriijai nannenláhkai. Rádjoaivvi gámpá lea Meahciráđđehusa gozihan- ja fuolahandoarjjabáikin, mii dollojuvvo lohkas dálvvi áigge ja áššehasaid anus rabas ávdinstohpun badjel geasseáigodaga 1.6.–30.9. Állesjávri gámpá lea dušše Meahciráđđehusa bargoanus lohkkaduvvon fuolahan- ja gozihandoarjjabáikin.

*LOHKU 5 Meahcejohtalus*

**Birasministeriija:** Meahcejohtalussii guoskevaš logu (5.7) árvalusa nr 5:a hárrái ministeriija gávnaha ahte mohtorgielkávuojáhagaid ja eará johtolagaid ráhkadeami dahje jávkadeami birra oassálasti plánema vuodul galgá dárbbu mielde dahkkojuvvojit odđa plána ja bidjat dan birasministeriija nannenláhkai. Dát fuopmášupmi guoská viidáseappotge dán plána logus 10 čilgejuvvon meahceguovllu geavaheami stivrejeadji bissovaš, báikkálaččat stivrejuvvon prosessii ja daidda plána rievdadusaide ja dárkkálmuhttimiide, mat vejolaččat dahkkojuvvojit dán proseassas. Dasa lassin sáhtta dadjat ahte meahcejohtalusa ja luondduriggodagaid geavaheami stivremis ja goziheamis gávdnojit oppalaččat mearkkašahti hástalusat, maid ii sáhte čuovvot dušše meahceguovlolága mielásaš dikšun- ja geavahanplána vuodul. Stivrema ja goziheami mearkkašumi deattuha dat, ahte dikšun- ja geavahanplánas eai árvaluvvo meahcejohtaluslobiid miđihavuokkái rievdadusat eaige miđihaneavttut spesifiserejuvvo menddo dárkilit.

### ČUOVUS 3. 3(3)

#### **Beivenčuovus:**

#### **Árvalus:**

Meahciráddehus sáhtta merket ja ráhkadit meahcebálgá dárbbaslaš rusttegiiguin gaskii Kessijávri–Njammijávri–Piilola rádjerasttildanbáiki.

#### **Meahciráddehusa lasáhus plána nannema maŋŋá:**

Birasministeriija nannii beivenčuvvosa árvalusa Piilola bálgá ráhkadeamis. Jos Váhčira meahceguvlui plánejuvvojit odđa mohtorgielkávuojáhagat ja eará odđa johtolagat dahje jávkaduvvojit boares vuojáhagat ja johtolagat, de dahkkojuvvo odđa plána ja biddjojuvvo dat birasministeriija nannenláhkai.

## Sámedikki árvoštallan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii



S Á M E D I G G I  
S Ä M I T I G G E  
S Ä Ä ' M T E ' G ' G  
S A A M E L A I S K Ä R Ä J Ä T

Meahciráddehus, meahcceguovloplánen  
PL 36, 99801 Avvil

Dnr 387/D.a.6

Ášši: Sámedikki árvoštallan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii

Sámedikki stivra lea čoahkkimisttis 7.6.2006 giedahallan dán áššečuoggás oaivvilduvvon árvoštallama ja cealká das čuovvovačča.

### 1. Vuolggasajit

Sámit leat Suomas álgoálbmot, mas lea iežas giella ja kultuvra. Vuodđoláhka dorvvasta sámiide álgoálbmogin vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giella ja kultuvrra (PL 17.3 §) dáidda áššiide guoskevaš iešstivrejumi vuodul sámiid ruovttuguovllus nu go lágas mearriduvvo (PL 121.4 §). Vuodđolága kultuvra-doaba sisdoallá maiddái sámiid kultuvrra ávnnaslaš vuodđun leahkki árbevirolaš eanageavahanhámiid dego boazodoalu, guolástusa ja meahccebivddu. Vuodđolága ulbmilin lea dorvvastit bissovaččat sámiid sajádaga álgoálbmogin láhkamearrádusaid, hálddahusa ja ekonomalaš doaimmaid vuodul. Almmolaš váldi lea vuodđolága (PL 22 §) mielde geatnegahtton fuolahit sámiid vuodđovuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvamis.

Váhčira meahcceguovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui. Dasa lassin guovlu gullá measta ollásit nuortalašlága (259/1995) 2 §:a mielđásaš nuortalašguvlui, gos nuortalaččain leat guoskevaš lága dorvvastan sajádat ja vuoigatvuodat.

Sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama suodjala dasa lassin sámiid hárrái ON:a riikkavulošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš olmmošvuoigatvuodasoahpamuša 27 artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artihkkala mearrádus gáibida ON:a olmmošvuoigatvuodakommišuvnna dulkoma mielde dan, ahte ekonomalaš doaimmat galget plánejuvvot ja heivehuvvot nu, ahte sámiid ealáhusaid dego boazodoalu ekonomalaš gánnáheapmi seailu. (Länsman ja earát v., Suopma, váidda nr 511/1992)

**Jagi 2005 álggus fápmui bohtán meahciráddehuslága mielde Meahciráddehusa servodatlaš geatnegahttimin sámiid ruovttuguovllus lea heivehit iežas hálddašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte vejolašvuodat bargat sámekultuvrrain dorvvastuvvojit (4.2 §). Njuolggadus ollašuhttá vuodđolága sámiid álgoálbmotkultuvrra jodiheami hárrái (PL 17.3 §). Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgoddi čujuhii dán vuodđoláhkii vuodđuduvvi doibmii, go gávnnašii árvalussii guoskevaš cealkámušastis (PeVL 38/2004 vp) ahte sámekultuvrii gullet**

**árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu, guolástusa ja meahcebevddu lassin maiddái daid dálá heivehanhámit.**

Árvvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte boazodoallu, meahcebevdu ja guolástus leat sáme kultuvrra guovddáš ávnnaslaš vuoddu. Dát vuoigatvuodalaš vuolggasadji lea geatnegahtti meahceguovloplánema virolašvuodaid ja dikšun- ja geavahanplána sisdoalu ektui. Árvvoštallamis guorahallojuvvo dán geatnegahttima ollašuvvan Meahciráddehusa vuogis dulkot ja čuovvut dahje guoddit čuovokeahtá lága Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Guorahallan gáibida muhtumassii viiddiduvvon perspektiivva vuhtiiváldima, mas maiddái Meahciráddehusa oppalaš doaibmaprinsihpat ja -linnját galget giedahallot dakko gokko dat meroštallet ja stivrejit meahceguovloplánema. Dáin doaibmalinnjáin, dulkomiin ja árvvuin leat mielde áššit, mat sáhttet mannat ruossalassii sámiid vuoigatvuodaiguin dahje doalvut doaibmamáliide, mat eai doarjjo sáme kultuvrra ávnnaslaš vejolašvuodaid ollašuvvama dahje čuhcet dasa.

Meahceguovlolága (62/1991) váldoulbmilin leat 1) guovllu meahccáivuoda seailluheapmi 2) sáme kultuvrra dorvvasteapmi 3) luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja 4) guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dorvvasteapmi. Ráddehusa árvalusa mielde (HE 42/1990) meahceguovlolága heiveheami gáibádussan lea dat, ahte *doaimmat dorvvastit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama vejolašvuodaid uhcimustá seamma dásis go dat ledje lága fápmui boadedettiin*. Sullasaš vuolggasadji lea ON:a KP-soahpamuša 27 artihkkala mearrádušas, mii gáibida sámiid kulturhápmaid gullevaž ealáhusa ekonomalaš gánnáheami seailuma sámiid joavkku lahtuide.

Oktan vuohkin juksat dáid ulbmiliid sámiid hárrái lea 2004:s fápmui bohtán ovtadássásašvuodaláhka (21/2004), mii guoská 2 §:a 1 čuoggá mielde iehčanas ámmáhiin dahje ealáhusain barganvejolašvuodaide ja ealáhusa doarjumii. Láhka, mii guoská maiddái Meahciráddehussii, viggá duodalaš ovtadássásašvuoda juksamii dárbbu mielde *positiivvaš sierragiedahallama* vugiiguin dego lága 7.2 §:s bohtá ovdan.

**Meahciráddehusa meahceguovloplánema vuodđovihkin lea dat, ahte plánemis vulgojuvvo ekologalaš-ekonomalaš, eahpejuridihkalaš vuodu alde. Plánemis leat mielde moanat čanasjoavkkut, maid politihkalaš deaddoárvu - eaige vuoigatvuodalaččat áššái váikkuheaddji bealit - mearrida guhkás plánema vuoigatvuodalaš vuolggasajiid ja láhkamearrádušaid dulkoma. Dábálaččat turismma lassáneapmi gehččojuvvo plánas vealtameahttun doaibman ja turismma ovddas sáhttet hoigaduvvot eret oppalašvuoigatvuodalaš, sámiide kultuvrralaš vuodđovuoigatvuotahan dorvvastuvvon árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahcebevdu. Jos áššái váikkuheaddji buot láhkamearrádušat dahje vuoigatvuodavirolašvuodát eai leat álgoálggusge leamaš mielde plánaárvalusas, de gehččojuvvo leat doarvái ahte váilu njuolggadusat dahje vuoigatvuodavirolašvuodát váldojuvvojit plánii maŋálgihitii almmá, ahte dát lasáhusat moksige váikkuhivčče plána sisdollui. Dán vuodu alde leat meahceguovloplánaide dahkkojuvvon guovddáš doahpagat dego meahceguovloláhkii vuodđuduvakeahtes ja turismii guoskevaž avádatjuohku, meahcejohtalusláhkii vuodđuduvakeahtes meahcejohtalusvuojáhat, meahciráddehusláhkii ja meahceguovloláhkii vuodđuduvakeahtes doaba**

**luondduturismma ovddideapmi, meahcejohtaluslágain ruossalassii manni lustageavahandoaba ja láhkii vuodđuduvakeahes báikkálaš olbmuid ”vuoigatvuohta” meahcejohtaluslohpái.**

Dáid vuolggasajiid vuodul guorahallojuvvo čuovvovaččas, man muddui sámiid vejolašvuodat bargat iežaset kultuvrrain leat hedjonan meahceguovlolága ásaheami vejolašvuodaide.

**2. Meahciráđdehussii guoskevaš rievdadusat meahceguovlolága ásaheami maŋŋá**

Bajilčála guoská Meahciráđdehusa iešlágis, doaibmaprinsihpain ja doaibmavuogis dáhpáhuvvan rievdadusaide meahceguovlolága ásaheami maŋŋá. Meahciráđdehus lei lága (264/1991) mielde ”stáhtalágádus”, muhto rievddai 1993:s lága (1169/1993) vuodul stáhta fitnodatlágádussan. Dalle das dahkkojuvvui joavkoorganisašuvdna, mas ledje fitnodatdoaibmavuoddosas ovttagat. Ovtastumi sierra boadussurggiin ja nieidaovttastumiin lea riikkaviidosaš organisašuvdna ja daidda lea mearriduvvon boadusvástu. Seammás Meahciráđdehus-konseartna doaibma meroštallojuvvui *máŋggabuvttabuvttadeapmin*, mii vuodđuduvai buorre muddui ee. vuovdedollui ja lustabálvalusaid buvtadeapmái. Lustabálvalusaiguin oaivvildit sihke servodatlaš bálvalusaid oppalaš lustageavaheami ovddidan dihte ja gávppálaš luonddubálvalusaid ja luondduturismma ovddideami.

Villi Pohjola lea maŋŋelis nieidaovttastupmin sierranahttojuvvon boadussuorgi, mii jodiha luondduturismii vuodđuduvvi fitnodatdoaimma nu, ahte gilvala luondduturismma buvtadeaddji eará fitnodagaiguin ja báikkálaš luonddubálvalusbuvtadeaddjiiguin meahceguovlluid alde. Iešalddes dát oaivvilda dan, ahte Meahciráđdehus ii leat šat ollásit bealehis doaibmi, muhto dat vuodjá seammás iežas fitnodatekonomalaš beroštumiid, vaikko Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu boadusulbmilat leatge heivehuvvon eanet vástidit báikkálaš dilálašvuodaide go eará sajis riikkas. Vai livččii gilvalandilis bealeheapme, de Meahciráđdehus earret eará juohká oasi stáhta almmolaš guolástan- ja meahcástanlobiin turismafitnodagaide vuovdinláhkai. Loahpaid Meahciráđdehus vuovdá iežas čuočuhan oamasteaddjihálldašeami oassin geasa beare. Ná sámiide vuodđovuoigatvuohtan dorvvastuvvon guolástan- ja meahcástanvejolašvuodaide ollašuvvan báhcá ollásit eiseváldegoziheami olggobeallai fitnodatekonomalaš vuolggasajiid vuodul árvoštallojuvvot.

Meahciráđdehusa odastus bođii fápmui jagi 2005 álggus, ja dan maŋŋá Meahciráđdehus ii leat šat vuovdán meahcástanlobiid turismafitnodagaid bokte. Dasa lassin Meahciráđdehusa Davvi-Lappi luonddudikšunguovlu lea loahpahuuvon, mii lea seammás loahpahan sámiid ruovttuguovllus guovlluhovdii ovdal gullan barggu oktiiheivehit Meahciráđdehusa doaimmaid ja sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin bargama. Doaibmaválldi sirdašuvvan sámiid ruovttuguovllus Roavvenjárgii ja Tikkurilai jávkada čovdosiin dan ovddasvástádusa ja áššedovdamuša, mii ovdal lei Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu guovlluhoavddas.

**3. Váhčira dikšun- ja geavahanplána**

### **Lustageavaheapmi ja luondduturisma**

Meahceguovloplánema dáfus Meahciráddehusa fitnodatlagádusiešláhki lea mearkkašan ee. dan, ahte *lustageavaheamis* lea šaddan plánema odđa vuoddo-suorgi, mii lea guovddážiis Meahciráddehusa doaimmas ja man luonddugeavahandárbbuid geahččalit dorvvastit. Lustageavaheapmi ii leat máinnašuvvon meahceguovlolága ulbmiliin, main máinnašuvvo guovllu mánggabealat geavaheami dorvvasteapmi. Lustageavaheapmi lea Meahciráddehusa iežas ákkastalakeahtes dulkon meahceguovlolágas. *Luondduturisma* lea nubbi doaba, man Meahciráddehus lea laktán meahceguovlluide. Meahceguovlluide dikšun- ja geavahanplánain dábálaččat molsašuddiláhkai ákkastallon doahpagiid sajis Váhčira plánas lea vuos daddjojuvvon ahte doahpagat lustageavaheapmi ja luondduturisma eai vuodđduva meahceguovloláhkii, ja dasto dát doahpagat leat plánas dárkilit govviduvvon. *Luondduturismain* oaivvildit fitnodatdoaimma, mas čuožáhatguovllu olggobealde boahtti olbmot ostet oahpistan- ja prográmmabálvalusaid luonddus johtaleami várás turismafitnodagain. Sámedikki cuiggodeami maŋŋá luondduturisma-doahpaga sadjái váldojuvvui loahpalaš plánas eanet neutrála doaba lustageavaheapmi, mii ii doala sisttis vealttakeahttá ollege oktavuoda fitnodatdoibmii (11.3.10 s. 103 [101]). Lustageavaheapmi čuočá uhcit sámiiid vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrrain go luondduturisma.

*Luonddu lustageavaheapmi* oaivvilda meahcis ja vuosttažettiin juohkeolbmovoigatvuoda vuodul dáhpáhuvi báikkálaš dahje eará sajis bohtán olbmuid vándardeami. *Lustageavahanhápmiin* Váhčira dikšun- ja geavahanplánas máinnašuvvojit lustavázzin/vándardeapmi, meallun, suhkan, borjjasteapmi, lustaguolástus, lustameahcebevdu ja lustačoaggin. Oassin lustageavaheamis lundui beassan dihte leat plánas dasa lassin máinnašuvvon – muhtumassii boastut – mohtorfievrruiguin dego biillain, mohtorgielkkáin, mohtorfatnasiin dahje girddiin dáhpáhuvi johtin (4.10.1 Duogáš s. 61 [59]).

Vuosttažettiin juohkeolbmovoigatvuhtii vuodđduvvi lustageavahanhápmiin ii sáhte atnit ovdamearkka dihte meahcis johtaleami mohtorgielkkáin, mii lea meahcejohtaluslága (1710/1995) vuollásaš doaibma, masa galgá leat eanaeaiggáda lohpi, ja dát guoská sihke báikkálaš olbmuide ja eará sajis bohtán olbmuide. Dás muitaluvvo dárkileappot maŋŋelis (logus Meahcejohtalus). Meahcejohtalus, man lea sierraláhkkan muddemin meahcejohtalusláhka, ii vuoigatvuodalaččatge dáidde gullat lustageavaheapmái, dasgo meahcejohtaluslága 1 §:a ulbmilin lea earret eará *hehttet headuštusaid, mat čuhcet oppalaš lustageavaheapmái mohtorfievrruid geavaheami dihte meahcis*.

Mohtorfievrruiguin dáhpáhuvi lustageavaheapmi gilvala sakka boazodoaluin, mii muđuige gánnáha ekonomalaččat hui funet ja šaddá gilvalit eará geavaheaddjiiguin maŋimuš meahceguovlluide alde, iige dáid geavahanjoavkkuid beroštumiid sáhte álggaga álo oktiiheivehit. Sámi badjeolbmuid dienasdási lea bissovaččat EU-Suoma geafivuodaráji vuolábealde dahjege vuolle bealli riikka veahkadaga gaskamearálaš dienasdási (KM 2001:14, s. 103). Váhčira guovllu dáluhis nuortalaččat ja anáraččat eai sáhte oažžut lassedietsiis iežaset dálu buvttadeamisge dego guovllu látteveahkadat.



Váhčira meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas *daddjojuvvo ahte luonddu mánggabealat geavaheami ovddideapmi (galgá leat: gárgeheapmi) oaivvilda ákkastallamiid mielde vuosttažettiin lustageavaheami (s. 14 [22])*. Muhtumassii dán gárgeheami ektui meahceguovlu lea ee. juhkkujuvvon avádagaide, muhto dát ii vuodduva lustageavaheami hárrái meahceguovloláhkii. Meahceguovloplánas árvaluvvon, meahcejohtalussii vuodduvvi lustageavaheami doaibmalinnját lasihit boazodoalu ja lustageavaheami gaskasaš soahpameahtunvuoda ovdežisge. Lea čielggas ahte mohtorfievrruiguin dáhpáhuvi lustageavaheapmi dahje beanavuodjindoaima ii heive guovllu meahccáivuoda seailuhanulbmilii.

Meahceguovloplánema dálá jurddašuvuogi mielde buohkaid beroštumit galggašedje dorvvastuvvot meahceguovllus, muhto dákkár jurddašuvuohki doalvu boasto politihkkii gáržžeslágan meahceguovlluin, main sierra luonddugeavahanhámit leat gilvaleamen eatnamiid alde. Sámekultuvrra dáfus dát mearkkaša dan, ahte sámiiid luonddugeavaheapmái guoskevaš sierradárbbut (álgoálbmogin) duvdiluvvojit oktasaš luonddugeavahandárbbuid, dego lustageavaheami, vuollásažžan. Lassáneaddji lustageavaheapmi ovttas eará báikkálaš olbmuid luonddugeavahemiin ja eará vejolaš luonddugeavahanhámiiguin gáržžida mealgat sámiiid vejolašvuodaid bargat iežaset kultuvrrain meahceguovllus. Jearaldat lea dalle das, ahte boazodoalu, guolástusa ja meahcebevdu ja dakko bokte sámekultuvrrain bargama vejolašvuodaid didolaččat gáržžiduvvojit. Dát lea ovdamearka das, mo riikkavuložat eai giedahallojuvvo ovtadássásaččat.

Sámiiid kultuvrralaš vuoigatvuodaid álgoálbmogin *galge plánema válmmaštallamis váldjuvvojt sierra vuhtii lága KP-soahpamuša 27 artihkkala mielde*. Dán jage fápmui bohtán ovtadássásašvuodáláhka (21/2004), mii vuodduvva EU-ráđi guovtte direktiivii, lea ovdežisge čielggasmahtán ášši. Maiddái Meahciráđdehus lea dahkan lága 4 §:a mielásaš ovtadássásašvuodaplána. Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehtamušastis (7/2003 vp) maiddái sámiiid sajádaga birra ovtadássásašvuodaplánas čuovvovačča: ”Erenoamáš fuopmášumi galgá giddet sámiiid sajádahkii álgoálbmogin ja sámekultuvrra deháleamos ávnnaslaš vuodu dahjege boazodoalu dorvvasteapmái. Eiseválddit galget dađistaga ovddidit sámiiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat das áigáiboađuset.”

Buot buohkanassii jearaldat ii leat dušše boazodoalu dárbbuin muhto seammás maiddái guovllu luonddudilálašvuoda dásis ja meahccáivuodas. Lassáneaddji lustageavaheapmi – áinnas go dat dábálaččat oaivvilda lassánan mohtorfievrogeavaheami dahje vuodjinbeatnagiiguin johtaleami guovllus – mearkkaša dan, ahte maiddái meahceguovllu luonddudilli ja meahccáivuohhta gillájit. Meahciráđdehus dulko meahceguovlolága boastut, go geahččala veagal heivehit mohtorfievrruiguin dáhpáhuvi lustageavaheami meahceguovlluid geavahanhápmiin. Dát guoská sihke báikkálaš olbmuid ja olgobáikegoddelaččaid astoáiggi geavaheapmái.

### **Avádatjuohku, huksen ja luohpadeamit**

Avádatjuohku njealljin avádahkan vuolgá plánas das, ahte buot ulbmiliid – dego meahceguovloluonddu seailuheami, sámekultuvrra dorvvasteami, huksema ja guovlluid lustageavaheami – lea váttis juksat oppa guovllus, ja nuba guovlu

#### ČUOVUS 4. 6(14)

juhkkovuođat avádagaide, main deattuhuvvojit sierra doaimmat ja beroštumit (s. 17–20 [26–28]).

**Avádatjuohku plánas oaivvilda sámedikki mielas ahte dálá dilli, mas sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin gánnaha ekonomalaččat bargat uhcit ja uhcit eará eanageavaheami dihte, dahkkovuođoii lágalažžan Váhčira meahceguovllu dihto avádagain. Meahciráddehus gávnnahe sámedikki ovddit cuiggodeami dihte ahte plána stivre namalassii Meahciráddehusa ja dan doaimma, ja nuba lea čielggas ahte vuovdedoallu ja lustageavaheapmi gullet plána mávsssoleamos osiide, go fas meahceguovlólágas dahje dan ákkastallamiin ii leat makkárge máinnašupmi sámiid vuodđovuoigatvuodain ja olmmošvuoigatvuodain (s. 101).**

Meahciráddehusa iežas huksendoaibma galgá Alimus hálddusrievtti čovdosa mielde vuodđuduvvat lágafámolaš dikšun- ja geavahanplánii (KHO 23.2.2004 T 354). Avádatjuohku ii huksema sajáiduvvma hárrái deavdde dán ákka, dasgo Meahciráddehus sáhtáii hukset ovdamearkka dihte lustageavaheami várás man beare avádahkii olles Váhčira meahceguovllus. Ii leat vel dihtosis, leago meahceguovlólága gustoma áigge Váhčira meahceguvlui huksejuvvon nu, ahte huksen ii leat vuodđuduvvan meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánii. Meahceguovllus ii oaččo luohpadit dahje láigohit geavahanvuoigatvuodaid iige dohko oaččo hukset eará go nuortalašlága mielásaš ulbmilii.

#### **Boazodoalu dárbbut**

Meahceguovloplánas ii doaladuvvo doarvái duodalaččat boazodoalu eanageavaheapmái guoskevaš sierradárbbuide, mat leat *boazoguohtoneatnamiid viidodat, oktilašvuohta, ortnet ja guohtunráfi*. Sámi boazodoalu perspektiivvas dáid ákkaid galggašii lasihit meahceguovllu dillái ja geavaheami stivremii guoskevaš vuolgasadjin (11.3.5 s. 97 [95]). Boazodoaluin ii sáhte bargat bastevaš vuodu alde, jos dasa eai dorvvastuvvo dát eanageavaheapmái guoskevaš sierradárbbut doarvái bures. Jeagelgokčasa čuovvun ja boazologu heiveheapmi dan rámaide eai leat doarvái buorit árvvoštallanvuogit. Dat baicce dolvot ja leat dolvon dakkár boazodollui, mii ii leat ekonomalaččat, sosiálalaččat iige kultuvrralaččat bastevaš vuodu alde.

Bastevaš ovdáneami riikkadási oppalašárvoštallamis (2003, s. 99) boahtá ovdan ahte Sámediggi lea dahkan birasministerijain sámiid bastevaš ovdáneami prográmma ja dohkkehan dan (28.3.1998). Riikkadási oppalašárvoštallama mielde sámevuodá *ekologalaš bastevaš ovdáneami ollašuvvamis* gávdnojit sámiin sorjjasmeahtun áitagat. Earret eará industriijalaš vuovdegeavaheapmi čuohcá guovllu boazodollui. Maiddá meahcejohtalusa lassáneapmi lea dagahan váttisvuodaid. Turisma ollašuhttojuvvo sámevuodá eanaš olggobeale turismafitnodagaid eavttuiguin. Sámevuodá bastevaš ekologalaš ovddideami sáhtášii ollašuhttit nu, ahte buoriduvvojit sámiid váikkuhanvejolašvuodát ja váldojuvvo vuhtii sin árbevirolaš luonddudovdamuš.

*Ekonomalaččat bastevaš ovdáneami ollašuvvan* vuodđuduvvá riikkadási oppalašárvoštallama mielde (s. 100) sámiid vejolašvuodaide bargat iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin. Sámiid perspektiivvas ekonomalaččat bastevaš boazodoalu jodiheapmái čuohcá boazodoalu buohtastahttin šibitdollui geatnegahttimiid muhto ii doarjjadási hárrái, mii vuoruha bálgosiid, main leat ollu

bohccot. Boazoguohtoneatnamat gáržot dađistaga ja guohtoneatnamiid molssodanvuogádaga šaddá váddáseabbon lágídit, vaikko dat bálgosiid stuorra viidodaga dihte muđui livččii vejolaš. Sámit eai dovdda iežaset leat ekonomalaččat dorvvastuvvon sajadagas, go barget iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin.

*Sosiálalaččat bísticaš ovdáneami hárrái* (s. 100) sámekultuvra lea čadnojuvvon lundui, ealáhusaide ja sámeservošiidda, ja nuba sámekultuvra lea báikáičadnojuvvon. Sámiide galggašiige dorvvastit ruovttuguovllus dakkár sajadaga servodatvuogádagas ja barggolašvuoda ja bálvalusaid hárrái, ahte sii sáhtášedje jos háliidit orrut iežaset guovllus. Sámiid kultuvra ja sin árbevirolaš dovdamuš ii goittot vel sirdašuva buolvvas nubbái ovdamearkka dihte skuvlavuogádagas. Sámiid ekonomalaš dili mañásmannan lea dagahan maiddá dan, ahte sámeservoša siste olbmot vedjet sosiálalaččat ja vuoiŋjalaččat fuonibut ja fuonibut.

Sámekultuvrras leat mielde buot bealit ekologalaččat, ekonomalaččat ja sosiálalaččat bísticaš ovdáneamis (s. 100). *Ovdáneapmi ii leat sámiid hárrái kultuvrralaččat bísticaš vuodu alde*, jos oktage dáin eará bísticaš ovdáneami elemeanttain ii ollašuva. Sámekultuvra ja dasa guoskevaš árbevirolaš eallinvuohki leat riikkadási oppalašárvoštallama mielde oppa áigge áitojuvvon.

Suomas ja ránnjáriikkain dahkkojuvvon dutkamušat čájehit ahte boazodoalus dárbbášlaš meahccás guovllut leat geahppánan mealgat dáid mañimus logijagiid áigge. Guohtonguovlluid gáržun ja bieđganeapmi leat váikkuhan funet, mii boahtá bures ovdan das, ahte bohccot garvvašit huksejuvvon guovlluid dahje čuozáhagaid (Nellemann 1997, Nelleman & Vistnes 1999, Prestbakmo 1991, Särkelä 1988). Dát mearkkaša dan, ahte dálá guohtoneatnamat eai šatta beaktilit geavahuvvot ja guohtundeaddu čuohcá dihto guovlluide garraseappot go livččii sávahahti. Meahcceguovloplánas gáibiduvvo ahte boazodoallu vuogáiduvvá iešalddes buot guvlui plánejuvvon eará luonddugeavahanhámiide. Meahcceguovlluid geavahit eanet ja eanet ja daid ollesviidodat lea geahppánan, ja danin boazodollui lea šaddan váddáseabbon ja váddáseabbon vuogáiduvvat dillái. Birrasa plánemis giddejuvvo dábálaččat fuopmášupmi dušše guohtoneatnamiid gollandássái. Seamma áigge galggašedje goittotge árvoštallot guohtoneatnamiid viidodaga geahppáneami ja guohtonráfehisvuoda mearri ja ossodat dása. Boazodoallu lea meahcceguovlluid birastahtti giliid deháleamos barggaheadđi ja sámekultuvrra deháleamos ávnnaslaš vuoddu. Dat lea dasa lassin turismma dehálaš imagodahkki. Danin boazodoalu luondduvuodu ovdii (dasa ahte guohtoneatnamat leat doarvái ja doarvái buori ortnegis) galgá meahcceguovloplánema doaimmain posiivvaleappot bargagoahtit.

**Váhčira meahcceguovllus galgá gidđadálvve ráfáidahttit guovllu, gos čoaččehat bállejit leat ráfis meahcejohtalusas. Cuoŋománu 15. beaivvi rájes muohttagiid suddamii meahcejohtalus ii oaččo leat lobálaš guovllus: Čurdnajávri (Čurnâjávri) oarjjabealli – Álesjávri (Äälisjávri) gámpá – Uhca Roavejávri (Uccâ Ruávijávri) – Bieggajávri (Pieggâjávri) ja das geaidnoráigge Báhkínjohkii (Päähinjuuhâ) – riikkaráđji. Seammás šaddet suodjaluvvot guovllu goaskinreviirrat.**

### **Meahcejohtalus**

Meahcceguovloplána vuolga johtui das, ahte dálá dilli lea buorre ja dat geahččala nannet dálá geavahanvugiid. Dálá meahcejohtalusvirolašvuodat eai leat goittotge

## ČUOVUS 4. 8(14)

bistevaž geavaheami vuodu alde. Meahceguovloplánas ii váldojuvvo bealli dasa, gokko lea ealáhuslaš čat ákkastallon ja astoáiggi anu meahcejohtalusa rádjji. Go báikkálaš olbmot ožžot guhkálaš meahcejohtaluslobiid ráddjehusaid haga, de meahcejohtalusa viidodat bissu menddo badjin, go váldá vuhtii dálá dilálašvuodaid. Dasa lassin gánnáha fuomášit ahte goziheami váiluma dihte eai oppa báhpára alage merkejuvvon geavahanprinsihpat álo ollašuvva.

Meahcejohtalusláhki guoskevaš – ja ollu geardduhuvvon – riikkabeaicealkámušas *meahcejohtaluslobiid miediheami eaktun báikkálaš olbmuid lea dat, ahte dat ii oaččo vahágahttit ja headuštit ee. luonddu ja eará birra iige maiddá luondduealáhusaid*. Nugo plánasge boahká ovdan, de Meahciráddehus ii leat váldán vuhtii riikkabeivviid, láhkaásaheaddji, dáhtu, go lea eambbo miedihastán báikkálaš olbmuid dálvvi áigái Váhčira meahceguvlui guhkálaš, oppa gieldda gokči meahcejohtaluslobiid almmá čielggahtta vaháigiid ja headuštusaid ja áigái guoskevaš ja guvllolaš ráddjehusaid (s. 67 ja 91[105]). (Maiddá meahciráddehusásahusa (1525/1993) 9 § 9 čuoggá miel dásaš báikkálaš olbmuid ”vuoigatvuohta” geavahit Meahciráddehusa hálddašan guovlluid meahcejohtalussii (s. 67) ii vuodduvvan láhki, ja nuba lea eahpečielggas mainna ákkain dán njuolggadusa oppalohká leat sáhtán heivehit vuodđolága ektui.)

**Meahciráddehusa vuohki addit turismafitnodagaide juogalágan ”safáralobiid” dihto mohtorgielkámeari geavaheapmái luondduturismadoaimmas lea čabu gávppálaš doaimma. Dákkok bokte meahcejohtaluslága ollašuvvan meahceguovllus lea ollásit eiseváldedoaimma goziheami olggobealde.**

Boazodoalu ja luonddudili buorideami dáfus sihke geasi- ja dálvviáigásaš meahcejohtalusa heajos váikkuhusaide Váhčira meahceguovllus galggašii doaladuvvat duodaleappot ja daidda galggašii sáhttit árvalit ráddjehusaid. Meahcejohtalusa suovvan dálá dilis čuoheá guovllu meahccáivuhtii, luonddudillái ja boazodollui ja vejolašvuodaide bargat eará luondduealáhusaiguin ja dakko bokte sáme kultuvrra ávnnaslaš vuđđui. Dákkok Váhčira meahceguovllu plána manná sihke meahceguovvolága njuolggadusaid vuostá ja ruossalassii sámiid vuoigatvuodaid dorvvastemiin.

Ovdalis máinnašuvvon Čurdnajávrris vuolgi ráfáidahttinguovllu ásaheapmi oaivvilda seammás ahte guvlui, mas eai leat oppa Meahciráddehusa vuojuhagatge, eai miedihuvvo johtinlobit dego dássáži (s. 67).

### **Beanavuodjindoaimma ja bivdobeatnagat**

Sámedikki cealkámušain deattuhuvvo beanavuodjima ja beatnagiiguin dáhpáhuvvi meahcebeivvdu vahátlašvuohta boazodollui. Beatnagat dagahit vaháigiid dálvit nu, ahte biđejeit ealuid ja ruohtahit bohccuid. Čakčat bivdobeatnagat headuštit bohccuid ragatáigge, mii čuoheá áldduid miessáivuhtii. Erenoamáš vahátlaš lea ruohtahit čoavjehiid gidđadálvve, dasgo dalle álddud sáhttet reitot, mii fas ná čuoheá miessáivuhtii. Beatnagiid ciellan, go daiguin vuoddjájuvvo, gullo duottarduovdagis guhkás ja ná gavdnje bohccuid, mii lasiha beanavuodjima heajos váikkuhusaid. Jos bohccuid vuojehettiin deaivá oktii beanagessosiin dahje eará beatnagiiguin, de dát boazobargu gal manná ollásit duššás. Dasa lassin muhtun beatnagat leat maiddá gáskkašan bohccuid. Váhčira meahceguovllus guovžabivddus geavahit stuorra

beatnagiid, mat sáddenrusttet čeahelis johtalit iehčanassii viidát guovllus. Badjeolbmuid áddejumi mielde dát beatnagat leat dagahan bohccuide vahágiid, vaikko vel dan sáhtta dušše soaitáhagas čájehit.

Beanavuodjindoaimma sámiid ruovttuguovllu boazodoalu ektui ii deavdde oktasašgeavahanvuoigatvuhtii ásahuvvon eavttu das, ahte doaimma ii oaččo dagahit vahága. Meahciráddehusas lea goittotge vejolašvuohta seahkanit gávppálaš beanasafáraide, maidda dat ii leat moksige geatnegahtton miedihit lobi. Maiddái earáid go báikegoddelaččaid lohpebivdu beatnagiin lea ollásit Meahciráddehusa válldis. Eará beatnagiid go boazobeatnagiid suovvan guovllus lea čielga headjuvuohta meahceguovloplánas ja čuohcá sámiid vejolašvuođaide bargat iežaset kultuvrrain.

### **Girdijohtalus**

**Girdijohtalus giridiin ja helikopteriin laktása astoáiggedoaimman erenoamážit guolástussii ja meahcebivdui. Meahciráddehus ii seahkanan árvalusainis iige ávžžuhusainis helikopterjohtalussii, mii lea seaivuma hárrái lobivuloš doaimma. Astoáiggedoaimmii gullelaš helikopterjohtalusa birra galggašii sámedikki mielas soahpat bálgosiiguin ja geahččalit gáržžidit dan, muhto plánas ii daddjojuvvo mihkkige das (s. 67). Dasa lassín galggašii guorahallat vugiid, mo giridiin dáhpáhuvvi dálvviáigásaš lustaguolástussii sáhtášii seahkanit.**

### **Meahcevuojáhagat**

**Meahceguovloláhka ii dovdda Meahciráddehusa meahcevuojáhagaid, mat eai dušše stivre muhto dábálaččat maiddái lasihit meahcejohtalusa, almmá ahte das máksojuvvo buhtadus sámeeláhusaide dego boazodollui. Avvil–Čeavetjávri-johtolaga laktavuojáhagat Anár–Čeavetjávri-johtolagii Njižžejávri nuorttabeallai (s. 68 [69]) manná goittotge lahka geainnu ja jávriid mielde, ja nuba dan dihkádeapmái gávdnojit ákkat.**

### **Guolástus**

**Anáraččaide ja nuortalaččaide guolástus lea álo mearkkašan ollu. Plánas daddjojuvvo áibbas riektá ahte 1990-logu loahpa láhkaásahanrievdadusaid geažil guolástangottiid sajádat lea nanosmuvvan guolástanguovlluid hálldašeamis, mii fas lea relatiivvalaččat čuohcán erenomážit nuortalaččaid sajádahkii, geain ii leat ovddasteaddji Anára guolástanguovllus. Seammá guoská sámedikki mielas mánggaide anáraččaide. Vaikko sámiid heajos sajádat gávnnavuoge eanaoamastussii vuodduvvi guolástushálddahas, de plánas eai leat dahkkojuvvon árvalusat eaige ávžžuhusat (s. 23 [31]) dili njulgen dihte, vai sámiid vuodduvuoigatvuodát ja olmmošvuoigatvuodát ollašuvášeđe buorebut sin kultuvrii gullelaš ealáhusaid hárrái. Seamma áigge Meahciráddehus áigu joatkit iežas meahcejohtalusvirolašvuođa, mii manná ruossalassii lágain ja man dihte dálvviáigásaš lustaguolástus seailu ja lassána ainge meahcejávriin (s. 67-68).**

### **Meahcebivdu**

**Ovdalis beatnagiid ja girdijohtalusa oktavuodas lea juo gávnnavuvvon beanabivdu heajos váikkuhusain sámeboazodollui ja eará sámeeláhusaide. Meahciráddehus vuodá olgogieldalaččaide bivdolojiid oassin iežas čuoččuhan eanaeaiggáda**

**vuogitvuodas (s. 95 [93]). Ja nuba dáikko sámiid kulturhápmaid gullelaš meahcebevddu ollašuvvan lea vuosttažettiin eastta Meahciráđdehusa gávppálaš doibmii.**

### **Báikkálaš veahkadat**

Báikkálaš geavaheaddjit leat viehka heterogenalaš joavku nu čearddalaččat, kultuvrralaččat, ámmátlaččat go eallinvugiid dáfusge. Doahpagii ”báikkálaš veahkadat” gullet sierralágan joavkkut fránskalaš beanagárdeeaiggádiin árbevirolaš ealáhusaiguin bargi sámiide. Dát čuohcá eanemus sámiide ja sin boazodollui, dasgo sin beroštumit earránit eanemus dahje mannet ruossalassii eará geavaheaddjiid beroštumiiguin. Máinnašuvvon doahpaga geavahettiin sierra joavkkuid sierralágan dárbbut jávkaduvvojit ja daid vuhtiiváldin garvojuvvo. Meahceguovloplánema dát vuolggasadji, mii ii dovddas geavaheaddjiid sierralágan vuogitvuodalaš ja ekonomalaš vuolggasajiid ja sierralágan dárbbuid, ii sáhte leat nu viidát dohkkehuvvon dego dan lohket leat.

### **Plánema váttisvuodát láhkaásaheami hárrái**

Nuppe dáfus plánas gávnnavuvvo áibbas riehta ahte Suoma sierraláhkamearrádušat eai vel dorvvas sámiid vuodđovuogitvuodaid ollašuvvama, dasgo sierraláhkamearrádušain leat váilevašvuodát (s. 13 [23]). Seamma plánas váldojuvvo goittotge ovdan maiddái dat lága heiveheapmaid guoskevaš bealli ahte ”daid eai háliidan mielde” dahje ahte dat leat šaddan áigeguovdilin easkka meahceguovlolága ásaheami maŋŋá (s. 101). Dákkár headjuvuohka plána vuogitvuodalaš vuodus lea dagahan boastodeattuhusaid sáme kultuvrra ja -ealáhusaid ja eará eanageavaheami ja huksema gaskkas.

Meahciráđdehus deattuha iežas čearddalaš bealehisvuoda luondduealáhusaid hárrái (s. 15 [24]). Seamma oktavuodas plánas lea báhcán fuomáškeahtá ahte boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka (45/2000) dahká juo lága ulbmiliin sámiid ruovttuguovllus earu sihke sámealáhusaid ja lágas ásaheavvon eará luondduealáhusaid gaskkas ja sámi ja eará luondduealáhusbargiid gaskkas. Lága ulbmiliid mielde galgá lága mielas doaimbajuiin giddet erenoamáš fuopmášumi sámiid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturhápmaid gullelaš ealáhusaid sámiid ruovttuguovllus. Sámiid positiivvalaš sierragiedahallama vejolašvuohka vuodđuduvvá dasa lassin ovtadássásašvuodaláhkii nugo ovdalis lea daddojuvvon. Ovtadássásašvuodalágas fas vulgojuvvo das, ahte positiivvalaš sierragiedahallan – nugo sámiid hárrái – lea dihto dáhpáhusain lága mielde vejolaš.

KP-soahpamuša 27 artihkal fas lea áddejuvvon boastut plána oktiiheivehanbargun nu, ahte árbevirolaš ealáhus ii šatta vára vuollái (s. 14 [21]). Dát sámiid boazodollui, guolástussii ja meahcebevdui guoskevaš lágadássásaš mearráduš gáibida ahte ekonomalaš doaimbajut plánejuvvojit ja heivehuvvojit nu, ahte sámealáhusaid ekonomalaš gánnaheapmi seailu.

Meahcejohtaluslobiid, mat miedihuvvojit Anáris báikkálaš ássiide, leat ákkastallan meahciráđdehusásahusa (1525/1993) mearrádusa vuodul. Dán mearrádusa vuodul leat ákkastallan olgogiedalaččaid meahcástanlobiid laktima báikkálaš oahpistan- ja fuolahusbálvalusaide (s. 28 [35]). Seamma ásaheavvon ii leat plánas goittotge čujuhuvvon dáikko bokte go ásaheavvon guoská sáme kultuvrra sajádaga dorvvasteapmaid

Meahciráđdehusa hálddašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheamis.

### **Plánenvuogi váttisvuodát**

Meahciráđdehus lea geavahan meahcceguovloplána dahkamis viiddis oassálasti vuogi, mii lea mearkkašan dan ahte ”buohkat, geat gehččet iežaset oassebeallin”, leat sáhtán cealkit iežaset oaivila. Plána lea dahkkojuvvon demokrátalaš mearrádusa vuodul nu ahte leat dolvojuvvon čađa dat áššit, maid eanetlohku lea guottihan. Sámiid ossodat Anára olmmošlogus lea váile goalmmádas. Lea čielggas ahte eanetlohkodemokratiijas sin oainnut eai beasa oidnosii. Plánas deattuhuvvo ahte dat leat viidát báikkálaččat dohkkehuvvon. Dát ii goittot mearkkaš dan, ahte Sámediggi ja nuortalašhálldahus dahje guovllu bálgosat livčče dan dohkkehan.

Meahciráđdehusa lágasmearriduvvon geatnegahtimiidda gullá goittotge odđa meahciráđdehuslága 4 §:a 2 momeantta ákkastallamiid mielde namalassii ráđdádallat Sámedikkiin. Eará oassálasti vuohki plánemis lea vuosttažettiin politihkka, mas ii galggaše leat dálálagan mearkkašupmi plána dagadettiin.

Oppalaš plánenvuogis lea leamaš buot váddáseamos dat, ahte oassálasti vuogis fuolakeahhtá Meahciráđdehusas lea leamaš hui hálddašeaddji sajádat plánemis (Heikkilä 2000, Heikkilä 2000, Raitio 2000). Meahcceguovloplánema guovddáš vuodđovuolggasajiin eai leat sáhtán beassat ovttamielalašvuhtii plánenproseassa áigge, dego mánggabealat geavaheami prinsihpas, dan váikkuhusain sámiid luonddu geavaheapmái, guovllu geavaheami vuoruheamis, sierra geavahanhámiid gaskasaš ruossalasvuodain ja dasa lassin vel geavaheami ja suodjaleami gaskasaš ruossalasvuodain meahcceguovlolága ulbmiliin. Dát áššit leat erenoamáš mávssolaččat meahcceguovloplána ulbmiliid ollašuvvamis, eai dat leat guorahallon maiddái ieš dikšun- ja geavahanplánas, muhto plána oktan vuolggasajiiguin lea dávjá ovdanbukton viehka čuolmmahis mállen. Iešladdes sierra luonddugeavahanhámiid dárbbut ja beroštumit mannet viehka ruossalassiige, ja dáid dárbbuid ja beroštumiid guorahallan, giedahallan ja čoavdin leat Váhčira meahcceguovloplánas báhcán gaskan.

Sámediggi gávnnaha dasa lassin ahte plána ii galggaše dahkat ovdalگو duogázin leahkki hui mávssolaš eana- ja čáhcevuogatvuodagažaldagat leat čovdojuvvon. Vuogatvuodakánslera árvalusa vuodul vuogatvuodaministerijai galgá ”opmodaga suodjái” guoskevaš gažaldahkan čielggadit ”sámiid vejolaš oamastanvuogatvuoda” sihke priváhtavuogatvuodalaččat ja ILO-álgoálbmotsoahpamuša mearrádusaid dáfus. (OKa K 9/1999 vp s. 45) Riikkabeivviid vuodđoláhkaválgagoddi lea sámiid ruovttuguvlui guoskevaš cealkámušastis (29/2004 vp) gávnnašan ahte dutkamusa mielde stáhta oamastanvuogatvuoda doallevašvuoda sáhtta eahpidit (Kaisa Korpijaakko-Labba), go fas sámesiidda (lapinkylä) osolaččain lea leamaš oamastanvuogatvuodta iežaset vearroeatnamiidda dego guollečáziide, bivdosajiide ja guodohaneatnamiidda (Juhani Wirilander). Vuogatvuodaministerijas galggašii gidđat 2006 gárvvásmuvvat almmolašvuogatvuodalaš vuodu alde lánkaásahuslaš árvalus, man ulbmilin lea deavdit ILO-álgoálbmotsoahpamuša nr 169:a gáibádusaid sámiid eana- ja čáhcevuogatvuodaid luondduriggodagaide ja árbevirolaš ealáhusaide guoskevaš vuogatvuodaid hárrái.

## ČUOVUS 4. 12(14)

ON:a olmmošvuoigatvuodakomitea, mii dulko KP-soahpamuša čuovvuma, lea Supmii guoskevaš loahppaárvalusainis 2004:s (17) atnán vahágin dan, ahte ii leat ožžon čielga vástádusa sámiid vuoigatvuodain álgoálbmogin (vuoddolága 17 §:a 3 momeanta) oktasašsoahpamuša 1 artihkkala hárrái. Komitea buvttii ođđasit ovdan iežas fuolastuvvama das, ahte sámiid eanaoamasteami ja mánggaid almmolaš ja priváhta eanageavahanvieruid eai leat sáhtán čoavdit. Dát eanageavahanvierut váikkuhit sámiid ealáhusaide – erenoamážit boazodollui – ja bidjet ná vára vuollái sámiid čearddalaš kultuvrra ja eallinvugiid ja ná maiddá sin identitehta.

Olmmošvuoigatvuodaávžžuhusa 17 čuoggá mielde:

Soahpamušriika galggašii sámeálbmoga hárrái álgit farggamusat čavges doaimmaide oažžun dihte áigái vuogas čovdosa eanageavahangiččus nu, ahte váldjuvvo doarvái bures vuhtii dárbu seailluhit sámiid identitehta oktasašsoahpamuša 27 artihkkala mielde. Dán ovdal soahpamušriikkat eai galggaše álgit dakkár doaimmaide, mat sáhttet ovddalgihtii čuohecit sámiid eanageavahangažaldagaid čoavdimii.

Dasa lassin (19) soahpamušriika galggašii doaimmahit ovttá jagi sisa dieđuid komitea sierra logahallan ávžžuhusaid (dego 17 čuoggá) ollašuvvamis.

### 4. Čoahkkáigeassu

*Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána lea gárvvásmuvvan Meahciráđdehusas dalle, go ođđa meahciráđdehusháka ja dihto eará ovdalis máinnašuvvon lágat eai lean vel fámus, ja nuba plána ii vuodđuduva gustojeaddji láhkii.*

*Oppalaš árvoštallamin Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána birra sáhtá gávnnaht ahte das leat plánenvuogi ja plána sisdoalu hárrái moanat čuoggát, mat eai heive meahcceguovlolaš njuolggadusaiguin ja ulbmiliiguin ja mannet ruossalassii sámiid vuoigatvuodaid dorvvastemiin. Dikšun- ja geavahanplána čuohečá lága ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid vuostá sámiid kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin, erenoamážit boazodoaluin bargama vejolašvuodaide dilis, goas meahcceguovlolaš bođii fápmui. Meahciráđdehus geahččala gal retorihka dásis dovddastit sámiid sierravuoigatvuodaid, muhto ii álgge dárbbalaš doaimmaide daid ollašuhhtin dihte.*

*Sámediggi sámiid virggálaš ovddasteaddjin vuostálastá plána nannema dán hámis maiddá dan sivas, ahte plánas eai leat sáhtán oppa válditge vuhtii meahciráđdehusháka mielásaš sáme kultuvrra dorvvastangeatnegahttima eaige ovttadássašvuodalága addin vejolalašvuoda sámiid positiivvalaš sierragiedáhallamii.*

I várresátnejodiheaddji

Anne Nuorgam



Láhkaalmmáičalli

Heikki J. Hyvärinen

---

Gáldut

Heikkilä, Lydia (2000)

Luondduealáhusat ja Meahciráddehusa doaibma Davvi-Lappis. Davvi-Lappi luondduriggodatplánii guoskevaš dutkamuš. Meahciráddehus. Roavvenjárga. Mánnggus.

Heikkilä, Lydia (2003)

Birasáitta vai vuodđolágalaš vuoigatvuohta? - Sáhka boazodoalu birra birashálddašeami oktavuodas. Suopajärvi & Valkonen (toim.) Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 43. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Kestävän kehityksen kansallinen kokonaisarvio (Bistevaš ovdáneami riikkadási oppalašárvoštallan). Suomen ympäristö 623. Ympäristöministeriö. Helsinki 2003.

Koli, Antti (2002)

Kala tuntee veden värähtelyt (Guolli dovdá čázi sparaideami). Erälehti 5/2002.

Nellemann, Christian (1997)

Utbygging og forstyrrelse sett i relasjon til tap av beitearealer for reinen. Reindriftens fagråd.

Olmmošvuoigatvuodakomitea loahppaarvalusat 18.10-5.11.2004 Suoma viđat mearreáigeraportta geažil.

Prestbakmo, Hans & Skjenneberg, Svein (1991)

Inngrep i reinbeiteland: Følger for rein og reindrift. Reindriftsadministrasjonen. Småskrift nr. 2. Alta.

Raitio, Kaisa (2003)

Ristiriidat ja valta saamelaisalueen maankäytössä ja suunnittelussa (Ruossalasvuodát ja váldi sámequovllu eanageavaheamis ja plánemis). Pro gradu -tutkielma, Ympäristönsuojelutiede, Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos, Helsingin yliopisto.

Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagotti smiehttamuš 7/2003 vp

Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagotti cealkámuš 29/2004 vp ráddehusa árvalusa vuodul láhkan Bállas-Yllásduoddara álbmotmeahcis ... (HE 169/2003 vp)

Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagotti cealkámuš 38/2004 vp ráddehusa árvalusa vuodul meahciráddehusláhkan (HE 154/2003 vp)

#### ČUOVUS 4. 14(14)

Stáhtaráđi vuoigatvuodakánslera muitalus vuoigatvuodakánslera virgedoaimmain ja lága čuovvumii guoskevaš áiccastagain. Adojuvvon olggos 1998:s. Helsset 1999.

Särkelä, Matti (1988)

Matkailun vaikutus poron alueelliseen jakautumiseen ja laidunten kulumiseen Saariselällä (Turismla váikkulus bohccuid guvllolaš juohkáseapmái ja guohtoneatnamiid gollamii Suoločielggis). Pro gradu -työ, Limnologian ja ympäristösuojelun laitos. Helsingin yliopisto.

Vistnes, Ingunn & Nelleman, Christian (1999)

Tap av kalvningsland - som følge av forstyrrelse fra hyttefelt og kraftlinjer. Reindriftnytt nr. 2. Alta.

----

ISSN 1796-2943  
ISBN 978-952-446-609-7 (pdf)

Julkaisu on luettavissa osoitteessa:

[www.metsa.fi/hks](http://www.metsa.fi/hks)